

Координаційний центр
з надання правової
допомоги

Юридична клініка
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Рада адвокатів
Харківської області

Громадська організація
«Центр розвитку
правничої клінічної
освіти»

**Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

Юридична клініка

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

**Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XV Всеукраїнської науково-практичної
конференції вчених, практикуючих юристів,
аспірантів та студентів**

м. Харків, 28 травня 2022 року

Юридична клініка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Координаційний центр з надання правової допомоги
Рада адвокатів Харківської області
Громадська організація
«Центр розвитку правничої клінічної освіти»

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XV Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 28 травня 2022 року)

Харків
«Право»
2022

Редакційна колегія:

Анатолій Гетьман – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України (голова оргкомітету конференції);

Олег Ярошенко – проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України (член оргкомітету конференції);

Олександр Баранов – в. о. директора Координаційного центру з надання правової допомоги (заступник голови оргкомітету конференції);

Анатолій Бородавка – директор Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Луганській та Харківській областях (член оргкомітету конференції);

Вікторія Гайворонська – голова Ради адвокатів Харківської області (заступник голови оргкомітету конференції);

Віктор Янишен – керівник Юридичної клініки, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент (член оргкомітету конференції);

Яна Токарь – член правління ГО «Центр розвитку правничої клінічної освіти» (член оргкомітету конференції);

Мирослава Рудковська – старший консультант Юридичної клініки, випускниця Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (секретар оргкомітету конференції)

Відповідальність за зміст тез доповідей і повідомлень несуть самі автори

А43 **Актуальні** шляхи вдосконалення українського законодавства : зб. тез наук. доп. і повідомл. XV Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів (м. Харків, 28 трав. 2022 р.) / Юрид. клініка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого [та ін.]. – Харків : Право, 2022. – 296 с.

ISBN 978-966-998-399-2

У збірнику містяться тези наукових доповідей і повідомлення учасників XV Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів «Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства».

Збірка розрахована на науковців, аспірантів юридичних ЗВО, молодих учених-правників, студентів і всіх, хто цікавиться тенденціями розвитку українського законодавства.

УДК 340.13(477)

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022

© Видавництво «Право», оформлення, 2022

ISBN 978-966-998-399-2

*Ми воїни. Не ледарі. Не лежні.
І наше діло праведне й святе.
Бо хто за що, а ми за незалежність.
Отож нам так і важко через те.*

Ліна Костенко

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ, МИТНЕ ПРАВО

Єлизавета БОДРУХІНА

студентка 2 курсу 3 групи факультету
юстиції Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

З часів Київської Русі було сформовано стан службовців, які слугували державі в особі правлячої влади. Службовці повністю перебували під владою князя, саме він координував їхню роботу. Вчені зазначають, що княжі урядовці знаходилися в місті і були залежні від князя у виконанні завдань державної влади. Вони наглядали за княжим двором, його слугами та господарством. В їх підпорядкуванні були фінансові урядовці, через яких здійснювалася ще одна функція князя – здобуття коштів для утримання родини князя, його двору, війська, судів, адміністрації. Особливе місце ж в історії творення державної служби належить Козацькій республіці за часів Богдана Хмельницького. Саме старшина, яка була сформована з вихідців з української шляхти та козаків, взяла на себе адміністративні функції. Законодавчого закріплення державна служба набула в період правління Павла Скоропадського. Для того щоб ефективно управляти державою, 29 квітня 1918 року було прийнято нормативно-правові акти які встановили Інститут державної служби. При цьому державний службовець набув почесного статусу. Крім того, було створено державний реєстр, а також сформовано правила прийняття на державну службу.

Якщо говорити про наступні періоди, то Україна фактично 70 років перебувала у складі СРСР, де діяльність апарату управління повністю перебувало під контролем партії. Тобто розвитку державної служби не відбувалося на той момент.

Проголошення незалежності України сприяло ефективному функціонуванню апарату державних службовців. Від державних службовців не вимагалось аналізувати політичні процеси, розпоряджатися ресурсами або керувати процесом виконання урядових рішень. Їм не потрібні були

знання з різних галузей науки . Замість цього більшість державних службовців мали технічну освіту та деякі знання виробництва. Більше того, були важливими такі персональні якості, як дисципліна, відданість, слухняність та здатність виконувати накази. Державних службовців призначали на посади або висували на вищі посади на підставі цих якостей та знання виробництва.

На сьогодні задля виконання адміністративної реформи було затверджено концепцію розвитку державної служби. Яка полягає в затвердженні напрямів вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців. Також формування термінів введення щорічного підбиття підсумків виконання державними службовцями своїх обов'язків і завдань, а також проведення періодичної, один раз на три роки, атестації державних службовців. Також потрібно зазначити , що було визначено завдання щодо посилення стабільних правових гарантій та соціальної захищеності працівників органів державної влади.

Підсумовуючи, потрібно зазначити що формування державної служби в Україні відбувалося шляхом «взлетів» та падіння. Наразі в нашій державі сформовано перспективний інститут державних службовців. Створюються і вдосконалюються системи щодо підготовки фахівців, а також створення нових нормативно-правових актів задля ефективного функціонування державних органів .Актуальним стає обґрунтування створення в структурах апаратів центральних органів виконавчої влади урядових органів державного управління як додаткової ланки управління.

Дарина БУХОВА

студентка 2 курсу 15 групи факультету
прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ТЕОРИТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ

Юридична відповідальність є однією з найскладніших та найважливіших тем для сучасної правової науки. Відповідно до рішення КСУ від

30.05.2001 N 7-рп/2001 загально визнаним є поділ юридичної відповідальності за галузевою структурою права на цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну [1]. Головною метою існування таких видів відповідальності є забезпечення законності і правопорядку під час регулювання різноманітних суспільних відносин, що склались у державі.

Нерідко дискусійним стає питання розмежування різних видів відповідальності, виділяють особливі ознаки, які їм притаманні, шукають схожість та відмінність. Так, адміністративна та кримінальна відповідальність є близькими в деяких аспектах: це, перш за все, відповідальність перед державою. Окрім цього, як кримінальному правопорушенню, так і адміністративному характерний ряд спільних ознак: протиправність, вина, караність. Часто вказують на схожість адміністративних та кримінальних проступків, але для того, щоб чітко розмежувати їх, потрібно знати певні особливості.

Відповідно до частини 2 статті 13 Кримінального кодексу України(КК), кримінальним проступком є передбачене Кримінальним кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Щодо адміністративних проступків, то їхнє визначення закріплене в частині 1 статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення(КУпАП): це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

В такому випадку необхідно чітко окреслити критерії розмежування, таких, іноді на перший погляд схожих, проступків. Інститут кримінальних проступків з'явився не так давно. Таке рішення, перш за все, було направлено на виконання Україною міжнародних зобов'язань, гармонізацію українського законодавства із законодавством інших європейських країн, прагнення гуманізації вітчизняного кримінального законодавства, узгодження норм Кримінального кодексу з Кримінально процесуальним кодексом. Відповідальність за кримінальні проступки настає саме за КК, в той час як адміністративна відповідальність настає відповідно до підстав, закріплених в КУпАП, а частина 2 статті 9 КУпАП підкреслює, що

ці порушення за своїм характером не повинні тягнути за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Тобто основним критерієм розмежування кримінального проступку від адміністративного є така юридична категорія, як суспільна небезпека. Адміністративні проступки відрізняються від кримінальних меншим ступенем суспільної небезпеки, відсутністю великої шкоди для суспільства. Ця різниця проявляється у всіх ознаках протиправних діянь обох видів: об'єкті, об'єктивній стороні, суб'єкті та суб'єктивній стороні. Так, об'єктом посягання адміністративних проступків є: громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління, в той час коли кримінальні проступки можуть посягати на життя та здоров'я громадян. Однією з важливих особливостей адміністративної відповідальності є її тісний зв'язок з організаційно-управлінськими відносинами в суспільстві, які в цілому можна розглядати безпосереднім об'єктом посягання адміністративного проступку. Тому не дивлячись на близькість, принципова різниця в об'єктах свідчить про більшу суспільну небезпечність кримінальних проступків.

Якщо звернути увагу на основні види покарань, то вони певною мірою співпадають, проте розрізняються їхні нормативно встановлені розміри. Законодавством встановлені три основні види покарання за скоєння кримінальних проступків, це – штраф до 51 тисячі гривень, громадські чи виправні роботи та арешт або обмеження волі. Можливе додаткове покарання – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, тобто за скоєння кримінального проступку особа не може бути позбавлена волі. Так, розміри покарань за вчинені кримінальні правопорушення значно перевищують розміри, встановлені адміністративним законодавством, це підкреслює відмінність в ступені суспільної небезпеки (тяжкості), яка існує між адміністративними та кримінальними правопорушеннями. Складовими суб'єктивної сторони є вина (у формах умислу чи необережності), мотив і мета, які в однаковій мірі характерні як для адміністративного проступку, так і для кримінального, проте існує різниця у співвідношенні інтелектуального і вольового моментів вини у складах цих правопорушень. [2]

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновки, що адміністративні проступки мають деякі спільні риси з кримінальними, але існують певні чіткі критерії розмежування, завдяки яким їх можна розрізняти.

Список використаних джерел:

1. Рішення КСУ від 30.05.2001 N 7-рп/2001 – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01#Text>
2. Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, В. В. Богуцький. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х.: право, 2013. – 656с.

Науковий керівник: Белікова М. І.

Євген ВЛАСЮК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Юридичний факультет, 1 курс, 101 група

ОБНОВЛЕННЯ, РЕФОРМУВАННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Адміністративне право належить до найменш систематизованих, та найбільш застарілих галузей системи права України. З одного боку, такий стан речей пояснюється різноманітністю предмета регулювання су – спільних відносин адміністративного права, а з іншого – відсутністю належного впорядкування адміністративно-правових норм. Тому зараз однією з актуальних є проблема прискорення роботи з систематизації, оновленні та кодифікації адміністративно-правових матеріалів.[3]

Треба зазначити, що існуюча в Україні система публічного управління залишається в цілому неефективною. Вона поєднує в собі як інститути радянських часів, так і нові інститути державної влади, що сформувалися в період незалежності України.

Ця система є внутрішньо суперечливою, незавершеною, громіздкою і відірваною від людей, внаслідок чого існуюче публічне управління стало гальмом у проведенні соціально-економічних та політичних реформ.

Фактично, всі сучасні спроби реформувати систему державного управління зводяться до своєрідної «європеїзації», оскільки Україна взяла на себе зобов'язання щодо реформування чинного законодавства в цій сфері при підписанні Угоди про партнерство і співробітництво

з європейськими співтовариствами Верховною Радою України 10 листопада 1994 року.

Треба зазначити, що більшість західних демократій, починаючи з 1980-х років у той чи іншій формі вдалися до спроби реформування власних управлінських систем. При цьому зміни торкалися одного чи декількох аспектів такого багатогранного явища, як адміністративна реформа .

Отже, коли ми говоримо про адміністративну реформу, то доцільним, певно, буде казати не про адміністративну реформу, а про реформу публічної влади. І це має сенс, тому що під терміном «адміністративна реформа» ми розуміємо, насамперед, реформу системи державного управління. Проте, якщо поглянути на фактичне реформування, то ми вийшли за ці межі, адже реформуванню підлягає не лише система державного управління, а й система місцевого самоврядування.[1]

На нашу думку, сліпа «європеїзація» публічної влади, без урахування регіональних особливостей системи права в Україні, приведе нас у глухий кут, адже не існує ідеальної формули, котра може перетворити будь-яку систему права на кращу. Саме тому нам варто зважати на ті здобутки, що ми вже отримали за часи незалежності і примножувати їх.

Оскільки Конституція України вимагає переходу від ідеології панування держави над людиною до нової ідеології – служіння держави інтересам людини, то ця нова ідеологія має пройти, так би мовити, червоною ниткою в змісті адміністративного права. Для цього у визначенні сутності адміністративного права, поряд з його традиційною «управлінською» характеристикою (котра, і це не слід забувати, залишається важливою), провідне місце повинна зайняти його характеристика як галузі, що встановлює правові засади:

- по-перше, повної реалізації у сфері державного управління прав і свобод людини;
- по-друге, дієвого захисту цих прав і свобод у разі їх порушення з боку державних органів, їх посадових осіб.

Запровадження і реалізація нового погляду на сутність адміністративного права має сприяти істотному посиленню його ролі у формуванні громадянського суспільства, демократичної, соціальної, правової держави. Адже впровадження необхідних змін в адміністративному праві означає зрештою створення якісно нового, відмінного від колишнього, правового режиму регулювання відносин між органами виконавчої влади, їх посадо-

вими особами і громадянами. Цей правовий режим відносин у сфері державного управління робить громадянина набагато більш рівноправним партнером у стосунках з державою, її органами і посадовими особами. Саме це і властиве справді демократичним країнам.

Забезпечення більшої рівноправності у стосунках людини з державою повинно становити стрижень сучасної адміністративної правотворчості й правозастосування, що потребує комплексного реформування багатьох інститутів українського адміністративного права. Адже випадків, де встановлюється рівність взаємних вимог і відповідна рівність юридичного захисту сторін адміністративних правовідносин, існуватиме дедалі більше.

Запровадження зазначених змін означатиме *послідовну демократизацію* адміністративного права. Вона пов'язана з переходом від традицій «владного розпорядництва» з боку державних органів до традицій «надання послуг» (або «обслуговування») громадянам та іншим приватним особам.

Дефініція «послуги» акцентує увагу на виконанні саме *обов'язків держави перед приватними особами*, спрямованих на юридичне оформлення умов, необхідних для забезпечення належної реалізації ними своїх прав і охоронюваних законом інтересів. Таке розуміння повніше відповідає новій ідеології «служіння держави» інтересам людини. Адже «служіння» з боку виконавчої влади – це і є багато в чому надання її органами і службовцями різноманітних послуг.[2]

Для українського суспільства, котре пройшло радянізацію, зараз ще складно зрозуміти цей концепт, тому, на нашу думку, варто паралельно із реформою вести кампанію просвіти людей у сфері адміністративного права, адже це та галузь, з якою люди зустрічаються кожен день і важливість якої складно переоцінити.

Одним із напрямів адміністративної реформи є створення нової, кодифікованої правової бази. У країнах Європейського союзу до основних джерел адміністративного права відносять три кодекси:

- 1) Адміністративно-процедурний, що врегульовує суспільні відносини між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління;
- 2) Кодекс про адміністративні проступки;
- 3) Кодекс адміністративного судочинства.

Ця тріада забезпечує комплексне публічне забезпечення прав і свобод людини та громадянина на всіх етапах взаємодії з публічною адміністра-

цією: під час звернення фізичних і юридичних осіб до публічної адміністрації за наданням сервісних адміністративних послуг; притягнення винних у порушенні прав, свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави до адміністративної відповідальності; захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень у системі адміністративного судочинства.

На сьогодні в Україні діє кодекс України про адміністративні правопорушення, який був прийнятий 7 грудня 1984 р. Звісно, що до нього було прийнято багато змін. Він вимагає вже не доповнень, а заміни на концептуально новий, який має бути системно побудований на новій конституційно-правовій базі.

Іншим законодавчим актом, який регулює суспільні відносини, є Кодекс адміністративного судочинства України, який майже повністю відповідає вимогам правової демократичної держави, але побудована на його основі система адміністративного судочинства продовжує переживати період динамічного (і небезболісного) становлення щодо практичного забезпечення адміністративно-процесуальної охорони прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.[2]

Фактично на сьогодні не існує доведеної системи адміністративного права, котра б відповідала європейським цінностям та європейському законодавству, нам ще складно перетворити цю систему з радянської на українську і цей процес, на жаль, може тривати досить довгий час, особливо в сьогоднішніх умовах.

Що стосується проекту адміністративно-процедурного кодексу України, то наприкінці травня 2011 р. він був ухвалений для подання до Парламенту Урядом України, але, на жаль, до Верховної Ради України від Уряду так і не надійшов.

Розробка проекту адміністративно-процедурного кодексу України спрямована на реалізацію однієї з найважливіших гарантій забезпечення прав і законних інтересів осіб у відносинах із державою та її органами – чіткої регламентації процедурного аспекту відносин особи і влади. це питання є особливо актуальним для України, оскільки досі більшість процедурних елементів відносин органів влади з громадянами або не регулюються законодавством взагалі, або ж регулюються підзаконними нормативно-правовими актами. Незважаючи на наведене, прийняття

адміністративно-процедурного кодексу України, є реальною, хоч і не надто близькою перспективою в Україні.[2]

Отже, підсумовуючи вищесказане, зважаючи на реальну ситуацію, можна сказати, що хоч і кроки для оновлення ,реформування та систематизації адміністративного законодавства в Україні робляться, цей процес є досить тривалим, адже нам, окрім того що потрібно позбавитись від радянських постулатів, потрібно створити нові, свої, враховуючи європейський досвід. Ми впевнені, що Україну чекає світле, демократичне майбутнє і оновлення системи адміністративного права цьому тільки послугує.

Список використаної літератури:

1. Заблоцький В. АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЙ [Електронний ресурс] / Володимир Заблоцький. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=868>.
2. НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ. Концепція реформи адміністративного права [Електронний ресурс] / НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ – Режим доступу до ресурсу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_reform/nm/rozdil_2.html.
3. Студентська бібліотека. Джерела адміністративного права. Кодекс про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] / Студентська бібліотека – Режим доступу до ресурсу: <https://buklib.net/books/23137/>.

Науковий керівник: Федорук Наталія Сергіївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного права Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вікторія ГАЙВОРОНСЬКА
Адвокат, Голова Ради адвокатів
Харківської області

БРОНЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Введення воєнного стану в Україні, оголошення загальної мобілізації викликало необхідність збереження балансу між фронтом та тилом в країні, враховуючи нагальну необхідність функціонування підприємств

критичної інфраструктури, виконання завдань на потреби Збройних Сил України, задоволення потреб населення функціонує такий інструмент як бронювання працівників.

Відповідно до ст 24 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» з метою забезпечення функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій в особливий період здійснюється бронювання військовозобов'язаних, які перебувають у запасі. Бронювання працівника здійснюється на період до 6 місяців.

Бронюванню підлягають військовозобов'язані, які працюють в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування та на підприємствах, в установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), у разі, якщо це необхідно для забезпечення функціонування зазначених органів та виконання мобілізаційних завдань (замовлень) та забезпечення потреб населення. Такі військовозобов'язані не підлягають прийняттю на службу та отримують відстрочку.

Працівники державних органів, підприємств, організацій, установ можуть продовжувати виконувати свої посадові обов'язки у разі включення їх до списків, які відстрочують призов на військову службу під час мобілізації. Наказ діє протягом 6 місяців.

Заброньовані працівники зараховуються на спеціальний військовий облік (військовозобов'язані, заброньовані за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями на період мобілізації та на воєнний час). У відповідності до Правил військового обліку призовників та військовозобов'язаних, повідомлення про зарахування на спецоблік оформлюються військоматами за місцем розташування підприємств. Військовий комісаріат оформлює посвідчення про відстрочку від призову та повідомлення про зарахування на спеціальний військовий облік тим військовозобов'язаним, які підлягають бронюванню за переліками посад та професій за місцем розташування підприємств на яких особи працюють.

В умовах дії воєнного стану бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, а також підприємствами, установами, організаціями, які задовольняють потреби Збройних Сил, інших військових формувань, населення, здійснюється у порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від

3 березня 2022 року № 194 «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану»

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2022 року № 194 «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану» не підлягають бронюванню військовозобов'язані, які мають посвідчення про відстрочку від призову на військову службу на період мобілізації та на воєнний час, тобто військовозобов'язані, які заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами і організаціями відповідно до Переліків посад і професій військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню на період мобілізації та на воєнний час, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 493.

Непоодинокими є випадки необхідності перетину кордону особою, яка є заброньованою. Для вирішення питання щодо можливості виїзду за межі України слід керуватися листом Адміністрації ДПСУ від 17.03.2022 року. пп 1 п 3 цього листа вказує, що виїхати за кордон по бронюванню мають особи, які мають посвідчення про відстрочку від призову та повідомлення про зарахування на спеціальний військовий облік, а також мають документи про відрядження, яке виконується для спеціальних завдань.

За віднесення посад і професій військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню і працюють в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), до переліків посад професій та визначення обсягів бронювання військовозобов'язаних несуть відповідальність керівники зазначених органів, підприємств, установ та організацій, які подали відповідні пропозиції.

Надана відстрочка від призову підлягає анулюванню у разі:

- закінчення строку її дії;
- завершення виконання або скасування завдання підприємству, установі, організації щодо задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань, населення;
- ліквідації органу державної влади, іншого державного органу, підприємства, установи, організації;

- звільнення військовозобов'язаного з органу державної влади, іншого державного органу, підприємства, установи, організації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»
2. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу»
3. Порядок організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року №921
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2022 року № 194 «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану»
5. Лист Мінекономіки від 08.03.2022 № 2714–20/9420–03 «Щодо організації бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, а також підприємствами, установами, організаціями, які задовольняють потреби збройних сил, інших військових формувань, населення в умовах правового режиму воєнного стану»

Анастасія ГАЛАК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Юридичний факультет, 1 курс, 101 група

НЕОБХІДНІСТЬ АКТУАЛІЗАЦІЇ СТАТТІ 148 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У XXI СТОЛІТТІ

Основний документ адміністративно-деліктних відносин – Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 7 грудня 1984 року, залишився Україні «у спадок» від радянського минулого. Проте, розпад СРСР відбувся ще в 1991 році, а Кодекс кардинальних змін досі не зазнав. Відповідно, текст Кодексу містить десятки архаїчних норм, що в сьогоденні, не підлягають застосуванню.

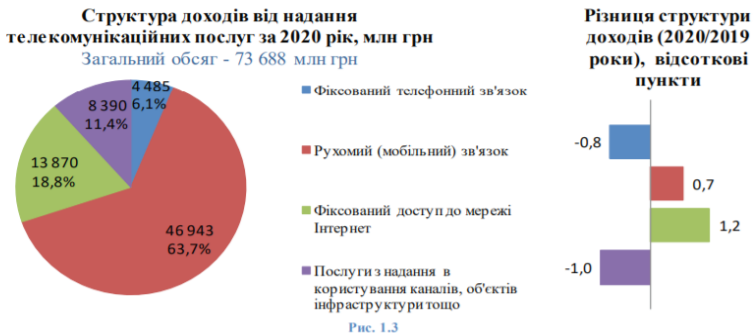
Доведенням цього є низка статей Кодексу, зокрема, стаття 148 «Пошкодження таксофонів», відповідно до якої: «Пошкодження таксофонів -тягне за собою накладення штрафу в розмірі від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»[1].

Як відомо, Акціонерне товариство «Укртелеком» від 29.11.2012 року надавало на території України телекомунікаційні послуги, згідно за Договором про надання телекомунікаційних послуг, в якому чітко описані права та обов'язки сторін Договору, що свідчить про приватно-правовий характер надання таких послуг. Проте, ще за радянським зразком, ми відносимо їх до публічно-правового. Недоліком цього є те, що згідно статті 148 Кодексу, у випадку пошкодження таксофонів, штраф не надходить до суб'єкта, який є безпосереднім власником пошкодженого об'єкта, а в державну казну[2].

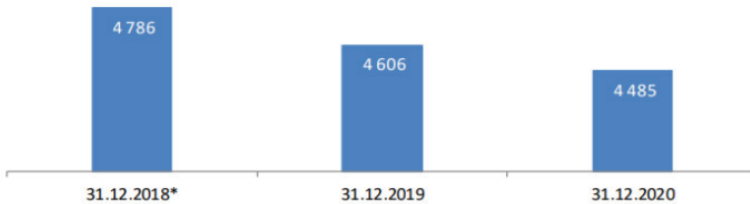
Згодом, телекомунікаційна компанія «Укртелеком» прийняла рішення про припинення з 01.02.2020 року надання послуг фіксованого телефонного зв'язку, які надаються з таксофонів та почала їх демонтаж. Компанія визнала, що обладнання, яке використовується на таксофонній мережі, фізично і морально застаріло, не виробляється в Україні, і це спричиняє складнощі з експлуатацією[3].

До прикладу, у 2017 році щомісяця було близько 900 тисяч хвилин розмов за допомогою таксофонів, то вже у 2019 році – менше 380 тисяч хвилин. Зважаючи на доступність сучасних послуг (мобільний зв'язок, комунікатори, менеджери тощо), послуги таксофонії втратили соціальну значимість, тому, таке зменшення є цілком зрозумілим явищем.

На ринку послуг фіксованого телефонного зв'язку протягом останніх років спостерігається тенденція щодо зменшення кількості абонентів та падіння доходів. Так, у 2020 році доходи від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку склали 4485 млн грн, а їх питома вага у загальному обсязі доходів від надання телекомунікаційних послуг становила 6,1%, що менше на 0,8 відсоткового пункту до минулого року[4].

Динаміка доходів від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку за 2018-2020 рр., млн грн

* за даними Державної служби статистики України

Кількість ліній фіксованого телефонного зв'язку скоротилась на 20,7%, до 3,31 млн од, а середньомісячний дохід від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку в розрахунку на 1 лінію фіксованого телефонного зв'язку становив у 2020 році 98,8 грн/міс[4].

Варто зазначити, що відповідно до пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про дерадянізацію законодавства України», що набув чинності 07.05.2022 року, протягом одного року з дня набрання чинності цього Закону, слід розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проекти декількох Кодексів, в тому числі й Кодексу про адміністративні проступки (правопорушення)[5].

Аналізуючи вище наведені факти та статистичні дані, можна дійти логічного висновку, про те, що телефонний апарат загального користування в публічній телефонній мережі втратив свою актуальність в сьогоденні. Саме тому, ми вважаємо, що статтю 148 слід вилучити із Кодексу України про адміністративні правопорушення, зважаючи на її застарілість та неефективність.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
2. Договір про надання телекомунікаційних послуг [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiY7nW4eb3AhVKyaQKHU1iBUcQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fukrtelecom.ua%2Ftelefoniya%2Fintertelekom%2F%25D0%2594%25D0%25BE%25D0%25B3%25D0%25BE%25D0%25B2%25D1%2596%25D1%2580%2520%25D>

0%25BF%25D1%2580%25D0%25BE%2520%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25B4%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25BD%25D1%258F%2520%25D1%2582%25D0%25B5%25D0%25BB%25D0%25B5%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25BC%25D1%2583%25D0%25BD%25D1%2596%25D0%25BA%25D0%25B0%25D1%2586%25D1%2596%25D0%25B9%25D0%25BD%25D0%25B8%25D1%2585%2520%25D0%25BF%25D0%25BE%25D1%2581%25D0%25BB%25D1%2583%25D0%25B3%2520(2).pdf&usg=AOvVaw2wZ0nc9CilRuB-cAy6BSig.

3. Чи є майбутнє у таксофонів? [Електронний ресурс] // Львівська Пошта. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.lvivpost.net/lvivnews/n/27183>.
4. Річний звіт за 2020 рік [Електронний ресурс] // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку. Офіційний вебсайт. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=34&id=9626&language=uk>.
5. Закон України «Про делегування законодавства України» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-IX#Text>.

Науковий керівник: Федорук Н. С. к.ю.н., доцент кафедри публічного права Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Карина КОСТЕНКО

студентка 1 курсу 6 групи факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ РЕФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

В останні роки продовжується зростання кількості та масштабів надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також обумовлених зміною клімату на Землі. Негативні фактори техногенного та природного характеру являють собою одну із найбільших загроз для стабільного соціально-економічного розвитку.

Для реалізації зменшення надзвичайних ситуацій та коригування даної сфери сьогодні приймається ряд нових законодавчих актів, в тому числі тих, котрі мають безпосереднє відношення до захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій.

Безпосередньо даними моментами займається Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Державна політика у сфері розвитку та реформування служби орієнтована на усунення існуючих негативних тенденцій та проблем у діяльності з попередження надзвичайних ситуацій з урахуванням їх ризиків.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій була реорганізована в 2012 році. Основними завданнями Служби були визначені наступні: реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захист населення та територій від надзвичайних ситуацій, а також запобігання їх виникненню, ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальна справа, гасіння пожеж, пожежна та техногенна безпека, робота аварійно-рятувальних служб та гідрометеорологічної служби.

А в 2015 році були внесені зміни до Закону України «Про основи національної безпеки України», згідно з якими органи та підрозділи цивільного захисту належать до суб'єктів забезпечення національної безпеки нашої держави. Визначені загрози у сфері цивільного захисту, котрі можуть зашкодити національним інтересам та безпеці України, та встановлені основні вектори розвитку державної політики з питань національної безпеки у сфері цивільного захисту.

Сьогодні продовжується реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій та системи цивільного захисту. Проводиться планування нових та вносяться зміни у вже існуючі чинні акти законодавства, при цьому враховуються європейські стандарти та передовий світовий досвід. Відбувається покращення матеріально-технічного забезпечення, удосконалення соціального захисту співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а також підвищення престижності служби.

Також варто проводити реформування законодавчої бази у сфері цивільного захисту. Так, потребує змін та доповнень Кодекс цивільного захисту України, зокрема в частині керівництва єдиною державною системою цивільного захисту. А також варто переглянути розділ V «Запобігання надзвичайним ситуаціям».

Діюча система нагляду та контролю у сфері цивільного захисту вимагає перегляду та реформування.

Існує ряд проблемних питань, котрі вимагають вжиття додаткових та організаційних заходів для якісної розбудови потужної системи цивільного захисту в нашій державі. Для цього у 2017 році була схвалена Кабінетом Міністрів України Стратегія реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій, котра передбачає три етапи протягом 2017–2020 років.

Перший етап включає в себе підготовку пропозицій щодо вже існуючої законодавчої бази, а саме: питання планових перевірок об'єктів з високим ступенем ризику та запровадження страхування цивільно-правової відповідальності інших об'єктів господарювання. Даний етап також передбачає зміни до актів Кабінету Міністрів України щодо визначення критеріїв для зменшення об'єктів господарювання з високим ступенем ризику, нормативне урегулювання показників розташування підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій та розмежування їхніх функцій, враховуючи досвід передових європейських держав.

Під час другого етапу планується реорганізація сил цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій, практична та методична допомога органам місцевого самоврядування щодо утворення в об'єднаних територіальних громадах пожежно-рятувальних підрозділів (пожежних частин) місцевої та добровільної пожежної охорони, в об'єднаних громадах призначення відповідальних осіб з питань цивільного захисту, подальше нарощування матеріально-технічної бази підрозділів рятувальної служби, технічне переоснащення сучасною технікою, аварійнорятувальним та спеціальним обладнанням за допомогою державних, регіональних та міжнародних програм.

Важливим моментом є визначення зон відповідальності при реагуванні на надзвичайні ситуації між державними пожежно-рятувальними підрозділами та місцевою добровільною пожежною охороною, а також комунальними аварійно-рятувальними службами.

Під час третього етапу, який планується на 2019–2020 роки, планується впровадження пропозицій та змін до нормативноправових документів та законодавчих актів щодо діяльності служби цивільного захисту. Зокрема, внесення змін та доповнень до єдиної державної системи цивільного захисту, з урахуванням реформ у структурі Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Питання щодо змін в удосконаленні механізму мобілізаційного розгортання спеціальних підрозділів служ-

би в особливий період або під час проведення цільової мобілізації. Важливим моментом є проведення розмежування повноважень у сфері цивільного захисту задля уникнення дублювання на регіональному та місцевому рівнях між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з урахуванням реформ, котрі зараз проходять у них. Також важливим є запровадження системи управління пожежною та техногенною безпекою, базуючись на європейському досвіді та їхніх стандартах для того, щоб можна було оцінювати та аналізувати виникаючі ризики техногенної та пожежної безпеки суб'єктів господарювання.

Підбиваючи підсумки варто зазначити, що під час аналізу нормативно-правового забезпечення функціонування єдиної системи цивільного захисту сьогодні сформована нормативно-правова база функціонування та розвитку сфери цивільного захисту, котра постійно потребує удосконалення у зв'язку з реаліями нашого життя. Дана робота триває постійно та в даний час, про що свідчать прийняті Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України рішення з питань удосконалення сфери управління системою цивільного захисту та її реформування. Також плануються значні зміни в процесі реалізації Стратегії реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Ауріка ПАСКАР

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Обрання Україною курсу на євроінтеграцію обумовлено подальшим активним реформуванням законодавства, в тому числі і в галузі адміністративного процесуального права. Необхідність імплементації європейських стандартів правосуддя у вітчизняну систему судочинства закріплено в положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів.

Даним нормативно-правовим актом, який виступає орієнтиром у реформуванні процесуального законодавства, передбачено, що подальший розвиток вітчизняної системи правосуддя повинен вбачатися через утвердження засад верховенства права шляхом забезпечення доступності правосуддя [1].

Засада доступності правосуддя є однією зі складових конвенційного права на справедливий судовий розгляд. На міжнародному рівні право особи захищати порушені права у судовому порядку передбачені у багатьох міжнародно-правових документах. Здебільшого доступність правосуддя або право на доступ до суду розглядається у якості складової права на справедливий суд. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, у п. 3 ст. 6 передбачає право кожної особи на справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [2].

Про вагомість забезпечення права на доступ до суду наголошується і у Рекомендації № R (93) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення. Звертається увага на те, що засада доступності правосуддя, як елемент права на справедливий суд, втрачає свою ефективність, якщо економічні, соціальні та культурні права людини не можуть бути захищені належним чином [3].

Положення щодо необхідності гарантування судового захисту порушених прав особи імплементовані у національному законодавстві як на рівні Основного закону, так і на рівні галузевого процесуального законодавства. Так, ст. 55 Конституції України встановлює, що судовому захисту підлягають права і свободи людини і громадянина. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [4]. Питання гарантування судового захисту прав осіб та доступності правосуддя також знайшли своє правове регулювання у Законі України «Про судоустрій та статус суддів». Зокрема, зміст ст. 7 відтворює конвенційні положення щодо гарантування захисту прав свобод та інтересів кожної особи у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним відповідно до закону [5]. Слід за-

значити, що гарантії права на доступ до суду поширюються не тільки на громадян України, але й на іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб.

Конвенційні положення щодо доступності правосуддя відображені і у Кодексі адміністративного судочинства України. Відповідно до змісту ст. 5 будь-яка особа має право звернутися до суду адміністративної юрисдикції для захисту порушених прав, свобод чи законних інтересів рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень [6]. Більш того, відмова від права на судовий захист є недійсною. Такі звернення безпосередньо на підставі Конституції України гарантуються державою.

Отже, європейські стандарти доступності правосуддя відображені у внутрішньо національному законодавстві України, шляхом закріплення на рівні Конституції та галузевого адміністративного процесуального законодавства права на судовий захист порушених прав осіб. Імплементация європейських стандартів доступності правосуддя є запорукою розвитку національної системи судоустрою та судочинства та гарантією належного та ефективного захисту прав, свобод та інтересів кожного.

Список використаних джерел:

1. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення: 15.05.2022).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.05.2022).
3. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення від 8.01.1993 року URL: [www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20\(93\)%201.doc](http://www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20(93)%201.doc) (дата звернення: 15.05.2022).
4. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2022).
5. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Редакція від 22.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.05.2022).

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV. Редакція від 18.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.05.2022).

Карина ПЕРЕПЕЛИЦЯ

студентка 2 курсу 15 групи факультету
прокуратури
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС» ТА «АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА»

Нерідко в джерелах літератури можна зустріти співвідношення понять «адміністративний процес» та «адміністративна процедура». Набули поширення протилежні погляди від того, що процес – це частина процедури до того, що процедура є частиною процесу.

У вузькому розумінні адміністративний процес – це врегульований нормами адміністративного процесуального права порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення та накладення адміністративних стягнень, а також застосування заходів адміністративного примусу. Іншими словами, адміністративний процес – це порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Позиція широкого (управлінського) підходу, який на сьогодні є домінуючим, відображає, що адміністративний процес – це врегульований нормами адміністративно-процесуального права порядок розгляду індивідуально-визначених справ у сфері виконавчої діяльності органів державної влади, а в передбачених законом випадках й іншими, уповноваженими на те органами.

Отже, адміністративний процес згідно з позицією управлінського підходу розуміння включає в себе адміністративні процедури.

Адміністративний процес відрізняється від інших видів юридичного процесу (кримінального, цивільного) тим, що може здійснюватися не лише судами, а й іншими вповноваженими на те суб'єктами (органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами тощо). Під час реалізації адміністративно-про-

цесуальної діяльності останні виконують як правозастосовну, так і правотворчу функції, оскільки не лише вирішують включені до їх компетенції індивідуально-конкретні справи, але також приймають підзаконні нормативно-правові акти для більш детальної регламентації адміністративно-правових відносин.

Адміністративна процедура – це структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері державного управління. Вона спрямована на прийняття адміністративного акта суб'єктом владних управлінських повноважень. Основне призначення адміністративної процедури полягає в забезпеченні ефективної реалізації прав приватних осіб. Завдяки адміністративній процедурі вирішуються позитивні управлінські справи. Виняток становить процедура розгляду скарг, оскільки при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів державного управління в сторін правовідносин, що регулюються процедурними нормами, існують різні уявлення про те, як треба вчинити в конкретній адміністративній справі.

Адміністративні процедури здатні істотно сприяти підвищенню ефективності реалізації публічної влади, чіткому виконанню функцій і повноважень органів та посадових осіб. Головне, що вони покликані забезпечити необхідну послідовність у реалізації громадянами своїх прав та охоронюваних законом інтересів і стати дієвим засобом протидії суб'єктивізму з боку службовців органів виконавчої влади. Завдяки адміністративним процедурам ніби *вирівнюються правові позиції суб'єктів владних повноважень та людини.*

Поняття «адміністративного процесу» та «адміністративної процедури» є досить тісно пов'язаними, але доцільно їх розмежовувати.

Отже, в Україні досі відсутній єдиний підхід до розуміння понять «адміністративний процес» та «адміністративна процедура». Важливою потребою є відокремлення цих понять. Адміністративний процес – це все-таки порядок вирішення публічно-правових спорів у суді, а адміністративна процедура – порядок розгляду індивідуальної адміністративної справи органом публічної адміністрації, з метою забезпечення прав і свобод кожної людини.

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка Белікова М. І.

Ярослава ПОНОМАР

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет юстиції 2 курс, 6 група

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ АДМІНІСТРАТИВНО- ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

Юридична наука виділяє три групи заходів адміністративного примусу: заходи адміністративного запобігання правопорушень (адміністративно-попереджувальні, превентивні), заходи адміністративного припинення правопорушень та адміністративні стягнення. Введення в Україні воєнного стану та його продовження указами Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» та від 17 травня 2022 року № 341/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» відповідно до статті 106 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає зміни в процедурі застосування вказаних заходів, зокрема заходів адміністративного попередження.

Адміністративно-попереджувальні заходи є ефективним способом недопущення правопорушень, забезпечення громадської безпеки та порядку. Це зумовлює актуальність дослідження найпоширеніших під час війни заходів адміністративного запобігання, адже їх застосування діє на завчасне виявлення осіб, які можуть загрожувати національній безпеці та суверенітету України.

Серед розповсюджених під час воєнного стану заходів адміністративного попередження (запобігання), які регламентовані Законом України «Про Національну поліцію», наступні: перевірка документів (ст. 32), поверхнева перевірка (ст. 34), зупинення транспортного засобу (ст. 35) проникнення до житла чи іншого володіння особи, входження до приміщень підприємств, установ та організацій (ст. 38), вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію (ст. 36), обмеження або заборона руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг (ст. 36), а також огляд речей і особистий огляд (ст. 264 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Конституція України (ст. 64) та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 8) передбачають можливість запровадження та здійснення в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, що безпосередньо впливає на порядок застосування вже зазначених адміністративно-попереджувальних заходів. Серед таких обмежень, зокрема, запровадження комендантської години (під час якої особам забороняється перебувати на вулиці або іншому громадському місці без спеціально виданих перепусток і посвідчень); встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування та руху транспортних засобів; перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян.

Під час воєнного стану уповноважені на здійснення заходів адміністративного попередження органи (особи) зобов'язані дотримуватися Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану (далі – Порядок), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України. Положення Порядку свідчать про те, що деякі заходи зазнають модифікацій (встановлені додаткові підстави для їх застосування або розширено перелік органів і посадових осіб, які здійснюють ці заходи).

Відповідно до Порядку наказом коменданта може призначатися уповноважена особа, яка наділяється повноваженнями на здійснення окремих заходів адміністративного попередження (перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, житла, службових приміщень).

Щодо додаткових підстав застосування заходів, то такий захід адміністративного попередження як *перевірка документів* може бути застосовано з усіх підстав, визначених у ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію», а також у разі порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану (п. 7 Порядку). У разі відсутності документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи уповноважені особи мають право затримати таких осіб для їх встановлення. *Поверхнева перевірка*, а також *огляд житла чи іншого володіння громадян, службового приміщення* може здійснюватися не лише представниками поліції, а й уповноваженими особами, проте додаткових підстав для такої перевірки під час воєнного стану не передбачено. Перелік

підстав, з яких уповноважені особи мають здійснювати зупинку *транспортних засобів*, доповнений проїздом транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду.

Особливості застосування таких заходів як *вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію та обмеження або заборона руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг* під час воєнного стану містяться в положеннях Порядку про встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України. Відповідно до п. 15 патрулі наділені правом тимчасово обмежувати або забороняти на вулицях та дорогах, окремих ділянках місцевості та в інших громадських місцях перебування або пересування осіб і рух транспортних засобів. Тимчасове обмеження (заборона) руху транспортних засобів та осіб може також запроваджуватися на блокпостах (п. 20).

Отже, за умов воєнного стану розширюється перелік підстав і обставин, за яких до осіб можуть бути застосовані заходи адміністративного попередження (запобігання), а органи державної влади та їх посадові особи наділяються додатковими повноваженнями із застосування таких заходів з метою швидкого реагування й забезпечення безпеки населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.05.2022)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213–330) : Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80732-10> (дата звернення: 21.05.2022)
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 21.05.2022)
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 21.05.2022)

5. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 29.12.2021 № 1455 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1455-2021-%D0%BF> (дата звернення: 21.05.2022)
6. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 29.12.2021 № 1456 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1456-2021-%D0%BF> (дата звернення: 21.05.2022)

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Рябченко Я. С.

Оксана СЛАСТЬОНЕНКО

к.ю.н., доцент, с.н.с.,

доцент кафедри публічного права

ННІ Права Державного податкового університету

Інна ГРИШКО

студентка 3 курсу групи ПБ-19-1

ННІ Права Державного податкового університету

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі тема митних режимів залишається досить актуальною. На нашу думку дослідження митних режимів в подальшому буде проявлятися в удосконаленні чинного законодавства, а також розробки перспективного законодавства у сфері правового регулювання митних режимів.

Дану тему досліджувало в своїх працях чимало вчених-науковців, серед них можна виділити: С. В. Ківалова, А. Н. Козиріна, Л. В. Ковалю, В. К. Колпакова, Ю. Д. Кунєва, Б. А. Кормича, С. В. Кувакіна, В. Д. Ларічева, М. В. Мельника, А. В. Мазура, Д. В. Приймаценка, І. М. Шопіну-та інших. Однак, питання удосконалення правового регулювання митних режимів потребує додаткових досліджень та внесення пропозицій.

Відповідно до Митного кодексу України митний режим – це комплекс взаємопов’язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення[1].

Можна виділити такі основні функції митних режимів, які вони виконують:

- захисна – вона полягає в застосуванні саме нетарифного регулювання і має за мету захист економічних та інших національних інтересів держави шляхом впровадження системи ліцензування, квотування та інших нетарифних обмежень при поміщенні товарів у митні режими;

- регулятивна – дана функція проявляється в регламентації порядку дій при поміщенні товару у митний режим, пов’язаних із напрямком переміщення товару через митний кордон, визначенням статусу товару та операцій з ним;

- контрольна – ця функція передбачає дотримання всіх норм чинного законодавства у митному праві;

- фіскальна – спрямована на стягнення митних платежів з метою забезпечення фінансових інтересів держави у зовнішньоекономічній діяльності тощо.

Застосування митних режимів використовується з метою захисту кордонів та забезпечення економічної безпеки держави. За допомогою тарифних та нетарифних заходів регулювання ЗЕД, які набувають практичного втілення в застосуванні митних режимах, здійснюється захист національних товаровиробників.

Важливим елементом для удосконалення правового регулювання митних режимів є їх класифікація. Різні науковців виділяли у своїх працях, власне бачення даної класифікації. Так, М. В. Мельник розрізняє власне митні режими й митні режими-процедури. І саме митні режими-процедури поділяє на 2 групи: внутрішньодержавні (національні); міжнародні-союзні (режими митних союзів). Також він класифікує митні

режими, визначені МК України, за порядком дії на дві групи: прості та триваючі. В першій групі зазначені такі митні режими, як імпорт, експорт, знищення або руйнування, відмова на користь держави. В основу цього поділу лягає те, що з моменту отримання дозволу митним органом на їх використання останні фактично завершують свою дію. До другої групи віднесено режим тимчасового ввезення, режим тимчасового вивезення, транзит, митний склад, безмитна торгівля та ін., тобто ті, в умовах яких товари можуть знаходитись певний час. Основними видами митних режимів є імпорт, експорт і транзит. Інші види режимів мають похідний, як правило, комплексний характер [2, с. 183].

Крім того, В. В. Прокопенко у своїй науковій доповіді на тему «Історіографія досліджень спеціальних митних режимів в Україні», виділив спеціальні митні режими й висунув тезу щодо того, що вони (не всі, щоправда) неодноразово ставали об'єктом дослідження, а тому «...є широке поле розвитку наукової думки щодо характеристики сутності й ознак конкретних видів спеціальних митних режимів» [3, с. 200]

Чинним законодавством України закріплено 14 видів митних режимів. Відповідно до ч. 1 ст. 70 Митного кодексу України, запроваджуються такі митні режими: імпорт (випуск для вільного обігу); реімпорт; експорт (остаточне вивезення); реекспорт; транзит; тимчасове ввезення; тимчасове вивезення; митний склад; вільна митна зона; безмитна торгівля; переробка на митній території; переробка за межами митної території; знищення або руйнування; відмова на користь держави[1].

В результаті проведеного дослідження варто зазначити, що актуальним напрямом в удосконаленні правових засад митних режимів в Україні стає доопрацювання національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n1886> (дата звернення: 15.05.2022)
2. Мельник М. В. Правове регулювання митних режимів в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. В. Мельник. – К., 2012. – 204 с
3. Прокопенко В. В. Історіографія досліджень спеціальних митних режимів в Україні / В. В. Прокопенко // Право і держава сучасної України: проблеми розвитку та взаємодії : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 18–19 квіт. 2014 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – С. 198–200

Єлизавета ХОХЛЕНКОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції 2 курс 1 група

ІНСТИТУТ ЛЮСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Події Революції гідності в Україні кінця 2013 р. – початку 2014 р. призвели до процесу очищення публічної влади (люстрації), у результаті чого 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про очищення влади». Невизначеність оцінок та недоліки люстраційних процесів в Україні підвищують рівень актуальності даної теми.

Розпочати аналіз даної теми необхідно з визначення поняття «люстрація». Цей термін походить від латинського «*lustratio*» та бере свій початок з античних часів. У давньому суспільстві цим словом позначали обхід чи об'їзд, а згодом воно набуло релігійного значення і поняттям люстрації називали сакральне явище або магічний обряд. Тобто у первинному значенні люстрація не породжувала прямих юридичних або політичних наслідків.

Більш наближеного до сучасності значення поняття люстрації почало набувати після XIV ст. Періодичні описи державного майна та судово-адміністративних установ, які проводилися до кінця XVIII ст. у Польщі, а з 1778 до 1876 російськими держслужбовцями у Білорусі, Литві та на Правобережній Україні називалися люстраціями. З 1867 р. у західних губерніях Російської імперії працювали спеціальні органи – люстраційні комісії.

У сучасних наукових працях люстрацію можна визначити через три процедури: перевірка (*vetting*), оприлюднення інформації та обмеження доступу осіб до публічних посад у новій владі для окремих осіб. Люстрацію також слід розглядати як спосіб соціального захисту суспільства від можливих порушень прав людини.

У політичному сенсі люстрація означає очищення влади від минулого управлінського апарату, заборону урядовцям обіймати посади на державній службі, обиратися до представницьких органів, бути суддями тощо; окрім цього люстрація означає форму легітимації нового державного режиму, яка здійснюється переважно не в суворих юридичних рамках і має на меті протистояння ідеологічного характеру між новою панівною верхівкою та старою.

Протидія комуністичній ідеології в Україні відбувалась особливим чином. Після проголошення незалежності України в 1991 р. Верховна Рада заборонила діяльність Комуністичної партії України як такої, що спрямовує свою діяльність на зміну конституційного ладу насильницьким шляхом та посягає на інші конституційні цінності та принципи, які визначені в Конституції 1978 р. Відповідні цінності та принципи відтворені в ст. 37 Конституції України 1996 року. Проте було створено нове об'єднання з аналогічною назвою, що перетворили в політичну партію, яка не просто повноцінно функціонувала, а і брала участь у виборах та була представлена в парламенті упродовж 1994–2014 рр.

Запровадження люстраційних заходів щодо осіб, які обіймали посади за радянського режиму стало своєрідним продовженням політики декомунізації в Україні.

Відповідно до цього був прийнятий Закон України «Про очищення влади», яким запроваджувалася низка люстраційних заходів до двох категорій осіб:

1) які обіймали відповідальні посади в державних органах, зокрема органах правопорядку, за часів президенства В. Ф. Януковича;

2) яких обирали на керівні посади в партійні й комсомольські органи, і які перебували на посадах в органах безпеки за часів СРСР.

Законом передбачаються два види заборон: так звана «адміністративна заборона», тобто заборона обіймати посади протягом 10 років з дня набрання чинності Законом (ч. 3 ст. 1 Закону) та «судова заборона» – заборона обіймати посади протягом 5 років з дня набрання чинності рішенням суду (ч. 4 ст. 1 Закону). Варто зауважити, на сьогоднішній день судова заборона в Україні жодного разу не застосовувалась.

16 жовтня 2014 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади»» було затверджено Порядок проведення перевірки достовірності відомостей щодо застосування заборон, передбачених частинами третьою і четвертою ст. 1 Закону України «Про очищення влади», який визначає механізм проведення перевірки достовірності відомостей, що подаються посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також особами, які претендують на зайняття відповідних посад, щодо застосування вищезгаданих заборон, а також перелік органів, що проводять перевірку достовірності відомостей щодо застосування таких заборон.

Органом, уповноваженим на забезпечення проведення перевірки є Міністерство юстиції України. Для забезпечення здійснення громадського контролю за процесом проведення перевірки Міністерством юстиції утворюється дорадчий громадський орган з питань люстрації. Організація проведення перевірки осіб (крім професійних суддів та осіб, зазначених у Законі України «Про очищення влади») покладається на керівника відповідного органу, до повноважень якого належить звільнення з посади особи, стосовно якої здійснюється перевірка.

Після проведення перевірки результати надсилаються до Міністерства юстиції для офіційного оприлюднення і внесення до Єдиного державного реєстру осіб, щодо який застосовано положення Закону України «Про очищення влади», який створюється для обробки відомостей про осіб, щодо яких застосовано заборону, отримання за запитом про перевірку відомостей про осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком та ін. (п. 3 Положення про Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади»: затв. наказом Міністерства юстиції України від 16.10.2014).

Таким чином, можна стверджувати про створення передумов та початок процесу оновлення публічної влади, що в свою чергу є носієм позитивних змін в суспільстві загалом. Впровадження такої процедури в Україні допоможе сформувати прозору систему заповнення вакансій на державні посади особами, яким довірятиме суспільство і які будуть спроможні ефективно реалізувати інші реформи в державі.

Юлія ЧАУС

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет юстиції, 2 курс, 1 група

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО АБО ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ

Сучасні реалії суспільного життя, що склалися в Україні через воєнні дії, породжують необхідність більш детального розгляду аспектів

правового статусу осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, що безпосередньо впливає на те, яким чином відбуватиметься охорона уповноваженими органами їхніх інтересів, а також те, наскільки ефективно це буде здійснюватися.

Основним нормативно-правовим актом національного законодавства в цій сфері є Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», яким, зокрема, встановлюється, що Україна може надавати захист іноземцям та особам без громадянства шляхом визнання особи 1) біженцем, 2) особою, яка потребує додаткового захисту, 3) особою, яка потребує тимчасового захисту. Додатково правовий статус осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, визначається міжнародними актами, такими як Конвенція про статус біженців 1951 року та Протокол щодо статусу біженців 1967 року.

У названому законі відбувається розмежування між особами, які потребують додаткового захисту, та тими особами, що потребують тимчасового захисту. Так, визначається, що особа, яка потребує додаткового захисту, володіє наступними ознаками: вона не є біженцем відповідно до стандартів, що встановлені в міжнародних актах та цьому законі; потребує захисту та була змушена прибути в Україну або залишитися тут через наявність «загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини»; така особа не може або не бажає повернутися до країни походження. внаслідок зазначених побоювань.

На противагу цьому, із тлумачення, що надано в статті 1 Закону, можна виділити дві характерні ознаки, якими володіють особи, які потребують тимчасового захисту, що відрізняють їх від осіб, що потребують додаткового захисту. По-перше, вони є іноземцями або особами без громадянства. По-друге, такі особи масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження. Із змісту статті 18 того ж Закону варто додати третю, не менш важливу ознаку: ці особи перебувають на території України з країни, яка має спільний кордон з Україною.

До того ж, законом визначено два основних суб'єкти, які опікуються різноманітними процесами, пов'язаними із особами, що потребують тимчасового захисту. Так, за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту (таким є Державна міграційна служба України), Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади приймає відповідну постанову про надання таким особам тимчасового захисту. Інші питання (зокрема ті, що стосуються визначення місць розміщення таких осіб, фінансування, забезпечення їх життєдіяльності), регулюються також КМУ. При цьому частина 3 статті 18 Закону визначає максимальний строк, на який надається статус особи, що потребує тимчасового захисту – не більше одного року.

Права та обов'язки осіб, яким надано тимчасовий захист, містяться у статтях 20 та 21 Закону. Вони сформовані досить компактно, що є фактором скоріш негативним: наданий перелік є певною мірою обмеженим, невичерпним, і не містить багатьох ключових положень, які є важливими для визначення обсягу прав і обов'язків таких осіб. Звісно, надати вичерпний перелік всіх прав та обов'язків, якими наділені особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту, видається достатньо нерéalним із огляду на те, що такий перелік буде містити занадто багато положень. Проте зміст і обсяг тих положень закону, що фактично наявні, не є таким, що відповідає критерію якості. Науковці звертають увагу на неможливість реалізації положень, що стосуються користування житлом у місці проживання, надання певних грошових виплат, через наявні фінансово-економічні проблеми українських реалій. До того ж, закон не приділяє увагу наданню характеристики правовому статусу особи, яка шукає притулку в Україні, під час розгляду уповноваженими органами її заяви на отримання відповідного статусу.

У цьому аспекті ситуація покращується завдяки діяльності недержавних інституцій. Серед таких варто виділити Управління Верховного Комісару Організації Об'єднаних Націй (УВКБ ООН), або ж Агентство ООН у справах біженців, що працює у сфері захисту прав переміщених осіб. Понад 70 років ця організація займається допомогою особам, що змушені покинути місце проживання через конфлікт або певні переслідування, шляхом захисту їх основоположних прав та надання предметів для забезпечення базових потреб: житло, продукти, вода тощо. Із 1994 року Агенство почало свою роботу в Україні і значно розширило

сферу діяльності у 2014 році у зв'язку із необхідністю надання допомоги та забезпечення прав і свобод осіб, що постраждали внаслідок тимчасової окупації території України. Окрім телефонних та відео-консультацій і особистого візиту до офісу УВКБ ООН у Києві для отримання необхідної інформації, додатково у вільному доступі розміщується інформація із процедурами подачі документів, процесуальними правами осіб тощо.

Висновок. Правове регулювання питань статусу осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, в Україні здійснюється, проте не на достатньо високому рівні. Чинне законодавство містить багато неточних норм та/або положень, що відсилають до актів, які фактично не регулюють такі відносини, внаслідок чого виникає прогалина. Існує нагальна потреба подальшого детального опрацювання проблемних моментів, на які було звернено увагу вище.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО

Дарина ІВАНЮТА

студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОНЦЕПЦІЇ SQUEEZE-OUT ТА SELL-OUT В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, зокрема містить і вимоги щодо імплементації Директиви №2004/25/ЄС про пропозиції поглинання. Концепція squeeze-out та sell-out, яка закладена в Директиві та вже давно функціонує в практиці ЄС, передбачена і в Україні. Відповідні положення імplementовані в національне законодавство шляхом прийняття Закону України від 23 березня 2017 року №1983- VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» (далі – Закон).

В Україні поширена практика, коли міноритарії володіють невеликою кількістю акцій та не беруть участь в діяльності товариства. Механізми squeeze-out та sell-out дають змогу зосередити контрольний пакет акцій в одних руках, убезпечити мажоритаріїв від можливих рейдерських захоплень та зменшити адміністративні витрати на ведення комунікації із міноритаріями.

Зміст інструмента squeeze-out. Механізм squeeze-out передбачає, що акціонер, якому належить 95% або більше акцій акціонерного товариства, може здійснити примусовий продаж акцій міноритарних акціонерів. Дане право можуть реалізувати і акціонери, які не володіють 95%, але діють спільно із іншими акціонерами, при умові, що сукупно вони матимуть 95% і більше простих акцій. Акціонери укладають договір та визначають акціонера, який буде здійснювати процедуру примусового продажу акцій міноритаріїв.

Процедура. Власник домінуючого пакету акцій направляє акціонерному товариству безвідкличну вимогу про придбання акцій у всіх міноритаріїв, що публікується на сайті товариства та направляє всім міноритаріям. Мажоритарій відкриває рахунок-ескроу в банку та перераховує на нього кошти, які будуть виплачені міноритарному акціонеру. Після проведення оплати, акціонерне товариство повідомляє депозитарія, який знімає всі обмеження на операції із купленими акціями та автоматично переказує на рахунок мажоритарія в цінних паперах. Формування ціни обов'язкового продажу акцій міноритаріїв також регулюється Законом та гарантує визначення ціни придбання акцій за найбільшою з таких: (i) ринкова вартість, визначена суб'єктом оціночної діяльності, станом на день, що передує дню придбання акцій; (ii) найвища ціна, за якою особа опосередковано набула право власності на акції товариства шляхом придбання акцій іншої юридичної особи протягом 12 місяців; (iii) найвища ціна, за якою особа придбавала акції іншої юридичної особи, якій прямо або опосередковано належать акції цього товариства, протягом 12 місяців, що передують дню набуття такою особою контрольного пакета акцій товариства включно з днем набуття, за умови що вартість акцій товариства, які прямо або опосередковано належать такій юридичній особі.

Преваги інструмента. Механізм сприяє істотному спрощенню управління компанією за рахунок зосередження контрольного пакету акцій у руках мажоритарія. Немає необхідності скликати та проводити загальні збори, адже в акціонерних товариствах, що складається з єдиного власника, загальні збори замінюються рішенням власника. Процедура squeeze-out також забезпечує суттєвий захист компанії від рейдерського захоплення, яке може здійснюватись за рахунок міноритаріїв. Доволі часто недружнє поглинання починається зі скупки акцій на ринку проти волі мажоритарного акціонера. Після чого власник скуплених акцій на законних підставах починає вимагати допуску до управління компанією та одержує його. Згаданий ризик усувається завдяки запровадження процедури обов'язкового викупу акцій міноритарія. Здебільшого, важливим надбанням є також те, що завдяки squeeze-out зменшуються витрати на підтримання/встановлення зв'язку з акціонерами-міноритаріями.

Механізм squeeze-out широко застосовується в країнах з розвинутою економікою, де функціонують активні ринки цінних паперів. Застосування процедури squeeze-out є вірогідним аспектом попередження кор-

поративних конфліктів та налагодження системи корпоративного управління.

Критика інструмента в Україні. Незважаючи на доволі істотний масштаб явища, squeeze-out видається одним із найбільш неоднозначних інструментів, запозичених національною правовою системою. Ключовим теоретичним питанням є «примусова» природа зазначеного інструменту, що може вплинути на права міноритарних акціонерів товариства. Майже усі суперечки, що стосуються процедури squeeze-out в Україні, зводяться до того, чи є squeeze-out конституційним через начебто порушення права власності та чи є справедливою компенсація за акції, яку отримує міноритарний акціонер в результаті примусового викупу. З цього приводу, 15 липня 2019 року, 47 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України із поданням щодо конституційності положень законодавства, що регулюють процедуру здійснення squeeze-out. Народні депутати у своєму поданні звертали увагу суду на той факт, що метою процедури squeeze-out є примусове позбавлення міноритарних акціонерів права власності на відповідні акції. Водночас, народні депутати у своєму поданні не звертають увагу на той факт, що відповідно до Закону про АТ права на акції переходять лише після зарахування всієї суми компенсації на ескроу-рахунок в інтересах міноритарних акціонерів, таким чином надаючи міноритарним акціонерам гарантію попередньої та повної оплати акцій.

Основний фокус приділено відповідності процедури squeeze-out Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року (далі – Конвенція). Обмеження, встановлені Конституцією, з урахуванням вимог ст. 1 Протоколу до Конвенції, дають підстави зробити висновок, що примусове відчуження приватної власності може бути застосовано тільки з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього й повного відшкодування її вартості. Проте, у ст. 41 Конституції України йдеться про експропріацію, і стаття не поширює свою дію на приватно-правові відносини, оскільки даній нормі суперечили б інші норми примусового відчуження майна. Таким чином, суди приходять до висновку, що наведені положення Конституції не застосовуються до приватно-правових відносин. В цьому контексті доволі цікавим видається досвід інших країн. Так, Конституційний суд Австрії у своєму рішенні від 27.06.2018 року у справі № G 30/2017 прийшов до висновку,

що положення законодавства Австрії, які регулюють питання «витіснення» міноритарних акціонерів, не порушують Конституцію. Суд також зазначив, що створення ефективної корпоративної структури відповідає інтересам громадськості. Поріг у 90%, необхідний для витіснення міноритарного акціонера, досить добре інтегрується в діюче корпоративне законодавство, оскільки міноритарним акціонерам (які володіють менше 10% акцій) зазвичай не надаються права на управління чи визначення стратегії компанії. Європейська комісія з прав людини (далі – Комісія) у справі *Bramelid and Malmstrom v. Sweden* від 12.10.1982 вказала, що при виплаті розумної (справедливої) компенсації, squeeze-out є правомірним. У цій справі Комісія висловила свою позицію, яка полягала в тому, що похідним від права власності на акції є також право голосу та право на активи товариства. На цій підставі комісія зазначила, що очевидним є той факт, що акції товариства мають економічну цінність, а отже, в розумінні ст. 1 Протоколу до Конвенції, акції, які належать акціонерам товариства, є власністю, на яку в акціонерів відповідно є право. Європейський суд з прав людини підтверджував цю позицію у низці справ. Враховуючи вищезазначене, можна зазначити, що сама лише наявність оскарження конституційності процедури squeeze-out не має ототожнюватися з відсутністю довіри до неї з боку суспільства. Це, радше, стадія імплементації нового правового механізму, який претендує на укорінення в національній правовій системі. Інші держави також пройшли відповідний шлях і, загалом, прийшли до аналогічного висновку, що окремі факти порушення процедури squeeze-out не можуть бути підставою для скасування інструменту в цілому. До того ж, механізм забезпечує виплату міноритарним акціонерам справедливої компенсації за їх акції, отже процедура фактично не є позбавленням права власності.

Суть інструмента sell-out. Що ж стосується механізму sell-out, то він є прямо протилежною процедурою до механізму squeeze-out. Sell-out дозволяє міноритарним акціонерам вимагати викупу своїх акцій власникам домінуючого пакету акцій, а міноритаріям дозволяє отримати ринкову вартість акцій, скасувати витрати, пов'язані з володінням акцій та відкриття рахунку в цінних паперах. Закон передбачає захист міноритарія у частині визначення ціни, адже мажоритарний власник при здійсненні покупки зобов'язаний забезпечити покупку акцій за ринковою ціною.

Процедура. Міноритарій, який має намір реалізувати право на sell-out, подає товариству письмову вимогу про обов'язкове придбання акцій.

Ціна обов'язкового придбання визначається за тією ж процедурою, що і для витіснення міноритарних акціонерів. Зрештою, власник домінуючого контрольного пакету акцій має здійснити переказ коштів на банківський рахунок, зазначений у письмовій вимозі міноритарія.

Переваги інструмента та ставлення в Україні. Основними перевагами процедури sell-out є отримання справедливої винагороди за свою власність та анулювання витрат, пов'язаних з володінням пакету акцій та відкриття рахунку в цінних паперах. Якщо з приводу механізму squeeze-out є чимало дискусій, то sell-out часто обходять стороною. *Sell-out є справедливим інструментом, бо у міноритарія є так само право вимагати, щоб у нього викупили акції по ринковій ціні, отже захистити себе у іншій спосіб, якщо він не може впливати на те, як товариство здійснює свою діяльність.*

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що процедури обов'язкового викупу та продажу акцій, відповідно, squeeze-out та sell-out, є прогресивними механізмами для підвищення рівня корпоративного управління, іплементованими в національне законодавство. Як і будь-які законодавчі новели, адаптація до застосування останніх потребує часу та ґрунтовного опрацювання. В свою чергу, як свідчить практика, успішне втілення подібних новітніх інструментів сприяє неабиякому розвитку та гармонізації українського правового режиму, а також забезпечує актуальність національного правового поля світовим тенденціям сучасності.

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Анна ПАВЛЮК

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича

Юридичний факультет, 1 курс, 101 група

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Починаючи з 2014 року, на тлі російської збройної агресії проти України особливого значення набули окремі положення про управління територіями, на яких введено воєнний стан. Новою ланкою в системі місцевих органів виконавчої влади стали військово-цивільні адміністрації. Їх створення – об’єктивна реакція на проведення АТО в Донецькій і Луганській областях у 2014–2022 рр. Сьогодні необхідним є створення відповідних органів, на яких було б покладено повноваження щодо адміністрування, забезпечення стабільності та економічного добробуту, здійснення заходів оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян в умовах повномасштабної війни РФ проти нашої держави.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» від 2 вересня 2014 року військово-цивільні адміністрації – це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України і призначені для забезпечення дотримання Конституції та законів України, а також гарантування безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення АТО.[1]

На нашу думку, управління територіями під час дії режиму воєнного стану чи в умовах повномасштабного вторгнення на територію нашої

країни має здійснюватися у формі цивільно-військового співробітництва шляхом координації зусиль силових структур і цивільних адміністрацій. З метою забезпечення безпеки і правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності, недопущення гуманітарної катастрофи, виникнення соціальної напруги міжнародна спільнота почала наголошувати на необхідності розроблення комплексу базових принципів взаємодії цивільної та військової адміністрацій.

На наш погляд, в умовах збройної агресії з метою створення певних правових механізмів, що сприятимуть налагодженню та врегулюванню правопорядку в суспільстві, можливо, було б доцільним закріплення на рівні законодавства наступних принципів організації цивільно-військового співробітництва, розроблених експертами Організації Північноатлантичного договору:

- до керівного складу ЦВС входить посадова особа штабу ЗСУ, повністю обізнана з оперативно-тактичною обстановкою та уповноважена координувати діяльність ЦВС та ЗСУ, в тому числі реалізації проєктів у зоні проведення бойових операцій;

- діяльність ЦВС є невід’ємною частиною плану командувача ЗСУ, сприяє виконанню ними завдань з метою якнайшвидшого ефективного досягнення бажаного результату;

- ЗСУ намагаються узгоджувати свою діяльність з представниками ЦВС та громадськості територій дії режиму воєнного стану;

- діяльність інституцій ЦВС, що здійснюються з метою сприяння розвитку територій та подолання військового опору противника, є тимчасовою та має на меті своєчасну передачу зобов’язань відповідним цивільним організаціям чи місцевій владі.[3]

Зокрема, характеризуючи адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій, важливе місце відведено повноваженням, перелік яких наведено у ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема, важливим є виокремлення заходів впливу, які застосовуються з метою забезпечення національної безпеки, громадського порядку, економічного добробуту та благополуччя населення та сприяють запобіганню глобальніших ризиків:

- 1) встановлювати обмеження щодо перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без визначених документів;
- 2) тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях, дорогах та окремих ділянках місцевості;
- 3) організовувати перевірку документів, що посвідчують особу, у фізичних осіб, а в разі потреби – огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, крім обмежень, установлених Конституцією України;
- 4) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів державного значення;
- 5) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб;
- 6) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності;
- 7) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів.[2]

Таким чином, на основі сказаного вище, при дослідженні нормативного визначення адміністративно-правового статусу військово-цивільних адміністрацій, безумовно, враховувалися вплив зовнішньо-політичної ситуації та глобальні соціально-правові процеси. На основі інформації, зібраної з відкритих джерел можна зробити висновок, що задля забезпечення безпеки та правопорядку діяльність указаних суб'єктів має бути ефективною та відповідати реаліям сьогодення. Вона вимагає високого рівня скоординованості та оперативності у прийнятті рішень вищим військово-політичним керівництвом держави, що вимагає високого рівня сконцентрованості на виконанні відповідних завдань.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13 – ст. 87
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 389-VIII – ст. 250
3. Маслова Я. І. Військово-цивільні адміністрації як суб'єкт публічного адміністрування / Я. І. Маслов. – 2021. – № 3. – С. 213–216.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Федорук Н. С. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Анастасія РОМАНОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 2 курс, 16 група

ЧИ Є ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ ОРГАНОМ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Невід'ємною ознакою сформованості громадянського суспільства є розвиток різноманітних форм самоорганізації населення. Побудова демократичної правової, соціальної держави в Україні, де людина повинна бути найвищою цінністю, забезпечила найсприятливіші умови для зростання самоорганізації громадян. Особливо протягом останніх років поширення отримала така її форма як об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ). Та виникає багато запитань стосовно того чи належить цей суб'єкт до системи самоорганізації?

Дуже часто ОСББ ототожнюють з будинковими комітетами та помилково відносять їх до органів самоорганізації населення. Для цього пропонуємо розглянути відмінності між будинковими комітетами та ОСББ.

ОСББ – це неприбуткова юридична особа, створена власниками житлових та/або нежитлових приміщень багатопверхівки для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна. ОСББ створюється з метою забезпечення і захисту прав співвласників та дотримання їхніх обов'язків, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами. Правовою підставою створення та діяльності ОСББ є Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [1].

В свою чергу, будинковий комітет являє собою орган самоорганізації населення, який створюється відповідно до Закону України «Про органи самоорганізації населення» [2], на території багатоквартирного будинку (кількох будинків). Це специфічний представницький орган, який вирішує окремі питання місцевого значення, представляючи усіх, хто мешкає в будинку, а не лише співвласників, на відміну від ОСББ. При цьому

будинковий комітет не має повноважень управління будинком, як ОСББ, а його завданням є, зокрема, задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг. Будинковий комітет може за певних умов бути юридичною особою, про що буде говоритися далі.

Тепер можна перейти й до критеріїв за якими відрізняються данні суб'єкти права. Першою такою ознакою є мета створення. ОСББ створюється для забезпечення реалізації прав власників приміщень на володіння, користування їх майном, належне утримання будинку, прибудинкової території, сприяння його членам в отриманні житлово-комунальних та інших послуг належної якості за обґрунтованими цінами й виконання ними своїх зобов'язань пов'язаних з діяльністю ОСББ. В свою чергу, мета створення органу самоорганізації населення є вирішення проблем місцевого значення, тобто участь членів територіальної громади в місцевому самоврядуванні.

Наступним критерієм є наявність чи відсутність статусу юридичної особи. Будинкові комітети створюються, або шляхом реєстрації, або повідомленням про заснування. ОСББ – це завжди юридичні особи. Інформація про створення ОСББ заноситься до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а органи самоорганізації вже самостійно вирішують який спосіб легалізації їм обрати.

Можливість здійснювати господарську діяльність, прямо пов'язана із статусом суб'єкта. Юридичні особи можуть її здійснювати, а отже ОСББ для задоволення власних потреб, може безпосередньо або шляхом укладення договорів здійснювати таку діяльність, але є певні обмеження, а саме, господарська діяльність повинна здійснюватися не для отримання прибутку. Для органів самоорганізації така діяльність законодавством не передбачена.

Варто також звернути увагу на відмінний характер створення та ліквідації таких органів. Основою формування ОСББ є членство, яке набувається на підставі заяви про вступ, але членом може бути тільки власник квартири або приміщення у багатопверхівці. Органи самоорганізації в свою чергу формуються шляхом обрання його членів на зборах, конференціях жителів. Але висувуються певні вимоги: членами можуть бути тільки фізичні особи, які досягли 18-річного віку і проживають на законних підставах в межах території діяльності відповідного органу.

Наступною відмінністю є термін на який створюється кожна з цих форм. Діяльність ОСББ строком не обмежується та існує до моменту припинення (ліквідації), яке може відбутися, зокрема, у зв'язку з придбанням однією особою всіх приміщень у багатоквартирному будинку, прийняттям співвласниками рішення про ліквідацію ОСББ, ухвалення судом рішення про ліквідацію ОСББ. Органи самоорганізації населення, в свою чергу, обираються на строк повноважень відповідної ради, якщо інше не передбачено рішенням ради чи положенням даного органу [2].

Розглянувши наведені особливості можна зробити висновок, що специфічними ознаками органів самоорганізації населення є 1) їх представницький характер, тобто представлення інтересів жителів тієї чи іншої території; 2) виборність органів, тобто його члени обираються загальними зборами громадян або їх представників; 3) створення у дозвільному порядку, оскільки потрібен дозвіл відповідної ради; 4) самодіяльний і добровільний порядок створення; 5) можливість наділення цих органів делегованими повноваженнями відповідної ради.

В свою чергу ОСББ 1) є невідприємницьким товариством, [2] не належить до системи органів самоорганізації населення, 3) створюється для забезпечення і захисту прав співвласників та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна...

Слід зауважити, що ОСББ та будинковий комітет як орган самоорганізації населення за класифікатором організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ) віднесені до однієї серії (800) з різними кодами, відповідно, 855 та 860 [3].

Список використаних джерел:

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України 29.11.2001 №2866-III. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14#Text> (дата звернення: 10.05.2022).
2. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11.07.2001 №2625-III. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 10.05.2022).
3. Державний класифікатор ДК 002:2004 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» : наказ Держспоживстандарту України «Про затвердження національних стандартів України, державних кла-

сифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів» від 28 травня 2004 р. № 97. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 19.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Юлія ЧАУС

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції 2 курс 1 група

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Гарантоване державою право самостійно вирішувати питання місцевого значення успішно функціонує в багатьох державах, включаючи Україну. Важливим є здійснення порівняльного аналізу між системами місцевого самоврядування України та системами, що існують в зарубіжних країнах, з метою подальшого покращення вітчизняного зразка. Так, достатньо актуальним є дослідження системи місцевого управління Франції, яка має тісний зв'язок із українською, і невпинно розвивається протягом десятиліть.

Право громадян на здійснення місцевого самоврядування як у Франції, так і в Україні закріплено на рівні Основного Закону – Конституції. Надалі, окремими нормативно-правовими актами здійснюється більш детальне правове регулювання цього питання: в Україні це Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», у Франції – Загальний кодекс територіальних колективів, Закон «Про розподіл повноважень між комунами, департаментами, регіонами та державою» тощо.

Адміністративно-територіальний устрій Франції є багатоланковим і включає в себе: 1) *регіони* (відповідно до змін, що були проведені у ад-

міністративно-територіальному устрої Франції у 2014 році, кількість регіонів було скорочено до 13); 2) *департаменти* (96 департаментів метрополії та 5 заморських департаментів); округи (зараз їх нараховується 343); 4) 2074 *кантони*; 5) 35 357 *комун*. Так само і в Україні наявні декілька рівнів адміністративного-територіального устрою, серед яких виокремлено Автономну Республіку Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села (стаття 133 Конституції України). Міста зі спеціальним статусом представлені в обох державах: у Франції це Париж, Марсель та Ліон; в Україні – Київ і Севастополь.

В обох державах наявні автономії. У Франції – це острів Корсика, що включає в себе 9 регіонів, в Україні – Автономна Республіка Крим (містить 11 районів). Автономії обох держав має право самостійно вирішувати широке коло питань місцевого значення, включаючи питання здійснення сільського господарства, освіти, культури тощо.

Первинним суб'єктом місцевого самоврядування Франції, відповідно до положень статті 72 Французької Конституції, є *територіальні колективи* Республіки, до яких віднесено комуни, департаменти, регіони, колективи зі спеціальним статусом, а також заморські колективи (*collectivite d'outremer*). Первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, основним носієм його функцій і повноважень є *територіальна громада* села, селища, міста.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» надано вичерпний перелік органів, що становлять систему місцевого самоврядування в Україні, це 6 основних елементів: 1) територіальна громада; 2) сільська, селищна, міська рада; 3) сільський, селищний, міський голова; 4) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; 5) районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; 6) органи самоорганізації населення. Інститут старости був виключений із статті закону минулого року, хоча окрема стаття на тлумачення та встановлення правового статусу старости ще наявна. На відміну від українського зразка, у Франції відсутній вичерпний перелік всіх органів місцевого самоврядування, які здійснюють свою владу. Лише шляхом дослідження та пошуку окремих органів можна виділити *генеральну раду*, що функціонує на рівні департаментів, *окружну раду* (на рівні округів), *муніципальну раду* (на рівні комун) та *муніципалітети* (мер та його заступники, на рівні комун) та інші органи.

Примітним є те, що як в Україні, так і у Франції, на місцевому рівні одночасно наявні і органи місцевого самоврядування, і державні органи, що здійснюють окремі повноваження, зокрема, щодо контролю місцевої влади. Так, в Україні до основних представників державної влади на місцях відносяться районні та обласні державні адміністрації, а у Франції – префекти (на рівні департаментів), окружні префекти (на рівні округів).

Висновок. Дослідження успішних кейсів реалізації інструментів місцевого самоврядування країн Європи матиме велике значення для імплементації такого досвіду в Україні. Приклад здійснення місцевого самоврядування Франції – країни, що схожа на Україну як за територією, так і за кількістю населення, свідчить про потенціал реформування місцевої влади України та отримання нових механізмів її розвитку. Поступовий, зважений та комплексний підхід до розвитку місцевого самоврядування в Україні зможе надати можливість використати ресурси регіонів, звільнити їх від надмірної «опіки» держави над проблемами місцевого значення та підвищити рівень комфорту для жителів.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Анна БОРИСЕНКО

студентка 4 курсу, 12 групи факультету
прокуратури
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Законом України від 31 березня 2020 р. № 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», який набрав чинності 01 липня 2021 року, скасовано заборону на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення приватної власності для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв) [1]. Що стало першим та довгоочікуваним етапом поступового відкриття ринку землі в Україні. Тим самим відновивши право українців, передбачене статтею 41 Конституції України, щодо розпорядження своєю власністю, а саме землею [2].

Майже рік потому, ми можемо побачити як позитивні так і негативні сторони такого рішення. Серед переваг ми можемо виділити удосконалення електронного порядку проведення земельних торгів. Забезпечення прозорості та відкритості земельних відносин, завдяки цифровізації більшості процесів пов'язаних з отриманням права власності на землю. Зростання вартості землі, що сприяє збалансованому обороту землі. Прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» від 3 листопада 2021 р. № 1147 дозволило уніфікувати підхід до визначення нормативної грошової оцінки земель, що підвищило об'єктивність оцінки та зменшило витрати на виготовлення технічної документації [3]. Законом України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» від 04.11.2021 р. № 1865-IX передбачено гарантії в обсязі

до 50% суми кредиту та на строк дії кредитного договору, але не більше 10 років [4].

Щодо недосконалостей виявлених в ході реалізації законодавчих положень на практиці слід виділити наступні. По-перше, складність дотримання процедури, пов'язаної з наданням переважного права на викуп ділянки орендарю, а саме – проведення реєстрації наміру на продаж сільськогосподарської землі. Що в свою чергу, викликає проблеми з нотаріальним оформленням через небажання нотаріусів поглиблюватися у дані правовідносини. Незацікавленість населення у втіленні можливості розпорядження землею, пов'язану з поступовим ростом цін та невигідних пропозиціях. Ризик збільшення агрофірм-монополістів тощо.

Саме тому, на початку лібералізації ринку землі важливо аналізувати не лише власні результати, а й розглядати можливі варіанти розвитку подій за аналогією країн сусідів.

Приклад Польщі є цікавим з того боку, що з усіх колишніх країн соціального простору його називають найуспішнішим. Орган, що контролює обіг землі в Польщі називається Національний центр сільськогосподарської підтримки (Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa–KOWR). Він був створений 01 вересня 2017 року відповідно до Закону Польщі від 10 лютого 2017 року. На той час припинили своє існування дві сільськогосподарські агенції: Агентство сільськогосподарського ринку та Агентство сільськогосподарської власності, завдання яких значною мірою взяв на себе Національний центр сільськогосподарської підтримки.

Регулювання ринкового обігу сільськогосподарських земель здійснюється на основі Закону Польщі «Про формування сільськогосподарської системи» № 64 від 11.04.2003 року [5]. Розмір земельної ділянки, яка купується, не може бути більша за 300 га, а придбати землю може лише фізична особа – фермер, що має досвід ведення сільськогосподарської діяльності, володіє земельними ділянками площею не менше 1 га, проте не більше 300 га., мешкає не менше 5 років поблизу земельної ділянки та вже має і керує фермерським господарством [8].

Крім того, у Польщі існує переважне право викупу земельних ділянок і надається воно в першу чергу фермеру, у якого земельна ділянка, що продається знаходиться в оренді не менше трьох років та Національному центру підтримки сільського господарства [6, 7].

Також у Польщі покупцем земель сільськогосподарського призначення державної власності може бути юридична особа, якщо вона є:

- близькою до продавця (нашадки, предки, брати, сестри, діти, дружина, чоловік, усиновителі та усиновлені);
- одиницею місцевого самоврядування;
- державним казначейством або від його імені Національний центр підтримки сільського господарства;
- юридичною особою, яка діє відповідно до положень, що регламентують відносини між державою і католицькою церквою в Республіці Польща та іншими релігійними об'єднаннями;
- національним парком, у разі придбання сільськогосподарської землі для цілей, пов'язаних з його збереженням;
- юридична особа, яка утворена в результаті успадкування або стягнення боргів під час реструктуризації виробництва [5].

Покупцями земель сільськогосподарського призначення приватної власності можуть бути:

1) будь-хто, якщо сільськогосподарська нерухомість у місцевому плані просторового розвитку була призначена для інших цілей, крім сільськогосподарських;

2) будь-хто, якщо земельна ділянка не перевищує 0,3 га;

3) будь-хто, якщо земельна ділянка не більше 0,5 га разом з побудованими на ній спорудами, які не використовуються фермерським господарством;

4) будь-хто, якщо до земельної ділянки на день набрання юридичної сили купівлі було прийнято рішення за умов, що земельна ділянка призначалася для інших цілей, крім сільськогосподарських;

5) особа, яка є близькою до власника земельної ділянки (без обмежень);

6) орган місцевого самоврядування;

7) державне казначейство;

8) церква чи релігійне об'єднання як юридична особа [8].

Тобто, система ринкового обігу земель Польщі побудована таким чином, щоб вона відповідає всім критеріям ефективного та раціонального землекористування, збереженням земельних ресурсів, природного середовища та інтересів польських фермерів.

Україні при відкритті ринку землі необхідно дослуховуватися до зарубіжного досвіду, заохочувати власників земельних часток (паїв) до відповідального розпорядження земельними ділянками. Залучати до відкритого земельного обігу земель сільськогосподарського призначення

різних суб'єктів земельних правовідносин. Покращувати роботу відповідних органів відповідальних за ефективний та раціональний обіг земель. Розвивати напрямок діджиталізації та спрощення процедури набуття права власності на землю з використанням електронних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (дата звернення: 17.04.2022)
2. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.04.2022)
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» від 3 листопада 2021 року № 1147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.04.2022)
4. Законом України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» від 04.11.2021 р. № 1865-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865-20#Text> (дата звернення: 18.04.2022)
5. Закон Польщі «Про формування сільськогосподарської системи» № 64 від 11.04.2003 року
6. Ряснянська А. М. Світовий досвід формування власності на землю. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 7. 2015. С. 58–62. URL: <http://globalnational.in.ua> (дата звернення: 17.04.2022)
7. Юрченко І. В. Регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: досвід Польщі. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 88–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_ark_2018_4_13 (дата звернення: 18.04.2022)
8. Інформаційний портал Національного центру підтримки сільського господарства Польщі. URL: <http://gospodarstwopolska.pl/> (дата звернення: 17.04.2022).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри земельного та аграрного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Хомінець Світлана Володимирівна

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Карина ШАБЕЛЬНА

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 1 курс, 1 група

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ КОЛА ВИБОРЦІВ НА ДЕРЖАВНІ ПОСАДИ

У воєнний час в Україні Верховна рада щодня приймає закони, що є досить вичерпними, актуальними та необхідними. На 7 сесії ІХ скликання 26 квітня 2022 року ВРУ одержала законопроект № 7318 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо очищення влади від засновників та членів антиукраїнських політичних партій. Принцип проекту полягає у змінах у Виборчому кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48) а також доповненні пункту 1.1. статті 75 частиною 7 такого змісту: Позбавлення права балотуватися на пост Президента України, депутата сільського, селищного, міського голови забороняється особам, які були засновниками або членами політичних партій: КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ, ПАРТІЯ РЕГІОНІВ, СОЦІАЛДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ (ОБ'ЄДНАНА), ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА – ЗА ЖИТТЯ», «ПАРТІЯ ШАРІЯ», «ДЕРЖАВА», «ЛІВА ОПОЗИЦІЯ», «ПРОГРЕСИВНА СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», «СОЮЗ ЛІВИХ СИЛ», «СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», «СОЦІАЛІСТИ», «ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК», «НАШІ» та «БЛОК ВОЛОДИМИРА САЛЬДО», щодо яких здійснюється очищення влади (люстрація).

Проблематика полягає у тому, що даний законопроект викликає обурення виборців перелічених політичних партій та їхніх ідеологів, нібито бо зп№ 7318 йде врозріз зі статтею 24.1 чинної КУ: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». У цьому випадку, мова йде про право обирати та бути обраним.

Натомість, я не згодна з представниками вище зазначених політичних партій. В якості аргументації можна розглянути біографію Анатолія Шарія (очільник «ПАРТІЇ ШАРІЯ»):

Анатолій Шарій- відомий контент-мейкер та очільник партії імені себе. За допомогою свого популярного Youtube-каналу й звернень, які часто схожі на російські наративи, завоював інтернет аудиторію в Україні. Українська спецслужба підозрює Шарія у державній зраді, а також у порушенні рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками.

На переконання слідчих СБУ, Шарій здійснював протиправну діяльність на шкоду національній безпеці України в інформаційній сфері.

Є підстави вважати, що Анатолій Шарій діяв на замовлення іноземних структур, як додає СБУ.

Останніми роками він жив в Іспанії, звідки записував свої блоги.

Під час війни він жорстко критикував дії керівництва України і говорив про погану підготовку війська. Його було затримано правоохоронними органами Іспанії 4 травня. Анатолій Шарій називав дії влади політичними репресіями і заявляв про безпідставність звинувачень проти нього. Він вважає, що так влада бореться з опозицією.

Отже, я тлумачу дану проблематику, як «розбіжність поглядів». Загалом, цей законопроект є цілком справедливим. Люстрація принесе за собою позитивні зміни. Якщо ми прагнемо навести лад в державі, то варто починати з того, щоб носії державної влади були щирими патріотами власної країни.

КРИМІНАЛІСТИКА, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Аліна ВОЛКОВА

кандидат юридичних наук,
завідувач сектору дактилоскопічних
досліджень

відділу криміналістичних видів дослі-
джень

Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДАКТИЛОСКОПІВАННЯ В УКРАЇНІ

Тема доповіді обумовлена важливістю поставленої проблеми, адже дактилоскопічна реєстрація здатна вирішувати найважливіші проблеми розслідування та попередження злочинів, а також забезпечувати безпеку не тільки осіб, а і громадянського суспільства в цілому.

Необхідність більш широкого застосування дактилоскопічного обліку в Україні диктується рядом зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх, зокрема, належить потреба в міжнародній кооперації правоохоронних органів у боротьбі із тероризмом, організованою злочинністю, нелегальною міграцією та ін. Внутрішні фактори, які обумовлюють необхідність більш широкого застосування можливостей дактилоскопічного обліку, це – велика кількість невпізнаних трупів, зростання числа природних та техногенних катастроф, забезпечення ефективності розшуку безвісти зниклих громадян та ін. Крім того, в умовах надзвичайного стану в країні це питання набуває особливої актуальності. У зв'язку із бойовими діями виникає значна маса переміщених осіб з різних областей країни, які не мають постійного місця реєстрації. Для успішного розв'язання цих завдань значну допомогу виконувала би реєстрація всього населення. Тому слід підкреслити необхідність створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічного обліку в Україні, яка є очевидною та досить актуальною.

Разом з цією очевидністю є й необхідність чіткої нормативної регламентації створення та функціонування системи такого обліку, яка б за-

безпечувала не тільки ефективність його використання, але й дотримання прав людини. Тільки за цих умов запровадження єдиної системи дактилоскопічної реєстрації в Україні може бути позитивно сприйняте як населенням, та і іншими країнами.

Дотепер в Україні основним нормативно-правовим актом є Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України № 785 від 11.09.2001 р.

Згідно Інструкції дактилоскопічний облік призначений для розшуку людей, які зникли безвісті, встановлення за невпізнаними трупами особи людини, підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню, встановлення осіб, які залишили сліди рук на місці події, встановлення фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів.

Також зазначена Інструкція визначає категорію осіб, які підлягають обов'язковому дактилоскопіюванню:

- затримані за підозрою у вчиненні злочину або взяті під варту,
- звинувачуються у вчиненні злочину,
- піддані адміністративному арешту [1].

Наказом від 21.07.2011 року № 454 «Про внесення змін в Інструкцію про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України» особи затримані за бродяжництво були зняті з обов'язкового дактилоскопіювання, хоча ця категорія громадян складає не малий відсоток у категорії невстановлених трупів [2].

У порівнянні з показниками ідентифікації невпізнаних трупів в західних країнах, функціонування дактилоскопічного обліку в Україні не може бути визнане ефективним. Якщо в Україні лише 10% трупів ідентифікується за даними дактилоскопічного обліку, то в Європі цей показник перевищує 70%. Тому розширення категорій громадян, які підлягають обов'язковому дактилоскопіюванню вкрай необхідне.

Створення єдиної державної системи дактилоскопічної реєстрації обумовлює як прийняття закону України «Про дактилоскопічну реєстрацію», так і низки нормативних актів, якими має бути визначено конкретні механізми реалізації положень цього закону. Крім того, має бути вирішено ряд завдань організаційного, фінансового, інформаційного, технічного, кадрового та іншого забезпечення створення та роботи державної системи дактилоскопічної реєстрації.

Юридичні аспекти проблеми, насамперед, полягають у чіткому визначенні та розмежуванні підстав і порядку обов'язкової та добровільної дактилоскопічної реєстрації.

Добровільна реєстрація має передбачати реєстрацію громадян, які, наприклад, виявили бажання забезпечити свої вклади, технології, а також банківські операції, таємні операції на державному рівні. Багато громадян вважають, що кодовий слід пальця – найкращий засіб збереження доступу до інформації або грошових накопичень, наприклад у банках. Добровільна дактилоскопічна реєстрація дуже розповсюджена в зарубіжних країнах. А в Німеччині, Великобританії та Франції знаходяться найбільш великі бази даних з відбитками пальців рук, які були відібрані на добровільній основі.

До обов'язкової дактилоскопічної реєстрації необхідно віднести наступні групи громадян:

- осіб, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним ризиком чи небезпекою для життя. Це перш за все співробітники МВС, СБУ, МНС, таможні, прокуратури, податкової служби, військовослужбовці;
- членів екіпажів повітряних, морських і річкових суден;
- осіб, професійна діяльність яких пов'язана із забезпеченням транспортної безпеки;
- осіб, що отримують права на управління транспортним засобом (збереження дактилоскопічних даних у цьому напрямку допоможе у встановленні осіб, загиблих у дорожньо-транспортних пригодах, а також у виявленні осіб, винних у нерозкритих злочинах);
- цивільних осіб, що одержують право на володіння зброєю;
- осіб, що перебувають на обліку в психоневрологічних або наркологічних диспансерах;
- неповнолітніх, що перебувають на профілактичному обліку в підрозділі у справах неповнолітніх;
- іммігранти, особи без громадянства та особи, які шукають в Україні політичного притулку.

При цьому слід чітко визначити порядок отримання, зберігання та знищення відповідної дактилоскопічної інформації, а також створити необхідний механізм контролю за такою діяльністю.

Ще одна проблема – відсутність єдиної бази даних дактилоскопічної інформації. Немає ніякої таємниці, що і зараз багато іммігрантів здають свої відбитки пальців. Але база даних ДМС і база даних МВС не перетинаються. І кожна інша структура заново відбирає у іммігранта відбитки. У Євросоюзі є Візова інформаційна система (VIS) – єдина база даних по всіх країнах Шенгенської угоди. Саме у ній зберігаються особисті дані

подорожуючих. Фактично має місце ситуація, коли дактилоскопічну інформацію про громадян України зберігають європейські країни, а у нас така база відсутня, що, поза сумнівом, збільшує ризик маніпуляції даними при ідентифікації осіб з боку іноземних держав.

Необхідність впровадження дактилоскопічної реєстрації диктується також і міжнародною практикою та стандартами, які пред'являються до національних документів, які засвідчують особу. Так, більш ніж 100 країн сьогодні впроваджують проекти, пов'язані з біометричною реєстрацією. Відповідне законодавство прийняте вже і в Україні, згідно якого кожен громадянин отримує не тільки закордонний паспорт, а і паспорт громадянина України, що містять безконтактні електронні носії, на які записується інформація про біометричні дані та параметри власника документа. Біометричні дані, параметри – це відцифрований підпис особи, відцифрований образ обличчя особи, відцифровані відбитки пальців рук (у разі оформлення паспорта громадянина України – за згодою особи) [3, 4]. Показово, що відцифровані відбитки пальців рук особи після внесення до безконтактного електронного носія вилучаються з Єдиного державного демографічного реєстру та знищуються (залишаються тільки їх шаблони) [5]. Перспективною була б взаємодія з ДМС щодо створення єдиної з МВС бази, де зберігалась дактилоскопічна інформація і використовувалась уповноваженими органами строго в межах закону.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що для забезпечення єдності і несуперечності правового простору в сфері нормативного регулювання дактилоскопічної реєстрації може служити прийняття закону «Про державну дактилоскопічну реєстрацію», а також має місце необхідність розробки єдиної автоматизованої інтегрованої мережі дактилоскопічної інформації, що міститься у різних базах МВС, ДМС.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: наказ МВС України від 11.09.2001 р. № 785 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52, стор. 227.
2. Про внесення змін в Інструкцію про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: наказ МВС України від 21.07.2011 № 454 // Офіційний вісник України. – 2011 р. – № 63, стор. 60.

3. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України: постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 302 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2015> (дата звернення: 18.05.2022).
4. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон: постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 р. № 152 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/152-2014-p> (дата звернення: 18.05.2022).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України: закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 34. – Ст.593 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1474-19> (дата звернення: 18.05.2022).

Григорій ІВАНЕНКО

провідний фахівець з організації наукової роботи

Світлана ІВАНОВА

заступник завідувача відділу забезпечення діяльності

Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

МВС України

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ШАХРАЙСТВОМ В ІНТЕРНЕТІ.

Прогрес діджиталізації щільно увійшов у всі сфери життя кожного громадянина нашої держави. Вже звичною стала реалізація соціальних потреб через мережу Інтернет – спілкування, навчання, купівля-продаж

та інше. Саме задоволення людиною своїх базових потреб шляхом використання інтернет ресурсів є «благодатним ґрунтом» для діяльності «віртуальних» злодіїв.

На сьогодні інтернет шахрайство займає вагому частку в масиві злочинів загально кримінальної спрямованості. Давайте з'ясуємо, що ж таке шахрайство в інтернеті та які особливості його кваліфікації й розслідування?

Згідно ст. 190 Кримінального процесуального кодексу України шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1]. І, коли ми говоримо про інтернет шахрайство, ми акцентуємо увагу на основному складовому елементі цього злочину – віртуальності. Адже віртуальність, від самого початку розслідування злочинів даної категорії, є перешкодою у формуванні доказової бази, пошуку зачіпок, конкретних відомостей, тощо. Як говорить приказка: «Для того, щоб перемогти ворога, потрібно знати його в обличчя». А у випадку з інтернет шахраями доказова база, якою володіє слідчий, зазвичай зводиться до мінімуму – усного пояснення потерпілої сторони. Все це може додатково обтяжуватися девіантною складовою поведінки потерпілого, зумовленою соціально-економічними факторами ризику – безробіттям, низьким рівнем життя, обмеженістю відповідальної усвідомленості та іншим. Тож, маючи мінімум даних на початковій стадії розслідування, втрачається і оперативність при збиранні вкрай необхідної інформації, зокрема отримання тимчасового доступу до речей та документів інтернет провайдера з метою встановлення облікового запису (записів) злодія або тимчасового доступу до речей та документів оператора мобільного зв'язку з метою отримання роздруківок дзвінків та прив'язок до базових станцій, їх місцезнаходження та інше.

До того ж латентність даного виду злочину також можна віднести до каталізатору негативного прогресу. Досить хитка ймовірність повернути втрачені кошти чи майно, підштовхує потерпілого до так званого «пасивного опору» – замовчування, небажання вчасно звертатися до правоохоронних органів, схильність перекладати відповідальність на органи поліції які, мовляв, «нічого ніколи не знайдуть». У свою чергу, ланцюгова реакція такої бездіяльності виявляється у пропорційному зростанні аналогічних злочинів. Такого роду поведінка допомагає злочинцю уникнути подальшого покарання, провокує його на вчинення нових протиправних діянь, при цьому опираючись лише на примітивний потяг корисливої на-

живи. Дивно, але ці ж спонукання, корисливість та бажання легкої наживи, знову і знову підштовхують і потенційних жертв на нові «пригоди».

Дослідивши негативну тенденцію зростання кількості інтернет шахрайств і замкнутість цього процесу, можна дійти висновку про відсутність належного регулятора, роль якого має виконувати держава.

На сьогоднішній день, державне втручання у припинення онлайн злочинів невпевнено межує між регулятором і провокатором. З одного боку створено механізм розслідування, встановлення істини, покарання, а з іншого – відсутній елемент відповідності сучасним вимогам. Реалії сьогодення вимагають від органів поліції максимально швидкого та якісного реагування на такого роду злочини, їх профілактику та протидію.

На мою думку, одним із методів подолання проблеми, що склалася, є введення інституту реєстру IMEI-кодів і блокування пристрою, код якого не внесений до вказаного реєстру та використання паспортних даних при купівлі SIM карти.

Для прикладу, станом на 2013-й рік у близько 80 країнах світу була запроваджена обов'язкова реєстрація абонентів мобільного зв'язку за паспортами. У розвинутому світі контроль за допомогою реєстрації – абсолютно звична практика. Зокрема у Грузії для купівлі SIM-карти слід обов'язково завітати до салону компанії-постачальника мобільного зв'язку, де лише після надання паспортних даних можна придбати картку. Як правило, термін дії такої картки не перевищує півтора року. У Білорусі абоненти-іноземці також можуть купити SIM-картку тільки з пред'явленням паспорта і заповнивши спеціальну анкету. Після цього можна користуватися мережею за допомогою «гостьового» тарифу [2].

Звісно, Конституцією України чітко закріплене право на приватність, на яке і спираються противники впровадження такого досвіду. Проте, я вважаю, що реальний стан контролю у сфері захисту приватної інформації від публічного доступу, не відповідає сучасним стандартам, впровадження яких допомогло б якісно зменшити онлайн злочинність, зокрема кримінал пов'язаний із шахрайством.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України, Документ 2341-III, чинний, поточна редакція – Редакція від 18.10.2019, підстава – 140-IX URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page6>
2. SIM-картка за паспортом. Усі «за» і «проти» URL: <https://glavcom.ua/publications/sim-kartka-za-pasportom-usi-za-i-proti-430454.html>

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Наргіз Насраддін кизи ГУРБАНОВА
студентка 1 курсу магістратури фа-
культету адвокатури
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

СУД ПРИСЯЖНИХ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [1]. Суд присяжних – це форма здійснення судової влади, при якій у вирішенні справи по суті беруть участь непрофесійні судді.

Відповідно до ч. 1 64 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 Закону і дали згоду бути присяжними [3].

Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку та постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду. Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції для розгляду кримінального провадження щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі за клопотанням обвинуваченого у складі двох суддів та трьох присяжних. Крім того, КПК України передбачає, що кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд [4].

З практики слід вказати, що місцеві ради формують списки присяжних двома способами:

– шляхом звернення до підприємств, установ, організацій, громадськості з проханням надавати свої пропозиції (кандидатури) в певний термін до місцевої ради;

– шляхом розміщення оголошення для осіб, які бажають бути включеними до списку присяжних та відповідають вимогам, що пред'являються до кандидатів у присяжні, щоб вони у зазначений термін звернулися до місцевої ради з відповідними документами.

Для реалізації свого права, відповідно до ч. 2 ст. 384 КПК України, обвинувачений під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних [2]. Підготовче провадження щодо даної категорії справ здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів. Після призначення судового розгляду головуючий надає розпорядження секретарю судового засідання про виклик (повідомлення) учасників судового провадження та інших осіб, перелічених в ухвалі, а також присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних. Відповідно до ч. 3 ст. 385 КПК України письмовий виклик має бути вручено присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до дати судового засідання.

Головуючий роз'яснює учасникам судового провадження право відводу присяжного з підстав, передбачених ст. ст. 75–76 КПК України. При цьому для реалізації учасниками свого права на відвід присяжних та присяжними на самовідвід, головуючий повідомляє присяжним яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їх участі у судовому розгляді.

Після останнього слова обвинуваченого суд присяжних негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, про що головуючий оголошує присутнім у залі судового засідання. Перед початком наради, головуючий повинен роз'яснити присяжним порядок проходження наради. Крім того, необхідно роз'яснити їм сутність презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, що відносяться до загальних засад кримінального провадження та визначені в ст. 17 КПК України.

Під час судового розгляду присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження відповідно до ст. 390 КПК України. Передбачаються такі підстави усунення:

– У разі невиконання присяжним обов'язків, передбачених частиною другою статті 386 КПК України;

– За наявності обґрунтованих підстав вважати, що присяжний у результаті незаконного впливу втратив неупередженість, необхідну для вирішення питань кримінального провадження відповідно до закону.

Роблячи висновок, слід вказати, що суд присяжних є тим важелем, який забезпечує безпосередню участь громадян у відправленні правосуддя. Слід також вказати, що особам мають сприяти ставати присяжним через підвищення матеріального заохочення. Справедливий вирок, який винесений на основі повного та детального вивчення обставин справи та доказів, є гарантією справедливого розгляду та дотримання прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. №254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 14.04.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17#Text> (дата звернення 12.04.2022).
3. Про судоустрій та статус суддів. Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення 13.04.2022).
4. Солодков А. А. Сучасні світові моделі суду присяжних. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10–2 том 2. С. 133–135. (дата звернення 14.04.2022).

Катерина КІЗЛОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 19 група

ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Невід’ємним правом кожної людини є право на життя, а тому його порушення є проявом ігнорування встановлених суспільством цінностей. Наразі зростає рівень такого показника як самогубство. Воно може бути викликано різноманітними факторами впливу на наше існування, до них відносяться і соціальні, і економічні, і психологічні тощо.

Самогубство – умисне заподіяння власної смерті, яке може бути вчинене через відчай або психічні розлади (депресія, шизофренія, алкоголізм тощо). Це гостра світова соціальна проблема, що має свої нюанси та прогалини. Зокрема, проблематика реалізації державної політики щодо протидії злочинам, які посягають на найвищу цінність – життя людини.

Доведення до самогубства – діяння (дія чи бездіяльність), що становить високу суспільну небезпечність, так як тягне за собою тяжкі наслідки. Звертаючись до статті 120 КК України, ми бачимо, що більш небезпечними є саме активні дії суб'єкта. Самогубство особи має бути наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства. Отже, само по собі самогубство не є кримінальним правопорушенням, проте діяння, що призвели до такого наслідку, тобто, сам факт доведення до самогубства, і є тим самим злочином.

Особливістю даного кримінального правопорушення є те, що винний безпосередньо не спричиняє суспільно небезпечні наслідки, тобто не його діями, відбувається заподіяння смерті. Потерпілий, саме у результаті впливу винного, позбавляє себе життя. Недосконалість чинного законодавства призводить до малої кількості розкриття даних кримінальних правопорушень, більше того, значна кількість проваджень навіть не доходить до суду. Це зумовлено складністю даного правопорушення, обумовленого відсутністю у кримінально-правовій нормі положень, що конкретизують визначення таких дій злочинними, доказової бази та складу злочину, а також неможливістю встановити особу злочинця, об'єктивна важкість встановлення справжніх обставин смерті. Такі фактори призвели до того, що були внесені зміни до статті 120 КК України від 08 лютого 2018 року.

Таким чином, законодавець розширивши диспозицію даної статті, встановив, що перелічені способи є лише прикладами дій злочинця. Хоча це і зумовило вирішення деяких питань, наприклад, було визнано охоплення випадків доведення до самогубства через мережу Інтернет. Однак, це і спричинило нові проблеми кримінально-правового регулювання. Зокрема, такою є можливість перебільшення криміналізації дій деяких осіб, тобто формулювання «інших дій, що сприяють вчиненню самогубства» може бути невірно розтлумачено правниками, що поставить питання по-перше, про те, чи не підпадають дії винного даного кримінального правопорушення іншим складам кримінальних правопорушень, що є схо-

жими, у зв'язку з таким формулюванням статі, а по-друге, чи є такі дії злочинними та мають на меті саме доведення особи до самогубства.

Постають також інші проблеми доведення до самогубства, прикладом може бути встановлення причинового зв'язку між діянням винного та потерпілого, встановлення вини та визначення характеру зв'язків між особами. Такі труднощі ще досі становлять необхідність подальшого перетворення в законодавстві.

Не лише конкретизація, а й індивідуалізація проваджень у справах про доведення до самогубства створить реальну можливість встановлення єдиного сприятливого підходу застосування даної норми. Це можна зробити за допомогою глибокого осмислення, цілісного правового тлумачення та системного нормативного вдосконалення, згуртувавши навколо себе велику кількість провідних вчених та практиків.

Забезпечення безпечним та гідним життям громадян є одним із основних завдань розвиненої правової держави, а це прямо залежить від якості норм чинного законодавства та ефективності його застосування. Україна входить до десятки країн із найвищим рівнем самогубств, а цей показник є негативним, що показує певну недосконалість норм чинного законодавства. Проаналізувавши Інтернет-ресурси, можемо стверджувати, що проблема самогубства є актуальною не тільки в нашій країні, а й виходить далеко за її межі. Доведення до самогубства є особливим видом серед інших кримінальних правопорушень, а тому актуальність дослідження даної проблеми не втрачає своєї доцільності.

Ірина КРИЦЬКА

к.ю.н., старший викладач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Неспровокована військова агресія з боку Росії та введення в Україні воєнного стану викликало потребу запровадження змін до різних галузей

законодавства. Це стосується, зокрема, й ст. 615 КПК, яка зазнала суттєвого оновлення через Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [1].

Отже, виокремимо такі ключові нововведення, одночасно порівнявши їх з нормативними положеннями, що характерні для звичайного, «ординарного» порядку кримінального провадження:

(1) покладення повноважень на керівника відповідного органу прокуратури щодо застосування приводу (ст. 140 КПК), в тому числі приводу підозрюваного, обвинуваченого, який не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання окремих видів запобіжних заходів (ст. 187 КПК), затримання з метою приводу (ст. ст. 189–190 КПК), стосовно виконання загальних обов'язків щодо забезпечення прав особи, яка тримається під вартою (зокрема, припинення її утримання у разі встановлення його незаконності) (ст. 206 КПК) – за умови відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею таких повноважень. У звичайній процедурі застосування наведених заходів належить до компетенції слідчого судді, суду;

(2) покладення повноважень на керівника відповідного органу прокуратури щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб – за наявності таких умов, як: (а) відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею таких повноважень, (б) особа підозрюється у вчиненні певних категорій злочинів (їх перелік закріплений у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК), однак може йтися й про підозру у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, «якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі» підозрюваної особи. Для ординарного порядку характерним є віднесення рішення про застосування всіх різновидів запобіжних заходів, зокрема і тримання під вартою на будь-який строк, саме на слідчого суддю, суд (ч. 4 ст. 176 КПК);

(3) розширення переліку підстав для затримання без ухвали слідчого судді, суду уповноваженою службовою особою окрім випадків т.зв. «ін

¹ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45>

flagrante delicto», також і ситуаціями можливої втечі особи «з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні» будь-якого злочину. Водночас, п. 3–4 ч. 1 ст. 208 КПК передбачає таке право лише щодо осіб, підозрюваних вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного до підслідності НАБУ, а також злочинів, передбачених ст. ст. 255, 255–1, 255–2 Кримінального кодексу України;

(4) збільшення строку можливого затримання без ухвали слідчого судді, суду до 216 годин (тобто 9 діб) – відповідно до ч. 2 ст. 12, ч. 1 ст. 211 КПК такий строк затримання у звичайний період не може перевищувати 72 години. Цікаво, що ст. 211 КПК розмежує два строки затримання особи без ухвали слідчого судді, суду – по-перше, 60 годин з моменту затримання для доставлення особи для суду для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, по-друге, 72 години загалом для вирішення питання про обрання щодо неї запобіжного заходу. Натомість, у абз. 2 та 3 п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК в обох випадках вказується ідентичний строк у 216 годин. З огляду на це логічнішим було б або збільшення строку, який згадується в абз. 2 п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК, на 24 години до 240 годин, або зменшення строку для доставлення особи, про який йдеться в абз. 3 п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК, так само на 24 години до 192 годин. Інакше відсутнє розмежування максимального строку затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, керівника органу прокуратури та строку для доставлення особи до цих суб'єктів, тобто не враховується час, необхідний для вирішення відповідного клопотання про обрання щодо особи запобіжного заходу;

(5) покладення на керівника відповідного органу прокуратури повноваження неодноразово продовжувати строк дії ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою на 1 місяць. Строк такого можливого періодичного продовження обмежується тільки строками досудового розслідування. Порівнюючи таке положення з процедурою, властивою для звичайного періоду (ст. ст. 197, 199 КПК), відмітимо, що такі повноваження є виключною компетенцією слідчого судді. Також контекстно зауважимо, що у наведеному положенні (ч. 2 ст. 615 КПК) не міститься жодної вказівки на винятковість застосування таких повноважень керівником органу прокуратури, напри-

клад як має місце в ч. 1 ст. 615 КПК, шляхом вказівки на відсутність об'єктивної можливості реалізації таких повноважень слідчим суддею. Увляється можливим і потрібним все ж додати відповідне уточнення до ч. 2 ст. 615 КПК з метою запобігання можливому зловживанню процесуальними правами та необґрунтованому використанню таких повноважень керівником органу прокуратури, тим більше з урахуванням того, що в різних регіонах України наразі абсолютно різні умови функціонування судів й, зокрема, й слідчих судді. Водночас, на всій території України запроваджений воєнний стан, тобто наявні підстави для застосування положень ст. 615 КПК. А тому, у кожному разі має бути оцінено реальну відсутність перешкод для реалізації таких повноважень саме слідчим суддею, а отже існує потреба в уточненні ч. 2 ст. 615 КПК шляхом додання вказівки на відсутність об'єктивної можливості реалізації таких повноважень слідчим суддею;

(6) можливість автоматичного продовження строку застосування тримання під вартою до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні або в судовому розгляді судом. Водночас такий строк продовження не може перевищувати 2 місяців. Для звичайного періоду характерним є обов'язкове вирішення питання щодо продовження строку застосування тримання під вартою саме судом для забезпечення перевірки ним подальшого існування ризиків, які виступають підставою для застосування стосовно особи цього виду запобіжного заходу (ч.3 ст. 315, ст. 331 КПК). При чому зауважимо, що з метою недопущення автоматичного продовження строку тримання під вартою в підготовчому провадженні рішенням Конституційного Суду України № 1-р/2017 від 23.11.2017 р. [1] третє речення ч. 3 ст. 315 КПК було визнано неконституційним. Цим було враховано зауваження, висловлені ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10.05.2011 р. (заява № 40107/02) [2].

---

¹ Рішення Конституційного Суду України № 1-р/2017 від 23.11.2017 р. у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#n63>

² Рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10.05.2011 р. (заява № 40107/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text

Антон ЛАЗЕБНИЙ

доцент, к.ю.н., доцент кафедри
кримінальної юстиції

Навчально-наукового інститут права
Державного податкового університету

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією з фундаментальних засад кримінального провадження є забезпечення права на захист підозрюваного чи обвинуваченого. Зокрема, в спеціальному кримінальному провадженні, це досить необхідно, адже в такому провадженні особа, яка підозрювана чи обвинувачена, фактично не бере участі. Тому принципово важливим є залучення захисника, за умови, що особа не має змоги самостійно відстоювати та реалізовувати свої права та захищати інтереси. На даний момент, чинне законодавство має певні прогалини в цьому питанні.

Участь захисника в спеціальному кримінальному провадженні в свої працях висвітлювали чимало вчених-науковців, серед них: Г. В. Матвієвська, В. О. Гринюк, М. П. Климчук, С. Л. Шаренко, О. Г. Шило, І. В. Гловюк, О. О. Нагорнюк-Данилюк, О. Ю. Татаров, В. М. Трофименко та інші. Однак, все рівно, чимало питань даної теми потребують дослідження.

Виходячи з положень КПК України, стосовно порядку спеціального досудового розслідування, можна виділити особливості участі захисника. Перш за все, варто наголосити, що згідно з п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою з моменту прийняття відповідного процесуального рішення. Також, доцільно зазначити, що під час розгляду слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, участь захисника теж є обов'язковою. До прав захисника, відповідно, також відносять те що він має право отримувати копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному чи обвинуваченому, та копій ухвал слідчого судді чи суд. Крім цього, захисник має право з власної ініціативи заслуховування будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Однак, в законодавстві є певна неузгодженість деяких норм. Тому науковці внесли свої пропозиції. О. О. Нагорнюк-Данилюк, С. Л. Ша-

ренко та О. Г. Шило пропонують у п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України передбачити вимогу щодо обов'язкової участі захисника в разі здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*) з моменту розгляду клопотання про дачу дозволу на здійснення такого виду кримінального провадження [1, с. 61; 2, с. 82].

Крім того, О. О. Нагорнюк-Данилюк також пропонує передбачити необхідність надавати захиснику підозрюваного копію клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність його здійснення, не пізніше ніж за три години до початку розгляду такого клопотання [2, с. 89–90]. Та все ж таки, з даною науковою пропозицією не можна однозначно погодитися. Так як термін у три години, є досить коротким і за цей час належним чином ознайомитися зі змістом наданих копій матеріалів і виробити позицію захисту складно.

До того ж, науковці багато разів звертали свою увагу у спеціальному кримінальному провадженні на те що, здебільшого, захисник може бути не знайомим із підозрюваним, обвинуваченим. Науковці зазначають, що у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного, обвинуваченого процедура захисту залишається не досконалою, оскільки захисник не має повної інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення, ступінь участі у його вчиненні підозрюваного, обвинуваченого, не може вказати на ті обставини, що свідчать про відсутність події або складу кримінального правопорушення чи виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, й обставини, що пом'якшують його покарання тощо [3, с. 20; 4, с. 138].

Місце захисника та виконання ним своїх обов'язків у спеціальному кримінальному провадженні досить вагоме, оскільки саме від його компетентності та добросовісності у ставленні до своєї роботи залежить реалізація принципів змагальності, презумпції невинуватості та доведеності вини, доступу до правосуддя та права на захист.

Отже, на даний момент, питання участі захисника у спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень залишається актуальним і водночас таким, що має потребу у вдосконаленні та більш ґрунтовного наукового доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Шаренко С., Шило О. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання. Право України. 2015. № 7. С. 58–65.

2. Нагорнюк-Данилюк О. О. Спеціальне кримінальне провадження в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 239 с.
3. Гловюк І. В. Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) у системі кримінального провадження України. Право України. 2015. № 7. С. 16–25.
4. Азаров Ю. І., Климчук М. П. Чи доцільне запровадження процедури спеціального досудового провадження та спеціального судочинства в Україні. Юридична наука. 2014. № 12. С. 134–140.

Катерина МИКИТЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет 2
курс, 4 група

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК КРИМІНАЛЬНО КАРАНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Одним з актуальних питань, які стоять перед державою та суспільством, є подолання будь-яких проявів насильства в сім'ї. Як одна з найбільш розповсюджених форм порушення прав і свобод особи та основний чинник, що зумовлює розлучення сімейної пари, такий вид насильства є серйозною і масштабною проблемою, яка породжує безліч інших соціальних негараздів.

На визнання Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, більш відомою як Стамбульська конвенція, українським парламентом було зроблено низку змін у законодавстві. Ще 7 січня 2018 року набув чинності новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон) [1]. Даним Законом регулюються питання визначення суб'єктів, завдань і заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідальності у цій сфері, надання допомоги та захисту постраждалим особам тощо.

Також Кримінальний Кодекс України (далі – КК) було доповнено статтею 126–1, відповідно до якої домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економіч-

ного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2]. Схожа дефініція наявна і у ст. 1 вищезазначеного Закону.

Особливістю законодавчого визначення поняття домашнього насильства як кримінально-протиправного та караного діяння є те, що, по-перше, такою категорією не охоплюється така форма його прояву, як сексуальне насильство, адже його виділяють в окремий вид, за який передбачено більш сурове покарання; по-друге, воно має системний характер, тобто не є випадковістю чи прикрим епізодом; по-третє, є наявність переліку можливих альтернативних наслідків.

Цей вид кримінального правопорушення розташований в Розділі II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК, бо саме там розміщені всі кримінальні правопорушення, об'єднані таким родовим об'єктом як життя та здоров'я людини. Головним безпосереднім об'єктом цього злочину (виходячи зі змісту статті 12 КК) визначають здоров'я особи та нормальний її психологічний стан. Додатковим факультативним об'єктом можуть бути воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність.

Об'єктивна ж сторона цього кримінального правопорушення складається з діяння, його наслідків та причинно-наслідкового зв'язку між діянням і наслідками.

Діяння виражається в систематичному насильстві, яке загалом можна визначити як силювання потерпілої особи. При цьому в законодавстві зазначено три можливі форми (види) домашнього насильства: фізичне, психологічне та економічне. Сексуальне насилля не виходить до цього переліку, адже за наявності відповідних підстав кваліфікується за іншими статтями КК.

Фізичне насильство характеризується нанесенням тілесних ушкоджень, побиттям, застосуванням фізичної сили (часто в стані алкогольного сп'яніння), знерухомлення людини; психологічне – образами, маніпулюванням, постійною образливою критикою (частіше необгрунтованою), зневажливим ставленням, яке веде до втрати самоповаги, невинуватими ревностями; економічне насильство – це відмова в грошах, приховування доходів, обмеження доступу іншій людині в користванні спільною власністю або права навчатися чи працювати.

Наслідками домашнього насилля є безліч психологічних та/або фізичних розладів здоров'я, депресії чи навіть суїцид. Треба вказати, що вчинення будь-якого виду зазначеного кримінального правопорушення тягне за собою досить специфічні та іноді зовсім непередбачувані наслідки, які залежать від багатьох факторів. Так, виділяють три основні групи наслідків [3, с. 75–76]:

- 1) Фізичні – травми, різні захворювання, затримки фізичного розвитку у дітей (відставання в рості, масі тіла);
- 2) Психічні – низька самооцінка, депресія, неконтрольований гнів, почуття провини, сорому, відчуття неповноцінності тощо;
- 3) Соціальні – поява проблем у встановленні подальших відносин у суспільстві (зазнавши насильства в сім'ї, особа перестає довіряти оточенню загалом, через це відносини з іншими людьми неможливо встановити).

Тобто, домашнє насильство за ст. 126–1 КК є злочином із матеріальним складом, характерною ознакою об'єктивної сторони якого є систематичний характер вчинюваних кривдником насильницьких дій фізичного, психологічного чи економічного змісту, які обов'язково мають призвести до вказаної у законі шкоди для здоров'я або погіршення якості життя потерпілого. Водночас ст. 173–2 КУпАП встановлено адміністративну відповідальність за домашнє насильство, що актуалізує питання відмежування кримінально караного домашнього насильства від суміжного з ним адміністративного правопорушення [4, с. 152].

З метою забезпечення однаковості у правозастосуванні Верховний Суд в порядку касаційного перегляду справи № 583/3295/1931 у своїй постанові від 25.02.2021 р. окреслив ознаки домашнього насильства як кримінального правопорушення та навів критерії для відмежування його від адміністративного проступку, закріпленого ст. 173–2 КУпАП [5].

Розглядаючи суб'єкт цього кримінального правопорушення, то слід вказати, що він є спеціальним, адже це може бути тільки: осудна особа, яка досягла 16-річного віку, яка є одним з подружжя чи колишнього подружжя або іншою особою, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах. Щодо характеристики потерпілої особи, то варто зазначити, що не має значення її стать: це може бути як жінка, так і чоловік. Також діти обох статей також можуть потерпати від домашнього насильства. Необхідно зауважити, що аналіз Закону дозволяє чітко виокремити перелік осіб, що можуть бути потерпілими – так ви-

значено п'ятнадцять категорій осіб, щодо котрих домашнє насильство може бути здійснено [1]. Однак, у більшості випадків жертвами домашнього насильства є саме особи жіночої статі та діти.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом, який може бути як прямим, так і непрямим. При цьому у винного можуть бути різні мотиви й мета, які виступають лише факультативними ознаками й не впливають на кваліфікацію.

Необхідно підкреслити, що принциповою відмінністю сімейного насильства від інших агресивних актів полягає в особливостях відносин між об'єктом і суб'єктом насильницьких дій. На відміну від кримінального правопорушення, скоєного на вулиці незнайомцем, сімейне насильство виникає у відносинах між близькими людьми, які є подружжям чи близькими партнерами, колишнім подружжям, батьками і дітьми, іншими родичами, особами, які були заручені чи збираються (збирались) одружитись.

Окрім того, домашнє насильство являє собою інциденти, або патерни, що повторюються в часі. Наявність такого патерну виступає важливим індикатором, завдяки якому можна відрізнити домашнє насильство від звичайної конфліктної ситуації в сім'ї чи інших правопорушень. Також при роз'ясненні положень закону про кримінальну відповідальність Верховний Суд уточнює, що подібні діяння визнаються систематичними, якщо вчинюються не менше трьох разів протягом нетривалого часу. Умовно можна говорити про наявність у складі поняття систематичності двох взаємопов'язаних елементів: кількісного (три і більше) та якісного (єдиний намір на тривале вчинення) [3, с. 78–79]. Домашнє насильство дуже рідко проявляється одиничним епізодом, зазвичай має тенденцію до зростання та повторюваності.

Отже, проблема домашнього насильства в сім'ї є вкрай актуальним явищем, від якого страждають багато людей, а насамперед жінки та діти. Після аналізу складу цього кримінального правопорушення було виявлено, що: 1) об'єктом є здоров'я особи; 2) об'єктивна сторона складається з діяння, його наслідків та причинно-наслідкового зв'язку між діянням і наслідками; 3) суб'єкт є спеціальним; 4) суб'єктивна сторона виражається прямим чи непрямим умислом. Також важливою ознакою є системність, яка відмежовує це кримінальне правопорушення від інших протиправних діянь. Однак, залишаються відкритими ще багато питань, але безумовно встановлення державою більш жорстких правил та законів необхідно розглядати як ефективний механізм покарання насильників.

Список використаної літератури:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству Закон України. №2671-VIII від 17.01.2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. №5. ст.35. (дата звернення: 20.05.2022)
2. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25–26. ст. 131. (дата звернення: 20.05.2022)
3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі: Науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України / За заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с. (дата звернення: 20.05.2022)
4. Олійниченко А. Є. Проблемні аспекти кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства у правозастосовній практиці. Вісник Асоціації кримінального права України, 2021, №2(16). С. 139–161 (дата звернення: 20.05.2022)
5. Постанова Верховного Суду України від 25.02.2021 р., судова справа №583/3295/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=95213443&red=1000033faa38c89ba39fba71a8c4d01ec6e1e0&d=5> (дата звернення: 20.05.2022)

Науковий керівник: к. ю. н., асистент Гуд Т. М.

Дар'я ПУШКАРЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет 2
курс, 4 група

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Для будь-якої демократичної країни одним з характерних напрямків, який слід удосконалювати для повноцінного й стабільного розвитку, є зміцнення законності та правопорядку. Одним із засобів укріплення публічного порядку та зменшення кількості кримінальних правопорушень виступає кримінальна відповідальність. Важливою формою реа-

лізації кримінальної відповідальності є покарання. Так, у ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу України[1] (далі –КК) зазначено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Оскільки суб'єком вчинення кримінальних правопорушень досить часто виступають неповнолітні, то вважаю доречним розглянути деякі особливості призначення покарання для неповнолітніх.

Значна кількість науковців у своїх роботах приділяють увагу кримінальній відповідальності неповнолітніх, а саме особливостям призначення покарання для них. Серед учених можна виділити: Головійчу Л., Казначєєва Д. В., Мицька О. І., Устрицька Н. І., Яровенко А., Яцун О. С., та багато інших.

Варто розпочати з того що згідно з ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Однак, у законодавстві також передбачено, що кримінальну відповідальність можуть нести особи у віці з чотирнадцяти до шістнадцяти років, а саме за: умисне вбивство; посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави; умисне тяжке тілесне ушкодження; жорстоке поводження з тваринами; умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження; диверсію; бандитизм; терористичний акт; захоплення заручників; згвалтування; сексуальне насильство; крадіжку; грабїж; розбїй; вимагання; умисне знищення або пошкодження майна; пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів; угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна; незаконне заволодіння транспортним засобом; хуліганство.

Необхідно звернути увагу саме на покарання, яке може настати за вчинення вищезазначених кримінальних правопорушень. По-перше, відповідно до ч.1 ст. 50 КК : «Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною

у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого». По-друге, для неповнолітніх суб'єктів кримінальних правопорушень, законодавством було визначено перелік покарань, які можуть застосовуватись. До них належать : штраф; громадські роботи; виправні роботи; арешт; позбавлення волі на певний строк. Однак, враховуючи те що неповнолітні, які вчинили кримінальне правопорушення є особливим суб'єктом, то при призначенні покарання суд має враховувати певні моменти, які закріплені в ст. 99–102 КК. Наприклад, штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення; громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час тощо. Більше того, в КК зазначено, що неповнолітнього, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках ч. 2 ст. 105 КК передбачено, що суд може застосувати до такої особи застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання тощо.

Доречно розглянути ефективність покарань для неповнолітніх. Думки науковців стосовно ефективності позбавлення волі на певний строк різняться. Казначєєва Д. у своїй роботі зазначає, що цей вид покарання для зазначених осіб вельми негативно впливає на їх індивідуальні якості. Переміщення неповнолітнього з однієї суспільної сфери в іншу неминуче негативно відображається на незміцнілій нервовій системі неповнолітнього і незначному життєвому досвіді[2, с.180]. Що стосується такого виду покарання як штраф, то деякі вчені визнають його недостатню ефективність з виховного погляду. Вважається, що сутність такого покарання як штраф полягає у відплаті за вчинене кримінальне правопорушення, а не у вихованні й забезпеченні від вчинення подібного в майбутньому. Виправні роботи досить довго були основним видом покарань, однак на даний момент вчені все частіше звертають увагу на недоцільність їх призначення та поступове зменшення ефективності.

Більшість науковців доходять висновку, що найбільш ефективними є громадські роботи. Відбуваючи громадські роботи, неповнолітній здобуває трудові навички, приносить користь суспільству й водночас працюючи має можливість обмірковувати свою поведінку. Більше того, саме цей вид покарання досить давно користується своєю популярністю у світовій практиці.

Отже, ми можемо бачити, що кримінальна відповідальність неповнолітніх, які скоїли кримінальне правопорушення, є більш лояльною ніж до інших правопорушників. Оскільки неповнолітні не завжди можуть усвідомлювати свої дії, керувати ними, простежувати причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями і можливими наслідками, тому держава застосовує гуманні методи виправлення особи без утримання у виправних закладах, але якщо на особу це не впливає, то стає можливим використання такого покарання як позбавлення волі на певний строк, з метою забезпечення правопорядку. Якщо ж говорити про ефективність покарань, то думки вчених різняться. Однак, у більшості випадків вважається що саме громадські роботи здатні вплинути на неповнолітнього правопорушника, змусити його обдумати свої вчинки, а також виступити як засіб запобігання вчинення кримінального правопорушення повторно.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25–26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Казначеева Д. В. Проблеми призначення покарання щодо неповнолітніх/ Вісник кримінологічної асоціації України. № 1 (22).2020 С.176–182
3. Дмитрик А. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні / СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО: український та європейський контекст розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (10 грудня 2021р.) Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. – Мелітополь: ФОП Однорог Т. В. 2021, с.62–65

Науковий керівник: Гуд Тетяна Миколаївна, кандидат наук, асистент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Анна ХОМ'ЯК

студентка 3 курсу 13 групи факультету
прокуратури
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України актуальною темою для дослідження стало питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану.

Указом Президента України №64/2022 по всій території держави було введено воєнний стан на 30 днів до 26 березня 2022 р., а згодом продовжено ще на стільки ж. Запровадження такого особливого правового режиму викликало значну кількість питань в економічній, політичній сферах, а окрім цього породило й низку кримінально-правових наслідків. Виникла гостра необхідність в ефективному регулюванні кримінально-правових відносин у сфері охорони національної безпеки, громадського порядку, забезпеченні стабільності конституційного ладу, недоторканості та територіальної цілісності держави від можливих посягань в умовах воєнного стану. Необхідність посилення відповідальності особи, яка використала зазначені умови для вчинення кримінального правопорушення, обґрунтовується тим, що шкода спричиняється вже ослабленим в таких умовах державі та суспільству.

15 березня 2022 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» №2124-IX, яким розділ VIII Загальної частини КК було доповнено статтею 43¹ «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України». Відповідно до цієї норми не є кримінальним правопорушенням діяння, вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам. Виняток

з цього правила становить лише таке діяння, що має ознаки катування чи полягає у застосуванні засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, або становить інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Крім того, особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна. Вичерпний перелік дій, які вважаються збройною агресією надано в ст. 1 Закону України «Про оборону України». Суспільна небезпечність такого діяння відсутня, тому що воно має суспільно корисну мету – захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Якщо таке діяння явно не відповідало небезпечності агресії або обставинці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу, то воно не втрачає своєї суспільної небезпечності.

В Особливій частині КК вчинення протиправного діяння в умовах воєнного стану передбачене ознакою як основного, так і кваліфікованого складів кримінальних правопорушень. Зокрема, така ознака є ознакою основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 114² якою КК було доповнено Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24 березня 2022 р. № 2160-IX. Метою таких змін є забезпечення охорони інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань від несанкціонованого поширення. Слід звернути увагу, що відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII воєнний стан може бути запроваджено не на всій території України, а в окремих її місцевостях. Вбачається відсутність обмежень притягнення до відповідальності за діяння, передбачене ст. 114² КК, якщо воно вчинене в місцевості, де воєнний стан не запроваджено,

адже умови воєнного стану слід розглядати як час вчинення кримінального правопорушення, а не місце, де такий стан запроваджено.

Що ж стосується випадків, коли ознака «в умовах воєнного стану» є кваліфікуючою ознакою складу кримінального правопорушення, то Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 3 березня 2022 р. №2117-IX такою ознакою були доповнені статті 185, 186, 187, 189, 191 КК. Крім того, новими законами такою ознакою було також доповнено ч. 2 ст. 111 КК, ч. 2 ст. 113 і ч. 5 ст. 361 КК. До зазначених змін покарання осіб, які використовували умови воєнного стану при вчиненні таких кримінальних правопорушень, могло бути обтяжене такою обставиною на підставі п. 11 ч. 1 ст. 67 КК. На сьогодні віднесення зазначеної ознаки до переліку кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення виключає можливість визнання зазначеної обставини такою, що обтяжує покарання, через неможливість ще раз враховувати її при призначенні покарання, про яку йдеться у ч. 4 ст. 67 КК.

Отже, з початком військової агресії Російської Федерації, було прийнято ряд законів, які доповнили КК новими протиправними діями та посилили відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Копйова Ірина Анатоліївна.

Олександр ЧЕБОТАРЬОВ

адвокат, член Комітету з питань верховенства права
Національної асоціації адвокатів України

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ ЩОДО ВІЛЬНОГО ВИБОРУ ЗАХИСНИКА СВОЇХ ПРАВ

Відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення, тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати [2].

Адвокат має необхідний професійний рівень та можливість забезпечити реалізацію права особи на захист від кримінального обвинувачення та представництво її інтересів у суді. У той же час, кожна особа є вільною у виборі захисника своїх прав серед адвокатів [3].

Важливою складовою права на захист у кримінальному провадженні є також забезпечення ефективності захисту та створення умов для вільного вибору захисника. Недотримання цих складових права на захист навіть за умови участі захисника у провадженні на різних стадіях може призвести до істотних порушень вимог КПК та скасування судового рішення [5].

У той же час, згідно ч. 4 ст. 213 КПК України, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги [4].

Тобто, ч. 4 ст. 213 КПК України, імперативно зобов'язує уповноважену службову особу, що здійснила затримання повідомити про затримання Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, який в свою чергу видає адвокату доручення для надання безоплатної правової допомоги затриманій особі.

У даному випадку, Держава в особі Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, на власний розсуд здійснює вибір захисника для затриманої особи, а тому конституційне право затриманої особи на вільний вибір захисника своїх прав є знівельованим.

На мою думку, в питанні залучення захисника для затриманої особи повинна діяти презумпція першочергового права затриманої особи вільно, на власний розсуд обрати адвоката.

Для практичної реалізації конституційного права затриманої особи на вільний вибір захисника своїх прав, потрібно внести зміни до ч. 4

ст. 213 КПК України, згідно яких, затримана особа самостійно залучає захисника. У випадку, якщо затримана особа не має можливості самостійно залучити захисника (відсутні грошові кошти, тощо), або обраний підозрюваним захисник не прибув до нього протягом 3(трьох) годин з моменту затримання, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. При цьому, Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний запропонувати затриманій особі самостійно вибрати собі захисника з числа адвокатів системи безоплатної вторинної правової допомоги.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, 28 червня 1996 року.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009.
3. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України, 13 квітня 2012 року.
5. Узагальнення судової практики забезпечення права на захист у кримінальному провадженні Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, 25 вересня 2015 року.

Вікторія ШМИГА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс, 10 група

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогодні інститут окремої думки судді застосовується в усіх видах судового процесу України. Основна мета використання такого право-

вого інституту полягає у викладенні власного розуміння питання суддею, який не погоджується з більшістю при ухваленні колегіального судового рішення. Однак проблеми поняття, підстав винесення окремої думки судді та її процесуальних наслідків є малодослідженими у сучасній вітчизняній юридичній науці. Низький рівень вивченості цього питання зумовлений, насамперед, вузькою сферою, у якій може проявлятися окрема думка судді під час розгляду справ у суді першої інстанції, оскільки більшість проваджень розглядається суддею одноособово, тоді як наявність окремої думки можлива лише за умови колегіального винесення судового рішення. Крім того, інститут окремої думки судді досить поверхово регламентовано у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК), що ускладнює правильність його тлумачення.

Варто розпочати з того, що визначення поняття «окрема думка судді» закріплене у п. 15 ст. 1 Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15–18. Так, окрема думка судді – це сформований суддею письмовий документ, який є формою визначення власної позиції судді в разі незгоди з прийнятим (наданим) рішенням (висновком) або викладенням обставин, що доповнюють мотивувальну частину рішення (висновку). Окрема думка відображає правову позицію судді у конкретній справі, яка розглядалася судом, та спрямована на заперечення, уточнення або обґрунтування висновків у рішенні суду [4]. У зазначеному вище нормативному акті не конкретизовано, якого рівня суду члени суддівської колегії мають право викладати окрему думку. Можна припустити, що відсутність спільної думки у суддів може виникнути під час розгляду справи у складі суду будь-якої інстанції (серед них і апеляційна, і касаційна), а також під час перегляду судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами. Стаття 375 КПК України, яка має назву «Ухвалення судового рішення і окрема думка судді», міститься у розділі IV КПК України – «Судове провадження в суді першої інстанції». Проте така норма може бути застосована за аналогією і під час перегляду справи вищими судами.

Згідно з ч. 3 ст. 375 КПК України кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення [2]. Зі змісту наведеного положення слідує, що окрема думка може викладатися суддею у довільній письмовій формі із наведен-

ням у ній мотивів незгоди з рішенням більшості. Суддя, який висловив письмово окрему думку, не має права з огляду на це утримуватися від голосування та/або відмовлятися від підписання судового рішення. Крім того, суддя позбавлений можливості приєднувати окрему думку до матеріалів провадження після виходу суду з нарадчої кімнати, якщо він не виклав письмово окрему думку до проголошення судового рішення і вияв таке бажання згодом.

Щодо права на ознайомлення з окремою думкою судді, то в юридичній літературі відсутня єдність поглядів на це питання. Так, одні вчені переконані, що ознайомлюються з нею можуть лише судді суду вищого рівня під час провадження в суді апеляційної і касаційної інстанції; що ніхто з учасників судового розгляду і присутніх не має знати, хто ж із суддів залишився при окремій думці (бо у протилежному випадку буде порушена таємниця нарадчої кімнати та результати голосування при ухваленні рішення) [1, с. 314]. У той же час, інша група науковців стверджує, що правом на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, а, отже, із окремою думкою, оскільки вона після приєднання до матеріалів цього провадження є його невід'ємною частиною, наділені учасники кримінального провадження [4, с. 49]. Схоже на те, що саме друга із вказаних думок ґрунтується на законі, адже ч. 3 ст. 375 КПК України ніяк не обмежує учасників кримінального провадження у реалізації права на відповідне ознайомлення.

З аналізу норм КПК України виходить, що суб'єктами, які володіють повноваженнями викладати окрему думку, є кожен із суддів колегії, що розглядала справу. Такої думки дотримується теж науковець І. І. Когутич, який вважає, що «окрема думка може бути викладена письмово головуючим, іншим суддею чи присяжним, який залишився в меншості, як в цілому щодо вироку, так і з будь-якого іншого питання, що вирішувалося при постановленні вироку» [3, с. 621].

Слід наголосити, що суддя не обмежений колом питань, під час обговорення яких при ухваленні рішення, він має право викласти власну, відмінну від інших, позицію. Тобто, окрема думка може стосуватися будь-яких питань, з якими суддя не погоджується. Принаймні, такий висновок вбачається з положення ч. 3 ст. 375 КПК України, у якому не міститься жодних спеціальних обумовлень або ж винятків щодо цього. Тому, суддя може викласти свою позицію як відносно «кінцевих (остаточних)» рішень по справі (наприклад, кваліфікації дій особи і призна-

чення покарання), так і стосовно «проміжних» судових актів (наприклад, обов'язковості участі захисника, застосування заходів забезпечення кримінального провадження).

Кількість суддів, які можуть мати окремі думки з одного й того ж самого питання, під час колегіального судового розгляду, залежить від їхнього складу. Так, якщо справа розглядається судом у складі трьох суддів, то окремою думкою може бути тільки думка одного судді, адже думка двох суддів завжди буде означати рішення суду [3, с. 623]. Також може виникнути ситуація, коли під час ухвалення рішення, викласти окрему думку виявлять бажання двоє або навіть усі судді колегії. У такому разі окремі думки суддів повинні стосуватися різних питань і не збігатися за змістом із окремими думками інших суддів.

Необхідно зазначити, що наявність окремих думок вказує на неупередженість суду і підтверджує те, що судді намагалися обговорити правові питання й альтернативні варіанти рішень. Авторитетність судового рішення повинна ґрунтуватися на належній правовій аргументації, на логічності й чіткості викладення змісту такого рішення, а не на примусовій єдності позицій суддів. За наявності відмінних позицій, при ухваленні рішення, судьями наводяться додаткові аргументи на користь колегіального рішення, що сприяє підвищенню його якості та належності обґрунтування.

Отже, сутність окремої думки судді у кримінальному процесі являє собою незгоду судді із позицією більшості по рішенню в цілому або щодо його окремих питань, які підлягають вирішенню. Передбачивши у ч. 3 ст. 375 КПК України право на виклад суддею окремої думки, законодавець надав суддям певну гарантію їх самостійності, незалежності та відповідальності – саме того, на чому й базується правосуддя. Однак інститут окремої думки судді потребує подальшого вдосконалення задля уникнення суперечності при його тлумаченні. Зокрема, варто визначити перелік осіб, які мають право ознайомлюватися з окремою думкою судді та зазначити, що право на окрему думку можуть мати не лише судді першої інстанції, а також апеляційної та касаційної інстанцій.

Список використаної літератури

1. Бибило В. Н. Информационное значение особого мнения судьи по уголовному делу. *Право и демократия*. Сборник научных трудов. Вып. 27. Минск : БГУ, 2016. С. 309–319.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 15.05.2022).
3. Маляренко В. Т., Аленін, Ю. П. Кримінально-процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар. Харків : Одіссей, 2008. 944 с.
4. Про затвердження порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18> (дата звернення: 15.05.2022).
5. Прокопьева С. И. Гносеологические, процессуальные и социально-психологические проблемы постановления приговора. Калининград : КГУ, 1981. 58 с.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Беспалько Інна Леонідівна.

Оксана ЯВОРСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка міжнародно-правового фа-
культету, 2 курс, 4 група

КІБЕРПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ

Кожній людині важко уявити будь-який свій день без використання комп'ютерних та інформаційних технологій. Хоча більшість із нас не замислюється над тим, що використання Інтернету та інших нових технологій супроводжується такими явищами, як низький рівень культури безпеки, втрата даних, розвиток кібер-шахрайства, витоки інформації, порушення авторських прав, несанкціонований доступ до інформації тощо. Саме це говорить про те, що жертвою кіберправопорушення може стати будь-хто.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що сьогодні кількість кіберправопорушень – це нова кримінальна загроза не тільки для суспільства, а й для держав взагалом. Кількість правопорушень, що вчиня-

ються у кіберпросторі, зростає пропорційно чисельності користувачів комп'ютерних мереж. Важливість висвітлення цієї теми також і в тому, що кримінальні правопорушення в кіберпросторі напряму залежать від швидкості розвитку інформаційних технологій, які характеризуються своєю бурхливістю як у світі, так і в Україні.

Інформаційна безпека як стан є оболонкою комплексної безпеки, адже посягання на неї у відповідному масштабі в сучасному світі можуть тягнути за собою шкоду всім суспільним відносинам відповідного політичного суб'єкта. Захист національного інформаційного простору з інформаційними ресурсом і систем формування масової суспільної свідомості у сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації процесів є ключовою метою у протидії кіберправопорушенням [5].

Важливо зазначити, що у науковому осередку виникають суперечності щодо використання термінів кіберзлочин, кіберправопорушення та комп'ютерний злочин. Із запровадження інституту кримінальних проступків до національного кримінального законодавства терміни «кіберзлочин» і «комп'ютерний злочин» втратили свою актуальність. Доказом цього є навіть зміна назви Розділу XVI Кримінального кодексу України на «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку». Доречно замість них використовувати термін «кіберправопорушення», під яким слід розуміти суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано кримінальним правопорушенням міжнародними договорами України, а кіберзлочинність – сукупність кіберправопорушень. Як наслідок, це потребуватиме і внесення відповідних термінологічних змін і до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та інших нормативно-правових актів [1].

Станом на сьогодні у вітчизняному законодавстві немає загальноприйнятого терміну «кіберправопорушення», є лише узагальнене поняття кримінальних правопорушень, для вчинення яких є необхідним використанням комп'ютерів, комп'ютерних систем та мереж електров'язку, зокрема:

- ст. 361 КК України – несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж;

- ст. 361–1 КК України – створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут;
- ст. 361–2 КК України – несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації ;
- ст. 362 КК України – несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї;
- ст. 363 КК України – порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється;
- ст. 363–1 КК України – перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку [2].

Крім цього, у судовій практиці кримінально-протиправні діяння правопорушників у кіберпросторі частіш за все кваліфікують за ч.3 ст. 190 КК України – шахрайство, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки та за ст. 200 КК України – незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима обладнанням для їх виготовлення [2].

Якщо говорити про проблеми виявлення кіберправопорушень, то головною з них є латентність, або ж так звана прихованість. Доречно виділити три групи факторів латентності: 1) фактори, що обумовлюють природну латентність, в силу яких про вчинене кіберправопорушення відомо лише самому винному; 2) фактори, пов'язані з негативною поведінкою жертви (очевидців) правопорушення та їх незверненням до правоохоронних органів, тобто неповідомленням про факт вчинення правопорушення; 3) фактори, пов'язані з недоліками роботи правоохоронних органів в частині реагування на звернення та повідомлення про кіберправопорушення [3]. Саме у сукупності ці чинники заважають протидіяти кримінальним правопорушенням у кіберпросторі.

До способів та заходів протидії кіберправопорушенням можна віднести такі: а) деталізації законодавства, яке б відображало положення Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність від 21.11.2001 р.; б) закріплення механізмів сприяння правоохоронним органам України операторів, провайдерів щодо забезпечення цілісності та неспростовності електронних даних, обмеження доступу абонентів до інформаційного ресурсу, адреси мережі Інтернет, веб-сайту, веб-сторінки, через які можуть розповсюджувати протиправний контент; в) створення у межах державно-приватного партнерства загальнодержавної бази IP-адрес для забезпечення негайного розкриття вчинених кіберправопорушень; г) удосконалення протоколу офіційної правової допомоги з урахуванням норм національного законодавства для ефективного розслідування кіберправопорушень щодо вилученої та збереженої інформації у електронному (цифровому) вигляді; д) використання правоохоронними органами України механізмів, передбачених Угодою між Україною та Європейським поліцейським управлінням про оперативне та стратегічне співробітництво у напрямку оперативного отримання інформації про кіберправопорушення. [4]

Таким чином, проаналізувавши наукові доробки та законодавчу базу, можна зазначити, що зі стрімким розвитком цифрових технологій протидія кіберправопорушенням є пріоритетними питаннями діяльності держави, зокрема з метою захистити своїх громадян у кіберпросторі. Важливо розуміти, що для ефективної боротьби з цим видом кримінальних правопорушень необхідна взаємна праця як з боку громадян і держави, так і з боку міжнародних спільнот.

Список використаної літератури:

1. Бараненко Р. В. «Кіберзлочин, комп'ютерний злочин чи кіберправопорушення? Аналіз особливостей застосування термінології». *ВІСНИК НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1 (49) 2021
2. Кримінальний кодекс України: Закон: від 05.04.2001 № 2341-III //Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Кравцова М. О. «Кіберзлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ». *Науковий Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. 2016.

4. Марущак, А. І. «Інформаційно-правові аспекти протидії кіберзлочинності.» *Інформація і право* 1 (2018): 24.
5. Савінова Н. А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Савінова Наталія Андріївна. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 510 с.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Гуд Т. М.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Сергій АБРАМОВ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури 2 курс, 4 група

УНІФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Характер цивільно-правових відносин, що виходять за рамки однієї держави, вимагає регулювання не тільки внутрішніми нормами, прийнятими однією державою в односторонньому порядку, а нормами, які створюються шляхом погодження між державами та вирішують конкретні нагальні потреби та заповнюють прогалини у внутрішньому законодавстві. Однією з загальноновизнаних тенденцій розвитку сучасного міжнародного приватного права вважається зміцнення такого явища, як уніфікація права.

У 1911 році професор Цюрихського університету Ф. Мейлі та доктор права, секретар Вищого суду м. Цюрих А. Мамелок у своїй науковій праці «Міжнародне приватне та цивільно-процесуальне право на основі Гаазьких конвенцій» зазначали, що радикальним шляхом до усунення колізій законів було б створення уніформованого однакового всесвітнього приватного права (*das einheitliche gleiche Weltprivatrecht*). При цьому вони підкреслили, що «тільки мрійники можуть думати, що всесвітнє приватне право можливе у близькому майбутньому. Приватне право є невід'ємною частиною культури визначеного народу, і не можна його різко закріпити чи раптово змінити».

Герберт Кронке стверджує, що через залучення модельних законів справжніх успішних історій правової уніфікації можна перерахувати на обох руках. Карл Меессен у свою чергу у статті «Міжнародні договори з міжнародного приватного права» зазначив, що ціль кодифікаційної політики – правового спрощення та створення правового захисту – у багатьох областях не була досягнута.

Уніфікація норм, що регулюють приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом відбувається на двох рівнях: універсальному та регіональному.

Країни ЄС продемонстрували найуспішніший приклад уніфікації міжнародного приватного права на регіональному та міжнародному рівнях. Гаазький план, прийнятий Європейською Радою 5 листопада 2004 р., ініціював уніфікацію колізійних норм Європейського Союзу.

На універсальному рівні розробкою уніфікованих колізійних правил головним чином присвячена діяльність Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Міжнародного інституту з уніфікації приватного права (UNIDROIT), COT, ЮНСІТРАЛ та Міжнародна торгова палата в основному беруть участь в уніфікації права міжнародної торгівлі.

Створення всеохоплюючої кодифікованої уніфікації в галузі міжнародного приватного права на Гаазькій конференції у 1893 році не було досягнуто, проте відбулося народження Гаазької конференції з міжнародного приватного права, яка здійснює діяльність по сьогодні – з 1951 року як постійна міжнародна установа, основним функціональним призначенням якої є діяльність по прогресивній уніфікації норм міжнародного приватного права.

Проте універсальна уніфікація приватного права стоїть перед численними дилемами, які виникають на її шляху, а саме:

Так, навіть якщо норми в уніфікованому міжнародному інструменті відповідають потребам сторін, у відповідний момент, умови можуть змінитися. А саме конвенції дуже важко та повільно піддаються реформуванню. Адже удосконалення Конвенції можливе як правило лише під час ревізії, для схвалення проведення якої вимагається згода більшості. Навіть якщо таке реформування було здійснене, нова редакція міжнародного інструменту не витісняє повністю стару редакцію, а таким чином інструмент існує паралельно в різних редакціях. Отже, існує загроза «закам'яніння» уніфікованого права.

Звідси випливає існування безграничної кількості угод, прийняття та дотримання яких неможливо відслідковувати. Нескоординована діяльність міжнародних акторів у сфері правової уніфікації має наслідком розростання чисельності угод, як доречно зазначив німецький професор з міжнародного та зарубіжного приватного права Герхард Кегель: «Міжнародні договори ростуть як гриби з землі».

У свою чергу таке розростання чисельності угод призводить до конфліктів між конвенціями, у зв'язку з однаковим предметом їх регулювання. Отже, правнику, чия робота повинна бути полегшена через уніфікацію права, пропонується «сюрреалістична мозаїка», з якої він повинен виявити застосовуване право. Цю думку поділяє також Герберт Кронке, який зазначає, що сфери діяльності деяких інституцій, які дублюються, призвели до паралельних розробок проектів уніфікації та таким чином до марнотратства і без того обмежених ресурсів.

Після питання доцільності уніфікації визначених областей права слідує питання яким чином повинна бути здійснена. Так все частіше в останній час представниками нової політичної економіки висловлюється побоювання, наскільки звичні методи та інституції, які займаються створенням у тому числі уніфікованого права, придатні до створення таких правових інструментів. В останні роки між міжнародними організаціями ведеться «конкурентна боротьба» за першість у розробці найбільш актуальних проблем, які пов'язані з регулюванням питань міжнародного приватного права., проявляється стремління міжнародних організацій до популяризації власних розробок, узагальнення та публікування практики їх застосування. У зв'язку з цим, вважаємо за потрібне створити відповідний центр для координації всіх робіт по уніфікації норм міжнародного приватного права.

Як зазначають деякі науковці уніфікуючі норми можуть знижувати можливості для конкуренції між правовими системами, що в свою чергу обмежує простір для інновацій та експериментів на шляху до кращого вирішення правового питання.

За всю історію свого існування, уніфікація зазнала як періоди забуття, так і поширених уявлень, ніби то у найкоротші строки можна буде уніфікувати значну частину національних правових систем. Між тим, не перебільшуючи та не применшуючи можливості створення однакових норм національного права, необхідно відмітити, що поступове накопичення досвіду в уніфікації дозволяє як удосконалювати її форми, так і розширювати предметну сферу.

Однак, не дивлячись на те, що міжнародні договори відіграють суттєву роль у міжнародному приватному праві та займають місце основного джерела у регулюванні окремих приватноправових відносин ускладнених іноземним елементом, слід зазначити, що договірна уніфікація вкінці ХХ століття сповільнилась та все частіше піддається критиці вченими-правниками. На думку К. Естатиадеса «причини нератифі-

кації можуть бути також технічними та адміністративними: відсутність спеціалістів, недостатні знання представників на кодифікаційних конференціях, нестача кваліфікованих перекладачів та, у деяких випадках, відсутність чіткого уявлення про ціль очікуючих ратифікацію договорів».

Таким чином, вищезазначені проблеми, які виникають під час розробки та застосування міжнародних уніфікуючих договорів не зупиняє процесу уніфікації, розробку та укладення великої кількості нових міжнародних уніфікуючих договорів. Достатньо об'ємні плани на близьке майбутнє таких організацій як Гаазька конференція з міжнародного приватного права, ЮНСІТРАЛ, деякі з проєктів вже близькі до завершення. Як зазначає Н. Ю. Ерпілева, «саме міжнародні договори дозволяються створити уніфікуючі норми не тільки колізійно-правового, але й матеріально-правового характеру. Тим самим створюються передумови для однакової правозастосовчої практики, а відповідно, широкого розвитку економічних та інших зв'язків між суб'єктами різних держав». На її думку, міжнародні договори як джерело міжнародного приватного права набувають у сучасну епоху все більшого значення. Це пов'язано в першу чергу з тим, що вони являються надійним та перспективним інструментом міжнародної уніфікації як колізійно-правових, так і матеріально-правових норм міжнародного приватного права. Правова уніфікація є також стимулом для країн, щоб переопрацювати їхні застарілі і таким чином неефективні закони, що на національному рівні їх відповідним інституціям самотужки було б здійснити важко.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Чевичалова Ж. Н.

Валерій БАРЖАК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет 2
курс 3 група

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

З Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС) асоціюються такі слова, як Гаага, Трибунал, «лава підсудних», Прокурор тощо. Через

скоєння міжнародних злочинів та нехтування як національними, так і глобальними нормами права, останнім часом зростає напруга світової обстановки. Україна станом на сьогодні як гарант цілісності цивілізованого демократичного світу правосуддя та справедливості задля припинення збройної агресії російської федерації з 2014 р. чинить опір, європеїзує власне законодавство, а також співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема, з МКС.

Римський статут (далі – Статут), прийнятий Судом 17 липня 1998 р., Україна підписала 20 січня 2000 р. Щоб ратифікувати Статут (а це є латентним критерієм набуття членства в ЄС), прийнятий проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» повинен бути підписаний Президентом України, щоб таким чином набути чинності. Завдяки підписанню цього Закону джерела кримінального та гуманітарного права, зокрема, Кримінальний кодекс України (далі – ККУ), будуть приведені у відповідність до норм Статуту [1]. Згідно зі ст. 5 Статуту МКС володіє юрисдикцією щодо злочинів [2], прописані у статтях 6–8 Статуту: злочини проти людяності, воєнні злочини, екоцид та геноцид.

Активізація статутизації законодавства (приведення законодавства до норм Статуту) почалася після введення воєнного стану на всій території України. Станом на 1 травня 2022 р. під час дії воєнного стану до ККУ були внесені зміни дванадцятьма Законами України. Зокрема, ККУ доповнений статтями 43¹, 111¹, 111², 114², 435¹ та 436² [3]. К. П. Задоя вказує, що ч. 6 ст. 124 Конституції України є перепорою для ратифікації Римського статуту [4], бо саме це положення, за правовою позицією Конституційного Суду України, суперечить частині першій цієї статті. Також станом на 1 травня до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) вісьмома законами було внесено зміни [5], в тому числі й доповнено ч. 3 ст. 7, ч. 4 ст. 39, п. 8 ч. 4 ст. 71, ч. 5 ст. 87, ч. 6 ст. 176, ч. 5 ст. 268, п. 4 ч. 1 ст. 280, статтями 245¹, 615¹ та 616. Також планується його доповнення розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», що передбачено нещодавно прийнятим Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». «Цей законопроект, власне, регулює таку співпрацю з тим, щоб Міжнародний криміналь-

ний суд міг ефективніше притягувати військовослужбовців російської федерації до кримінальної відповідальності, щоб усі вони рано чи пізно закінчили свою кар'єру в Гаазі», – зауважив Міністр юстиції Денис Малюська [6]. У законодавчому аспекті Україна з часів Революції Гідності робила й робить значущі кроки, зокрема, й щодо Римського статуту, для того, щоб вітчизняна судова система мала оцінку інших членів цивілізованого світу.

Не будучи учасницею МКС, як розповідає адвокат В. П. Пилипенко, Україна двічі визнала його юрисдикцію *ad hoc*, подавши спеціальні Заяви до Суду за ст. 12(3) Статуту. Перша Заява щодо злочинів проти людяності, вчинених під час Революції Гідності, друга – щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів, вчинених керівництвом російської федерації та ватажками незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» згідно зі ст. 12(3) Римського статуту [7]. Першу заяву було подано 17 квітня 2014 р., а другу – 8 вересня 2015 р. Нині ситуація щодо України перебуває на стадії попереднього розслідування. Також варто зазначити, що в Римському статуті МКС не встановлено строків, протягом яких має тривати попереднє розслідування. Крім збору інформації, що стосується ситуації, метою попереднього розслідування є заохочення держав проводити внутрішні розслідування, що пояснює те, чому ця стадія зазвичай затягується на кілька років. Проте МКС не має повноважень національних судів, тобто він не замінює національні судові органи та не виключає їх юрисдикції. Після процедури розслідування МКС має право притягнути до відповідальності осіб, які своїми наказами спричинили цинічне порушення прав людини [8]. В умовах збройної агресії МКС залишається одним із механізмів притягнення росії до відповідальності, окрім того, рішення МКС можуть стати ще одним дієвим механізмом для політичної відповідальності держави-терориста, а тому замість дискусій на політичні теми необхідно взяти сухі юридичні факти і ратифікувати Римський статут сьогодні, тому що ми мали зробити це ще вчора.

Також згідно із Законом України «Про міжнародні договори України» передбачено механізм дотримання та виконання міжнародних договорів, країною-учасницею яких є Україна. У статті 15 Закону встановлено, що «чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за

те, щоб й інші сторони міжнародних договорів України неухильно виконували свої зобов'язання за цими договорами» [9, с. 152–153]. З аналізу ст. 125 Римського статуту випливає, що Статут підлягає ратифікації, прийняттю чи затвердженню від імені держави, що підписала його. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретареві ООН. Враховуючи те, що Статут має бути ратифікований законом від імені держави Україна, слід сказати, що Ратифікаційна грамота, яку буде передано депозитарію Римського статуту, яка підтверджує ратифікацію державою Статуту, має бути підписано Президентом України. Водночас, правом підпису Ратифікаційної грамоти відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» наділено лише голову українського парламенту. На думку Є. В. Щербань, у разі внесення вищезазначених змін до чинного законодавства, в тому числі до Закону України «Про міжнародні договори України», процедура обміну Ратифікаційними грамотами у разі укладення міжнародного договору від імені України, зокрема, як це передбачає Римський статут, буде дотримана [9, с. 154–155]. Але чинна форма правління зумовлює до необхідності врахування можливих юридичних наслідків і відповідних виважених обґрунтованих дій, які повинні бути політично доцільними, задля забезпечення стабільного конституційного ладу, послідовної внутрішньої і зовнішньої політики держави.

Проаналізувавши імплементацію Римського статуту з точки зору як міжнародних норм, так і національного законодавства, а також зміни до нормативно-правових актів та інші дії, які може й повинна вчинити Українська держава для визнання не лише *de facto*, але й *de jure* юрисдикції Міжнародного кримінального суду на всій території держави, ми побачили потенціал зближення та єднання з цивілізованим світом, що наразі дуже важливо для подальшої співпраці з МКС. Україна вживає всіх заходів задля збереження та захисту своїх інтересів від незаконного втручання у внутрішні справи держави, від грубого порушення норм міжнародного закону й нехтування загальнолюдської моралі, й робить це не лише заради власної безпеки, а й безпеки всього європейського континенту під егідою добра та справедливості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Що таке Римський статут та чому його потрібно ратифікувати в Україні? URL: <https://legal100.org.ua/shho-take-rimskiy-statut-ta-chomu-yogo-potribno-ratifikuвати-v-ukrayini/> (дата звернення: 9.09.2021)
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top (дата звернення: 6.05.2022)

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. Дата оновлення: 23.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення: 6.05.2022)
4. Задоя К. П. Співробітництво між Україною та Міжнародним кримінальним судом. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. №2. С. 149.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI. Дата оновлення: 01.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення: 9.05.2022)
6. Україна співпрацюватиме з Міжнародним кримінальним судом. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/ukrayina-spivpratsyuvatyme-z-mizhnarodnym-kryminalnym-sudom/> (дата звернення: 21.04.2022)
7. Деякі питання співробітництва України та Міжнародного кримінального суду: правові аспекти. *Право і суспільство. Міжнародне право*. 2021. №1. С. 276.
8. Ратифікація Римського статуту дає Україні більше механізмів для розслідування воєнних злочинів і покарання за них. URL: https://zib.com.ua/ua/151173-ratifikaciya_rimського_statutu_dae_ukraini_bilshe_mehanizmiv_.html (дата звернення: 12.04.2022)
9. Щербань Є. В. Конституційно-правове забезпечення імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2021. 249 с.

Марія ІВАНОВА

Студентка 4 курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність теми дослідження зумовлена, передусім, тим, що на сьогоднішній день Україна стрімко крокує до лав країн-учасниць Європейського Союзу. У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації була пришвидшена процедура отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі Україною. Саме тому доцільно було б вивчати

досвід європейських країн, щоб в подальшому впроваджувати певні зміни до нашого національного законодавства.

Виконавче провадження як стадія судового процесу є одним з найважливіших етапів, адже спрямовується на досягнення відновлення порушених прав та свобод людини і громадянина. У кожній країні дана стадія судового процесу має свої особливості, що зумовлена, по-перше, належністю до певної правової системи, а, по-друге, специфічними властивостями національного законодавства. Враховуючи дані фактори, було б доцільно дослідити особливості виконання судових рішень у Європейському Союзі на прикладі провідних країн даної спільноти.

Неабияку зацікавленість у дослідженні даного питання приділяють такі науковці та практикуючі юристи як А. Авторгов, Ю. Баулін, В. Кузнецов, Р. Миронюк, М. Рудкевич, С. Серьогін, Г. Ткачова, С. Щербак тощо.

Перед тим як почати розгляд здійснення виконавчого провадження провідних країн Європейського Союзу необхідно зауважити, що, по-перше, загальною особливістю, тобто притаманною ознакою процедури виконання судових рішень для всіх країн ЄС, насамперед, є дія інституту приватних виконавців, який діє значно ефективніше ніж форма державного виконання судових рішень, адже таким чином певною мірою усувається проблема корупції в країнах. По-друге, у європейських країнах відсутнє поняття «приватний виконавець», замість цього використовується термін «судовий пристав» або «присяжні виконавці». Ці особи підпорядковуються Міністерству юстиції конкретної країни, а також діють на підставі закону або відповідних інструкцій, а праця таких осіб оплачується за тарифом, затвердженим державою.

Починаючи розгляд процедури примусового виконання рішень з Франції, необхідно зазначити, що у цій країні примусовий виконавець є посадовою особою, яка, з одного боку, є особою вільної професії (ліберальної), а з іншого – особою, яка пов'язана зі здійсненням правосуддя. Тобто на виконавця покладена функція виконання рішень у цивільних справах, винесених різними судами. Крім цього, на виконавця покладається виконання певних юридичних дій:

- виконання судових рішень;
  - складання актів, що мають важливе значення для встановлення доказів у справі;
  - вручення повісток та повідомлень [1]
- З-поміж цього примусовий виконавець може:
- представляти сторони під час судових засідань;
  - брати участь в судових засіданнях, забезпечуючи внутрішній порядок в залі судового засідання [2]

Ще однією, найбільш знаковою ознакою французького виконавчого провадження є те, що виконавці не отримують заробітної плати від держави, а вони отримують дохід безпосередньо за здійснення відповідних повноважень, що делеговані їм державою за попередньо встановленими тарифами. Ці тарифи встановлюються урядом держави і регулюються державою.

Виконавче провадження, наприклад, у Німеччині, має свої характерні і специфічні особливості. Перш за все, порядок виконання примусового виконання рішень регулюється Цивільним процесуальним кодексом країни. Саме виконання рішень реалізовується у суді, на території якого необхідно провести відповідні виконавчі дії.

Особа, яка здійснює виконання рішень у Німеччині, зветься «реєстратором», яка працює у відповідному суді на підставі спеціального сертифіката, яким надається право на виконання судових рішень.

Для примусового виконання реєстратором рішення необхідно:

- по-перше, сторона обов'язково повинна мати остаточне рішення у своїй справі;
- по-друге, судові рішення у собі має містити спеціальну відмітку у якій буде вказаний пункт про необхідність його виконання;
- по-третє, рішення з відміткою про виконання повинно бути вручено стороні щодо якої виноситься дане рішення [3]

Однією з особливостей виконавчого провадження у Німеччині є те, що судовий виконавець має право відкласти реалізацію арештованого ним майна за клопотанням боржника у випадку, якщо останній зобов'язуватиметься виплатити весь борг протягом зазначеного строку. Тобто виконавець може сам надавати відстрочку боржнику, якщо є підстави вважати, що останній обов'язково виплатить суму боргу у визначений виконавцем термін.

Крім того, законодавством Німеччини передбачена можливість взагалі не стягувати майно з боржника у випадку, якщо не має підстав вважати, що сума від реалізації предметів, звернених до стягнення, перевищить витрати від примусового виконання [4]

Підводячи підсумок з даного питання необхідно зауважити, що, розглядаючи процес виконавчого провадження на прикладі Франції та Німеччини можна дійти висновку, що загалом в Європейському Союзі діє інститут приватних виконавців, що значно ефективніше реалізовується, ніж, наприклад, інститут державних виконавців судових рішень. Загалом, як можна побачити, що у Європейському Союзі діє ефективна система виконання судових рішень, яку, у свою чергу, необхідно було б впроваджувати і в Україні задля покращення реалізації виконання примусових судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Ярков В. Основні світові системи примусового виконання. Університетські наукові записки. 2006. №2. С. 84–106
2. Авакян А. Загальна характеристика виконавчого провадження у зарубіжних країнах.
3. Сівернін Д. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи. Європейські перспективи. 2014. №3. С. 81–97.
4. Миронюк Р. Зарубіжний досвід примусового виконання рішень судів та інших органів публічної адміністрації та його впровадження в Україні.

Науковий керівник: Косяченко Ксенія доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Сергій КІДАЛОВ

к.ю.н., доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства.

Наталія КІДАЛОВА

Національного університету біоресурсів і природокористування України,
асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, адвокат

ВПРОВАДЖЕННЯ ТИМЧАСОВИХ ЗМІН В ЧИННЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ, ЯК ДОДАТКОВА ДОПОМОГА ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливого значення, особливо в кризові періоди суспільного буття, набуває волонтерська діяльність. Зокрема, ця діяльність спрямована на зняття соціальної напруги шляхом забезпечення гідного існування громадян, які в силу об'єктивних причин не здатні піклуватися про себе само-

стійно. Виправлення недоліків державної соціальної політики, насамперед за рахунок оперативного реагування та надання ефективної адресної соціальної допомоги, що відповідає потребам і запитам конкретної людини. Також, варто відзначити, що на сьогодні, окрему нішу у волонтерській діяльності займає підтримка військових, сюди входить збір коштів, покупка військового обладнання, забезпечення продовольством тощо.

Водночас, вся ця волонтерська діяльність потребує значної державної підтримки. Серед головних завдань, це розроблення гнучких форм волонтерської діяльності, адже обхід бюрократичних процедур за екстраординарних обставин призведе до економії часу та врешті-решт порятунку людських життів. Тому, в даному дослідженні спробуємо розібратися з введеними тимчасовими змінами в національному законодавстві, які спрощують надання волонтерської діяльності.

В Україні з 2014 року волонтерський рух за масштабом поширення став безпрецедентним проявом громадської самоорганізації. А з початком війни волонтерство набуло усіх ознак найбільш дієвої форми самоорганізації населення. Зростання активності волонтерського руху було обумовлено кризовими процесами в країні та зовнішніми впливами, які поставили під загрозу існування України як національної держави, що було прийнято громадянами як особистий виклик, загрозу їх самоідентифікації.

Тому аби не зменшити соціально-важливої функції волонтерства, держава повинна прийняти системне законодавство, спрямоване на врегулювання благодійної волонтерської діяльності, яке безумовно, повинно сприяти розвитку якісно нового рівня цієї діяльності та взаємодії волонтерів взаємодії з органами державної влади.

На сьогоднішній день окрім значних змін в законодавстві які були введені в сфері благодійної та волонтерської діяльності, відслідковуються тимчасові зміни, які в загальному повинні полегшити значну частину дій пов'язаних з наданням гуманітарної допомоги, охороні здоров'я, соціального захисту тощо. Зокрема, Верховна Рада України разом з Урядом держави почала приймати істотні «тимчасові» зміни в діючому законодавстві, які в період воєнного стану беруть на себе завдання полегшати діяльність волонтерському руху.

Отже, серед головних тимчасових нововведень, треба виділити, такі:

1. Звільнення волонтерів від оподаткування. Дані зміни звільняють від оподаткування закупівлю спеціальних засобів індивідуального за-

хисту (касок, бронезилетів), технічних засобів спостереження, лікарських засобів. Однак, значна частина Закону почне працювати лише після прийняття урядом відповідних Постанов. Ті положення, які вже діють на сьогодні, звільняють від оподаткування лише ту продукцію, яка міститься у переліку, визначеному Кабінетом Міністрів України [1].

Також, варто відзначити, що до Верховної Ради України внесено Законопроект № 7364 від 10.05.2022 р., який пропонує зміни до Податкового кодексу України, щодо надання податкових пільг для підтримки волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах війни росії проти України, і які покликані створити додаткові гарантії та можливості для волонтерів в умовах війни. Серед головних положень проєкту: – виключення з оподаткованого доходу волонтера доходів у вигляді витрат неприбуткової організації на проведення медичного огляду та вакцинації волонтера, інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги. – Визначення неоподатковуваними витрат неприбуткової організації чи установи на відрядження волонтера (на проїзд, оплату вартості проживання, витрат на харчування оплату телефонних розмов, оформлення закордонних паспортів, дозволів на в'їзд, обов'язкове страхування, інші документально оформлені витрати. – Визначення можливості для надання допомоги фізичним особам, які постраждали чи можуть постраждати внаслідок збройної агресії неприбутковими організаціями без порушення вимог податкового законодавства. – Визначення такими, що не включаються громадськими та благодійними організаціями до розрахунку суми для реєстрації платником ПДВ операцій з введення гуманітарної допомоги [2].

2. Встановлення пільг або скасування орендної плати за користування державним та комунальним майном. Верховна Рада України ухвалила у другому читанні розроблений Фондом державного майна України, народними депутатами та Урядом законопроект № 7192 про внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна», який дозволив Уряду встановити особливий порядок та умови оренди державного майна на час воєнного стану [3].

3. Дозвіл до керування малогабаритним вантажним транспортом. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2022 р. № 184» від 22 березня 2022 р. № 348, де установив, що у період воєнного стану до

керування транспортними засобами категорії С, С1 на території України допускаються особи, які мають посвідчення водія категорії В [4].

4. Спрощений порядок пропуску гуманітарної допомоги. Дане рішення прийнято Кабінетом Міністрів України у вигляді Постанови «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» від 1 березня 2022 р. № 174. Зокрема, визначено, що для спрощеного порядку пропуску гуманітарної допомоги передбачається лише наявність товаро супровідних документів або заповненої декларації. Також, варто зазначити, що в даному документі визначено поняття гуманітарна допомога, яка не потребує ніяких дозволів. Перелік таких товарів визначений у цій Постанові Уряду [5].

5. Пільгове розмитнення авто під час війни. Верховна Рада України 24 березня ухвалила Закон України № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», яким звільнила осіб від сплати митних платежів під час ввезення транспортних засобів. Однак, варто відмітити, що дані зміни діють не тільки для потреб волонтерського руху, а і для усіх громадян України. Тому охочих скористатися даними тимчасовими нововведеннями стало багато, що призвело до збільшення часу на проходження кордону гуманітарними вантажами. У результаті українці, зокрема військові, не встигають отримувати інші важливі вантажі [6].

Підсумовуючи, варто зазначити, що прийняті нормативні акти, спрощують роботу волонтерських організацій, проте являють собою точкову реакцію на події й у більшості випадків носять тимчасовий характер. Що в подальшому є неприпустимим та може негативно вплинути на волонтерський рух.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких законів України щодо ввезення засобів індивідуального захисту та лікарських засобів: Закон України від 01.07.2014 р., № 34 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-18#Text> (дата звернення: 22.05.2022р.)
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Росії проти України: проєкт Закону України від 10.05.2022 р. № 7364. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/1290251> (дата звернення: 22.05.2022р.)

3. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 р. № 157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата звернення: 22.05.2022р.)
4. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2022 р. № 184: Постанова Кабінету Міністрів України від 22. 08. 2022 р., № 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.05.2022р.)
5. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2022р., № 174 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.05.2022р.)
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.08.2022 р., № 2142-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

Дарина КУЦА

студентка Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого міжнародно-правовий факультет, 1 курс магістратури, 1 група

АНАЛІТИКО-ПРИКЛАДНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПЦІЙ SQUEEZE-OUT TA SELL-OUT

21 березня 2014 року була підписана Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, відповідно до якої Україна зобов'язувалася поступово наблизити своє законодавство до законодавства Європейського Союзу про заснування та діяльність компаній, корпоративне управління, бухгалтерський облік та аудит й гармонізувати його до положень Директиви про поглинання. Значеними змінами в українське законодавство були впроваджені такі дві концепції як squeeze-out (процедура обов'язкового продажу акцій акціонерами (надалі – міноритарні акціонери, міноритарії) на вимогу особи, яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, тобто пакету у розмірі 95 і більше відсотків простих акцій акціонерного товариства (надалі –

мажоритарний акціонер, мажоритарій); та Sell-out (процедура обов'язкового придбання мажоритарним акціонером акцій акціонерного товариства на вимогу міноритарних акціонерів). Загалом, процедура squeeze-out в багатьох країнах світу є засобом захисту прав великих інвесторів і популярним механізмом, що дозволяє ефективно регулювати процес корпоративного управління в господарських організаціях, є одним з інструментаріїв, який сприяє недопущенню корпоративних конфліктів між учасниками та стагнації розвитку підприємств, а процедура sell-out є протилежним справедливим механізмом – реалізацією права міноритарного акціонера захистити себе у інший спосіб, якщо він не може впливати на те, як товариство здійснює свою діяльність й вимагати, щоб його акції викупили. Логіка при цьому полягає в тому, що, з одного боку, в великому акціонерному товаристві у акціонера, який прагне здійснити придбання контролю над товариством за допомогою консолідації його акцій, практично немає шансів викупити всі акції, навіть у разі пропозиції вигідної ціни, з іншого боку, при зосередженні в руках одного акціонера великого пакету акцій, ліквідність таких акцій різко знижується, і міноритаріям практично неможливо реалізувати свої акції за вигідною ціною на фондовому ринку. Таким чином, як squeeze-out, так і sell-out є досить корисним явищем для українського фондового ринку, який був створений у процесі масової приватизації державних підприємств на початку 90-х років, коли багато співробітників великих промислових підприємств отримали у власність акції підприємств, де працювали, й ставали міноритарними акціонерами, однак, в подальшому не брали і не беруть участь у житті компанії, яка досі повинна дотримуватись певних процедур – запрошувати на збори, розсилати повідомлення, тощо, і нести великі адміністративні та фінансові витрати. Отже, досить цікавим видається проаналізувати як же реалізуються запозичені концепції squeeze-out та sell-out однак в рамках українського законодавства.

Процедура squeeze-out, яка передбачена статтею 65–2 Закону України «Про акціонерні товариства» розпочинається автоматично як тільки товариство отримує від мажоритарного акціонера вимогу і містить такі етапи: а) особа, яка стала власником домінуючого контрольного пакета акцій, тобто мажоритарний акціонер повідомляє про набуття права власності на домінуючий контрольний пакет акцій Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (надалі – НКЦПФР) й акціонерне товариство і протягом 90 днів з дня подання такого повідомлення має

право надіслати до товариства публічну безвідкличну вимогу (надалі – вимога) про придбання акцій в усіх власників акцій товариства разом із копією договору про відкриття рахунку умовного зберігання (ескроу); б) товариство надсилає копії вимоги разом із копією договору про відкриття рахунку умовного зберігання до НКЦПФР і Центрального депозитарію цінних паперів (надалі – ЦД); в) ЦД встановлює обмеження на здійснення операцій у системі депозитарного обліку з акціями товариства, складає та надсилає товариству перелік акціонерів товариства; г) товариство надсилає кожному міноритарному акціонеру копію вимоги, а також складає список осіб, у яких придбаваються акції із зазначенням суми коштів, що підлягають сплаті мажоритарним власником на користь міноритаріїв та надає такий список банківській установі, в якій відкрито рахунок умовного зберігання; д) мажоритарний власник переказує грошові суми за акції, що придбаваються та інформує про це товариство, при цьому, перерахування всього обсягу грошових сум є належним виконанням заявником вимоги зобов'язання щодо оплати акцій, що придбаваються; е) товариство повідомляє ЦД про перерахування грошових сум за акції; є) ЦД здійснює зняття обмеження та забезпечує переведення депозитарними установами прав на відповідні акції з рахунків міноритарних власників на рахунок мажоритарія.

Що ж відносно процедури (концепції) sell-out, то вона регламентується положеннями статті 65–3 Закону України «Про акціонерні товариства» й містить такі основні етапи: а) міноритарний акціонер-власник простих акцій товариства, щодо яких не встановлено обмеження подає товариству письмову вимогу про обов'язкове придбання акцій та оригінали або копії документів, що підтверджують його право власності на акції товариства станом на дату подання вимоги; б) товариство надсилає копію вимоги мажоритарному акціонеру; в) наглядова рада товариства затверджує ціну обов'язкового придбання акцій та надсилає цю інформацію як міноритарному акціонеру, який надіслав товариству письмову вимогу про обов'язкове придбання його акцій, так і мажоритарному акціонеру; г) мажоритарний акціонер здійснює переказ коштів за акції на банківський рахунок, зазначений у письмовій вимозі міноритарного акціонера про обов'язкове придбання належних йому акцій за ціною затвердженою наглядовою радою товариства.

Щодо питання того чи порушує процедура (концепція) squeeze-out право особи володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власніс-

тю, то згідно із практикою ЄСПЛ (справа *Bramelid and Malmström v. Sweden*), *squeeze-out* може бути незаконним не за своєю структурою, а лише у тому випадку, коли порушення права власності відбувається без виплати необхідної грошової компенсації, яка має відповідати реальному розміру вартості майна. Відповідно до положень вітчизняного законодавства (частина 5 статті 65–2 Закону України «Про акціонерні товариства»), ціною обов’язкового продажу акцій визначається найбільша з наступних: найвища ціна акції, за якою мажоритарний власник придбав акції цього товариства протягом 12 місяців, що передують даті набуття ним домінуючого контрольного пакета акцій; або найвища ціна, за якою мажоритарний власник набув право власності на акції цього товариства протягом 12 місяців, що передують даті набуття такою особою домінуючого контрольного пакета акцій, за умови що вартість акцій товариства, які належать такій юридичній особі, за даними її останньої річної фінансової звітності, становить не менше 90 відсотків загальної вартості активів такої юридичної особи; або ж ринкова вартість акцій товариства, визначена суб’єктом оціночної діяльності станом на останній робочий день, що передує дню набуття заявником вимоги домінуючого пакета акцій товариства.

Однак, згідно із правовою позицією Великої Палати Верховного Суду викладеній у постанові від 24 листопада 2020 року по справі №908/137/18: «Процедура примусового викупу акцій відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» є таким правочином, в якому особа, яка володіє домінуючим контрольним пакетом акцій, може впливати на спосіб визначення ціни акцій та набуває право власності на них унаслідок виконання вимог, визначених зазначеною нормою, тоді як міноритарний акціонер втрачає право власності на акції за відсутності свого волевиявлення, без будь-якого впливу на визначення ціни, та за відсутності законодавчого механізму здійснення спеціального контролю з боку суду або Комісії; запровадження нормативного регулювання, при якому, залежно від обраного способу визначення ціни акцій, їх вартість може відрізнятись в разі, не може гарантувати отримання міноритарним акціонером в усіх випадках справедливої компенсації за обов’язковий продаж акцій, та відповідно, дотримання у таких відносинах критерію пропорційності втручання у право власності».

На останок, слід підкреслити, що Законом України «Про акціонерні товариства» (стаття 65–4) передбачені наслідки щодо невиконання

передбачених Законом обов'язків в процедурах squeeze-out та sell-out: особа, що стала мажоритарним акціонером та не виконала обов'язки, передбачені статтями 65–2 і 65–3 Закону, має право голосу лише за акціями товариства, які становлять 95 відсотків акцій товариства мінус одна акція, до моменту виконання відповідних обов'язків.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, слід зазначити, що вітчизняне нормативне врегулювання концепцій squeeze-out та sell-out дещо не відповідає критерію пропорційності втручання у право власності, а тому шляхи вдосконалення правової регламентації зазначених концепцій в Україні потребують подальшого детального дослідження.

Катерина ПАВЛУНЕНКО

Адвокат, сертифікований аудитор,
Керуючий партнер АО «Павлуненко та партнери»

ПОДАТКОВЕ РЕЗИДЕНСТВО

- 1. Визначення подання та статусу податкового резиденства.**
- 2. Податкове резиденство відповідно до Конвенцій про усунення подвійного оподаткування на прикладі Польщі та Німеччини.**
- 3. Поняття «центру життєвих інтересів особи».**
- 4. Обов'язки платника при зміні податкового резиденства.**
- 5. Визначення податкового резиденства фізичними особами – підприємцями – українцями під час війни.**
- 6. Процедура взаємного узгодження, у тому числі відповідно до Конвенцій про усунення подвійного оподаткування на прикладі Польщі та Німеччини.**

Поняття «податкової резидентності» у світі визначається як обов'язок фізичної особи сплачувати податки до бюджету певної країни. Регулюється, як правило, Конвенціями про усунення подвійного оподаткування між певними країнами. Кожна із окремих Конвенцій надає також окремі привілеї. Україна має підписані (у тому числі, ратифіковані), Конвенції із 74 країнами. На сьогодні Україна ініціювала скасування підписання Конвенції із Російською Федерацією. Тому фактично можемо рахувати 73 Конвенції.

На сьогодні в Україні передбачена адміністративна послуга – підтвердження статусу податкового резидента України. Для її отримання потрібно надати Заяву про підтвердження статусу податкового резидента України (довільної форми); та Заяву про звільнення (зменшення) від оподаткування доходів із джерел у зарубіжній державі.

Найбільш популярні на сьогодні країни, які є місцем тимчасового перебування українців, – Польща та Німеччина фактично однаково визначають поняття податкового резидентства та ознаки, за якими цей статус визначається:

Стаття 4: 1. При застосуванні цієї Конвенції термін «резидент однієї Договірної Держави» означає особу, яка за законодавством цієї Держави підлягає оподаткуванню в ній на підставі місця проживання, постійного місця перебування, місця знаходження керівного органу, місця реєстрації або іншого аналогічного критерію. Цей термін, разом з тим, не включає особу, яка підлягає оподаткуванню в цій Державі, тільки якщо ця особа одержує доходи з джерел в цій Державі або стосовно майна, що в ній знаходиться.

2. У випадку, коли відповідно до положень пункту 1 цієї статті фізична особа є резидентом обох Договірних Держав, її становище визначається відповідно до таких правил:

а) він вважається резидентом Договірної Держави, де він має постійне житло. Якщо він має постійне житло в обох Договірних Державах, він вважається резидентом тієї Держави, де він має найбільш тісні особисті й економічні зв'язки (центр життєвих інтересів);

б) у разі, коли Договірна Держава, в якій він має центр життєвих інтересів не може бути визначена, або коли він не має постійного житла в жодній з Договірних Держав, він вважається резидентом тієї Договірної Держави, де він звичайно й проживає;

с) якщо він звичайно проживає в обох Державах або коли він звичайно не проживає в жодній з них, він вважається резидентом тієї Держави, громадянином якої він є;

д) якщо він є громадянином обох Договірних Держав або коли він не є громадянином жодної з них, компетентні органи Договірних Держав вирішують це питання за взаємною згодою.

3. У випадку, коли відповідно до положень пункту 1 особа, що не є фізичною особою, є резидентом обох Договірних Держав, тоді він вважається резидентом Договірної Держави, де розміщений його фактичний керівний орган.

Податковий кодекс України дає наступне визначення резидентності: п. 14.1.213 ПК резиденти – це: в) фізична особа – резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні.

У разі якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні; якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні. У разі якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року.

Достатньою (але не виключною) умовою визначення місця знаходження центру життєвих інтересів фізичної особи є місце постійного проживання членів її сім'ї або її реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності.

Якщо неможливо визначити резидентський статус фізичної особи, використовуючи попередні положення цього підпункту, фізична особа вважається резидентом, якщо вона є громадянином України.

Якщо всупереч закону фізична особа – громадянин України має також громадянство іншої країни, то з метою оподаткування цим податком така особа вважається громадянином України, який не має права на залік податків, сплачених за кордоном, передбаченого цим Кодексом або нормами міжнародних угод України.

П.179.3 Податкового кодексу України, платники податку – резиденти, які виїжджають за кордон на постійне місце проживання, зобов'язані подати до контролюючого органу податкову декларацію не пізніше 60 календарних днів, що передують виїзду.

Контролюючий орган протягом 30 календарних днів після надходження податкової декларації зобов'язаний перевірити визначене податкове зобов'язання, сплату належної суми податку і видати довідку про таку сплату та про відсутність податкових зобов'язань з цього податку, що подається до органів митного контролю під час перетину митного кордону і є підставою для проведення митних процедур.

Форма такої довідки встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику.

Порядок застосування цього пункту визначається Кабінетом Міністрів України.

П.179.4 Податкового кодексу України, платники податку звільняються від обов'язку подання податкової декларації в таких випадках:

а) незалежно від виду та суми отриманих доходів платниками податку, які:

є малолітніми/неповнолітніми або недієздатними особами і при цьому перебувають на повному утриманні інших осіб (у тому числі батьків) та/або держави станом на кінець звітного податкового року;

перебувають під арештом або є затриманими чи засудженими до позбавлення волі, перебувають у полоні або ув'язненні на території інших держав станом на кінець граничного строку подання декларації;

перебувають у розшуку станом на кінець звітного податкового року;

перебувають на строковій військовій службі станом на кінець звітного податкового року;

б) в інших випадках, визначених цим розділом.

Я стою на позиції визначення ФОП – українців, що на час війни в Україні тимчасово перебувають в інших державах, податковими резидентами України. Свій висновок доводжу наступним:

– такі особи зареєстровані підприємцями саме в Україні, за правилами українського законодавства;

– мають відкриті рахунки в українських банках, як ФОП та продовжують отримувати на них оплату за товари та послуги (навіть ті, які надаються за межами території України);

– звітують в Україні.

В той же час, у випадку, коли фізична особа має відкритий рахунок в іноземній банку, зокрема країни тимчасового перебування, саме як фізична особа, то оподаткування отриманого на нього доходу, з великою долею вірогідності, відбудеться до бюджету країни перебування згідно існуючої конвенції.

У випадку наявності незгоди із визначенням країною перебування вашого статусу резидентності, особа може ініціювати процедуру взаємних узгоджень.

Якщо резидент Договірної Держави вважає, що дії одної або обох Договірних Держав призводять або призведуть до його оподаткування не відповідно до положень цієї Конвенції, він може, незалежно від засобів захисту, передбачених національним законодавством цих Держав,

подати свій випадок до компетентних органів Договірної Держави, резидентом якої він є. Попереднє речення рівною мірою стосується і фізичних осіб, випадок яких підлягає дії пункту 1 статті 24 цієї Конвенції. Заява повинна бути подана протягом трьох років з моменту першого повідомлення про дії, що призводить до оподаткування не відповідно до положень Конвенції.

Компетентний орган прагнучиме, якщо він буде вважати заперечення обґрунтованим і якщо він сам не в змозі дійти до задовільного рішення, вирішити випадок за взаємною згодою з компетентним органом другої Договірної Держави з метою уникнення оподаткування, невідповідного Конвенції.

Компетентні органи Договірних Держав будуть прагнути вирішити за взаємною згодою будь-які труднощі або сумніви, що виникають при тлумаченні або застосуванні Конвенції.

Компетентні органи Договірних Держав можуть вступати в прямі контакти один з одним з метою досягнення згоди в розумінні попередніх пунктів.

При цьому слід зазначити, що протягом проведення процедури взаємних консультацій, активними її учасниками є відповідні органи (податкові служби) обох країн, а від особи (платника), яка саме ініціювала цю процедуру, вже нічого не залежить, вона тільки отримує прийняте обопільне рішення, та повинна його прийняти та виконувати.

Вікторія ПОПОВИЧ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс, 16 група

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО: ЯКІ ЗАКОНИ І ЗВИЧАЇ ВІЙНИ ПОРУШУЄ РОСІЯ В УКРАЇНІ?

Наразі найбільючішою проблемою для всієї країни є повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України 24 лютого 2022 року. Існує ряд документів, ратифікованих Україною, які в собі закріплюють певні права та гарантії як для цивільного населення окупованої території, так і для держави-окупанта. Такими документами зо-

крема є: Женевські та Гаазькі конвенції, Міжнародна Конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму та Договір про нерозповсюдження ядерної зброї.

Так, важливою нормою четвертої Женевської конвенції, [1] як і всього міжнародного гуманітарного права, є захист цивільних осіб під час війни. Але, російські окупанти вбивають і катують цивільних, гвалтують жінок і дітей, розстрілюють лікарів, священнослужителів і журналістів. Окупанти обстрілюють продуктові бази, школи, лікарні, не пропускають гуманітарних конвоїв, позбавляють цілі регіони зв'язку з рештою світу й доводять їх до гуманітарної катастрофи. Такі дії є свідомим порушенням частини 2 четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

Атака й захоплення Чорнобильської та Запорізької атомних електростанцій є грубим порушенням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [4] та Міжнародної Конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму [3] та звичаєвого міжнародного гуманітарного права. А також, окупанти обстрілюють нафтобази та газопроводи в багатьох регіонах України. Такі дії становлять екологічну загрозу для всього людства. Крім того, використання росією фосфорних, касетних, термобаричних «вакуумних» бомб, протипіхотних мін в українських містах є порушенням Гаазьких конвенцій [2] і звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Такі види зброї вважаються особливо небезпечними, оскільки знищують все живе на своєму шляху.

Згідно з четвертою Женевською конвенцією, [1] медичним працівникам має бути забезпечена можливість виконувати їхні обов'язки, а пораненим і хворим – отримувати медичну допомогу. А статтю 18 конвенції закріплено, що цивільні лікарні організовані для надання допомоги пораненим, хворим, інвалідам та породіллям, за жодних обставин не можуть бути об'єктом нападу, натомість вони завжди користуються повагою сторін конфлікту й перебуватимуть під їхнім захистом. Але, не зважаючи на це положення, російські війська від початку повномасштабного вторгнення, за даними МОЗ, станом на 5 травня пошкодили 40 лікарень, а ще 40 – повністю зруйнували, вбили та ранили десятки медичних працівників, через що також порушують права українців на доступ до необхідної медичної допомоги.

Наразі, найгарячішою точкою в Україні, станом на 18 травня 2022 року є місто Маріуполь. Там, на заводі Азовсталь, перебувають в оточенні під

постійними обстрілами без їжі, води та необхідних медикаментів тяжкопоранені військові, а також сотні осіб цивільного населення України. У воєнному праві існує спеціальна воєнна процедура extraction (екстракція або ексфільтрація) – тобто виведення підрозділів з окупованої території на територію третьої країни, яка не бере участь у цій війні, з гарантуванням того, що до закінчення війни вони не будуть брати участь в будь-яких воєнних діях. Така тактика вже була застосована ще у 1940 році, коли військові Британії та Франції були оточені німецькими військами і заблоковані в районі міста Дюнкерк. Тоді з цієї території було евакуйовано близько 338 тисяч людей. Ця процедура і була запропонована українською стороною для порятунку населення, але, натомість, російська сторона не прийняла цю пропозицію, відмовивши в екстракції.

Зрозуміло, що це далеко не всі факти порушення росією міжнародних договорів та конвенцій. Усі подібні факти вже мають широкий міжнародний розголос і неодмінно стануть обтяжуючими обставинами в міжнародних судах над російськими воєнними злочинцями.

Не дивлячись на те, що росія категорично відкидає будь-які звинувачення у вбивствах цивільних, навіть попри те, що факти вбивств цивільних у період російської окупації були підтверджені супутниковими знімками, розслідуванням їх злочинів на національному рівні вже займаються: органи прокуратури, СБУ, ДБР та Національна поліція. Стосовно міжнародного рівня, то в Україну вже приїхали 42 слідчих Міжнародного кримінального суду для розслідування злочинів, здійснених російськими окупантами.

Так, вже почався перший судовий процес щодо воєнних злочинів окупантів. 21-річного росіянина, з 4-тої гвардійської танкової Кантемирівської ордену Леніна Червонопрапорної дивізії імені Юрія Андропова, Вадима Шишимаріна звинувачують у вбивстві цивільного громадянина України на Сумщині. Цей судовий процес проводить колегія Солом'янського районного суду міста Києва. Вадима Шишимаріна обвинувачують у порушенні законів та звичаїв війни, поєднаних з умисним вбивством. Покарання за це – від 10 до 15 років позбавлення волі, або довічне ув'язнення.

Україна також подала позов до Міжнародного суду ООН – щодо порушення Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. [5] А 16 березня 2022 року Міжнародний суд ООН у Гаазі наказав Росії негайно зупинити вторгнення й не вдаватися до подальших воєнних дій на території України. Росія проігнорувала це рішення.

Варто зауважити, що зі свого боку Україна ніяк не порушує закони і звичаї війни і завжди гуманно відноситься як до російських військово-вслужбовців, так і до російських полонених. А, в свою чергу, окупанти понесуть повну відповідальність за свої вчинки на території України.

Список використаних джерел:

1. *Конвенція про захист цивільного населення під час війни* (4 Женевська конвенція). Ратифікована Україною 12 серпня 1949 року Указом Президії Верховної Ради УРСР;
2. *Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення* (Гаазька конвенція). Ратифікована Україною 13 січня 1993 року Законом України «Про ратифікацію Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення»;
3. *Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму*. Ратифікована Україною 14 вересня 2005 року Законом України «Про ратифікацію конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризм»;
4. *Договір про нерозповсюдження ядерної зброї* від 1 липня 1968 року. Приєднання України – Законом України «Про приєднання України до договору про неросповсюдження ядерної зброї»;
5. *Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього* від 9 грудня 1948 року. Ратифікована Україною 15 листопада 1954 року.

Єлизавета ПОРОХОВАТА

студентка 2 курсу, групи СП-01 факультет соціології і права
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СТУПІНЬ ВІДПОВІДНОСТІ УКРАЇНИ КРИТЕРІЯМ ВСТУПУ ДО ЄС: КОПЕНГАГЕНСЬКІ ТА МАДРИДСЬКІ КРИТЕРІЇ

Європейський Союз являє собою унікальне міждержавне об'єднання європейських країн, вступ до якого наразі є бажаною ціллю для низки держав, серед яких і Україна. Питання членства у ЄС вже досить тривалий час актуалізується в умовах євроінтеграційних процесів в Україні,

необхідного підвищення якості законодавчої бази та максимального наближення цілою низки сфер діяльності до критеріїв Європейського Союзу. Актуальним є передусім дослідження низки тих критеріїв, які висуває Європейський Союз до країн, що мають бажання стати його членами, а також проаналізувати рівень відповідності ним України, що має непереборне бажання стати країною-членом ЄС останні вісім років.

Відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз будь-яка європейська держава, яка поважає цінності об'єднання, та зобов'язується проводити їх у життя, може звернутися із заявкою з метою стати його членом [3]. Відтак першою й однією з найважливіших критеріїв вступу країни до ЄС є передусім повага та реалізація найважливіших цінностей Союзу, проголошених у ст. 2 Договору про Європейський Союз, а саме – повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та дотримання основоположних прав людини [3]. Окрім цього, на сучасному етапі розвитку Європейського Союзу до держав-кандидатів висуваються Копенгагенські та Мадридські критерії, що характеризуються наявністю низки політичних, економічних, членських та інституційних вимог до держави-кандидата.

Країни-кандидати можуть стати членами ЄС у випадку виконання ними Копенгагенських критеріїв, визнаних у червні 1993 року у місті Копенгаген (Данія). До складу Копенгагенських критеріїв входять політичні, економічні та членські критерії. Політичний критерій полягає у забезпеченні демократії, верховенство права, дотримання основоположних прав людини та національних меншин, плюралізму, наявності стійких державних інституцій та посиленій боротьбі з організованою злочинністю [1, с. 114]. Особливої уваги приділяють саме питанню щодо побудови системи стабільних інститутів держави, до основних ознак яких належать, по-перше, наявність трьох відокремлених гілок державної влади (законодавча, виконавча та судова), по-друге, децентралізація влади, по-третє, політичні інститути, по-четверте, незалежні ЗМІ [2, с. 401]. Економічні критерії вступу країни-кандидата до ЄС характеризуються вимогою щодо реальної дієвості ринкової економіки та конкурентоспроможності на ринку. В цьому плані досить важливим є встановити рівновагу між попитом і пропозицією, лібералізація цін і торгівлі, відсутність значних перешкод для доступу на ринок підприємців, а також достатня розвиненість фінансового сектору. Нарешті, виконання членського критерію передбачає реальну здатність країн-кандидатів виконувати зобов'язання, пов'язані з набуттям членства в ЄС. Важливим є саме поступова адаптація націо-

нального законодавства до «acquis вступу», забезпечення якого маж активно здійснюватись національними судами [1, с. 115–116].

Копенгагенські критерії були офіційно підтверджені в грудні 1995 року на засіданні Європейської Ради у місті Мадрид (Іспанія) та доповнені ще одним критерієм вступу (Мадридські критерії). Дані критерії розширюють Копенгагенські критерії у контексті відповідності механізму національних державних інституцій системі основних правових інститутів Європейського Союзу (інституційний критерій). Вимагається обов'язкове створення належних управлінських інституцій та судових органів, а також підсилення їх адміністративної спроможності, що має не тільки прискорити адаптацію національного законодавства до норм права ЄС, але гарантуватиме дотримання чинних законів [2, с. 402].

Угода про асоціацію України з ЄС, синхронно ратифікована 16 вересня 2014 року Верховною Радою України та Європейським парламентом, є рушійним кроком на шляху до наближення відповідності країни Копенгагенським та Мадридським критеріям. Відповідно до спеціального звіту, підготованого Українським центром європейської політики, станом на першу половину 2021 року загальний прогрес виконання Угоди становив 49%, з чого випливає, що майже половину тих завдань, які проголошувалися в даному документі на шляху України до євроінтеграції, було виконано [4]. Водночас досі існує ціла низка негативних аспектів, котрі сповільнюють даний процес. Більшість з них стосуються саме політичних та економічних критеріїв, як найбільш розгалужених.

Таблиця 1

Актуальні невідповідності України критеріям вступу до ЄС

<i>Критерій</i>	<i>Пункт невідповідності</i>
Політичний	відсутність ефективної політики щодо боротьби з корупцією, розбіжності між різними законодавчими актами, недостатність розв'язання питання стосовно виборчого процесу та референдуму, місцевого самоврядування та територіальної організації влади, низький рівень політичної незалежності органів правопорядку та антикорупційних органів, відсутність належної системи оцінювання суддів та прокурорів, справедливого механізму формування системи органів адвокатського і прокурорського самоврядування.

Економічний	високий рівень економічної злочинності, високий ступінь втручання держави до корпоративного управління, незавершеність процесу приватизації підприємств, відсутнє комплексне реформування банківського сектору, низька конкурентоздатність економіки, недоліки інфраструктури якості, відсутність чіткої політики щодо митної сфери, низький рівень розвитку фінансової, статистичної, поштової сфери, інвестиційного сектору економіки.
Членський	проблема імплементації норм Митного кодексу ЄС, джерел вторинного права у сфері захисту прав інтелектуальної власності, імплементувати законодавство ЄС у сфері боротьби з фінансовим шахрайством.
Інституційний	дефіцит досвідчених фахівців з євроінтеграції, відсутність належної адміністративної спроможності судових установ (цифровізації).

Отже, попри те, що Україна здійснила досить велику кількість реформ та адаптацій чинного законодавства до законодавчої бази ЄС, наразі перед нашою державою і досі постає низка неvirішених питань передусім у політичній та економічній сфері. Швидкість їх вирішення залежить від ефективності тих засобів, якими буде керуватися наша держава, та наявності бажання крокувати вперед, до реальної можливості України стати гідною Європейського Союзу.

Катерина РАШЕВСЬКА

аспірантка кафедри міжнародного права,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ КОНФІСКАЦІЇ ТА ПЕРЕДАЧІ ЗАМОРОЖЕНИХ АКТИВІВ РФ НА ПОКРИТТЯ ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ШКОДИ

Відповідно до підрахунків KSE Institute станом на початок травня 2022 року загальна сума завданої Україні шкоди внаслідок російської

агресії сягнула \$92 млрд. Це захоплені, пошкоджені або знищені 195 заводів та підприємств, 231 медзаклад, 543 дитсадки, 295 мостів та мостових переходів, 151 об'єкт складської інфраструктури, 97 релігійних та 144 культурних об'єктів. За оцінками аналітичного підрозділу Київської школи економіки загальні втрати української економіки складають \$564–600 млрд. [1], що робить актуальним пошук ефективних шляхів компенсації завданих Росією збитків. Стрижневим принципом міжнародного права є невідворотність відповідальності за міжнародне протиправне діяння. Стаття 3 Гаазької конвенції IV про закони і звичаї війни на суходолі (1907) передбачає, що «воююча сторона, яка порушує норми зазначеного Положення, підлягає відповідальності у формі відшкодування збитків, якщо для цього є підстави. Вона є відповідальною за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її збройних сил» [2]. Дана норма набула звичаєвого характеру, що підтверджено у рішенні Постійної палати правосуддя у справі про фабрику в Гожуві [3].

Важливість стягнення репарацій із держави-агресорки була підкреслена ще Гуго Гроцієм, який наполягав, що мета таких стягнень полягає у гарантуванні безпеки, як тієї сторони в конфлікті, яка здобула перемогу, так і тієї, що програла [4].

Масштаби завданої шкоди та нехтування з боку РФ нормами міжнародного права на даному етапі виключають можливість добровільної (*ex gratia*) компенсації, відтак, **метою** даної роботи є аналіз існуючих та потенційних альтернатив примусового стягнення репарацій на користь України.

Замороження активів російських банків, підприємств та окремих фізичних осіб за кордоном є предметом економічних контрзаходів, які послідовно запроваджуються міжнародною спільнотою від початку нового етапу агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року. Станом на початок травня 2022 року лише держави-члени ЄС заморозили активи на суму понад \$30 млрд., а Міністерство фінансів США заблокувало судна та літаки вартістю понад \$1 млрд. та сотні мільйонів доларів на банківських рахунках російської еліти в США [5].

Замороження активів, що є контрзаходом, не тотожні конфіскації активів з метою подальшої компенсації завданої шкоди як форми міжнародно-правової відповідальності держави. Це означає, наприклад, що російський олігарх або чиновник може продовжувати користуватися своїм автомобілем або яхтою, і лише обмежений у праві її відчужити.

Не вдаючись до аналізу ефективності замороження активів як економічного контрзаходу, слід підкреслити, що такий механізм не має жодного впливу на відшкодування збитків. Тому ще на початку березня 2022 року в парламентах низки держав було зареєстровано законопроекти щодо конфіскації заморожених активів з подальшою передачею виручених коштів постраждалій від агресії державі. Так 3 березня 2022 року конгресмени Том Маліновський (D-NJ) і Джо Вілсон (R-SC) внесли на розгляд законопроект, який надає Президенту США повноваження конфіскувати майно на суму понад \$5 млн., яке належить особам, «пов'язаним із корупцією, порушенням прав людини, зловмисним впливом Росії, або конфліктом в Україні», з метою його подальшого спрямування для відновлення України, надання їй військової та гуманітарної допомоги, трансфер технологій, допомогу українським біженцям [6]. Акт HR 6930, «Закон про арешт активів для відновлення України» було ухвалено 28 квітня 2022 року як складову т.зв. Пакету Байдена [7].

Наприкінці квітня 2022 року подібний законопроект було подано на розгляд обом палатам парламенту Канади. Акт передбачає можливість конфіскувати активи іноземної держави та її приватних суб'єктів у випадку серйозного порушення міжнародного миру та безпеки, а також грубих та систематичних порушень прав людини. Надалі Міністр закордонних справ може укласти угоду з постраждалою від названих дій державою з метою передачі вилучених коштів на покриття шкоди [8].

Можливість конфіскації заморожених активів активно вивчається Радою ЄС, однак конкретного механізму поки що не запроваджено [9].

3 березня 2022 року Верховною Радою України було ухвалено Закон «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів». Уже в квітні 2022 року до даного акту було внесено зміни, які поширили його дію на фізичних осіб, а також на всіх приватних суб'єктів, які не лише є резидентами РФ, але й мають найбільш пов'язаний зв'язок з нею. Фактично, відповідно до Закону будь-кого можна позбавити права власності на будь-яке російське майно, що перебуває в Україні [10].

Своєрідним доповненням до Закону стала Постанова КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19, яка стосується покриття завданої Росією шкоди фізичним особам через призму державного імунітету. Посилаючись на «тенденції» міжнародного права, а також на виключність обставин, у яких опинилася Україна внаслідок російської агресії, ВС зробив висновок, що «Суд України, розглядаючи справу, де

відповідачем визначено рф, має право ігнорувати імунітет цієї країни» з метою покриття шкоди (в тому числі нематеріальної), «завданої фізичним особам, громадянам України, внаслідок смерті іншого громадянина України» [11]. У даному контексті слід зазначити, що низка держав, серед яких і США, також розглядають можливість дозволити індивідам звертатися в національні суди з позовами про конфіскацію власності РФ, яка знаходиться на їхній території, з метою відшкодування шкоди.

Попри всю прогресивність і зусилля міжнародної спільноти названі нормативно-правові акти мають низку недоліків, які потенційно ускладняють конфіскацію російської власності за кордоном. Що стосується приватних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб) конфіскація майна відповідно до згаданих законів може становити неправомірне втручання у право власності, а, відтак, порушувати Європейську конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод, Пакт Сан-Хосе та релевантні положення інвестиційних договорів. У випадку державної власності, міжнародній спільноті слід віднайти більш переконливі підстави для незастосування щодо майна РФ юрисдикційного імунітету, адже існуючі у даній сфері міжнародні договори (зокрема, Європейська конвенція про імунітет держав (1972 року) і Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності (2004 року) не ратифіковані Росією і мають надто малий склад учасників, щоб претендувати на статус звичаєвих норм.

Список використаних джерел:

1. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни, складають \$564–600 млрд. Kyiv School of Economics. 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi- stanovit-mayzhe-92-mlrd/> (дата звернення: 04.05.2022).
2. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 28.04.2022).
3. Factory at Chorzow (Merits), 1928, P. C. I. J. Series A, № 17, p.21, 47 (last accessed: 29.04.2022).
4. Доклад Комиссии международного права на 53 сессии (23 апреля –1 июня и 2 июля-10 августа 2001 года). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/responsibility.pdf (дата обращения: 29.04.2022).
5. Pompilio K. Biden Administration Releases Plan to Seize Russian Assets. Lawfare. 2022. URL: <https://www.lawfareblog.com/biden-administration-releases-plan-seize-russian-assets> (last accessed: 05.05.2022).

6. Amendment in the nature of a substitute to H. R. 6930. G:\M\17\MALINJ\MALINJ_085.XML. URL: https://malinowski.house.gov/sites/evo-subsites/malinowski.house.gov/files/evo-media-document/MALINJ_075%20ASSET%20SEIZURE%20ACT.pdf (last accessed: 05.05.2022).
7. H. R.6930 – Asset Seizure for Ukraine Reconstruction Act. April 28, 2022. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/6930/text> (last accessed: 06.05.2022).
8. Notice of Ways and Means Motion to introduce an Act to implement certain provisions of the budget tabled in Parliament on April 7, 2022 and other measures. URL: <https://fin.canada.ca/drleg-apl/2022/nwmm-amvm-0422-bil.pdf> (last accessed: 06.05.2022).
9. Крутько Д. Євросоюз обговорює конфіскацію заморожених російських активів на користь України. Хмарочос. 2022. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/04/27/evrosoyuz-obgovoryuye-konfiskacziyu-zamorozhenyh-rosijskyh-aktyviv-na-koryst-ukrayiny-yaki-ye-varianty/> (дата звернення: 04.05.2022).
10. Хорунжий Ю. Що не так з конфіскацією майна росіян в Україні. Економічна правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/4/686638/> (дата звернення: 06.05.2022).
11. Баконіна О. ВС висловився щодо судового імунітету рф у справі про відшкодування шкоди, завданої державою-агресором. ЮРЛІГА. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210772_vs-vislovivsyia-shchodosudovogo-muntetu-rf-u-sprav-pro-vdshkoduvannya-shkodi-zavdano-derzhavoyu-agresorom (дата звернення: 06.05.2022).

Марія СЕМЕНЧУК

аспірантка 2-го року навчання спеціальності «Міжнародне право»
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОТИСУПУТНИКОВОЇ ЗБРОЇ

Для багатьох технічно розвинутих космічних держав поряд із питанням їх національної безпеки постає і питання космічної безпеки, а саме:

безпеки власних космічних супутників та створення спеціальних технічних рішень для їх захисту або закінченню експлуатації – протисупутникової зброї.

Цей вид зброї націлений на знищення навігаційних та розвідувальних супутників. Вони можуть мати вигляд супутника-перехоплювача або, здебільшого, балістичної ракети, що може бути запущена із наземних установок, морських або повітряних суден.

Наразі найбільшим ризиком знищення або пошкодження супутників та інших об'єктів на орбіті є використання такого типу зброї, що пов'язаний з протисупутниковими військовими технологіями.

Створення проектів такої зброї зі сторони США та СРСР відбувалось з часів холодної війни. Так, перше успішне випробування космічного перехоплення супутника США відбулося в 1985 році. «Небесний орел» F-15A 76–0084 доправив протисупутникову зброю на кінетичній енергії ASM-135, яка знищила супутник Solwind P78–1 (метеорологічний супутник). [7], [8]

З тих пір серед міжнародної спільноти та між учасниками холодної війни діяв мораторій, що складався із закликів та застережень проти застосування такого виду озброєння, оскільки це могло створити катастрофічні наслідки для космічної діяльності та мирного використання космосу, зокрема утворення небезпечного космічного сміття.

За статистикою Європейського космічного агентства, у середньому за останні два десятиліття щороку в космосі відбувалося 12 випадкових «фрагментацій» – і ця тенденція, на жаль, посилюється. Події фрагментації описують моменти утворення уламків через зіткнення, вибухи, проблеми з електрикою і навіть просто від'єднання об'єктів через несприятливі умови в космосі. Таким чином, космічний простір поступово став засміченим десятками тисяч уламків, що утворюються в результаті розкладу космічних об'єктів, які обертаються з астрономічною швидкістю (на низькій навколоземній орбіті (нижче 2000 км) орбітальне космічне сміття обертається навколо Землі зі швидкістю 7–8 км/с) і здатних завдати непоправної шкоди та примножити кількість сміття. [10]

Таким чином, вепонізація (weaponisation) космосу за допомогою протисупутникової зброї на кінетичній енергії призведе не тільки до суттєвого збільшення кількості космічного сміття, а й зробить космічний простір непридатним для досліджень і мирного використання космічного простору, яке і передбачає основний договір міжнародного космічно-

го права – «Договір про космос» 1967 року. Ця ситуація має як і науково-технічне, так й військове обґрунтування. «Договір про космос», за винятком ядерної зброї та зброї масового знищення, не забороняє «вепонізацію» та «мілітаризацію» космічного простору. Для багатьох держав стає зрозумілим те, що космос вже є мілітаризованим, враховуючи, що багато супутників на навколосезній орбіті є або військовими, або гібридними, тобто подвійного призначення (цивільними та військовими водночас). [4]

У 2007 році Китай знищив один зі своїх застарілих метеосупутників (FY-1C) кінетичною винищувальною машиною (kinetic kill vehicle), що спричинило розповсюдження великої кількості сміття і почало зводити нанівець заклики міжнародного співтовариства проти такого виду протисупутникового озброєння у космосі. [2] Уже наступного року США, у свою чергу, знищили один зі своїх власних супутників, використавши ракету-перехоплювач та бортову систему протиракетної оборони Aegis, оскільки ціль розкладалася на частини і ризикувала забруднити велику частину орбіти. [1] Проте, ці дві події можливо розглядати як і демонстрацію протисупутникових можливостей двох космічних держав. Так, до 2019 року не було ніяких свідчень про проведення випробувань протисупутникової зброї. Наступною країною, яка змогла вперше випробувати цей вид космічної зброї у рамках місії Shakti («Сила»), стала Індія. [3] Також, у квітні 2020 року Росія випробувала перехоплювач А-235 PL-19 Nudol, призначений для протисупутникових місій. Як наслідок, 15 листопада 2021 року РФ провела випробування протисупутникової зброї, знищивши власний супутник «Космос 1408», який перебував на орбіті з 1982 року, та забруднивши на низькій навколосезній орбіті простір щонайменше 1500 уламків. Це призвело до того, що сім членів екіпажу на борту Міжнародної космічної станції кілька разів закривалися у модулях станції, коли її орбіта перетиналася з уламками. [9]

Беручи до уваги подібну тенденцію у застосуванні протисупутникової зброї, можна сказати, що міжнародна солідарність у вигляді мораторію на випробування цієї зброї не є дієвою. Крім того, багато країн створили свої космічні військові командування та зосередили свою стратегію на захисті власних супутників від атак та стримуванні таких атак. І таким чином, відкриваються нові можливості для космічної гонки

озброєнь, других «зоряних воєн», в яких надважливе місце посяде саме протисупутникове озброєння.

У світлі світових подій та збройних конфліктів, що загрожують зміною розподілу сфер впливу між акторами і нівелювання балансу сил у міжнародних відносинах, ніякої суттєвої ініціативи для правового стримування такої гонки озброєнь не започатковується. Конференція з роззброєння в Женеві, єдиний форум, призначений ООН для переговорів щодо домовленостей про контроль над озброєннями, була заблокована у 1996 році, а також у 1998 та 2009 роках не змогла дійти консенсусу через відмінності у підходах держав щодо розгляду цілого ряду безпекових питань, зокрема запобігання збройним конфліктам у космічному просторі та «негативних» гарантій безпеки. [5]

Також у рамках Конференції з роззброєння не було знайдено консенсусу щодо російсько-китайської пропозиції 2007 року щодо «Договору про запобігання розміщенню зброї в космічному просторі, загрози або застосування сили проти космічних об'єктів» (проте він не охоплює протисупутникову зброю, яка не розміщена у космосі). [6] Крім того, у 2010 році ініціатива Європейського Союзу під назвою «Кодекс поведінки щодо космічної діяльності», яка визначає, що космічні об'єкти не повинні бути цілями агресії, не знайшла міжнародного консенсусу. [1]

Із стрімким розвитком військових технологій було винайдено нові способи знищення або виведення з ладу супутників, що ще більше ускладнює ситуацію щодо міжнародно-правового регулювання використання протисупутникового озброєння. Наразі така зброя також включає некінетичні способи виведення з ладу або знищення супутника, такі як перешкоджання частоті, використання електромагнітних імпульсів або спрямованої енергії (лазерні промені або бомбардування мікрохвильовим випромінюванням) і кібератаки. [4] Так, серед провідних космічних держав є невеликий процент таких, що випробовували даний тип зброї, а потенційних гравців цього клубу у майбутньому може стати ще більше, зокрема існує ризик використання протисупутникової зброї з боку недержавних акторів.

Отже, існує сукупність неврегульованих на сучасному етапі питань, які потребують перегляду та оновлення «Договору про космос» 1967 року, оскільки у ньому відсутній механізм контролю за виконанням його по-

ложень. Також у рамках Конференції з роззброєння космічним державам було би доречним виробити спільну домовленість щодо космічної безпеки, використання космічного простору як спільного надбання людства та досягнення прозорості щодо цілей використання протисупутникової зброї, а також вироблення відповідних правил ведення подібної військової діяльності.

Список використаних джерел:

1. A History of Anti-Satellite Programs [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ucsusa.org/resources/history-anti-satellite-programs>
2. Brian Weeden, 2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet [Електронний ресурс]. URL: https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf
3. Brian Weeden, Victoria Samson, India's ASAT test is wake-up call for norms of behavior in space [Електронний ресурс]. URL: <https://spacenews.com/op-ed-indias-asat-test-is-wake-up-call-for-norms-of-behavior-in-space/>
4. Carlo Trezza, Stefano Borgiani, Anti-satellite weapons: a clear and present danger [Електронний ресурс]. URL: <https://www.natofoundation.org/food/anti-satellite-weapons-trezza-borgiani/>
5. Conference on Disarmament (CD) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/conference-on-disarmament/>
6. Draft Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space, the Threat or Use of Force against Outer Space Objects [Електронний ресурс]. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/jks_665232/kjfywj_665252/200802/t20080212_599554.html
7. J. Terry White, First Satellite Intercept [Електронний ресурс]. URL: <https://www.whiteeagleaerospace.com/first-satellite-intercept/>
8. Michael Krepon, ASAT test bans [Електронний ресурс]. URL: <https://www.armscontrolwonk.com/archive/402444/asat-test-bans/>
9. Shannon Bugos, Russian ASAT Test Creates Massive Debris [Електронний ресурс]. URL: <https://www.armscontrol.org/act/2021-12/news/russian-asat-test-creates-massive-debris>
10. The current state of space debris [Електронний ресурс]. URL: https://www.esa.int/Safety_Security/Space_Debris/The_current_state_of_space_debris#:~:text=The%20number%20of%20debris%20objects,of%20spacecraft%20and%20rocket%20stages

Науковий керівник: д. ю. н., доцент Григоров О. М.

Валерія СИЧ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет,
2 курс, 1 група

ДОКТРИНИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Однією з форм міжнародного бізнесу, яка на сучасному етапі відіграє важливу роль не лише в економіці, а й в політиці, є транснаціональні корпорації (ТНК), які зазвичай складаються з материнської та дочірніх компаній. У таких випадках материнська фірма, як правило, має значно більшу капіталізацію та більший вплив на прийняття рішень, ніж дочірня.

Як відомо, основним способом відшкодування завданої шкоди є матеріальна компенсація. Іноді завдана шкода буває просто величезною і дочірнє підприємство об'єктивно не має змоги її відшкодувати. Але варто пам'ятати, що за цим підприємством стоїть ще материнська компанія, яка, здавалося б, має відшкодувати заподіяні збитки, та номінально ця компанія не має ніякого стосунку до ситуації.

Тож яким чином вдається перейти від відповідальності дочірніх компаній, які були безпосередніми заподіювачами шкоди, до відповідальності транснаціональної корпорації? Саме це питання і буде досліджено.

Загалом існує три головні моделі відповідальності головної корпорації: доктрина зняття корпоративної вуалі, доктрина єдиного підприємства і доктрина належної дбайливості.

Щодо відомої зарубіжній науці і судовій практиці доктрини «piercing/lifting the corporate veil», що в перекладі означає «зняття корпоративної вуалі», то вона надає можливість у виключних випадках і за наявності вагомих підстав перекласти відповідальність юридичної особи на іншу особу (засновника, учасника), відступаючи в такому випадку від принципу обмеженої відповідальності. Цей принцип обмеженої відповідальності вперше був застосований до акціонерних товариств і полягає у тому, що засновники та акціонери не відповідають за боргами акціонерного товариства.

Вбачається, що для того, щоб зняти корпоративну вуаль, спочатку слід встановити і підтвердити ступінь контролю саме фактичного, а не потенційного контролю фізичної особи над корпорацією і вже потім встановлювати і доводити причинно-наслідковий зв'язок між діями і наслідками.

Контроль з метою застосування доктрини «зняття корпоративної вуалі» являє собою сукупність дій, направлених на управління поточною діяльністю компанії, а також на визначення загальних принципів її розвитку. Очевидно, що встановлення контролю і подальше притягнення до відповідальності особи, яка здійснює такий контроль, залежить від відповідності такої особи критеріям, за наявності яких вона (особа) може бути визнана суб'єктом контролю.

Також варто зазначити, що суб'єктом, який може контролювати корпоративну структуру (контролююча особа), можуть бути не лише безпосередні власники, які створили корпорацію, а й директори, акціонери, інші учасники, які мають можливість визначати напрями діяльності корпорації та впливати на прийняття рішень, тим самим здійснюючи контроль за корпоративною структурою.

На сьогодні законодавство багатьох зарубіжних країн, в тому числі і українське, для позначення контролюючої особи використовує термін «кінцевий бенефіціарний власник» (контролер), яким позначають особу, яка фактично має можливість контролювати діяльність юридичної особи. Викладене свідчить про те, що ідентифікація особи кінцевого бенефіціарного власника є можливістю встановити осіб, які фактично стоять за такими складними бізнес-структурами як корпорації та є своєрідним контролем за діяльністю корпорацій. Взявши за основу визначення особи кінцевого бенефіціарного власника у ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 № 1702-VII, насамперед слід говорити про контролюючу особу як таку, яка незалежно від формального володіння має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або господарську діяльність юридичної особи безпосередньо або через інших осіб.

Дві інші доктрини є менш розробленими. Доктрина єдиного підприємства найчастіше застосовується у країнах континентальної системи права. В рамках цієї концепції головна корпорація і її дочірні або залежні юридичні особи розглядаються як єдине ціле. Якщо дохід від діяль-

ності дочірньої компанії є, по суті, доходом головної корпорації, вона (головна корпорація) також має нести відповідальність за правопорушення дочірніх компаній. Ця доктрина сприяє перерозподілу ризику відповідальності з дочірньої компанії на материнську і у такому випадку підприємства-засновники дочірніх корпорацій також не можуть користуватися принципом обмеженої відповідальності.

Наступна концепція називається *duty to care* (переклад – доктрина належної дбайливості). Вона в основному використовується при відповідальності за завдання шкоди з необережності.

Ця конструкція заснована на презумпції наявності обов’язку головної корпорації здійснювати управління діяльністю дочірньої компанії розумно, добросовісно і з належним ступенем дбайливості. У випадку бездіяльності, неприйняття материнською компанією належних чи очікуваних управлінських рішень для запобігання негативним наслідкам застосовується саме ця концепція.

Суди можуть застосовувати ці доктринальні підходи та прецеденти для притягнення до відповідальності транснаціональних корпорацій. 20 квітня 2010 року за 80 кілометрів від узбережжя США в Мексиканській затоці відбувся вибух і загорання нафтової платформи *Deerwater Horizon*, в результаті яких через пошкодження труб свердловини на глибині 1500 метрів в Мексиканську затоку за 152 дні вилилося близько 5 мільйонів барелів нафти. У результаті розливу нафти було забруднено майже 2000 кілометрів узбережжя – від розливу нафти постраждали всі штати США, що мають вихід до Мексиканської затоки.

Відповідно до законодавства США відповідальність за шкоду довіклію несе власник ліцензії на видобуток нафти – на момент трагедії співвласниками ліцензії були *Halliburton i Cameron International*. На початку березня 2012 року було оголошено про укладення досудової угоди між *British Petroleum* і 100 000 позивачів, в рамках якої компанія *British Petroleum* має виплатити постраждалим компенсацію в розмірі 7 800 000 000 доларів США.

Як видно з цього прикладу, до відповідальності була притягнута саме материнська компанія і це відбулося за допомогою концепції «зняття корпоративної вуалі», яка є найбільш розробленою на даний момент і найчастіше застосовується у країнах англо-саксонської системи права.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка Косінова Дарина Станіславівна.

Вікторія СЛИВНА

студентка 1 курсу магістратури 1 групи
міжнародно- правового факультету
Національного юридичного універси-
тету ім. Ярослава Мудрого

ПРИНЦИПИ, ДЕФІНІЦІЇ І МОДЕЛЬНІ ПРАВИЛА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА (DCFR): ПРИРОДА ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Обравши курс на євроінтеграцію, України взяла на себе зобов'язання поступово та цілеспрямовано узгоджувати своє законодавство за усіма європейськими стандартами та принципами. Показово, що останніми роками національне право увібрало в себе багато провідних ідей сучасних демократичних країн Європи, свідченням чого є активне оновлення української нормативно-правової бази, починаючи з конституційних норм та концептуально-стратегічних актів, а також розвиток доктрини з її суттєвою переорієнтацією на західні моделі побудови різних сфер суспільних відносин. Однак актуальним залишається питання не лише дослідження та запровадження вже існуючих теорій, ідей, концепцій європейської правової думки, але й орієнтація на визначення та вирішення сучасних та потенційних проблем у доктрині публічного та приватного сфер життя. Тому у даному контексті цікавим для аналізу виступає документ, що слугує свого роду модельним законом приватного європейського права, – «Draft Common Frame of Reference» (DCFR; «Принципи, дефініції і модельні правила європейського приватного права»; далі – Правила, Принципи).

Отримавши кінцеву редакцію ще у 2009 році, Модельні правила стали об'єктом детального дослідження правознавців лише відносно нещодавно. Так, наприклад, окремим питанням, що стосуються природи, сутності, змісту та значенню DCFR, присвятили свої праці такі автори, як Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Блажівська О. К., Карнаух В. І., Діковська І. А., Мовчан Ю. В., Крістіан фон Бар, Ерік Клів, Паул Варул та інші.

Перш за все, варто відзначити доволі неоднозначний та історично обумовлений підхід до природи даного документу. Будуючи основу для

запланованого Цивільного кодексу Європи, DCFR отримали значно більше значення для правових систем країн не лише даного регіону, але й для розвитку приватно-правової доктрини багатьох інших демократичних держав. Характеризуючи юридичну природу даних Правил, можна виокремити наступні твердження. По-перше, враховуючи наявність основоположних відмінностей у національних правових системах різних країн, DCFR стали результатом не кодифікації або компіляції правових норм, а саме гармонізації основних ідей та принципів дії права у сучасному європейському просторі. По-друге, акцентуючи у назві першочергову увагу на понятті «Принципи», можна цілком логічно зробити висновок, що головним завданням розробників даного документу було знайти не єдиний шлях регулювання відносин, а схожі регіональні прояви загальної спадщини європейського приватного права з метою формування нової бази та колективного обговорення тенденцій його розвитку. По-третє, Правила являють собою плідну працю з порівняльно-правового дослідження провідних науковців з приватної доктрини Європи, що, безумовно, свідчить про новий рівень вивчення права – наднаціональний. По-четверте, окрім загальних принципів європейського приватного права, більша частина книг, з яких безпосередньо і складається DCFR, являє собою модельні закони різних галузей приватного права, які, так би мовити, пропонують шлях вирішення тієї чи іншої ситуації. По-п'яте, специфіку має юридична сила даних Принципів, оскільки, з однієї сторони, вони не можуть слугувати імперативними нормами для органів законодавчої, судової влади країн, оскільки їх практична імплементація та застосування можливе виключно з урахуванням національних особливостей правових систем; однак, з іншої сторони, Європейська комісія все ж таки надала документу певну силу, оскільки його схвалення усією європейською спільнотою апріорі свідчить про бажання та необхідність враховування та слідування ідеям, викладеним у ньому. По-шосте, DCFR відверто можна вважати сміливим та великим кроком до реальної кодифікації та уніфікації європейського приватного права, що є необхідним завданням в рамках єдиного правового регулювання відносин країн-членів ЄС.

Отже, Принципи є вкрай необхідним та вдалим проектом, метою якого є зближення та гармонізація приватного права в рамках європейського континенту. Будучи своєрідною підготовкою до розроблення єдиного цивільного акту Європи, DCFR на сьогодні виконує ряд прак-

тичних проміжних завдань: удосконалення окремих національних правових систем, вагомий внесок у приватно-правову доктрину, розроблення базових стандартів вирішення спорів для судових органів різних рівнів та процесу правотворчості для законодавчих органів, загальне підвищення правосвідомості громадян різних держав тощо.

Однак окрему увагу варто акцентувати на значенні даних Правил для України. Пояснюється це не лише процесом активного входження нашої держави у європейський правовий простір та пов'язаними із цим зобов'язаннями, але й безумовно корисним внеском у розвиток національної правової доктрини як самостійної спадщини українського народу. Так, наприклад, довгий час Україна перебувала під впливом правових ідей та тенденцій радянського режиму, тому, враховуючи відносно невеликий проміжок часу побудови незалежної правової свідомості та культури, наша держава має слідувати сучасним демократичним цінностям, вбирати в себе лише кращий досвід регулювання суспільних відносин. Саме тому DCFR є ідеальним шляхом поєднання національних самобутніх начал з головними принципами приватно-правового методу регулювання.

Практичне значення вищенаведеного сьогодні прослідковується як в законодавчій, так і в судовій діяльності нашої держави. Перше має місце при запровадженні нових приватних інститутів, нормативному закріпленні засад приватного права, усуненні застарілих та недемократичних концепцій правового регулювання. Яскравим прикладом звернення до DCFR у процесі судової практики є посилання на такі твердження та визначення, які на разі не задекларовані у національному праві. Так, отримавши імперативне визнання у багатьох галузях, принцип «добросовісність» на разі не має чіткого тлумачення в українському законодавстві, через що викликає певні труднощі та неоднозначності при вирішенні пов'язаних з ним спорів. Тому останніми роками суди України доречно почали звертатись до запропонованого розуміння даного явища саме в розглядуваних Правилах, а саме у його співвідношенні із протилежною категорією – «недобросовісність» (постанова КЦС ВС від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17). Враховуючи, що українське право часто йде шляхом запозичення визначень саме із доктрини або судової практики у процесі законодавчої діяльності, не буде дивним майбутня поява нормативного закріплення принципу «добросовісність» саме у такому ключі.

Таким чином, на основі вище вкладеного можна зробити висновок, що DCFR є тим документом, який дійсно на практиці вдосконалює не лише приватну сферу правового регулювання окремих національних систем, але й цим самим слугує подальшій уніфікації усього європейського права. Однак не варто обмежувати значення даних Правил суто європейським простором, оскільки принципи, ідеї та норми, викладені в них, підлягають активному застосуванню будь-якою державою, яка прагне розвивати власну приватну доктрину та правосвідомість своїх громадян. Щодо України, то практична реалізація Принципів у різних проявах державно-владного механізму свідчить не просто про готовність нашої держави вбирати в себе усі провідні засади ЄС, але й про показовий саморозвиток та самовдосконалення української державності.

Олена СТОЦЬКА

студентка 2 курсу 6 групи міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ: ПЕРЕМОГА ЧИ ПОРАЗКА?

З моменту повномасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію суверенної України, а саме 24 лютого 2022 року, питання використання ядерної зброї набуло своєї найбільшої *актуальності* за останні часи. Із самого початку агресивних дій Росії проти України було багато роздумів і спорів на цю тематику, але питання переваг і можливих наслідків її використання в теперішніх умовах не було достатньо розкрито в сучасних наукових дослідженнях і працях загалом, адже час змінюється та технічний розвиток не стоїть на одному місці. Удосконалення ядерної зброї та прогалини в науковому дослідженні можуть призвести до нищівних наслідків самого існування людства.

Метою даної роботи було роз'яснення переваг і недоліків використання ядерної зброї в сучасних реаліях, формування чіткої юридичної бази регулювання, привернення більшої уваги світової спільноти до цієї

нагальної проблеми та збільшення кількості наукових розробок, з урахуванням тенденцій світового розвитку у галузі міжнародного публічного права.

Питання ядерної зброї як світового інструменту вирішення конфліктів між державами та забезпечення європейської безпеки було розглянуто великою кількістю вчених-юристів. Потребують уваги *праці таких науковців*, як: Балюк Г. І., Білорус О. Г., Бодрук О. С., Вітер І. І., Горбулін В. П., Жебин А. З., Заворітня Г. П., Зеркалов Д. В., Зленко А. М., Капітоненко М. Г., Кузнецов В. О., Литвиненко О. В., Лоссовський І. Є., Шморгун О. О. та багато інших.

Ядерна зброя – це зброя, що використовується під час збройних конфліктів і за діапазоном дії класифікується як дія масового ураження. Цей тип зброї вважається одним із найнебезпечніших у світі, адже має також шкідливі наслідки для оточуючого середовища.

Питання ядерної зброї регулюється такою нормативно-правовою базою, як: Конвенція від 31.01.1963, що доповнює Паризьку конвенцію від 29.07.1960 про відповідальність перед третьою стороною у галузі ядерної енергії від 31.01.1963; «Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі та під водою» від 05.08.1963; «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї» від 01.07.1968; «Договір про заборону розміщення на дні морів та океанів та у його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення» від 11.02.1971; Конвенція про цивільну відповідальність у галузі морських перевезень ядерних матеріалів від 12.17.1971; Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу від 26.10.1979; Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію від 26.09.1986; Конвенція про допомогу у випадку ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації від 26.09.1986; Спільний Протокол про застосування Віденської конвенції та Паризької конвенції від 21.09.1988; «Угода про грант (Проект ядерної безпеки Чорнобильської АЕС) між Європейським банком реконструкції та розвитку, як Розпорядником коштів Гранту з Рахунку ядерної безпеки, Урядом України та Чорнобильською атомною електростанцією» від 12.11.1996; Конвенція з ядерної безпеки (підписано в 1996 році, ратифіковано 17.12.1997, набула чинності 07.07.1998); Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 12.09.1997; Конвенція про додаткову компенсацію за ядерну шкоду від 29.09.1997; Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим паливом та про безпеку поводжен-

ня з радіоактивними відходами від 29.09.1997; Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 12.04.2005.

Після закінчення Другої світової війни питання ядерної зброї набуло першу хвилю обговорень, а саме після атомного бомбардування США японських міст Хіросіми і Нагасакі. Через це 12 червня 1968 року Генеральною Асамблеєю ООН було ухвалено Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, який був підписаний 1 липня в Лондоні, Вашингтоні та Москві. Цей багатосторонній міжнародно-правовий акт мав на меті зменшити кількість держав, що мають ядерну зброю, забезпечити контроль за дотриманням усіма ядерними державами умов Договору зобов'язань щодо обмеження можливості виникнення збройного конфлікту із застосуванням зброї масового ураження, створити, розширити та покращити умови для мирного використання атомної енергії.

У сучасних умовах еволюції зброї та військової техніки, використання ядерної зброї приведе до нищівних наслідків. По-перше, знищення великої кількості мирного населення. Ядерна зброя має широкий діапазон дії та велику потужність хвилі ураження, що знищить усе існуюче не тільки в тій країні, на яку вона буде направлена, але й у сусідніх також. У цьому випадку можна вказати на можливе порушення Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, але якщо є намір повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Необхідно зауважити, що використання ядерної зброї буде вважатися порушенням статті 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права лише тоді, якщо є довільне позбавлення життя. Також існує принцип заборони використання зброї, що не має можливості відмежовувати цивільні та військові об'єкти та спричиняє зайві страждання, тобто завдає більше шкоди, ніж інша, що є неминуча задля досягнення законних військових цілей. По-друге, отруєння землі на багато майбутніх поколінь, що призведе до поступового вимирання населення Землі. Хоча, наприклад, за результатами консультативного висновку Міжнародного суду ООН, ядерна зброя не є прямо заборонена в міжнародних договорах, які забороняють використання деяких видів зброї масового знищення. По-третє, потужність вибуху, що зруйнує оболонку Земної кулі, змінить базові принципи існування світу. Але тут діє принцип співвідношення необхідності використання ядерної зброї та пропорційності завданих руйнувань.

Питання переваг використання ядерної зброї також є дуже актуальним, тому що є спірним. Знищення майбутнього для більшості планети не можна вважати перемогою, а лише поразкою. Але серед переваг можна виділити досягнення однієї з основних цілей війни – це часткове або повне знищення супротивника. Ця перевага вважається такою лише до використання ядерної зброї на практиці, адже кількість учасників проти агресора одразу зростає та цей процес матиме тенденцію перерости в масштаби світової війни. Але так було не завжди. Лише тепер за поточних обставин, тобто у випадку використання ядерної зброї, Північноатлантичний альянс (НАТО) затвердив положення при якому країни-агресору дають збройну відповідь усі члени альянсу, а не тільки супротивник.

Важливим аспектом наукового дослідження є також консультативні висновки Міжнародного суду ООН, що є роз'ясненням законності погроз ядерної зброї чи її використання. Незважаючи на те, що згідно статті 59 Статуту Міжнародного суду ООН ці висновки не несуть обов'язкового характеру на відміну від рішень за спорами, вони мають велике значення у трактуванні положень міжнародного права. Отже, згідно до цих висновків: 1. У міжнародному, міжнародному договірному праві відсутні конкретні положення стосовно заборони та будь-які інші положення щодо погроз ядерною зброєю чи її використання; 2. Незаконними є погрози ядерною зброєю чи її використання, якщо такі дії порушують пункт 4 статті 2 і статті 51 Уставу ООН та норми міжнародного гуманітарного права як й інші зобов'язання за міжнародними договорами; 3. Основою для заборони погроз ядерною зброєю чи її використання може бути норма права, що виникла між *opinio juris* та практикою стримування (якщо це буде практика стримування, то погрози ядерною зброєю чи її використання вважаються законними); 4. Існує зобов'язання вести за волею держави та завершити переговори щодо ядерного роззброєння в усіх аспектах під суворим та ефективним міжнародним контролем. Отже, Міжнародний суд ООН не може зробити остаточних висновків щодо законності або незаконності погроз ядерною зброєю чи її використання у надзвичайній ситуації самооборони під загрозою подальшого існування держави.

Загалом, міжнародна практика показує, що країна-агресор – ініціатор повномасштабних бойових дій – здобуває статус світового агресора та ворога всесвітнього масштабу на подальші часи існування. За таким

статусом закріплюється пильна увага всієї світової спільноти, обмеження автономії прийняття рішень державного рівня та розподіл країни з метою зменшення сили агресора й уникнення повторного перебігу дій.

Отже, використання ядерної зброї не є гуманним інструментом вирішення збройних конфліктів. У сучасних умовах життя, використання ядерної зброї буде вважатися міжнародним актом ядерного тероризму, що призведе до закріплення міжнародного статусу агресора, та буде нести за собою юридичну відповідальність. Це не сприятиме здобуттю перемоги, а лише призведе до поразки та зганьбить націю країни-агресора та все, що пов'язано з нею. Глави держав, урядів та інші високопоставлені особи у світі, так само як і світова спільнота, мають проводити більш активну діяльність у вирішенні цього питання. Адже світова історія має тяжкий досвід і кроваві плями Першої та Другої світових війн, що залишили свій відбиток на всі часи існування людства.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, кожного дня конфлікт набуває нових обертів, що має тенденцію перетворитися в масштаби світової війни. Тому необхідно приймати нагальні рішення, робити все можливе, щоб сприяти улагодженню ситуації та не використанню ядерної зброї. Адже це може змінити життя не лише всього світу, але й у повній мірі знищити частину планети Земля.

Науковий керівник: Іванов А. Г. асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Катерина ЧЕЧКІНА

студентка 3 курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

Актуальними проблемами сьогодення є численні збройні конфлікти, стихійні лиха, економічні кризи та нестабільна геополітична ситуація. Всі вони є причинами зростання питання щодо надання захисту таким вразливим категоріям населення, які проживають на небезпечних для

життя та здоров'я територіях. Наприклад, можна навести ситуацію, що відбувається сьогодні на кордоні Білорусі з Польщею, де зібралися тисячі нелегальних мігрантів, які намагаються «прорвати» кордон та потрапити на територію Польщі [1].

Саме таких осіб, які шукають притулку в більш стабільних державах світу називають «біженцями». Так, відповідно до ст. 1 Конвенції про статус біженців 1951 р., під терміном «біженець» слід розуміти особу, яка «через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [3].

Питання про міжнародно-правовий захист прав біженців стрімко почало набувати обертів та особливого значення після Другої світової війни, коли кількість біженців стрімко зросла і так же швидко з'явилися проблеми, пов'язані з їх міжнародно-правовим статусом. Так, міжнародно-правовий захист прав біженців регулюється, наприклад, такими актами: Конвенція про статус біженців (1950), Протокол щодо статусу біженців (1967), Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984), Конвенція про права дитини (1969), Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949), Угода про скасування віз для біженців (1959), Конвенція Організації африканської єдності, яка регулює специфічні аспекти проблеми біженців в Африці (1969), Конвенція про статус апатридів (1954) та ін.

Біженці повинні мати рівні права і свободи з громадянами держави, що надала притулок. Якщо вони законно проживають на території держави, то відповідно до Конвенції ООН 1951 р., вони мають права на:

- створення неполітичних, некомерційних об'єднань, а також професійних спілок нарівні з іншими іноземцями (ст. 15);

- вільне звернення до суду на території всіх країн-учасниць Конвенції (ст. 16);
- самостійне заняття сільським господарством, промисловістю, ремеслами та торгівлею, а також права засновувати торгові та промислові компанії в умовах не менш сприятливих, ніж ті, якими зазвичай користуються іноземці за тих же обставин (ст. 18) та ін. [3].

Основними напрямками діяльності Комітету ООН у справах біженців є: сприяння становленню ефективної системи притулку та законодавства відповідно до міжнародних стандартів; забезпечення захисту для всіх підмандатних осіб; підтримка економічної самостійності, місцевої інтеграції та сприяння добровільній репатріації; створення гуманітарного простору для внутрішньо переміщених осіб та шукачів притулку у ситуації змішаних міграційних потоків; надання допомоги шукачам притулку та внутрішньо переміщеним особам; організація тренінгів для державних посадових осіб та представників громадських організацій, діяльність яких пов'язана з захистом біженців та внутрішньо переміщених осіб; боротьба з расизмом та ксенофобією [2].

Необхідно підкреслити і те, що права біженців не є абсолютними, вони можуть бути обмежені відповідно до норм міжнародного права. Наприклад, під час війни або за інших надзвичайних або виняткових обставин, держава може вживати тимчасових заходів, які вона вважає необхідними, в інтересах державної безпеки щодо тієї чи іншої окремої особи ще до того, як ця держава з'ясує, що ця особа дійсно є біженцем і що подальше застосування цих заходів щодо неї є необхідним в інтересах державної безпеки [4, с.9].

Отже, можна зробити висновок, що на міжнародно-правовому рівні існує дієвий механізм забезпечення прав біженців, за допомогою якого вони мають рівні права з громадянами держави, іноземцями та особами без громадянства на території країни перебування, проте такі права не є абсолютними і можуть бути обмеженими відповідно до норм міжнародного права.

Список використаної літератури :

1. MOM и УВКБ ООН посетили мигрантов на белорусско-польской границе: Организация Об'єднаних Націй. URL: <https://belarus.un.org/ru/158548-mom-i-uvkb-oon-posetili-migrantov-na-belorussko-polskoj-granice>. (дата звернення: 29.11.2021).

2. УВКБ ООН в Україні: UNHCR The UN Refugee Agency.
3. URL:<https://help.unhcr.org/ukraine/ru/агентство-оон-по-делам-беженцев-в-укра/>. (дата звернення: 29.11.2021).
4. Конвенція про статус біженців 1951 р. URL:
5. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text. (дата звернення: 15.11.2021)
6. Безпалова О. І. Особливості визначення прав біженців у міжнародному законодавстві: стаття, докт. юр. наук: Ужгород, 2017. 9 с.

Науковий керівник: Толстенко Ю. О., к.ю.н, асистентка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анастасія ЯСІНСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет юстиції, 2 курс, 6 група

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

В умовах збройного конфлікту проблема захисту людини, забезпечення її прав і свобод стає все більш актуальною і значущою. Як показали реалії війни в Україні, звичайні механізми забезпечення та дотримання прав людини, розраховані на мирний час, стають менш ефективними та застосовними під час воєнного стану, а життя та здоров'я громадян, які право повинно завжди захищати, перебувають під безпосередньою загрозою військових небезпек і посягань.

У сучасному міжнародному праві застосовують окрему галузь, яку наразі називають «міжнародне гуманітарне право». Міжнародне гуманітарне право спрямоване саме на захист жертв збройних конфліктів, тобто розраховано на захист прав людини у ситуаціях, коли загальні механізми захисту прав людини не працюють чи малоефективні.

Для України актуальним є питання дотримання міжнародного гуманітарного права в умовах війни з Росією не тільки через факт захоплення суверенних територій, але й через велику кількість порушень між-

народного гуманітарного права зі сторони військових сил РФ, таких як: скоєння міжнародних злочинів, що за міжнародним і внутрішньодержавним кримінальним правом кваліфікується як воєнний злочин, геноцид українського народу, чисельні злочини проти людяності та жахливі умови утримання українських військовополонених.

Відповідальність за дотримання зобов'язань по міжнародному гуманітарному праву несуть, перш за все, відповідні держави-сторони конфлікту. Однак відповідальність, у тому числі кримінальну, за порушення міжнародного гуманітарного права несе особа, яка порушила чи не виконала приписи міжнародного гуманітарного права.

Правила війни вперше були прописані в Гаазьких і Женевських конвенціях. Ці міжнародні договори мають універсальний характер, тобто є обов'язковими для всіх, без винятку, держав і застосовуються під час війни. Вони не забороняють вести війни, але встановлюють чіткі рамки дозволеного під час них. Гаазькі конвенції встановлюють чіткі правила ведення війни (дозволені методи та зброя). Женевські конвенції присвячені правилам поведіння з військовополоненими та захисту прав цивільних осіб. Ігнорування цих багатосторонніх міжнародних договорів прирівнюється до добровільного виходу держави-порушниці із цивілізованого світу.

З початком військової агресії Російської Федерації на території нашої країни Україна подала позов до Міжнародного суду ООН щодо порушення Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. 16 березня 2022 року Міжнародний суд ООН у Гаазі наказав Росії негайно зупинити вторгнення й не вдаватися до подальших воєнних дій на території України. Росія проігнорувала це рішення.

У міжнародних судів є багато вад, головна з яких – тривалість. Звичай процес може тягнутися багато років. Часто обвинувачені не доживають до своїх вироків. Проте міжнародні суди над воєнними злочинцями мають важливе історичне значення, адже проливають світло на історичні події та роль у злочинах високопосадовців.

Наразі в Україні діє Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, основне завдання якого це забезпечення формування та реалізація державної політики з питань дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України.

З цієї метою Мінреінтеграції збирає, аналізує та узагальнює інформацію про дотримання норм міжнародного гуманітарного права на тим-

часово окупованих територіях України, а також прилеглих до них територіях і вносить пропозиції щодо реагування на факти порушення.

Окрім цього, з метою забезпечення належного виконання норм міжнародного гуманітарного права на території України, зокрема реалізації міжнародно-правових зобов'язань України, що випливають з Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., Додаткових протоколів до них та інших міжнародних договорів з питань міжнародного гуманітарного права, з урахуванням викликів, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329 утворена Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні.

Міжвідомча комісія є дорадчим органом, що діє при Кабінеті Міністрів України, у сфері сприяння забезпеченню реалізації міжнародно-правових зобов'язань України у галузі міжнародного гуманітарного права та являє собою платформу для:

- виявлення основних проблем у сфері гуманітарного права;
- визначення короткострокових та довгострокових пріоритетів;
- їх подальшої реалізації всіма відповідальними сторонами;
- здійснення моніторингу вирішення поставлених проблем та оцінка його ефективності.

На сьогоднішній момент цього недостатньо. Треба створити окремий законодавчий акт, за яким була б можливість судити за воєнні злочини осіб країни-агресора на території України. Як показує практика, в Україні судовий розгляд воєнних справ також є тривалим. Тому в такому законі треба чітко встановлювати часові межі розгляду справ, щоб була можливість за короткий строк піддати правосуддю більше число винних осіб.

Доцільним також є встановлення в цьому законі такої додаткової міри покарання як «відбудова знищеної інфраструктури та приватної нерухомості». Тобто, після винесення судового вироку, в залежності від обсягу вини, суддя призначатиме не тільки покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, а також такий вид покарання як відбудова домівок та інфраструктури, які були знищені країною-агресором. Буде встановлюватись певний термін, під час якого воєнні злочинці будуть працювати для відбудови міст, а після його спливу їх будуть відправляти до окремої в'язниці. Якщо злочинець буде ухилятися від зазначених робіт,

його буде чекати додаткове покарання у вигляді збільшення строку ув'язнення. Також можна запропонувати створити окремий Генеральний військовий суд, який буде займатися вирішенням справ тільки воєнних злочинів.

З 24 лютого 2022 року на території України окупантами було скоєно велику кількість воєнних злочинів: масові вбивства цивільного населення, грабування, тортури. Все це є порушенням правил конвенцій, за що повинна неминуче наставати кримінальна відповідальність.

Одним з найважливіших правил IV Женевської конвенції, як і всього міжнародного гуманітарного права, є захист цивільних осіб під час війни, зокрема під час окупації. Цим правилом нехтують російські військові, свідомо обстрілюючи цивільну інфраструктуру українських міст і гуманітарні коридори, проводячи масові розстріли на захоплених територіях чи примушуючи українських громадян до служби в російській армії. Російські військові безкарно принижують, грабують та вбивають мирних мешканців, гвалтують жінок і дітей, розстрілюють лікарів, священнослужителів, журналістів, катують учасників АТО та активістів на окупованих територіях. В оточених або захоплених Росією містах немає води, їжі, ліків та електроенергії. Окупанти обстрілюють продуктові бази, школи, лікарні, не пропускають гуманітарні конвої, позбавляють цілі регіони зв'язку з рештою світу й доводять їх до гуманітарної катастрофи.

Отже, воєнні злочини російських військових і надалі продовжують відбуватися на території нашої країни, а злочинці, з відчуттям повної безкарності, продовжують жити як раніше. Якщо міжнародне гуманітарне право не може захистити наших громадян, це повинна робити Україна, в першу чергу шляхом внесення відповідних змін до своїх законодавчих актів.

СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА, НОТАРІАТ

Віталій КАЙДАШОВ

Кандидат юридичних наук, адвокат,
співзасновник та керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «вСуді»

АДВОКАТ У СУДІ: СПОСТЕРІГАЧ ЧИ НАГЛЯДАЧ?

За неформальними правилами складання документів офіційного та наукового характеру починати будь-який допис з запитання – *mauvais ton*. Однак відповідь на таке запитання і є метою нашої доповіді, хоча й запитання це, на перший погляд, є досить простим: якою є роль адвоката під час представництва ним інтересів свого клієнта в суді?

Підґрунтям й певною точкою кипіння, через яку виникла необхідність роз'яснити начебто очевидні речі, стала така практична ситуація.

Починаючи з 2014 року ми представляємо інтереси нашого клієнта в цивільній справі, предметом якої є незаконне (на нашу думку) стягнення з нього грошових коштів на користь банку. Незважаючи ані на прямі норми матеріального права, ані на актуальну судову практику Верховного Суду, суд першої інстанції ухвалив заочне рішення в справі не на користь нашого клієнта. У подальшому, наша заява про перегляд вказаного заочного рішення залишена судом першої інстанції без задоволення, а відповідна апеляційна скарга повністю проігнорована апеляційним судом.

У свою чергу, суд касаційної інстанції сприйняв нашу правову позицію та ухвалив, на перший погляд, «соломонове рішення»: із посиланням на п.3 ч.3 ст.376 ЦПК України скасовані обидва судові рішення із направленням справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. При цьому, Верховним Судом встановлений факт порушення судами процесуальних вимог щодо необхідності належного повідомлення учасників справи про дату, час і місце засідання суду, що є безумовною підставою для скасування рішення суду першої інстанції (у нашому випадку – саме заочного рішення) та ухвалення нового судового рішення.

Однак насправді така постанова Верховного Суду виявилася не лише такою, що не вирішила наявний юридичний конфлікт, а й стала підставою для виникнення фактично ще одного спору.

Суть правової колізії, що виникла, полягає в наступному. ЦПК України передбачає дві форми перегляду заочного рішення: спеціальну (перегляд судом, що ухвалив заочне рішення, за заявою відповідача) та загальну (перегляд в апеляційному порядку). У постановах Верховного Суду від 25 березня 2019 року у справі №462/3542/16-ц, від 12 червня 2019 року у справі №308/8618/17, від 23.09.2020 у справі №517/8/18 неодноразово зверталось увагу на те, що існує особливий та обов'язковий покроковий порядок оскарження заочного рішення, який передбачає право відповідача оскаржити заочне рішення шляхом звернення із заявою до суду, що його ухвалив, і лише в разі залишення такої заяви без задоволення, – оскаржити заочне рішення в загальному порядку шляхом подання апеляційної скарги.

Таким чином, скористатися загальною формою перегляду заочного рішення відповідач може лише за умови першочергового використання ним спеціальної форми: оскарження заочного рішення відповідачем в апеляційному порядку може мати місце лише в разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення та в разі ухвалення повторного судового рішення.

Відповідно до ст. 374 ЦПК України, суд апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги має право ухвалити, зокрема, такі рішення: 1) залишити судові рішення без змін; 2) скасувати судові рішення повністю або частково й ухвалити у відповідній частині нове рішення або змінити рішення; 3) у передбачених цим Кодексом випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених в пунктах 1–7 частини першої цієї статті.

Зважаючи на викладене, цілком обґрунтованим та правомірним є висновок, що чинний ЦПК України не містить повноважень суду апеляційної інстанції (як це часто зустрічається в окремих судових рішеннях судів апеляційної інстанції) щодо скасування заочного рішення в справі та призначення її до розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження в суді апеляційної інстанції. Це право мають виключно суди першої інстанції і виключно в порядку розгляду заяви про перегляд заочного рішення в суді першої інстанції.

Як зазначалося раніше, у нашому випадку суд апеляційної інстанції розглядає не заяву про перегляд заочного рішення у справі (у порядку

ст.287 ЦПК України), а апеляційну скаргу на заочне рішення у справі, а тому суд апеляційної інстанції повинен саме скасувати рішення суду першої інстанції. Ані його (заочного рішення) залишення без змін, ані його зміна (як-то переформатування лише мотивувальної частини рішення) є незаконними, а отже, напевно, й неможливими.

Здавалося б, робота і адвоката, і судді є досить унормованою. Є імперативні та диспозитивні норми, є відповідні межі та можливості їх тлумачення, є певні механізми контролю за дотриманням цих норм та меж. Адвокат та суддя мають бути як два елементи правової системи стримувань та противаг, повинні врівноважувати один одного. Однак на практиці така співпраця має наступний вигляд: адвокат наглядає за тим, щоб суддя не лише правильно зрозумів позицію захисника, а й правильно (тут навіть доцільнішим бути використання цивілістичного поняття «належно») застосував відповідну норму права.

І аналіз наявної судової практики, і результати особистого спілкування з окремими представниками судової гілки влади свідчить про те, що абсолютно зрозумілі й навіть ультимативні приписи чинного законодавства є недосяжними для розуміння окремих осіб, а принцип «внутрішнього переконання» є вагомішим за законність, логіку та навіть за здоровий глузд. Якщо певна юридична ситуація виходить за межі звичайної, значно простіше зробити «як завжди», «як простіше», «щоб не образити колег» тощо.

Отже, на нашу думку, відповідь на поставлене в цій доповіді запитання має бути простою, хоча й не досить логічною: під час захисту інтересів свого клієнта адвокат повинен примусити суд неухильно виконувати прямі вказівки чинного законодавства й не допускати свавільного їх тлумачення. Знання норм права та їх фіксування в процесуальних документах – все це може бути нівельовано пасивністю адвоката через впевненість у безапеляційній юридичній непогрішності інших учасників судового розгляду. Адвокат не може бути вільним слухачем або глядачем. Такий собі «нагляд під час спостереження», де все одно останнє слово за «піднаглядним».

ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Тетяна БАРАНОВСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
господарсько-правовий факультет,
I курс

ПРАВО СПРАВЕДЛИВОСТІ Й ЗАГАЛЬНЕ ПРАВО У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: СПІЛЬНЕ Й ВІДМІННЕ

Загальне право й право справедливості – дві складові англійського прецедентного права, особливості розвитку яких дають змогу простежити специфіку англосаксонської правової сім'ї в цілому. Обидві системи мають як спільні риси, так і суттєві відмінності, зумовлені історико-політичними передумовами.

Як відомо, найважливішою спільною рисою права справедливості й загального права є їхнє джерело – судовий прецедент (положення, згідно з яким рішення, ухвалене в конкретній справі, визнається обов'язковим для судів тієї самої чи нижчої інстанції при розгляді всіх подібних справ). Прецеденти є правоположеннями, що містяться в судових рішеннях, і створюються суддями, тому система прецедентного права має оригінальну назву *judge-made law*. Загальне право й право справедливості тісно взаємодіють зі статутним правом (системою права, основним джерелом у якій є нормативно-правовий акт – офіційний письмовий документ уповноваженого державного суб'єкта нормотворчості, що встановлює, скасовує чи змінює норми права). Варто додати, що багато фахівців розглядають право справедливості як свого роду доповнення до загального права.

Дві системи права мають і значні відмінності. По-перше, вони виникли не одночасно: витoki загального права відносяться ще до перших десятиліть після 1066 р. (нормандського завоювання Англії Вільгельмом Завойовником), це зумовлено тим, що після приходу до влади чужинця необхідно було створити систему королівських судів, які сприяли формуванню єдиної для всієї держави системи права, що стало каталізатором для централізації. Право справедливості у свою чергу виникло в XIV ст.,

причому його поява безпосередньо пов'язана зі значними недоліками королівського загального права: через існування вичерпного переліку можливих позовів, який не враховував зумовлені капіталістичним розвитком зміни в суспільних відносинах, доступ до королівських судів був сильно ускладнений, тому актуалізувалася необхідність пошуку можливих альтернатив.

По-друге, право справедливості й загальне право реалізовувалися різними інституціями. Правосуддя за загальним правом відправлялося уніфікованою системою королівських судів, а відповідальність за реалізацію права справедливості покладалася на особливу посадову особу – лорда-канцлера (зберігач печатки й королівський секретар, причому до призначення у XVI ст. Томаса Мора це завжди був представник духовенства).

По-третє, історично ці системи правових норм мали різні принципи реалізації. Загальне право, хоч і базувалося на суддівській нормотворчості через свій прецедентний характер, відповідало законам, тоді як лорд-канцлер, подібно до претора peregriniv в Стародавньому Римі, під час прийняття рішень керувався лише власним здоровим глуздом і почуттям справедливості, яке виходило в першу чергу з християнських догматів (проте необхідно зазначити, що згодом право справедливості набуло більш нормативно впорядкованого характеру й втратило свою суб'єктивність). Окрім того, право справедливості, на відміну від загального права, мало ряд неюридичних засад, наприклад, особа, яка зверталася до правосуддя справедливості, мала й сама дотримуватися справедливості й моральності.

По-четверте, судочинство за загальним правом і правом справедливості, особливо на початковому етапі його розвитку в XIV–XVI ст., передбачало різну систему санкцій: у той час, коли загальному праву було відоме лише грошове відшкодування, право справедливості вперше впровадило в англійську судову систему відшкодування натурою й судову заборону. Окрім того, відрізнялася й система доказів, оскільки право справедливості, на відміну від більш архаїчного за своїм характером загального права, визнавало юридичну силу усних свідчень.

В ході історичного розвитку взаємодія двох систем англійського прецедентного права відбувалася по-різному. До XIV ст. загальне право мало монопольне становище щодо розгляду всіх справ, тоді як у XV-середині XIX ст. провідна роль стала належати саме праву справедливості як більш прогресивному й доступному для широких суспільних кіл.

З 1875 р., відповідно до нового Акту про судоустрій, суди загального права й Суд лорда-канцлера (Chancery Division) об'єднані у Високий суд правосуддя (High Court of Justice), тоді як самі системи загального права й права справедливості зберігають свої унікальні ознаки.

Отже, англійське право справедливості й загальне право, еволюціонуючи й змінюючись протягом століть, сформувалися як дві самостійні системи, які мають спільні засади й водночас цілий ряд абсолютно унікальних рис, що дозволяє їм органічно доповнювати одне одного.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого Пономарьова Ганна Павлівна

Єлизавета ВІНОГРАДОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 1 курс 20 група

ПРАВОВА ПОЛІТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Проблема правової політики займає одне з провідних місць сьогодення.

Правова політика – система правових принципів, теорій, концепцій, ідей, яка базується на принципах Конституції України і загальноновизнаних нормах міжнародного права. За своєю сутністю й соціальними цілями правова політика є особливим і необхідним компонентом державної політики, засобом юридичної легітимації, закріплення й забезпечення політичного курсу країни, санкціонованого волею народу і його політичних лідерів. Вона існує поряд із такими видами державної політики, як економічна, соціальна, національна, науково-технічна, фінансова, культурна. Як форма вираження державної політики, правова політика спрямована на забезпечення нормального функціонування громадянського суспільства, політичної системи і є способом узаконення, закріплення й здійснення певного політичного курсу в країні. Головним завданням правової політики є нормативно-правове забезпечення реформ, які проводяться в державі.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства здійснення ефективної правової політики є однією з визначальних умов його подальшого демократичного реформування, зміцнення в країні інститутів правової держави, конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина [1, с. 6]. Проте, для реалізації цієї мети необхідно подолати безліч проблем. Однією з цих проблем є організована злочинність та всеохоплююча корупція, в тому числі в органах законодавчої та виконавчої влади.

Ми живемо в епоху турбулентності, хаосу, коли одні правові системи знищено, а нові ще належно не створені. Саме тому необхідно спрямувати усі зусилля на упорядкування правової сфери, яка своїм юридичним інструментарієм здатна оптимізувати економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші відносини. Адже, як свідчить практика, ефективність регулювання найбільш складних і важливих суспільних відносин значно зростає, якщо воно здійснюється засобами правової політики, оскільки передбачає цілеспрямовану діяльність на основі науково обґрунтованих механізмів, засобів і принципів із досягнення стратегічних цілей і тактичних завдань держави та суспільства [1, с. 6]. Хаос у формуванні та впровадженні державної правової політики є не випадковим. Він дозволяє скрито керувати процесами, які є нищівними для самої ж влади, для основ держави. У правовій системі України за цим хаосом спостерігаються конкретні сили, конкретні особи, далекі від права, але наближені до політики, яка є ворожою українській державності.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства здійснення ефективної правової політики є однією з визначальних умов його подальшого демократичного реформування, зміцнення в країні інститутів правової держави, конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина [1, с. 6]. Проте, для реалізації цієї мети необхідно подолати безліч проблем. Однією з цих проблем є організована злочинність та всеохоплююча корупція, в тому числі в органах законодавчої та виконавчої влади.

На сьогоднішній день важливим завданням української правової політики є нормативно-правове забезпечення реформ, які проводяться в державі, демократизація суспільного життя, стабільності й правопорядку в країні. Сьогодні з цим завданням вона, на превеликий жаль, належним чином не справляється. Більшість важливих законодавчих актів ще не прийняті, хоча потреба в них відчувається дуже гостро, а це

означає, що відповідні суспільні відносини залишаються неврегульованими, пущеними на самоплив. Правова політика як концепція і реальність у її ідеологічному, науковому та практичному вимірах характеризується певною незбалансованістю, структурною недосконалістю. Це пояснюється тим, що процес визначення стратегії правового розвитку суспільства, усвідомлення можливостей інтеграції потенціалу громадянського суспільства і держави на засадах визнання непорушності прав людини, верховенства права не набув свого логічного завершення [2, с. 29].

Аналіз правової політики сучасності дає можливість зробити висновки, що правова політика залежить від таких факторів: суспільно-політичної та економічної ситуації в державі; зовнішніх викликів, котрі стоять перед країною; міжнародних чинників; позиції партії влади; очікувань суспільства; правової грамотності політиків; популізму політиків; впливу громадськості і має здійснюватися у формі реалізації національної Концепції правової політики.

Основними проблемами, на вирішення яких має бути спрямована правова політика, є: правонаступництво в правовій політиці; удосконалення правової системи сучасної України; співвідношення політики і права в сучасній Україні; співвідношення правової політики і захисту прав та свобод людини і громадянина; здійснення судово-правової реформи, у тому числі реформування органів юстиції, основним призначенням яких серед інших органів виконавчої влади є реалізація державної правової політики.

Правова політика України не відповідає завданням модернізації суспільства і держави в сучасних умовах. Тому для подолання нагальних проблем та ефективного її розвитку у найближчому майбутньому необхідно, передусім, провести модернізацію держави та її інститутів, реформувати усю політичну систему країни та підпорядкувати визначальній меті – створенню стабільної економіки, спроможної забезпечити соціальні та культурні потреби громадян та забезпеченню реалізації основоположних засадничих принципів демократії – свободи, справедливості, гуманності [3, с.52]

Список використаних джерел:

1. Руднева О. М. Правова політика України : стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності / О. М. Руднева, О. Н. Ярмиш // Право-

ва політика України : концептуальні засади та механізми формування. Збірник матеріалів науково-практичної конференції – Київ – 2013. – С. 6–26.

- Петришин О. В. Основні напрями формування і розвитку правової політики / О. В. Петришин // Правова політика України : концептуальні засади та механізми формування. Збірник матеріалів науково-практичної конференції – Київ – 2013. – С. 28–31.
- Баулін Ю. В. Взаємозв'язок рішень Конституційного суду України та державної правової політики / Ю. В. Баулін // Правова політика України : концептуальні засади та механізми формування.

Валерія ЗДЕПСЬКА

студентка 1 курс, 7 групи факультету
адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТА УСУНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОЛІЗІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Питання подолання та усунення юридичних колізій є актуальним, оскільки вони перешкоджають ефективному регулюванню суспільних відносин, досягненню стану законності та правопорядку, формуванню довіри до права та гарантуванню прав людини. Ураховуючи сучасні тенденції розвитку системи права та визнання пріоритету міжнародного права над національним, неможливо запобігти протиріччям і неузгодженостям у законодавстві. Це зумовлює необхідність впровадження належного, чіткого механізму вирішення юридичних колізій, яке дозволить підвищити ефективність правового регулювання спірних питань правозастосування та забезпечить стабільність і розвиток правової системи. Незважаючи на постійні спроби законодавця врегулювати певні проблемні аспекти, які виникають під час застосування права, неможливо повністю охопити весь широкий комплекс відносин, зважаючи при цьому на наявність великої кількості нормативно-правового базису.

Слід зазначити, що юридичні колізії – це протиріччя і розбіжності між окремими нормативно-правовими актами, що регулюють одні й ті самі або суміжні суспільні відносини, а також протиріччя, що виникають

у процесі правозастосування і здійснення компетентними органами та посадовими особами своїх повноважень.

Так, для того, щоб аналогічні суспільні відносини не були врегульовані актами різних державних органів, які при виданні цих актів діяли у межах своєї компетенції, та, у свою чергу, орган не виходив за межі передбачених законом повноважень, наявна потреба у чіткості розмежування нормотворчої компетенції уповноважених суб'єктів. Також низька правова обізнаність спричиняє виникненню колізій, тому працівники юридичних підрозділів центральних органів виконавчої влади повинні мати високий рівень професійної компетенції, виконавської дисципліни та відповідальності.

На законодавчому рівні необхідно впровадити відповідальність щодо притягнення посадовців, за порушення законодавства про державну реєстрацію. Це створить умови для дієвого контролю за якістю нормотворчої роботи відповідних органів і забезпечення реалізації єдиної державно-правової політики, направленої на подальшу демократизацію суспільного життя, захист прав і свобод людини.

Для подолання юридичних колізій пріоритетним є правило вищої юридичної сили конституційних норм, переваг норм міжнародних правових актів і прецедентної практики Європейського суду з прав людини над іншими джерелами права (крім конституційних приписів), принципу верховенства права, надаючи пріоритет тим нормам, які надають людині більше прав, принципу неприпустимості звуження існуючих прав і свобод людини при прийнятті нових законів. Для удосконалення законодавства та правотлумачної практики потрібно розширити повноваження Конституційного Суду України, а також коло суб'єктів права на конституційне звернення, до яких варто, на наш погляд, віднести всі юридичні установи, що виконують правоохоронні, правозахисні й судові функції та, заради фаховості законотворчості, професорів права і кафедр юридичних вузів. А покращення теперішніх нормативних кодифікованих актів, які були би стратегічно і доктринально вивірені, гармонізували би приватні й публічні інтереси та ґрунтувалися б на цілісній концептуальній моделі системи принципів права, чітко дотримуючись вимог принципу юридичної визначеності.

Нагальним є застосування систематизації нормативно-правового матеріалу. При цьому, вона має коригуватися темпами та обсягами нормотворчої діяльності суб'єктів. Планування та інтенсивність юридичної нормотворчості, обсяги навантаження нею відповідного органу публічної влади мають

скоректувати у бік зменшення або взагалі виключати паралелізм із проведенням систематизації нормативно-правових актів. Поряд із цим, запорукою зменшення колізій у праві є постійний моніторинг законодавства.

Дієвим і ефективним способом попередження виникнення юридичних колізій є проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів. Вона повинна полягати у:

- підготовці правового висновку на відповідність Конституції України;
- відповідність актам законодавства, що мають вищу юридичну силу;
- узгодженість проекту з актами такої ж юридичної сили;
- відповідність проекту міжнародним договорам України;
- відповідність проекту вимогам нормопроектувальної техніки та основним положенням законодавства Європейського Союзу.

Отже, підсумовуючи все вище викладене, можна зробити висновок, що для удосконалення і підвищення ефективності українського законодавства слід вживати всі необхідні заходи для мінімізації кількості колізій. До правових засобів, спрямованих на подолання й усунення колізій норм права, належать:

- нормотворчість;
- тлумачення колізійних норм;
- внесення змін та уточнень до чинних норм;
- судовий, адміністративний, господарський розгляд;
- систематизація законодавства;
- переговори та створення погоджувальних комісій;
- судова практика;
- правове виховання та освіта.

Мар'ян КУШНІР

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 1 курс, 5 група

РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ

Незалежність судової влади є важливою умовою ефективного функціонування системи судочинства. Тема є актуальною в умовах війни, тому

що необхідно зберігати верховенство закону, а влада не повинна бути узурпованою одним суб'єктом. Окрім того, впевненість у справедливому розгляді справи зменшує ризики як і внутрішніх, так і іноземних інвесторів у підтриманні та розбудові економіки України.

Здійснення державної влади відповідно до вказаних конституційних приписів, зокрема на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і противаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні [1].

Батько принципу розподілу влади, Шарль Монтеск'є, відстоював думку, що соціальне призначення судової влади в тому, щоб бути арбітром у вирішенні правових конфліктів з неухильним дотриманням при цьому букви і духу закону та процесуальних форм діяльності.

Сьогодні позиції науковців у визначенні поняття судової влади розходяться, більшість сучасних дослідників визначають її як розгалужену систему судів, що здійснюють правосуддя, інші ж ототожнюють судову владу з методом її реалізації або особливим видом юридичної діяльності – правосуддям [2, с. 4]. Я вважаю, що судова влада – це гілка державної влади, окрема частина державного апарату, що складається з розгалуженої системи судів та органів системи правосуддя, які здійснюють організаційне та функціональне забезпечення діяльності судів, має власну компетенцію, яка чітко визначена Конституцією та законами України, а також забезпечує здійснення притаманної тільки їй функції правосуддя безпосередніми носіями судової влади – незалежними та неупередженими суддями.

Історично так склалося, що саме судова влада є необхідною умовою підтримання авторитету державної влади в цілому, адже у разі відсутності спеціальних стримувальних повноважень, якими вона володіє, законодавча та виконавча перетворюються з влади на свавілля, в організацію насильства над суспільством. Фактично, судова гілка влади виступає тим інструментом, за допомогою якого право ефективно впливає на суспільні відносини, а закріплення на рівні Конституції України фундаментальних засад організації та діяльності судової влади зумовлює її стабільність, сталий розвиток та ефективне виконання поставлених перед нею завдань [2, с. 2–3].

Судова гілка влади характеризується такими визначальними рисами, як самостійність, виключність, відкритість, підзаконність, владний ха-

рактер повноважень, суворого процесуальної форми реалізації. Такі ознаки судової влади є важливими для визначення особливої ролі та значення цієї гілки влади в державному механізмі. Підтвердженням цьому є Розділ VIII Конституції України та Закон «Про судоустрій і статус суддів».

Стаття 124 Основного Закону України говорить, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Ця норма закріплює виключно і невідчужувану прерогативу судової гілки на здійснення правосуддя, яке, на мою думку, є найважливішим атрибутом державного суверенітету, оскільки здійснюючи свою головну функцію, судова влада вводить насильство в рамки, стримує посягання на свободу й особисту недоторканність людини і громадянина, а також змушує органи державної влади та їх посадових осіб не тільки виконувати свої обов'язки належним чином, а й відшкодовувати збитки, завдані відповідними діями чи бездіяльністю. Потрібно зазначити, що закріплюються положення щодо обов'язковості судових рішень, відповідно до ст. 13 Закону «Про судоустрій і статус суддів». Нікому не відвернутися від юридичної відповідальності.

Стаття 126 Конституції передбачає незалежність і недоторканність судді, гарантоване Конституцією і законами України; вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Таким чином, незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, а конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист [4]. На мою думку, саме цей принцип визначає, що судова гілка влади існує автономно та не може бути контролюваною.

Частина 2 ст. 127 твердить, що суддя повинен бути аполітичним. Беззаперечно, суддя повинен дотримуватися принципу неухильності та здійснювати неупереджене правосуддя.

Стаття 131 говорить про існування судового самоврядування уособлене Вищою радою правосуддя. Існування даного суб'єкту підкреслює принцип незалежної роботи судової гілки влади.

Слід розуміти, що судової ініціативи судова гілка немає, тобто вона не може подати скаргу та сама ж розглянути її. Право звернутися до суду з позовом має кожен, хто вважає, що його права, свободи чи інтереси було порушено. Лише за ініціативи активного громадянина, судова гілка влади може впливати на діяння інших гілок влади.

Важливу роль у механізмі стримувань і противаг є повноваження Конституційного Суду України. Відповідно до ст. 147 Конституції він розв'язує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України й дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Якщо останні визнані неконституційними, то вони втрачають чинність [3]. Важливо, що судова влада не тільки вирішує спори й карає правопорушників, але й скасовує рішення законодавчої та виконавчої влад, якщо вони не відповідають Конституції, і тим самим впливає на їх діяльність. Рішення Конституційного Суду України є загальнообов'язковими для всіх гілок державної влади, в тому числі й законодавчої. Шляхом офіційного тлумачення Конституції та законів Конституційний Суд впливає не лише на законодавчий процес, але й правозастосування, спрямовуючи їх в необхідне русло.

З вище викладеного можна зробити висновок, що судова гілка захищена від посягання на її незалежність від інших гілок влади. Аналіз чинного законодавства дає можливість зробити висновок, що у відносинах між судовою владою та двома іншими гілками влади існує певна система стримувань і противаг, яка забезпечує їх ефективну співпрацю, взаємодію і взаємоконтроль.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-п/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#n19>
2. Малышкіна, Наталья. (2018). Judicial authority in the control system and against: guarantees of functioning and interaction with other governments of the power. *Problems of Legality*. 39–50. 10.21564/2414-990x.143.147311.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-п/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>
5. Закон України про судоустрій та статус суддів № 1402-VIII від 02.06.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Науковий керівник: Тетяна Володимирівна Блащук, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового Інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія», член науково-консультативної ради при Верховному Суді.

Анжеліка САМОЙЛІК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 1 курс, 10 група

ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Незалежно від обставин провідною ланкою для урегулювання суспільно-значущих відносин та забезпечення суб'єктивних прав та обов'язків осіб вважається право. З метою збереження актуального та ефективного функціонування в соціумі правові норми повністю пов'язані з діяльністю та розвитком держави. Тому, у разі виникнення надзвичайних ситуацій з'являються додаткові колізії та прогалини у законодавстві, які слід негайно подолати або усунути.

Зокрема, внаслідок введення воєнного стану в Україні законодавство почало діяти інакше. Тобто, прослідковується певний динамізм у розвитку всіх галузей права. Іншими словами, закони, що прийняті під час воєнного стану мають юридичну силу лише в межах цього проміжку часу та втраять чинність з моменту завершення воєнного стану. Наприклад, значних змін зазнали трудові відносини, а саме форма укладення і анулювання трудових договорів; змінюються істотні умови праці; затвердження обліку робочого часу; заробітна плата; відпустки тощо.

Визначення воєнного стану інтерпретується як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Слід зазначити, що під час ведення бойових дій на певній території збільшується кількість злочинів, особливо серйозних(воєнних). Для забезпечення належного регулювання відповідальності осіб, важливою

складовою нормативно-правових актів є чіткість та послідовність у правовій закріпленості правил поведінки, прав та обов'язків суб'єктів права, переліку режимних заходів, підстав їх застосування.

Ознайомившись із системою законодавства України, експерти надали рекомендації щодо прийняття бойового імунітету. Зокрема, Андрій Загороднюк у своїй статті вказав, що Україна має наслідувати досвід країн-учасниць НАТО, адже ми ще не синтезували власних методів. Дослідник наголосив звернути особливу увагу на законодавство країн, в яких ведуться бойові дії.

Згідно з Кримінальним кодексом Ізраїлю, якщо злочин був неявним, особа звільняється від відповідальності під час здійснення воєнної операції у разі вчинення дії за наказом уповноваженого органу, якому підпорядковуються. Такий метод базується на принципі «combat immunity» що, полягає в значному обмеженні відповідальності військових командирів за наслідки розпоряджень у момент здійснення бойових дій. Наприклад, наказів, що призвели до втрат серед особового складу.

Справа Рендуліча вважається стрижневою у розв'язанні подібних судових казусів. Саме на її підставі Сенат США, вирішив вказати у законі про врахування та оцінення судом інформації, що була доступна військовим командирам у момент планування, розгляду та прийняття рішень, внаслідок яких було здійснено особливо тяжкий злочин.

Враховуючи всі обставини, Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що включають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану».

Таким чином, вдало висловився начальник Військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Сергій Мельник сказав: «закордонний досвід переконливо доводить, що лише наявність цілісної системи органів військової юстиції, їхня злагоджена взаємодія дозволяють успішно відстоювати верховенство права і законність у військовій сфері[2].

Саме в час ведення бойових дій питання щодо ефективного врегулювання не тільки військової, а й цивільної юстиції по особливому гостро постає для України. Тому що, законодавцям слід приймати закони за надзвичайних умов, враховуючи абсолютно нові проблеми, які виникають між суб'єктами правовідносин. Це стосується, і кримінального права, і цивільного, процесуального, адміністративного, трудового, фінансового.

На мою думку, ліквідація військових судів у 2004 році була роковою помилкою, адже реалії сьогодення вказали на потребу українській юрисдикції в запровадженні та розбудові подібних інститутів. Зокрема, уряд уже працює над новаціями щодо введення військової поліції, прокуратури. Це допоможе відповідним органам вчасно відреагувати на правопорушення та захистити права цивільних осіб, військовослужбовців та інших жертв війни. Тому, відновлення військових судів та створення механізмів перегляду військової юстиції більш надійніше закріпить дисципліну серед військовослужбовців та їх боєздатність.

Список використаних джерел

1. Талалай Д. В. До питання про надзвичайно-правові режими в контексті забезпечення національної безпеки держави/ Д. В. Талалай // Наше право. – 2015. – С. 61–70.
2. https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/s-melnyk-viyskovayustytysiya-analiz-i-perspektyvy-reformuvannya/
3. **Загальна** теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов,
4. С. І. Максимов, В. С. Смородицький та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2020. – 568с.
5. Кримінальний кодекс України.
6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану».
7. Вашакмадзе М. Особливості військової юстиції : практичне керівництво / Міндія Вашакмадзе – Женева : DCAF, 2018.
8. Кодекс законів про працю України.

Науковий керівник: асистентка кафедри Теорії і філософії права, кандидатка юридичних наук Суходубова І. В.

Polina DVORNIKOVA

I-year student of International Law
Faculty of Yaroslav Mudryi National Law
University

MODERN VIEW ON PROSPECTS FOR OVERCOMING CONTRADICTIONS BETWEEN NATURAL AND POSITIVE LAW

The dispute between natural law and positive law theories is one of the central discussions in the philosophy of law, which is comparable both in

meaning and in theoretical emphases with the famous dispute about universals [4]. For the majority of people interested in understanding the theoretical and legal topics, it is quite obvious that the discrepancy in this case lies in understanding the nature of law and its foundations, as well as in the nature of the formed criteria for evaluating legal norms. In this regard, the theories of natural and positive law are thought of as two fundamentally different paradigms, the elements of which are incompatible with each other. At the same time, this kind of approach is not entirely correct, at least due to the fact that these theoretical traditions have a point of intersection at the level of the subject area of research, as a result, we have the opportunity to compare the conclusions formed within their framework and, among other things, determine the degree of contradiction between them.

To begin with, it is necessary to give a general description of the theoretical traditions under consideration. The theory of natural law is based on the idealistic premise that there is some genuine law that is universal for all people, regardless of their cultural characteristics and social definitions, and that meets the basic human needs. In accordance with this theory, the laws of individual states differ from law and are subject to assessment for proximity to the legal ideal [1]. Accordingly, this theory assumes the possibility of the existence of «good» and «bad» laws, which is determined by their degree of compliance with the legal ideal (and, in particular, by the extent to which natural human rights are realized within the framework of these laws). A very important aspect of natural law theory is that it encourages a critical assessment of existing legal norms in terms of their compliance with morality and the key needs of members of society. The natural-legal tradition sets the vector for the development of legal thought, based on the search for objective, ideal foundations for the development of the legal system, which at the level of the knowledge system means reaching the level of a developed axiology of law.

There are a number of aspects in which the natural law tradition is subject to significant criticism. First of all, it should be noted that the very natural rights, the implementation of which should be carried out at the level of legislative activity, are not obvious, despite the fact that they are considered by natural law theorists to be the basic norms of law. The bottom line is that different thinkers interpret the set of basic human needs in different ways, based on specific anthropological and axiological ideas. Obviously, in this case there is a cultural refraction of the idea of key human rights, which contradicts the idea of universality and evidence of natural rights. Thus, on

the one hand, the very thesis about the universality and obviousness of the norms of natural law is contradictory, on the other hand, disputes arise between supporters of the natural law theory, who interpret it in different ways. Secondly, one should pay attention to the fact that the theory of natural law regulates, first of all, the general intentions of the development of the legal sphere, while the intuitions of «genuine law» become insufficient for the formation of a detailed regulatory system. At the same time, the version according to which the rules of private law can be deduced from natural law installations does not stand up to criticism due to the fact that the relationship between general natural law intentions and private rules of law is not of a rigid logical nature. Rather, it is fair to say that natural law sets a coordinate system within which private legal norms are already independently formed (provided that society is oriented towards the implementation of natural law).

And one of the serious problems is that within the framework of the theoretical and methodological system of the theory of natural law, we cannot determine for certain on what basis these norms are formed, what influences this process, how they will be implemented at the level of social practice, etc. The denial of the private aspect of law in the natural law paradigm makes it problematic to disclose it at the theoretical level.

In turn, positive legal theory is focused on revealing the specifics of existing legal systems and their social refraction, which includes, among other things, an analysis of the grounds for the formation of specific regulations, the specifics of their linguistic expression, the nature of their impact on the social environment, etc. [2]. The methodology of positive legal theory makes it possible to analyze the social context of the legal sphere, the prerequisites for the adoption or rejection of certain norms in the public environment, the demand for specific changes in the legal sphere associated with the state of various public institutions, etc. At the same time, thinking based on a situational assessment of law in accordance with social trends carries significant risks of developing laws that are immoral in spirit, but that meet the interests of individual holders of power. Strictly speaking, being outside of moral guidelines, as well as the absence of clear criteria for evaluating legal norms, in addition to situational relevance, conceptual accuracy and consistency in relation to other existing laws, are the grounds that determine criticism towards various forms of positive legal theory.

The fundamental contradiction between natural law and positive law theories lies in the field of interpretation of the concept of «law» and the system

of criteria for evaluating specific norms based on this. The subject matter of natural law and positive law theories differs, and the discrepancy takes place precisely in those aspects at the level of which the insufficiency of both natural law and positive law theory is manifested. At the same time, the indicated point of contradiction is of a conceptual and methodological nature. Explaining the latter, we note that in different traditions the process of evaluating a specific legal norm is based on different grounds.

Considering current trends in the development of law, it should be noted that in the practice of most developed countries there is an active acceptance of natural law principles as general guiding vectors for the development of the legal system, while at the same time there is a tendency to update socio-legal research focused on assessing the general social context. legal (and, in particular, legislative) activities. Thus, already at the level of practice, elements of natural law and positive law traditions are combined.

In the modern world, the urgent need for the formation of a developed legal theory is actualized, which would help clarify the meaning of specific legal norms in the context of the general dynamics of social relations. Simultaneously with this, the intention to implement natural-legal guidelines is being realized. Together, this determines the significance of the development of a synthetic legal model at the intersection of positive-legal and natural-law theories [3]. At the same time, there are essential prerequisites for the formation of this kind of theory, since natural law and positive law theories are in several different theoretical planes, which determines the controversy between them not so much as clarifying a specific controversial issue, but rather as determining the priority of a specific angle of consideration of legal issues. . In particular, individual elements of positive legal and natural law theories do not contradict each other and can be combined into a single theoretical construct. All this testifies to the presence of serious prospects for the synthesis of natural law and positive law theories.

References:

1. Ponomareva V. P. Reflection in theories of natural law of idealistic legal understanding // Bulletin of the Belarusian State University. 2012. No 2 (1). pp. 227–229.
2. Davydova M. L. Principles of positive law in theoretical and legal discourse // Logos et Praxis. 2016. No 3 (33). pp. 36–45.

3. Karnaushenko L. V. The role of the metaphysics of law in modern philosophical and legal discourse // Bulletin of the Taras Shevchenko University. 2019. V. 10, No 3. P. 277–282. DOI: DOI: 10.24420/KUI.2019.41.37.003.
4. Barsukova A. A. The ratio of natural and positive law // Bulletin of the Samara Humanitarian Academy. Series: Law. 2019. No 1 (22). pp. 95–100.
5. Chestnov I. L. Perspectives and problems of socio-cultural anthropology of law: a response to critical remarks // Lex Ukraine. 2016. No 6 (115). pp. 225–233.

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Владислава ГЛУГАН

студентка 3-го курсу факультету між-
народно-правових відносин
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МОП

Міжнародна організація праці була створена в 1919 році відповідно до XIII частини Версальського мирного договору. Видається за доцільне зазначити, що дана подія внесла значний вклад у історію функціонування та розвиток світової системи трудових відносин у світі, адже нормативне закріплення регулювання робочого часу, у тому числі закріплення максимальної тривалості робочого часу, дня і тижня, регулювання трудових ресурсів, питання, що стосуються безробіття, встановлення прожиткового мінімуму, захист працівників від хвороб і травм, які випливають з його зайнятості, захист дітей, підлітків і жінок, забезпечення на старість і випадки професійних травм та багато інших елементів державної політики в сфері праці.

Дослідженням функціонування Міжнародної організації праці (далі – МОП) та визначенням основних прогалів у її діяльності займалась низка вчених, зокрема: В. Жуков, Л. А. Костін, В. Г. Мікріна, С. А. Іванова та ін. Однак, незважаючи на досить ґрунтовне вивчення зазначеної теми, ціла низка питань залишаються дискусійними у сфері трудового права і такими, що неоднозначно вирішуються в практиці застосування.

Основною причиною щодо її формування було рішення засновників виступати за створення та розробку гуманних умов праці, які, насамперед, мають бути спрямовані проти несправедливості, бідності та безпідставних звільнень з робочих місць. Тому вже в 1944 році засновницький склад та члени організації, підтвердили свої основні цілі шляхом прийняття Філадельфійської декларації, в якій проголошуються засади про

те, що труд людини не є товаром, та в якій визнаються основні права людини та їх економічні права, виходячи з принципового положення, що «злидні в будь-якому місці являє собою загрозу для добробуту суспільства» [3]. Прийняття положень цієї декларації, дало змогу Міжнародній організації праці в 1946 році, стати першою спеціалізованою установою, асоційованою з тільки створеною Організацією Об'єднаних Націй. Третьою важливою датою в історії створення та функціонування Міністерства стало прийняття Декларації про основні принципи і права людини в сфері права у 1998 році. Ці принципи включають в себе право на свободу об'єднань та колективні переговори, усунення дитячої та примусової праці і дискримінації у сфері зайнятості [2].

Важливою особливістю організації є її тристороння структура. Трипартизм робить її єдиною серед всесвітніх організацій, в якій організації працівників та роботодавців мають право голосу на одному рівні з урядом для формування подальшого політичного курсу та її програм [6, с. 312]. Але наразі, через низку причин тристороння структура Міжнародної організації праці (МОП) погано пристосована для вирішення серйозних проблем.

Зокрема, до складу МОП входять уряди, організації роботодавців та профспілки і ця тристороння структура була корисною протягом тривалого часу, однак організація більше не представляє сучасний світ праці. В економіці країн із низьким рівнем доходу зазвичай переважає неформальний сектор, а саме група виробничих одиниць (некорпорованих підприємств, що належать домашнім господарствам, включаючи підприємства, які працюють «за свій рахунок»). Навіть в Індії, яка є гігантом серед ринків, що розвиваються, на неформальний сектор припадає близько 90 відсотків зайнятості. Однак профспілки зазвичай представляють працівників формальної зайнятості, яка в країнах, що розвиваються, існує тільки на державних підприємствах і в урядових організаціях. Тому МОП не може адекватно вирішувати питання праці в країнах із низьким рівнем доходу [7, с. 119].

Однак, тільки у разі ведення обліку неформального сектора ситуація може змінитися та буде надана можливість більш точно визначити течії подальшого розвитку у сфері праці і розробити чинну програму трудового та соціального захисту груп населення з неформальною зайнятістю. До участі у засіданнях та процедурах МОП також має сенс залучати неурядові організації. Багато НУО займаються питаннями соціальної

справедливості та не залежать від урядів. Їхня роль у досягненні цілей сталого розвитку ООН широко визнана – тому ці неурядові організації також повинні мати можливість стати частиною МОП. Кооперативи також мають бути залучені з аналогічних причин, адже вони принципово відрізняються від інших підприємств приватного сектора та не є частиною державного сектору. Їхнє включення до МОП зробить цю організацію більш цілісною і стане противагою верховенству роботодавців [4, с. 237].

Трипартизм був важливим соціальним винаходом під час створення Міжнародної організації праці. Але важливим є той момент, якщо одна з трьох сторін відмовляється висловлюватися з окремих питань, відповідно і немає дискусії. Наприклад, як це відбувалось останні два роки, коли представники роботодавців блокували обговорення важливих питань, зокрема щодо прожиткового мінімуму. На основі зазначеного можна підвести підсумок, що можливість створення дебатів і участь у них піде на користь. Також доцільним є залучення кооперативів і неурядових організацій. Досі впровадження основних трудових стандартів МОП у світі відбувалося нерівномірно. Деякі держави-члени не ратифікували всі відповідні конвенції, а багато хто не виконує своїх зобов'язань. Держави-члени зобов'язані регулярно звітувати перед МОП щодо виконання вимог. Експертна рада розглядає ці звіти та складає чорний список із 30 гірших порушників. Однак, крім цього списку (і ганьби, яку він приносить), МОП не має жодних засобів для забезпечення дотримання своїх правил [5, с. 89]. Не існує судового процесу, в рамках якого до країн-порушників можуть застосовувати санкції. Світова організація торгівлі навіть не допускає публічних дебатів про послужний список країн-членів, як це робить, наприклад, Рада з прав людини ООН. Також не завадить більша присутність ЗМІ у їх роботі задля прозорості процесу.

Крім того, МОП потрібна ефективна процедура розгляду скарг. Люди, чий права було порушено, повинні мати можливість подати апеляцію. Почати варто з Декларації МОП про багатонаціональні підприємства 1977 року, яка зараз переглядається. По суті, це короткий виклад правил МОП та рекомендацій щодо їх застосування на великих підприємствах. Проте люди, чий права були порушені, не можуть повідомити про це безпосередньо до МОП, а мають звернутися до тристороннього «національного координаційного центру». Цей орган заслухає справу, ухвалить рішення про її значущість, а потім передасть її на розгляд до МОП.

Проте, організації роботодавців входять до складу національних координаційних центрів і можуть блокувати процедури та протидіяти вживанню заходів щодо виправлення ситуації [1, с. 135]. Тому важливим є змінення процедури розгляду скарг, а самостановлення її більш прозорою, ефективною та юридично обов'язковою.

Список використаних джерел

1. Committee on Monitoring International Labor Standards, National Research Council. Washington, DC: The National Academies Press. 2004. 256 с.
2. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці: ухвалена Міжнародною конфесією праці її вісімдесять шостій сесії в Женеві, 18 червня 1998 року. Женева, 1998 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_260#Text (дата звернення: 20.05.2022)
3. Декларація стосовно цілей та завдань Міжнародної організації праці від 10.05.1944 р. Філадельфія, 1944. 1ст. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_328#Text (дата звернення: 19.05.2022)
4. Иванов С. А. Вопросы международно правового регулирования труда. Советский ежегодник международного права. 1965. С. 236–259.
5. Иванов С. А. МОТ: Контроль за применением международных норм о труде и его проблемы. Государство и право. № 7.1997. С. 87–96.
6. Костин Л. А. Международная организация труда. 2002. 410 с.
7. Микрина В. Г. Международно-правовые механизмы защиты трудовых прав домашних работников. Евразийский юридический журнал. 2018. С. 118–122.

Христина ПЕРЕЙМА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу, 1 групи факультету
прокуратури

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

З початку повномасштабного вторгнення в Україну, постало актуальним питання законодавчого закріплення правового статусу та гаранту-

вання соціального захисту для осіб, які захищають державний суверенітет та територіальну цілісність нашої держави у лавах Сил Територіальної оборони Збройних Сил України (далі ТрО ЗСУ) та добровольчих формуваннях територіальних громад (далі ДФТГ).

Гостра потреба у правовому регулюванні питань формування єдиної системи територіальної оборони, її комплектування і соціального забезпечення добровольців цих формувань зумовлена подіями 2014 року, а саме російською збройною агресією на сході України та анексією АР Крим. Зі січня 2022 року з набуттям чинності закону України «Про національний спротив» та внесенням змін до ряду *дотичних законів*, проблема законодавчого нормування була вирішена. Відповідно до цього були юридично визначені основні засади діяльності, завдання та складові частини територіальної оборони: військова, цивільна та військово-цивільна.

Територіальна оборона є однією з форм національного спротиву, «буква» закону визначає це поняття таким чином: це система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

Основоположними засадами на яких діє територіальна оборона є прикріпленість до певної території, масовість, мінімальний час на підготовку для виконання завдань, активність, рішучість, безперервність та наполегливість у виконанні покладених функцій і досягненні мети. Управління є централізованим, єдиноначальним, проте з контрольованою автономністю застосування сил і засобів, а також у постійній взаємодії між собою.

Саме закон України «Про національний спротив» став першоосною для створення у ряді окремих родів Збройних Сил України – Сил територіальної оборони, які у свою чергу є військовою складовою територіальної оборони. Організація територіальної оборони належить до повноважень Командування Сил ТрО ЗСУ та регіональним органам військового управління, а виконання завдань покладені на бригади та батальйони цих силових структур. Вищезгаданий закон визначає 12 основних завдань територіальної оборони, частина з яких переплітається з повноваженнями інших органів, таких як Держприкордонслужба, Нацполіція, Нацгвардія та Сил спецоперацій. З найважливіших функцій

можна виділити такі: захист населення, територій та природного середовища у випадку надзвичайної ситуації, своєчасне реагування та вжиття необхідних заходів на визначеній місцевості до моменту розгортання на них військ, призначених для відсічі збройної агресії, ліквідація наслідків бойових дій, забезпечення роботи державних органів, охорона стратегічних об'єктів, забезпечення вимог для розгортання військ, охорона порядку у випадку оголошення військового стану і тд. [6, с.37]

Комплектування Сил ТрО ЗСУ складається з військовослужбовців за контрактом, офіцерським призовом та територіальним резервом (тільки у разі особливого періоду). Також добровольцем цієї силової структури може стати як громадянин України, так й іноземець або особа без громадянства, які проживають тут на законних підставах впродовж останніх 5-ти років.

Наступною складовою територіальної оборони є цивільна, яка складається з державних органів, органів місцевого самоврядування, завдання яких полягає у матеріально-технічному забезпеченні, наданні приміщень та об'єктів для проживання та проведення навчань і загалом підтримка життєдіяльності військових частин та підрозділів.

Військово-цивільна оборона включає в себе добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ). Кабінетом Міністрів України в грудні 2021 року було затверджене положення «Про добровольчі формування територіальних громад», який регулює порядок утворення та комплектування добровольчих формувань та їхні основні завдання. Керівництво та контроль відбувається безпосередньо під командуванням командира військової частини Сил ТрО ЗСУ за територіальним принципом. Верховна Рада України 1 квітня прийняла проєкт Закону № 7217, який передбачає внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву», згідно з яким комплектування особового складу ДФТГ може здійснюватися як за місцем реєстрації, так і в районах ведення бойових дій у разі оголошення воєнного стану. Основу ДФТГ складають громадяни України, які пройшли службу у військових формуваннях та правоохоронних органах, проте, якщо громадянин не проходив такої служби, він має право бути зарахованим за умови складення ним присяги добровольця територіальної оборони, закріпленого в ст.25 Положення. Щодо питання озброєння, то за добровольцями закріплюється право на використання особистої мисливської зброї.

15 березня 2022 року Верховною Радою України були прийняті зміни до законодавства, у зв'язку з чим добровольці Сил територіальної

оборони та члени добровольчих формувань територіальної громади визнаються ветеранами війни. Наступним кроком для забезпечення добровольців ТрО ЗСУ та ДФТГ належними їм соціальними правами було прийняття законопроекту № 7217 від 01.04.2022 р., який поширив на даних осіб дію закону про «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Внаслідок чого дана категорія осіб визнається учасниками бойових дій та отримує право користуватися пільгами та гарантіями соціального захисту закріплених у розділі III цього закону.

Підсумовуючи усе вищесказане можна дійти висновку, що у зв'язку з останніми подіями, прийняття закону України «Про національний спротив» напередодні повномасштабного вторгнення, було вочевидь вчасним, так як обороноздатність територіальної оборони у ході війни показала себе як з найкращої сторони, що зумовило удосконалення законодавчої бази у питаннях правового статусу та соціального забезпечення таких військовослужбовців. Останні зміни прийняті ВРУ були спрямовані на усунення нерівності статусів та пільг між військовослужбовцями Збройних Сил України у тому числі особового складу Сил територіальної оборони ЗС України, та осіб, які входили до складу добровольчих формувань територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1702-20> (дата звернення: 23.05.2022)
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3551-12> (дата звернення: 23.05.2022)
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій : Закон України від 15.03.2022 № 2121-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-20> (дата звернення: 23.05.2022)
4. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від

- 29.12.2021 № 1449 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1449-2021-%D0%BF> (дата звернення: 23.05.2022)
5. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад № 7217 від 27.03.2022 // Верховна Рада України / Офіційний вебпортал парламенту України / Законопроекти. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39299>
  6. Муленко О., Турчін В., Бондаренко С., & Павленко А. (2022). Деякі аспекти розбудови національного спротиву України. Молодий вчений, 2 (102), 34–40. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-7>
  7. М. Попельський. Погляди щодо організації національного спротиву з урахуванням вимог Закону України «Про основи національного спротиву». Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського № 2(72), 2021, с.84–89. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-2-72/84-89>

Карина ПЕРЕПЕЛИЦЯ

студентка 2 курсу 15 групи факультету
прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК ПРАЦІВНИКА

Питання реалізації права на відпочинок працівника є досить важливим, оскільки воно безпосередньо впливає на здатність особи працювати, забезпечувати себе та сім'ю, отже, здійснювати інші конституційні права.

Робочий час і час відпочинку є важливими правовими категоріями трудового законодавства України. Регламентація робочого часу в чинному законодавстві виступає як одна з гарантій забезпечення права на відпочинок. Відпочинок поряд із працею є взаємопов'язаними. Праця обов'язково повинна чергуватись із відпочинком.

Одним із основних завдань держави є створення для громадян відповідних умов праці та відпочинку, задоволення їх потреб і запитів, забезпечення їх законних прав і пільг. Трудовим законодавством України поняття «часу відпочинку» не визначене. Воно протиставляється поняттю «робочий час». Тому час, що знаходиться поза межами робочого часу, вважається, часом відпочинку.

У статті 45 Конституції України гарантується кожному працівнику право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час. Мова йде про відпочинок у межах трудових правовідносин. Виконання цього положення має велике значення для відновлення здоров'я, фізичних і розумових здібностей працівників. Право працівників на відпочинок ст. 2 КЗпП України, яка регламентує право працівників на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня, про щорічні оплачувані відпустки та реалізується за допомогою встановлених норм тривалості робочого часу, Закону України «Про відпустки» та наданням працівникам відповідно до законодавства часу відпочинку. Умови щодо встановлення та використання часу відпочинку можуть регулюватися також на рівні локальних нормативних актів та трудових договорів.

Стаття 74 КЗпП України закріпила для громадян, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи, право на щорічні (основну та додаткову) відпустки із збереженням на їх період місця роботи (посади) і заробітної плати. Тобто, роботодавець зобов'язаний надати працівнику відпустку, який працює на умовах трудового договору.

Законодавець встановив заборону щодо ненадання щорічних відпусток повної тривалості протягом двох років підряд, а також ненадання їх протягом робочого року особам віком до вісімнадцяти років та працівникам, які мають право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами чи з особливим характером праці (ч. 5 ст. 80 КЗпП України). Це правило зобов'язує працівника користуватися правом на відпустку.

Отже, право на відпочинок є одним із основних прав людини, що закріплене в Конституції України. Це право безпосередньо зумовлює

якість виконання працівником трудових обов'язків, впливає на реалізацію трудового потенціалу, тому воно відіграє головну роль для працездатності особи. Важливо, щоб роботодавець та працівник не нехтували законодавством, а забезпечували здійснення їх обов'язків і прав.

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка Конопельцева О. О.

Юлія ТРУСОВА

Студ. СВО «Бакалавр»

фак-ту Менеджменту Маркетингу та
Логістики

Одеський Національний Технологічний
університет

1 курс група ЕМ-171

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Нерідкими є ситуації, коли прагнучи незалежності, маючи бажання отримати власні кошти, а іноді, щоб допомогти власній сім'ї підлітки вирішують влаштуватись на роботу.

Кодекс законів про працю України визначає, прийняття на роботу осіб молодше 16 років не допускається (стаття 188 КЗпП).

Однак, як виняток, за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, прийматись на роботу особи, які досягли 15 років.

Ще один виняток – це працевлаштування учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними 14 років за згодою одного з батьків або особи, що його замінює.

Кажучи про прийняття на роботу неповнолітніх, то потрібно зважати на таке:

- трудові договори з неповнолітніми працівниками обов'язково мають укладатися в письмовій формі;
- прийняття на роботу неповнолітніх відбувається лише після попереднього медичного огляду, надалі вони обов'язково мають проходити медичний огляд щороку до досягнення ними 21 року;

- при прийнятті на роботу особам, які не досягли 18 річного віку не встановлюється випробувальний термін;
- неповнолітні користуються пільгами, встановленими законодавством України, щодо охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці.

Неповнолітніх співробітників не можна залучати (ст. 190 Кодексу законів про працю):

- до важких робіт;
- робіт зі шкідливими та небезпечними умовами праці;
- підземних робіт;
- робіт, пов'язаних із підійманням і переміщенням речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.
- неповнолітніх співробітників не можна залучати до роботи в нічний час та у вихідні, а також до наднормових робіт (ст. 190 КЗпП).

Для неповнолітніх працівників законодавством про працю встановлено скорочену тривалість робочого часу (таблиця 1).

Вік неповнолітніх	Тривалість робочого часу
Від 16 до 18 років	36 год. на тиждень
Від 15 до 16 років	24 год. на тиждень
Від 14 до 15 років*	24 год. на тиждень

(таблиця 1)

Особливості надання відпусток

Працівникам віком до 18 років надається щорічна основна відпустка тривалістю 31 календарний день у зручний для них час (ст. 75 КЗпП та ст. 6 Закону про відпустки).

Щорічні відпустки працівникам віком до 18 років повної тривалості у перший рік роботи надаються за їх заявою до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на підприємстві, в установі, організації.

Ненадання щорічної відпустки особам віком до 18 років протягом робочого року забороняється. Це означає, що заміна неповнолітнім всіх видів відпусток грошовою компенсацією не допускається. Проте у разі звільнення таких осіб виплата грошової компенсації за невикористану ними частину відпустки здійснюється на загальних підставах.

Крім того, законодавством передбачено, що діти, які працюють і продовжують навчання, мають право на додаткові оплачувані відпустки, які надаються їм для складання іспитів.

Оплата праці

Слід відзначити, що при скороченій тривалості щоденної роботи заробітна плата неповнолітнім працівникам виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи (стаття 194 КЗпП).

Водночас оплата праці учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів, які працюють у вільний від навчання час, провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

Звільнення працівників, молодших 18 років

Звільнення працівників, молодших 18 років, за ініціативою роботодавця має свої особливості. Таке звільнення в принципі допускається, проте, крім дотримання загального порядку звільнення, роботодавцеві необхідно отримати згоду районної чи міської служби у справах дітей. А якщо йдеться про звільнення за підставами, зазначеними в п. 1, 2 та 6 ст. 40 Кодексу законів про працю, то звільнити неповнолітнього можна тільки у виняткових випадках і лише з подальшим працевлаштуванням. Наприклад, посада, яку обіймає неповнолітній, потрапляє під скорочення. Звільнити такого співробітника на підставі п. 1 роботодавець може з відома служби у справах дітей і лише за умови, що звільнений співробітник буде працевлаштований.

У разі коли виконання трудового договору неповнолітнім загрожує його здоров'ю або порушує його законні інтереси, батьки, усиновителі та піклувальники неповнолітнього, а також державні органи і службові особи, на яких покладено нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю, мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, у тому числі й строкового (ст. 199 КЗпП).

Висновок:

Слід відзначити, що у трудових правовідносинах підлітків **прирівнюють у правах до повнолітніх**, і вони, так само як і повнолітні, зобов'язані чесно й сумлінно працювати, вчасно й точно виконувати розпорядження роботодавця, додержуватися трудової дисципліни. Разом з цим законодавство України визначає **ряд особливостей працевлаштування неповнолітніх**, зокрема щодо охорони праці, робочого часу, відпусток тощо.

Науковий керівник: Орлова Вікторія Олександрівна кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії і права Одеського Національного Технологічного університету.

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ

студентка 1 курсу 20 групи факультету
прокуратури
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАКОНУ ПРО ПОДАТКОВУ АМНІСТІЮ

Закон від 15.06.2021 № 1539-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету» набрав чинності 21 липня 2021 року. Ним визначаються особливості проведення одноразового добровільного декларування активів фізичних осіб, яке триватиме з 1 вересня 2021 року до 1 вересня 2022 року.

Головною метою цього закону є «вивести з тіні» статки фізичних осіб, які нелегально чи напівлегально отримували майно та інші активи та не сплачували за них податки. Скористатися цим правом фізичні особи, які станом на дату початку періоду одноразового добровільного декларування є повнолітніми та дієздатними особами і при цьому не перебувають на повному утриманні інших осіб, та іноземні фірми, які були резидентами на момент отримання об'єктів декларування чи на момент нарахування доходів, за рахунок яких були отримані активи. Також, суб'єктами закону не можуть бути особи які, були призначені на державні посади та члени їхніх сімей та всі, хто з 1 січня 2005 року підпадає під вимоги декларувати доходи в рамках антикорупційного законодавства. Щоб добровільно задекларувати нелегальні активи треба сплатити за них збір. Ставка якого становить від 2,5% до 11,5% в залежності від того, що саме декларуються та яку систему оплати обрала певна особа.

Важливим є те, що задля заохочення осіб легалізувати свої активи, в законі передбачено, у випадку повної сплати збору з одноразового до-

бровільного декларування, такі гарантії як : звільнення від відповідальності за порушення податкового, валютного законодавства та від обов'язку нарахування та сплати податків і зборів щодо доходів, які стали джерелом одержання активів; Нерозголошення відповідними державними органами та їх посадовими особами відомостей, що будуть міститися в добровільних деклараціях та прикріплених до них документах, за виключенням передбачених законом випадків. Ще, йдеться про заборону, крім, знову ж таки, визначених законом випадків, на використання відомостей, що містяться в даному документі, у розслідуваннях або перевітках відносно декларанта, а також як докази у кримінальних провадженнях, справах про адміністративні правопорушення, цивільних та адміністративних справах.

Проаналізувавши Закон про податкову амністію, можна зробити висновок, що попри позитивні наслідки, які має на меті закон, в ньому міститься низка недоліків.

Наприклад, в законі, як зазначено вище, передбачається про звільнення від кримінальної чи адміністративної відповідальності, але в зв'язку з тим, що не було внесено спеціальних змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення це з даних причин є фактично неможливим.

Також, варто зазначити, що за словами експертів, в будь-якому випадку, не уникнути проходження процедур фінансового моніторингу, тож активи декларантів можуть бути «заморожені», а дії щодо їх отримання – стати предметом доведення у відповідному кримінальному провадженні. Адже в деяких нормах цього закону вказано, що реалізація їх положень не є підставою для невиконання вимог законодавства у сферах запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, тощо.

До того ж, звільнення від відповідальності, яке поширюється не на всіх платників податків, а лише на певне коло осіб, не відповідає підпунктам 4.1.2 пункту 4.1 статті 4 Податкового кодексу України, де зазначається рівність усіх платників перед законом і недопущення будь-яких ознак податкової дискримінації, що може призвести в подальшому до недотримання громадянами податкового законодавства.

Ще важливим моментом є положення п.10 підрозд.9–4 «Перехідних положень» Податкового кодексу, де визначається склад та обсяг активів,

джерела одержання яких у разі невикористання фізичною особою права на подання одноразової (спеціальної) добровільної декларації вважаються такими, з яких повністю сплачено податки і збори. Роз'яснення даної норми дає можливість припускати, що особи, які не подали відповідну декларацію, але склад та обсяг майна яких перевищує закріплений, виходить, що порушили законодавство. Цей момент певним чином суперечить Основний Закон України, а саме ч.2 ст.61 Конституції, згідно з якою юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Проблема в тому, що в законі відсутнє уточнення, яке б вказувало на те, що, статки за які були раніше сплачені податки не підлягають повторному оподаткуванню.

Віктор ЯНИШЕН

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права №1
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОСЛУГИ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ

Фінансові послуги відіграють як у житті фізичних, так і в діяльності юридичних осіб важливу роль. Досить складно уявити суб'єкта права, який не є учасником відносин з надання/одержання фінансових послуг. Фінансовими послугами, відповідно до нині чинного Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 №2664-III (далі – Закон №2664-III), є операції з фінансовими активами (коштами, фінансовими інструментами, борговими зобов'язаннями та правом вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів), що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами – підприємцями на підставі договору. Правове регулювання фінансових послуг здійснюється

ся у відповідності до положень як спеціального законодавства, так і актів цивільного законодавства загальної дії.

За договором про надання послуг, згідно з ч. 1 ст. 901 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором. Наведене свідчить, що договір про надання послуг, в залежності від вибору сторін, може бути як оплатним, так і безоплатним. Якщо договором передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлені договором (ч. 1 ст. 903 ЦК України). Плату за договором у загальному розумінні можна розглядати як винагороду, яка надається однією особою (стороною) іншій за одержане взамін благо. Враховуючи суб'єктний склад зобов'язання з надання фінансових послуг, договір про надання фінансових послуг, в цілому, носить оплатний характер.

Для усвідомлення змісту договору про надання фінансових послуг в частині його платності, необхідно визначити суб'єкта оплати та підстав оплати. Зазвичай, плату за надану фінансовою установою послугу, здійснює клієнт (споживач). Однак мають місце певні особливості щодо особи платника. Це стосується договору банківського вкладу (депозиту), за яким одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. Банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Якщо договором не встановлений розмір процентів, банк зобов'язаний виплачувати проценти у розмірі облікової ставки Національного банку України (ч. 1 ст. 1058; ч. 1 ст. 1061 ЦК України). Депозитний договір завжди є оплатним. Залучення фінансових активів під зобов'язання наступного їх повернення, за змістом п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону № 2664-III, вважається фінансовою послугою.

Спеціальне банківське законодавство визначає вклад (депозит) як кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначен-

ня такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору (Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III (далі – Закон № 2121-III)).

Наведене свідчить що банк (фінансова установа) за договором банківського вкладу (депозиту) є надавачем (виконавцем) фінансової послуги, а вкладник є її споживачем. І саме банк (фінансова установа) як надавач фінансової послуги (проведення вкладної (депозитної) операції) зобов'язаний повернути вклад (депозит) та виплачувати вкладнику (клієнту) – споживачеві фінансової послуги проценти (або дохід в іншій формі).

Водночас постає питання, яким чином виконавець (надавач фінансової послуги) здійснює виплату процентів (винагороди) вкладнику. Для вирішення поставленого питання необхідно звернутися до співвідношення договору банківського вкладу та кредитного договору. Обидва вказані договори розміщені у главі 71 ЦК України, присвяченій правовому регулюванню позики, кредиту та банківському вкладу. Це свідчить про спорідненість вказаних правових інститутів. Умовно можна стверджувати, що депозитний договір є дзеркальним відображенням кредитного договору: він опосередковує «кредитні» відносини між банком (боржником) і вкладником (кредитором). За кредитним договором саме банк (фінансова установа), який є кредитором надає фінансову послугу – грошові кошти (кредит) позичальникові (боржникові), під зобов'язання повернення кредиту та сплати процентів. Така правова конструкція є класичною: фінансова установа (банк) надає фінансову послугу (кредит), а споживач вказаної послуги сплачує фінансовій установі (банку) винагороду (проценти) за користуванням кредитом. У свою чергу, укладаючи депозитний договір фінансова установа, так би мовити, «позичає» грошові кошти або банківські метали у вкладника під зобов'язання їх повернення та додатково виплати йому процентів на них або доходу в іншій формі. Характерною для цього договору є мета, яку переслідують обидві його сторони: банк бажає залучити вільні кошти вкладника для подальшого кредитування, а інтерес вкладника полягає в одержанні доходу у вигляді процентів на свій капітал.

Наведене корелюється з положеннями ст. 47 Закону № 2121-III, відповідно до якої до банківських послуг, зокрема, належать: 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; 2) розміщення залучених у вклади (депозити),

у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. Інтерес банку (фінансової установи) у депозитних відносинах варто розглядати, виходячи за межі договору банківського вкладу, у безпосередньому поєднанні з кредитними відносинами. Він проявляється в одержанні доходу (процентів) від використання уже залучених у вклади коштів та банківських металів юридичних і фізичних осіб. Процентна ставка за кредитні ресурси перевищує виплату закладами, тому депозитні операції відіграють суттєву роль поряд з іншими джерелами для формування кредитних ресурсів банку. Серед основних чинників, що враховуються при встановленні плати за кредит є, зокрема, облікова ставка Національного банку України, а також середня відсоткова ставка, яка сплачується банком за залучені на депозити кошти. Тобто інтерес (вигода) банку полягає не в одному окремо взятому депозитному договорі (або всій сукупності таких договорів), за якими він несе лише витрати, а у одержанні прибутку від кредитних операцій, матеріальною основою яких, поряд з деякими іншими джерелами, є вклади фізичних і юридичних осіб.

Предметом договору банківського вкладу є депозитна послуга, яка опосередковується у діях банку (фінансової установи) із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах. У безпосередньому зв'язку з предметом договору є його ціна, тобто грошовий еквівалент вартості послуги, що надається, з урахуванням специфіки змісту депозитного договору. Ціна будь-якого цивільно-правового договору, як вказано вище, визначається розміром винагороди, що сплачується одержане благо. У вкладних операціях необхідно розмежовувати дві категорії: перша це вклад (депозит), який надається фінансовій установі під зобов'язання повернення; друга – проценти або дохід в іншій формі, що сплачуються вкладникові за користування наданим банком вкладом (депозитом), що за своєю правовою природою є винагородою вкладника. Тому вартістю фінансової (депозитної) послуги слід визнати розмір такої винагороди – проценти або дохід в іншій формі, тобто те благо, що одержується кредитором в результаті проведення вкладної (депозитної операції). Депозит, який по припиненню дії депозитного договору повертається банком вкладникові у тому самому розмірі, в якому був попередньо наданий банку, не може вважатися платою за фінансову послугу, оскільки його вартість та обсяг є незмінними в процесі реалізації вкладної операції.

Показовою, у наведеному контексті, є правова позиція Великої Палати Верховного Суду, викладена у постанові від 25.01.2022 у справі № 761/16124/15-ц, присвяченій поняттю фінансової послуги з розміщення коштів за договором банківського вкладу (депозиту) та «вартості послуги» у правовідносинах банківського вкладу, відповідно до якої за договором банківського вкладу (депозиту) банк надає вкладнику послугу, поняття якої трактується в розумінні Закону № 2664-III та Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII (в ред. Закону України від 01.12.2005 № 3161-IV (далі – Закон № 3161-IV), але не в розумінні ЦК України. В обґрунтування наведеної правової позиції Велика Палата Верховного Суду зазначила, що не всі договори, які опосередковують зобов'язальні відносини з фінансовими ресурсами, вписуються у класичну модель послуг. Зокрема, договір банківського вкладу послугою у вказаному розумінні не є, адже вкладник як замовник такої «послуги» нічого не оплачує банку – навпаки, оплатність цього договору є зворотною: саме вкладник отримує відсотки за депозитом. Крім того, результат депозитної операції як фінансової послуги в інтересах вкладника не можна визнати невіддільним від діяльності банку та необігоздатним, адже грошові кошти, виплачені як відсотки за депозитом, очевидно є найбільш ліквідним та цілком обігоздатним майном. Отже, у системі договірних зобов'язань, що запроваджена ЦК України, договір банківського вкладу (депозиту) є договором *sui generis* (свого роду), який не може бути кваліфікований як різновид договору про надання послуг.

Погоджуючись в цілому з наведеним, слід навести окремі зауваження щодо правової природи процентів за депозитом, які не є результатом депозитної операції як фінансової послуги, а є платою банком вкладникові за надання останнім депозиту і, на зміст фінансової операції не впливають, а, навпаки, зміст останньої визначає розмір та порядок виплати винагороди.

Велика Палата Верховного Суду також зауважила, що у загальноприйнятому розумінні поняття «вартість послуги» – це грошові кошти у визначеному сторонами відповідного договору розмірі, які споживач сплачує виконавцю за надану останнім послугу. При цьому такі кошти після виконання договору залишаються у виконавця і не повертаються споживачеві. Тому внесені споживачами на відповідні рахунки в банку грошові кошти як за договором банківського вкладу, так і за договором банківського рахунка за жодних обставин не можна вважати вартістю

відповідних банківських послуг, оскільки такі кошти завжди підлягають поверненню споживачам, тобто не є платою виконавцю за надані ним послуги. Виходячи з наведеного розмір внесених споживачами в банк грошових коштів за договорами банківського вкладу та банківського рахунка не може бути базою для обчислення пені на підставі ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів». Разом із тим Велика Палата Верховного Суду зауважує, що дійсний зміст приписів ч. 5 ст. 10 Закону «Про захист прав споживачів» слід трактувати так, що пеня має бути виплачена виконавцем та має рахуватися від суми, що складає грошовий вимір відплатності відповідного договору. Обов'язок банку за договором банківського вкладу (депозиту) повернути суму вкладу безумовно є грошовим, однак обов'язок повернення суми вкладу не зумовлює відплатність договору банківського вкладу (депозиту), через що ця сума не може бути врахована в базі нарахування пені відповідно до приписів ч. 5 ст. 10 Закону «Про захист прав споживачів». У такому разі згідно із ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» базою нарахування пені слід вважати розмір процентів на суму вкладу або дохід в іншій формі, що є платою фінансової установи за використання коштів споживача (ст. ст. 1058, 1061 ЦК України).

Характерним є те, що на вказане рішення 5 суддями була висловлена окрема думка стосовно визначення вартості фінансової послуги за договором банківського вкладу (депозиту), в якій зазначено, що вартістю фінансової послуги з розміщення коштів за договором банківського вкладу (депозиту) в розумінні ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» є повна грошова вартість відповідних фінансових активів споживача фінансової послуги («тіло» депозиту та нарахований дохід у формі процентів або в іншій формі, на умовах та в порядку, встановлених договором, вартість якого визначена у грошовому виразі), у частині виконання щодо яких допущене порушення. Таким чином, оскільки за договором банківського вкладу на банк покладається обов'язок не тільки прийняти від вкладника грошову суму (вклад), а й повернути вклад разом з нарахованими процентами, то під вартістю послуги в розумінні ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» слід розуміти вклад та проценти за вкладом.

Підсумовуючи наведений системний аналіз положень чинного законодавства та судової практики, необхідно вказати, що договір банківського вкладу (депозиту) наділений низкою характерних ознак, що до-

зволяють виділити його з системи договорів про надання послуг в цілому та фінансових послуг, зокрема. Вартість вказаної фінансової послуги визначається, виходячи з розміру винагороди, тобто процентів (доходу в іншій формі), належних до сплати вкладнику. Тому, як вбачається, положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» необхідно застосовувати саме до цієї величини. У разі порушення строків повернення «тіла депозиту» заходи цивільно-правового впливу застосовуються на загальних засадах.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС, МЕДИЧНЕ ПРАВО ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

Яна БОРИСЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 2 група

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

В сучасних умовах на практиці все частіше укладаються договори управління майном. Щоб ефективно використовувати своє майно, власники іноді передають його в управління іншому суб'єкту господарювання. Цей вид договору є особливо важливим для осіб, які не мають змоги та достатнього часу, для того, щоб належним чином здійснювати управління своїм майном і через це звертаються до укладення відповідного договору.

Важливою проблемою, пов'язаною з укладенням договору управління майном є низка питань, які залишаються дискусійними, передусім з практичної точки зору. Насамперед це питання, які пов'язані з визначенням прав та обов'язків установника управління й управителя за договором управління майном, моменту передачі майна в управління, порядку управління майном тощо. Тому зазначена проблематика є досить актуальною на даний час, бо договір управління майном є досить поширеним в умовах сьогодення, і для того, щоб після укладення такого договору не виникало подальших проблем, потрібно вміти правильно його укладати і визначати всі необхідні умови.

Поняття договору управління майном міститься в ст. 1029 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), згідно з якою за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача) [1].

Даний вид договору є реальним, двостороннім, строковим та оплатним.

Суб'єктами договору управління майном є установник управління та управитель, а у випадках, передбачених договором, – також вигодонабувач. Установником управління є власник майна (ч. 1 ст. 1032 ЦК України). Саме власник визначає мету договору, обсяг переданих повноважень, а також особу, в інтересах якої управитель повинен діяти [2, с. 340]. Важливим моментом при укладенні даного договору є те, що згідно з ч. 1 ст. 1033 ЦК України, управителем може бути тільки суб'єкт підприємницької діяльності [1].

Водночас потрібно звернути увагу, що договір управління майном залишається двостороннім навіть у випадку призначення вигодонабувачем третьої особи. Якщо в цьому договорі з'являється третій учасник – вигодонабувач, договір не перетворюється на трьохсторонній, а лише набуває властивостей договору на користь третьої особи. Договір між установником управління й управителем не породжує для вигодонабувача ніяких обов'язків, лише права. Боржником за цим договором визнається управитель, який повинен виконати те, до чого зобов'язує його договір, а кредитором – установник управління.

Щодо форми договору управління майном, то він завжди має укладатися в письмовій формі. Якщо укладається договір управління нерухомим майном, такий договір підлягає нотаріальному посвідченню [3, с. 25].

Варто зазначити, що в договорі управління майном обов'язково має бути чітко визначений предмет договору, а саме майно, яке передається в управління (наприклад, корпоративні права, цінні папери, нерухомі речі, підприємство як єдиний майновий комплекс тощо). Варто також пам'ятати, що не можуть бути предметом такого договору кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління коштами прямо встановлено законом. В управління може бути передане майно, що перебуває у приватній, державній або комунальній власності. Крім того, згідно з ч. 1 ст. 1039 ЦК України в управління може передаватися майно, що є предметом договору застави. Майно, яке є предметом цього договору, має бути відокремлене від іншого майна установника управління і від майна управителя [2, с. 341].

Поряд із цим установник управління й управитель повинні визначити, з якого моменту предмет договору буде вважатися таким, що пере-

даний в управління. Обов'язковою умовою укладання договору управління майном буде вчинення фактичних дій у вигляді передачі майна управителю. Обіцянка передати майно в управління не тягне в цьому випадку правових наслідків. Згода потенційного управителя й потенційного установника управління до моменту передачі майна може вважатися лише попереднім договором, тобто домовленістю сторін укласти договір у майбутньому [3, с. 25].

Окремо в договорі управління майном має бути зазначений порядок управління предметом договору. Зокрема, сторони договору повинні вказати, чи має право управитель здійснювати всі дії з управління без видання окремої довіреності; чи існують обмеження щодо вчинення управителем фактичних і юридичних дій; чи може управитель доручати вчинення певних дій іншій особі (замісникові) тощо [3, с. 26].

Водночас управителю та установнику управління необхідно домовитися про розмір і форму плати за управління, а також про строк управління майном за договором. Якщо ж сторони не визначили строку дії цього договору, він вважається укладеним на п'ять років. У разі відсутності заяви однієї зі сторін про припинення або зміну договору управління майном після закінчення його строку договір вважається продовженим на такий самий строк і на тих самих умовах [2, с. 341].

Поряд із цим варто зазначити, що в законодавстві України передбачено низку випадків, коли особа зобов'язана укласти договір управління майном. Так, у ст. 36 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року визначений обов'язок передачі в управління підприємств, корпоративних прав, цінних паперів для осіб, на яких поширюється дія зазначеного Закону; у ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року встановлено обов'язок укласти договір управління для суддів, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, тощо [3, с. 26].

Таким чином, передаючи в управління майно за договором управління, власник тим самим передає свої повноваження щодо володіння, користування і розпорядження з обов'язковим визначенням меж здійснення таких повноважень в договорі. Тобто, установник управління й управитель перебувають у зобов'язальних правовідносинах і мають відповідні права та обов'язки. Обов'язковими істотними умовами в до-

говорі є перелік майна, що передається в управління та розмір і форма плати за управління майном.

Водночас, вважаємо, що з метою уникнення будь-яких суперечностей у майбутньому разом із укладенням договору управління майном установнику управління й управителю варто підписати акт приймання-передачі предмета договору, що буде невід’ємною частиною самого договору та слугуватиме додатковим доказом передачі управителю майна в управління.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
2. Яницька О. Л., Амбруш Г. Л. Договір управління майном. Наукові розробки молоді на сучасному етапі. – 2019. – Ст. 340–341.
3. Бажанов В. О., Бажанова В. О. Договір управління майном у цивільному праві України. Право і суспільство. – 2020. – № 6. – Ст. 25–26.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Наталія ВАСИЛЮК

студентка 3 курсу 4 групи факультету юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВО НА ДОСТУП ДО СУДУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

У сучасних умовах реформування судової системи все більше приділяється уваги питанням доступності правосуддя. У науковій літературі існують різні визначення вказаного поняття. Так, І. Б. Михайловська розглядає доступність правосуддя крізь призму належного правового регулювання, яке включає в себе порядок звернення до суду, організаційно-технічні фактори, що впливають на реальну можливість використання права на судовий захист. О. Т. Боннер звертає увагу на зв’язок

доступності правосуддя з дотриманням форм судочинства. М. С. Шакарян у свою чергу зазначає, що об'єктивною передумовою доступності й ефективності правосуддя є внутрішня погодженість процесуального законодавства, яка відповідає потребам суспільних відносин, і пов'язаного з ним матеріального законодавства [1].

Відтак, погоджуючись з думкою вчених, вважаємо, що сучасне розуміння доступності правосуддя як певного міжнародного стандарту у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах дозволяє вийти на більш широку проблематику доступності правосуддя як проблеми, що має розглядатися у наднаціональній площині [2, с.16]. Водночас у міжнародних актах відсутнє визначення поняття доступності правосуддя, що часто призводить до її ототожнення у рамках конвенційної системи із доступом до суду як гарантією права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 ЄКПЛ) та правом на ефективний засіб правового захисту (ст. 13 ЄКПЛ), а в межах системи захисту ЄС – із правом особи на ефективні засоби судового захисту та справедливий судовий розгляд (ст. 47 Хартії основних прав ЄС). Крім того, все частіше доступність правосуддя співвідноситься не виключно із судовою формою захисту, однак включає також і доступ до альтернативних способів вирішення спорів (ADR), зокрема, третейських судів, міжнародних комерційних арбітражів, медіації, консиліації, колаборативних процедур тощо. Зазначені обставини свідчать про відсутність єдності підходів до визначення структурної характеристики міжнародного стандарту доступності правосуддя на наднаціональному рівні [2, с.17].

Таким чином, доступність правосуддя складається з таких елементів як право на доступ до суду, право на ефективні засоби правового захисту, право на доступ до ADR, що відповідає міжнародній доктрині.

Також заслуговує уваги той факт, що інколи доступність правосуддя, у контексті основоположного принципу верховенства права, не означає доступ виключно до державних судів. Т. Бінгем зазначає, що одним з елементів верховенства права слід вважати існування системи вирішення спорів у цивільних справах, що дозволяє розглянути спір без надмірних витрат та затримок. При цьому автор зауважує, що йдеться не лише про судові гарантії справедливого судочинства, а й про альтернативні способи вирішення спорів, які більш доцільно називати «доречними» (additional) способами вирішення спорів, адже вони дозволяють обрати найбільш оптимальний спосіб вирішення спору з урахуванням особли-

востей останнього. Такими способами автор, вважає, консиліацію, медіацію, арбітраж, натомість суд розглядається ним як останній спосіб, до якого слід звертатися тоді, коли попередні не надають бажаного результату [3, с. 85–86].

ЄСПЛ у своїй практиці виробив певні усталені підходи щодо тлумачення доступу до суду як елементу доступності правосуддя. Так, у справі «Голдер (Golder) проти Сполученого Королівства» зазначено, що «було б немислимо, щоб стаття 6 п. 1 містила докладний опис наданих сторонам процесуальних гарантій у цивільних справах і не захищала б у першу чергу того, що надає можливість практично користуватися такими гарантіями, – доступу до суду. Характеристики справедливості, публічності та оперативності судового провадження були б марними, за відсутності судового провадження. Усе вищезгадане призводить до висновку, що право доступу до правосуддя є одним з невід’ємних складників права, гарантованого статтею 6 п. 1» [4]. Таким чином, Суд дійшов висновку, що, навіть і не використовуючи «додаткові засоби тлумачення», передбачені ст. 32 Віденської конвенції, стаття 6 п. 1 забезпечує кожній людині право на розгляд у суді будь-якого спору, що стосується його цивільних прав та обов’язків. Вона визнає «право на суд», де право доступу, що розуміється як право ініціювати провадження у цивільній справі, становить лише один із аспектів. До цього слід додати гарантії статті 6 п. 1, що стосуються організації й складу суду і до руху процесу. Усе це у цілому являє собою право на справедливий розгляд» [4].

У рішенні по справі «Белле проти Франції» ЄСПЛ зазначив, що «стаття 6 п. 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» [5, с. 14].

Розвиваючи концепцію доступності правосуддя ЄСПЛ у справі «Ейрі проти Ірландії» зазначив, що «права, які гарантує Конвенція, повинні бути не теоретичними чи нереальними, а такими, що мають реальну силу й можуть бути здійснені на практиці, особливо це стосується права доступу до суду з огляду на визначне місце, яке в демократичному суспіль-

стві належить праву на справедливий судовий розгляд» (пункт 24 рішення) [6].

Також ЄСПЛ наголошує на «особливій ролі держави в забезпеченні права на доступ до правосуддя, що у деяких випадках може вимагати певних конструктивних заходів з її боку; за таких обставин держава не може просто залишатися пасивною, і «немає жодних підстав для встановлення різниці між діяльністю і бездіяльністю». Зобов'язання забезпечувати реальне право на судовий розгляд належить до цієї категорії обов'язку» (пункт 25 рішення) [6].

Отже, одним із обов'язкових елементів доступності правосуддя є право на доступ до суду, яке належить до позитивних зобов'язань держави, що в свою чергу вимагає від неї виконання комплексу заходів, пов'язаних із реалізацією цього права особою та усуненням фактичних чи юридичних перешкод у доступі до суду.

Список використаних джерел:

1. Тимченко Г. П. Принципи цивільної юрисдикції: принципи, історія, перспективи розвитку. – Київ. Наукова думка, 2006. – С. 268.
2. Цувіна Т. А. Міжнародний стандарт доступності правосуддя у цивільних справах та його складові // Матеріали круглого столу, присвяченого 100-й річниці від дня народження завідувача кафедри цивільного процесу Харківського юридичного інституту (1972–1982 рр.), доцента Леоніда Яковича Носка [Електронний ресурс] / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; ред. К. В. Гусаров; орг. ком.: К. В. Гусаров, В. В. Комаров. – Харків: Оберіг, 2022. – С. 15–19.
3. Bingham T. Rule of law. Penguin UK, 2011. 224 p
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» від 21.02.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_086#Text.
5. Практичний посібник зі статті 6. Право на справедливий суд. Рада Європи. Європейський суд з прав людини. 2013. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ейрі проти Ірландії» від 09.10.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_332#Text.

Науковий керівник: к.ю.н., асистентка кафедри цивільного процесу Череватенко Ірина Миколаївна.

Злата ГОЛЕВИЧ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 13 групи, факультет
прокуратури

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне життя важко уявити без прогресу, тобто прагнення до максимального удосконалення. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, сучасні способи фіксації та передачі інформації зачіпають всі сфери людської діяльності, впливаючи також на доказову базу в цивільному процесі. Звідси все більшого значення при доведенні мають відомості про факти, зафіксовані на технічних носіях інформації, які в сучасній літературі називають електронними доказами. В українському законодавстві з 2017 року подібне нововведення запроваджено насамперед для того, аби поліпшити процес доказування у вітчизняних судах.

Згідно із ч.1 ст.100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) електронним доказом є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи [1]. Приміром, електронними доказами можуть бути веб-сайти, повідомлення у Facebook, голосові повідомлення в Telegram, фотографії в Instagram. На нашу думку, закріплення електронних доказів як допустимих засобів доказування є однозначно прогресивним кроком.

Правова природа електронних доказів має характерні особливості, що насамперед відрізняє їх від письмового або будь-якого іншого доказу. Приміром, А. Каламайко виокремлює такі ознаки електронних доказів: «1) неможливість безпосереднього сприйняття інформації, що обумовлює необхідність використання технічних та програмних засобів для одержання відомостей; 2) наявність технічного носія інформації, який може бути використаний багаторазово; 3) специфічний процес створення та зберігання інформації, який надає можливість легко змінювати носій без втрати змісту і навпаки, надає можливість внесення змін до змісту без залишення слідів на носієві; 4) відсутність поняття «оригіналу» електронних засобів доказування в силу повної ідентичності електронних копій; 5) наявність специфічних «реквізитів», так званих метаданих – інформації технічного характеру, яка закодована всередині файлів» [2; с. 50].

Незважаючи на появу нового засобу доказування у вигляді електронних доказів, на практиці часто виникають проблеми, пов'язані із застосуванням відповідних норм. У зв'язку з цим досить актуальним видається питання: як суди сприймають та оцінюють електронні докази?

У ч. 2 ст. 100 ЦПК України зазначається те, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу [3].

Також цікавим є висновок, наведений в постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 лютого 2019 у справі №9901/43/19, де було зазначено, що електронний цифровий підпис є головним реквізитом при направленні до суду електронного доказу. Відсутність ЕЦП в електронному документі не дозволяє вважати його таким, що відповідає оригіналу, а звідси, допустимим доказом [4]. Однак на практиці відео- або звукозаписи не можуть бути виражені в паперовому вигляді, тому посвідчити їх електронним підписом неможливо. Таким чином, можна зробити висновок, що такого роду докази варто подавати тільки в оригіналі.

Відповідно до ч.7 та 8 ст. 85 ЦПК України суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи може оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту. У разі необхідності для проведення такого огляду суд може залучити спеціаліста.

Варто зазначити, що використання такого огляду доказу за його місцезнаходженням можливо за умови, якщо електронний доказ не був видалений з місця збереження даних, що трапляється доволі часто.

Так, у частині 4 ст. 100 ЦПК України йдеться про те, що учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Наприклад, в ухвалі Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області у справі №398/424/18 від 19 лютого 2018 суд залишив позовну заяву без руху, зокрема, на підставі невідповідності її вимогам частини 4 статті 100 і пункту 8 частини 3 статті 175 ЦПК України, оскільки «позивачем як доказ у позовній заяві додано роздруківку з інтернет-сайту myalexndriya.blogspot.com», однак відомостей про те, у кого знаходиться оригінал відповідного електронного доказу, у позові немає [5].

На сьогодні важливою залишається проблемою, що стосується високого ризику підроблення електронних доказів. Варто погодитися з думкою А. Каламайко про те, що необхідно враховувати недоліки електронної форми при оцінці достовірності інформації, проте недоречно розглядати інформацію в електронній формі як неприйнятну з мотивів її можливого підроблення. Підпис і печатка, якими посвідчуються «традиційні» документи, в умовах сьогодення також не можуть бути гарантією незмінності документів [6; с. 130].

Отже, існує велика ймовірність, що незабаром вітчизняне судочинство повністю перейде на електронне доказування, яке передбачає абсолютну відмову від особистого спілкування між учасниками процесу і між суддею та учасниками судової справи. Наразі учасники справи все частіше використовують електронні засоби доказування, тому згодом електронні докази набудуть такого ж поширення, як і письмові. Оскільки судова практика надалі залишається неоднозначною у вирішенні питань, які саме електронні докази вважати допустимими засобами доказування, законодавцю варто усунути ці протиріччя шляхом внесення відповідних уточнень до чинного процесуального законодавства нашої держави.

Список використаної літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 07.02.2021).
2. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 242 с.
3. Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.
4. Ухвала Верховного Суду від 14 лютого 2019 р., судова справа № 9901/43/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883385>.
5. Ухвала Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 19 лютого 2018 р., судова справа № 398/424/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72257636>.
6. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. Право та інновації. 2015. № 2(10). С. 127–132.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Колісник О. В.

Олександра ГОРБАТЮК

студентка 2 курсу 3 групи факультету
слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Питання важливості спадкового договору завжди актуальне. Даний договір охоплює надзвичайно велике правове коло питань в цивільній галузі. Цивільний кодекс України, а саме стаття 1302, твердить, що спадковий договір – це договір, за яким одна сторона (набувач) зобов’язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. [1] Особливістю відносин, що виникають у спадковому договорі становлять його ж сторони. Поняття набувача та відчужувача розкриваються повністю саме в спадковому договорі з наданням певних цивільних прав та обов’язків, які і творять весь спадковий договір зсередини.

Істотною умовою спадкового договору є його предмет, яким виступає майно відчужувача. Це та найголовніша риса, над якою зосереджені всі умови спадкового договору. Без майна, спадковий договір не набуває вираженого сенсу.

Одним з найважливіших аспектів при розгляданні будь-якого правового питання або ж явища, об’єкту – це надання правової характеристики. Згідно характеристик, спадковий договір є одностороннім, відплатним, консенсуальним, алеаторним. Проте в даному аналізі понять є багато розбіжностей та колізій.

Консенсуальність полягає в тому, що спадковий договір вважається укладеним, коли сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Якщо питання досягання згоди «залишається відкритим» – то такий договір не набуває усіх ознак, які наданні спадковому. Проблемне питання даної ознаки полягає в тому, що багато науковців вважають, що даний договір є реальним або ж поєднанням реального разом з консенсуальним. Проте дані колізії не є чітко обґрунтованими та застосованими реаліями чинного цивільного законодавства.

Односторонність спадкового договору виявляється в обов'язках за договором лише однієї сторони, а саме, набувача. Відчужувач не має обов'язків щодо набувача, оскільки перехід права власності на його майно до набувача здійснюється після смерті відчужувача.

Питання односторонності найбільше знаходить опозиційних думок серед багатьох науковців. Багато вчених вважають, що за своїм характером, спадковий договір – це ніяк інакше, як двосторонній договір незважаючи на те, що обов'язки начебто має лише одна сторона. До прикладу, двосторонній характер спадкового договору можна пояснити тим, що права та обов'язки виникають у кожного з цих учасників, причому правам однієї сторони кореспондують обов'язки другої і навпаки.

Що стосується протилежного підходу, якщо набувач отримує право власності на майно відчужувача, то й останній зобов'язаний не відчужувати майно, що є предметом договору, та вживати заходів, спрямованих на недопущення втрати, загибелі або псування цього майна. Оскільки обов'язки однієї сторони за договором нерозривно пов'язані з правами іншого контрагента, зазначені обов'язки відчужувача відповідають правам набувача вимагати їх виконання. Тобто двосторонність спадкового договору може бути у так званому усному або ж формальному варіанті. На перший погляд, лише одна сторона тягне за собою усе виконання спадкового договору, проте з її дій може впливати вчинення другою стороною питань спадкового характеру.

Алеаторність або ж ризиковість спадкового договору полягає в строкості, оскільки набувач виконує обов'язки за спадковим договором до смерті відчужувача. Проте не є відкрито та відомо коли настане юридичний факт, який породить спадкові відносини – смерть набувача може настати раніше за смерть відчужувача.

Враховуючи все вищезазначене, незважаючи на колізійні питання, спадковий договір є двостороннім правочином, за концепцією якого набувач зобов'язаний вчинити певні дії за вказівкою відчужувача, взамін чого до нього переходить право власності на майно. Тому коло обов'язків набувача має визначатися вже виходячи не з одностороннього волевиявлення відчужувача, а зі спільної згоди сторін, враховуючи договірний характер правовідносин [2].

Особливістю спадкового договору є його подвійна правова природа. Даний договір одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого обумовлюються його істотні умови. Ця особли-

вість породжує багатоманітність питань, які може вирішувати собою спадковий договір [3].

Спадковий договір – це невід’ємний об’єкт регулювання відносин у цивільному законодавстві. Незважаючи на те, що такого типу договір є досить новим для українського законодавства зі своєю правовою конструкцією, він набув великого поширення та регулювання серед суб’єктів цивільного права. Віримо, що його правильна правова реалізація та застосування дозволить громадянам втілювати свої права щодо розпорядження своїм майном.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України/ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15#Text>
2. МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ. РОЗ’ЯСНЕННЯ від 12.02.2013 «Спадковий договір» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-13#Text> ;
3. МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ. // https://minjust.gov.ua/m/str_5010

Науковий керівник: Маслова-Юрченко К. О, кандидатка юридичних наук, асистентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ганна ГОФЕЛЬД

Адвокат, викладач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗЛО

Разом зі створенням Верховного Суду у постановках вищої судової інстанції почали з’являтися не закріплені в діючому законодавстві поняття які мають місце в цивільному обороті.

Право на зло є одним з таких понять, саме його все частіше використовує Касаційний цивільний суд в при об’ємному тлумаченні норм законодавства, що стосуються зловживання цивільними правами.

Використання приватно-правових інструментів учасниками цивільних правовідносин не повинно використовуватися для уникнення виконання рішення, сплати збитків, шкоди, боргу.

Так у постанові Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 7 жовтня 2020 року по справі № 755/17944/18 зроблено висновок, що «договором, що вчиняється на шкоду кредиторам (франдаторним договором), може бути як оплатний, так і безоплатний договір.

Конструкція «франдаторності» при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору.

Такими обставинами можуть вважатися: момент укладення договору (перед зверненням стягнення на майно); контрагент з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (члени родини, близькі особи, пов'язана чи афілійована юридична особа); ціна (ринкова/ неринкова), наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника».

Саме процес, яким боржник унеможливує звернення стягнення на майно, позбавляючи кредитора можливості задоволення майнових вимог за рахунок цього майна і має ознаки франдаторності.

Верховний Суд прийняв фундаментальну постанову від 7.10.2020 у справі № 755/17944/18, визначивши таке поняття, як франдаторний правочин. Це правочин, учинений боржником на шкоду кредитору.

19.05.2021 Верховний Суд увів у судову практику термін – «право на зло». Використавши раніше окреслені ознаки франдаторності правочину, Суд констатував, що боржник зловжив своїм правом розпорядження майном, оскільки діяв очевидно недобросовісно й навмисно уклав оспорювані договори, які порушують майнові інтереси кредитора та спрямовані на недопущення звернення стягнення на майно боржника.

Цікавим є те, що ВС зазначав: важливим критерієм франдаторності є наявність судової справи – відкритого провадження у справі чи рішення про стягнення заборгованості з боржника.

26.05.2021 Верховний Суд прийняв постанову у справі № 727/2525/20, в якій зазначив, що будь-який правочин, учинений боржником у період настання в нього зобов'язання щодо погашення заборгованості перед кредитором, унаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак франдаторного.

Тобто фраздаторний правочин набув розширеного тлумачення: тепер для визнання зловживання правом не обов'язково має бути ініційованим кредитором судовий спір. Достатнім є сам факт наявності укладеного договору, за яким боржник має заборгованість станом на дату вчинення оскаржуваного правочину.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що використання «права на зло» означає, що єдиною метою використання особою конкретного права є перешкодження чи недопущення (внаслідок такого використання) реалізації іншими особами їхніх прав.

Наслідками зловживання правом та, відповідно «використання права на зло» можуть бути:

- Відмова у задоволенні позовних вимог на підставі ч. 3 ст. 16 ЦК України, як це мало місце у прикладі з поділом майна подружжя;
- Визнання правочину недійсним, зокрема на підставі ст. 234 ЦК України (фіктивний правочин), як це відбулось у прикладі з відчуженням транспортних засобів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV// Відомості. Верховної Ради України. – 2003. – №40–44 [Електронний ресурс]
2. Постанова ВС від 26.05.2021 №727/2525/20 [Електронний ресурс]
3. Постанова ВС від 07.10.2020 №755/17944/18 [Електронний ресурс]

Ксенія ДАДИКІНА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 2 курс, 16 група

РЕКВІЗИЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ЧИ ЗАВЖДИ ЗАКОННА ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ?

Питання реквізиції в теперішній час є досить актуальним та проблематичним з правомірної точки зору з огляду на воєнну ситуацію всередині країни. Зокрема, принцип неприпустимості позбавлення

права власності, як загальна засада українського цивільного законодавства, відповідає міжнародному законодавству. Так, ст. 1 Протоколу № 4 до Європейської Конвенції про захист прав та основних свобод людини визначає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном: ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, які передбачені законом або ж загальними принципами міжнародного права. Відповідно до положень Конституції України кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Тобто різні засадничі нормативні акти закріплюють непорушність права власності, але, у той же час, законодавство України закріплює можливості відступу від наведеного принципу, і одним із варіантів такого відступу є реквізиція. Тому й виникає логічне запитання: чи за всіх обставин та чи при будь-яких умовах реквізиція є правомірною? Коли та з дотриманням яких правил вона є законною?

Перш за все варто розпочати із визначення поняття «реквізиція». Наведений термін належить до категорії «припинення права власності». Так Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) в ч. 1 ст. 346 закріплює наступні підстави припинення права власності:

- 1) відчуження власником свого майна;
- 2) відмова власника від права власності;
- 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі;
- 4) знищення майна тощо.

Але слід зазначити, що вищенаведений перелік підстав не є вичерпним, оскільки у ч. 2 ст. 346 ЦК України зазначається, що право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом. Виходячи з цього, вважаємо, що всі наведені підстави можна розділити на 3 умовні групи:

- добровільне припинення права власності;
- втрата права власності за об'єктивних причин;
- примусове вилучення у власника його майна.

На нашу думку, реквізицію слід віднести саме до підстав припинення права власності поза волею власника. Отже, на основі положень чинного законодавства можна зробити висновок, що *реквізиція* – це при-

мусове відчуження майна у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, в умовах воєнного або надзвичайного стану та за інших надзвичайних обставин.

Касаційний цивільний суд Верховного Суду у постанові від 8 серпня 2018 року у справі №284/276/16-ц зазначив, що під реквізицією варто розуміти примусове оплатне відчуження майна державою у власника при існуванні надзвичайних обставин на підставі та в порядку, встановленому законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості або без такого. Метою реквізиції є усунення наслідків або запобігання тим наслідкам, що виникли або можуть виникнути через стихійне лихо, аварію, епідемію, епізоотію, воєнний або надзвичайний стан та за інших надзвичайних обставин.

З огляду на те, що реквізиція застосовується за надзвичайних обставин, які вимагають негайних дій, вона провадиться в позасудовому (адміністративному) порядку за рішенням органів державної влади. Адміністративний порядок реквізиції майна у власника обумовлений необхідністю швидкої реакції від органів державної влади на надзвичайні обставини.

Норми, що регулюють реквізицію, спрямовані на вирішення колізії публічного інтересу та цивільного права (зокрема, права власності, інших цивільних прав), розв'язання якої відбувається на користь публічного інтересу.

Аналіз ст. 353 ЦК України дає змогу виокремити, залежно від підстави проведення реквізиції, два її види:

- а) реквізиція за надзвичайних обставин (ч. 1);
- б) реквізиція в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2).

Яка основна відмінність між цими двома видами? Відмінність можна провести лише умовно, оскільки єдиною суттєвою різницею є момент відшкодування вартості майна: у першому випадку його має бути проведено до примусового відчуження майна, а в другому – обов'язок держави відшкодувати вартість майна настає після його примусового відчуження.

Зупинимося більш детально саме на другому виді реквізиції. Відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзви-

чайного стану» від 17.05.2012 №4765-VI *примусове відчуження майна* – це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. Тобто питання реквізиції: умов, підстав, порядку її здійснення, судовий розгляд, відшкодування шкоди, закріплено у цивільному законодавстві та регламентовано й деталізовано у спеціальному законодавстві. Проте, на мою думку, підстава здійснення реквізиції має бути дещо деталізована в диспозиціях норм правових актів. Ні в спеціальному, ні в цивільному законодавстві не говориться про те, що такий особливий вид припинення права власності може бути застосований виключно «у інтересах та задля інтересів суспільства». Це усталено в судовій практиці, у тому числі й у міжнародній, і начебто є логічновипливаючим з відповідного режиму обстановки, під впливом якої є правомірною реквізиція. Але важливо розуміти, що не достатньо лише наявності надзвичайних обставин, за яких за рішенням уповноважених органів власника можуть позбавити її абсолютного права власності, а лише у разі суспільної необхідності, за такої ситуації, де неможливо було б діяти інакше, коли інтерес суспільства переважає над індивідуальним.

Зокрема, у рішенні Європейського суду з прав людини від 13 вересня 2005 року у справі «Іванова проти України» (заява № 74104/01, § 35) вказано, що позбавлення власності може бути виправдане лише в тому випадку, якщо наявно, що воно здійснене «у інтересах суспільства» і «відповідно до вимог, передбачених законом». Більше того, повинно бути досягнуто «справедливого балансу» між вимогами загально-го інтересу суспільства і вимогами захисту основних прав осіб.

Отже, наразі питання примусового припинення права власності за умов реквізиції регламентовано вітчизняним законодавством досить чітко, але потребує більшої деталізації з огляду на міжнародну практику та задля вирішення майбутніх колізійних питань на момент судового розгляду.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Олексій ЖИТИНСЬКИЙ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 4мп група

ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАСТАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Дискусії про невідповідність Цивільного кодексу вимогам сучасності вже давно точаться серед юристів-практиків та наукової громадськості. Безпосереднім утіленням цих дискусій стала Концепція оновлення цивільного законодавства (далі – Концепція), напрацьована провідними цивілістами України, що пропонують основні напрями його рекодифікації. Як зазначив головний натхненник цього процесу *Р. Стефанчук*, автори документа поклали собі за мету перетворити Цивільний кодекс на «супермаркет правових можливостей». Мета ж нашої роботи – зосередитись на тих новаціях, що їх було запропоновано в контексті інституту застави, а також загострити увагу на невідповідності термінології § 6 глави 49 ЦК нормам сучасної української мови.

Дуалізм юридичної природи застави зумовлений тим, що цей інститут перебуває на порубіжжі речового й зобов'язального права. Щобільше, однойменний інститут є і в системі кримінального процесу. В цивільному ж праві під поняттям «застава» можна розуміти: 1) спосіб забезпечення зобов'язання; 2) різновид права на чужі речі; 3) забезпечувальне обтяження; 4) договір застави; 5) предмет застави. На думку авторів Концепції, основне місце застави як забезпечувального права визначено у главі 49 ЦК, але заставу також доцільно віддзеркалити в Кодексі як *обмежене речове право*. Приміром, ЦК Польщі (§ 1 ст. 244) зараховує заставу саме до переліку обмежених речових прав.

Звернімо увагу на термінологічний аспект вдосконалення досліджуваного інституту. Визначення поняття застави, подане в ЗУ «Про заставу», а відтак і в ЦК України, навряд чи можна назвати вдалим, навіть попри те, що його «запозичив» північний сусід (див. ст. 334 ЦК РФ). Річ у тім, що для сучасної української мови нехарактерні канцеляризми «в

силу» та «за рахунок». До того ж у дефініції застави наявне саме поняття «застава», що суперечить законам логіки й ускладнює розуміння його суті.

У главі 49 ЦК (зокрема, в її назві) повсюдно вжито термін «*забезпечення виконання зобов'язання*». Як зазначає низка провідних українських мовознавців, для нашої мови нехарактерне активне вживання віддієслівних іменників на *-ання*, *-ення*, *-іння*, що робить мову тяжкою для сприймання, одноманітною та є ознакою канцеляриту як «хвороби мови». Такі іменники доцільно замінювати на інфінітиви або виключати без шкоди для змісту. З уваги на це, було б доречно використовувати термін «*забезпечення зобов'язань*».

Крім того, дискусійною є доцільність вживати в ЦК термін «заставодержатель», адже основним відповідником російського «*держать*» є українське дієслово «*тримати*», а суфікс *-тель* в українській мові рідковживаний, на відміну від російської. До того ж перекладні, тлумачні та фахові словники української мови подають декілька варіантів для позначення сторони договору застави (кредитора), а саме: *заставоємець* (пор. зі *спадкоємець*), *заставоємник*, *заставодержець* (за аналогією до *самодержець*), *заставодержавець* (раніше *державцями* називали монархів (*державець* – від «держава») і феодалів (*державець* – від «держати», «володіти)), *заставоутримувач*, *заставотримач*.

Прикметно, що ЦК УСРР 1922 р. оперував терміном «заставодержець», тоді як у ЦК УРСР 1963 р. і чинному ЦК 2003 р. законодавець використав лексему «заставодержатель». Чинний ЦК Польщі 1964 р. містить поняття *zastawnik* (кредитор) і *zastawca* (боржник). Цікаво, що українські словники також фіксують слово «заставник», яке в українській мові, однак, означає не кредитора, а боржника.

Незважаючи на те, що підзаконні нормативно-правові акти України містять терміни «утримувач цінних паперів» та «утримувач пакета акцій», у сучасних мовців слово «утримання» здебільшого асоціюється із забезпеченням особи засобами для існування (СК регулює питання *утримання дитини*, інших членів сім'ї та родичів, одного з подружжя іншим, тоді як ЦК більше висвітлює питання *утримання майна*, ЖК – *утримання будинків*, квартир, прибудинкових територій). Ба більше, ст. 587 ЦК одним з обов'язків володільця предмета застави називає *утримання предмета застави належним чином*.

На наш погляд, від слова «заставодержатель» слід відмовитись як від радянського атавізму. Попри те, що новий СУМ-20 називає *держателя*, *утримувача* і *тримача* синонімами, вочевидь найбільш влучним є термін «заставотримач», що відповідає усім сьогочасним морфологічним і словотвірним вимогам української мови.

Не можна оминати увагою також проблему неузгодження положень ЦК з нормами інших правових актів, які регулюють заставні відносини, на чому наголосили й автори Концепції. Передовсім, спеціальним законодавчим актом, що детально врегульовує питання заставництва, є ЗУ «Про заставу», ухвалений ще 1992 року.

По-перше, ст. 4 ЗУ «Про заставу», коли порівняти зі ст. 576 ЦК, містить дещо ширший перелік майна, що не може бути предметом застави. Те саме стосується і підстав припинення застави, позаяк ст. 28 вищезгаданого закону додатково до ч. 1 ст. 593 ЦК передбачає таку підставу припинення застави, як закінчення терміну дії права, що складає предмет застави. З іншого боку, якщо в спеціальному законі просто закарбовано перелік цих підстав, то стаття Кодексу конкретизує деякі процедурні аспекти припинення застави.

Окрім того, автори Концепції запропонували доповнити ЦК нормою, що уможливить добросовісне набуття заставленого майна третьою особою, яка не знала й не могла знати про обтяження, з одночасним *припиненням застави*, що, своєю чергою, надає заставотримачу право вимагати від заставодавця достроково виконати зобов'язання або ж замінити предмет застави.

По-друге, за ч. 3 ст. 424 ЦК предметом договору застави можуть бути *майнові права інтелектуальної власності*, хоча закон «Про заставу» жодної згадки про це не містить.

Зрештою, є певна суперечність між ч. 3 ст. 591 ЦК і ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про заставу». Так, норма спеціального закону передбачає право заставодержателя *залишити заставлене майно за собою*, коли публічні торги оголошені такими, що не відбулися. Водночас згідно з нормою ЦК предмет застави може бути *переданий у власність заставодержателя за згодою* останнього та заставодавця. Втім, сама процедура такого передавання, а надто момент виникнення права власності заставотримача на предмет застави потребує деталізації.

З огляду на вищезазначене, слід резюмувати, що вдосконалення інституту застави вимагає системного законодавчого підходу, зокрема

в площині застосованої юридичної термінології, виправлення помилок у визначенні інституту застави, а також усунення розбіжностей в актах цивільного законодавства з питань заставництва.

Науковий керівник: Маслова-Юрченко К. О., к. ю. н., асистент кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Вікторія ЖУРА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 3 курс 2 група

ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), прийнятим Верховною Радою України 16 січня 2003 року, вперше в історії української цивілістики було закріплене правове регулювання договору управління майном. Цей договір було визначено як самостійний різновид договору, що характеризується такими рисами, як: двосторонність, реальність та оплатність.

Всі ці характеристики науковці виокремлюють із наданого законодавцем легального визначення. Стаття 1029 ЦК України визначає, що за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов’язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача).

Із зазначеної дефініції стає зрозумілим, що договір управління майном укладається між двома сторонами, котрі мають взаємні права та обов’язки, він вважається укладеним з моменту передачі майна та передбачає виконання даного зобов’язання за певну плату.

Станом на 2021 рік статистичні дані визначають, що даний договір хоча і не є таким популярним, як договір купівлі-продажу або договір найму, але в судах було вирішено понад одну тисячу спорів, котрі пов’язані із договором управління майном.

Існування понад 19 років нормативних приписів регулювання цього договору не є достатнім періодом для оптимізації його положень і ця відносна новизна вказаного виду договору в історії української цивільстики зумовила наявність певних неточностей, або якщо казати більш прагматично – недопрацювань законодавця, у його правовому регулюванні.

Тому було розроблено декілька пропозицій для удосконалення правового регулювання договору управління майном.

По-перше, доречним буде додати положення про можливість поліпшення майна, яке передається в управління. Тобто встановити прямо заборону законом на істотні поліпшення майна без прямої згоди на це установника управління, якщо інше не передбачено договором.

Таким чином, не буде виникати спорів, пов'язаних із істотним поліпшенням майна без відома установника управління, котрі зробив управитель на власний розсуд і, в подальшому вимагає відшкодування витрачених коштів на таке поліпшення. Адже, можливо установник управління не бажає змін у своєму майні, наданого в управління.

По-друге, відповідно до ч. 1 ст. 1037 ЦК України управитель може відчужувати майно, передане в управління, укладати щодо нього договір застави лише за згодою установника управління.

Даним положенням не передбачена форма надання згоди установника управління: вона може бути як письмова, так усна. Наявність такої норми зумовлює ймовірність виникнення спорів, котрі пов'язані із наданням установником управління згоди на таке відчуження або укладення щодо такого майна договору застави в усній формі.

Надання усної згоди у такому випадку створює незрозумілість між сторонами, що може тягнути за собою відчуження або укладення щодо майна, котре перебуває в управлінні, на умовах чи з наслідками, які не є прийнятними для установника управління або котрі об'єктивно не відповідають загальним правилам укладення таких видів договорів.

Тому, пропонується зобов'язати управителя отримати згоду на такі дії установника управління лише у письмовій формі, якщо інше сторони не визначать в договорі.

Третій момент також пов'язаний із наданням згоди, передбаченої ст. 1037 ЦК України. Вважаємо, що в даній згоді мають прописуватися загальні умови, на яких буде відбуватися відчуження майна або передання його у заставу. Ці умови можуть стосуватися мінімальної оплати, строку, сторін.

Прописування даних умов вбереже установника управління від зловживання управителем наданими йому правами та допоможе уникнути схожих судових спорів.

По-четверте, реальність договору управління майном зумовлює те, що для набрання чинності цим договором, як і будь-яким реальним договором, недостатньо однієї зустрічної згоди сторін, необхідна передача майна.

Для уникнення виникнення суперечностей між сторонами доцільним було б на законодавчому рівні зобов'язати сторони разом із підписанням договору управління майном підписувати акт приймання-передачі предмета договору. Наявність даного акту буде невід'ємною частиною самого договору та слугуватиме додатковим доказом передачі управителю майна в управління, що мінімізує судові спори з даного приводу.

Отже, актуальними шляхами удосконалення українського законодавства, а саме цивільного законодавства є удосконалення положень, котрі пов'язані з договором управління майном: заборона істотного поліпшення майна, котре перебуває в управлінні без згоди установника управління, якщо інше не встановлено договором; обов'язковість письмової форми згоди установника управління на відчуження майна або укладення щодо нього договору застави з прописуванням загальних умов; обов'язковість укладення акту приймання-передачі предмета договору при передачі майна управителю.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Дмитро ЗАЛ

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

міжнародно-правовий факультет,
5 курс, 1 група

ДОКТРИНА ЗАБОРОНИ СУПЕРЕЧЛИВОЇ ПОВЕДІНКИ (ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Диспозитивний метод правового регулювання цивільних правовідносин надає сторонам великий обсяг свободи розсуду, однак на практи-

ці трапляються випадки, коли сторони нехтують погодженими домовленостями та допускають порушення основоположного принципу цивільного права – принципу добросовісності.

В цьому контексті вкрай доречно розглянути так звану доктрину *venire contra factum proprium* (доктрина заборони суперечливої поведінки), яка відповідно до позицій чималої кількості цивілістів, у тому числі суддів найвищої інстанції, є невід’ємною складовою принципу добросовісності.

Питання неприпустимості суперечливої поведінки учасника судового процесу та застосування судами доктрини *venire contra factum proprium* стали предметом уваги багатьох науковців, серед яких Федосєєва Т. Р., Крат В. І., Талучич І. Ю. та інші. Незважаючи на це та з огляду на поширеність у правозастосуванні вказаної доктрини, дослідження судової практики її застосування є вельми актуальним та вимагає уваги науковців.

Справедливо вказати, що визначення змісту доктрини заборони суперечливої поведінки, зазвичай, не викликає відповідних наукових дискусій, а відтак більшість дослідників сходяться у думці, що вказана доктрина розрахована на недопущення поведінки, яка містить певні протиріччя і характеризується діями, які не відповідають попереднім заявам, містять взаємовиключні позиції та є свідченням недобросовісного користування своїми правами [1, с.85]. У свою чергу, такі дослідники як Татулич І. Ю. ототожнюють цю доктрину із принципом естопелья, який по суті означає втрату особою права посилаючись на будь-які факти чи обставини в обґрунтування своєї позиції [2, с.265]. У цілому можна погодитись із наведеними розумінням досліджуваної доктрини та розглянути особливості її практичного застосування.

Аналіз судової практики підтверджує тезу про те, що суди все частіше вдаються до застосування доктрини *venire contra factum proprium*. Так, наприклад, у постанові Верховного Суду по справі № 2–7234/09 від 16.02.2022 року було викладено наступну правову позицію: «якщо особа, яка має право на оспорення документа (наприклад, свідоцтва про право на спадщину) чи юридичного факту (зокрема, правочину, договору, рішення органу юридичної особи), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що не буде реалізовувати своє право на оспорення, то така особа пов’язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити право на оспорення суперечити-

ме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права» [3]. У справі безпосередньо наголошується на суперечливій поведінці позивача, що виявляється у його намаганні визнати право власності на житловий будинок, який вже був успадкований ним за законом (у судовому порядку).

Не менш цікавою з огляду на предмет дослідження є постанова Верховного Суду по справі № 706/1716/18 від 12.01.2022 року. Суть справи була напряму пов'язана із договірними правовідносинами між адвокатом та його клієнтом (відповідачем). Так, клієнт свою касаційну скаргу обґрунтовував тим, що особистої участі у справі він не приймав, позову не визнавав та не уповноважував адвоката на вчинення вказаних процесуальних дій. На що суд, застосувавши доктрину заборони суперечливої поведінки, нагадав про те, що в матеріалах справи наявний ордер на надання правової допомоги, виданий на підставі договору, в якому не зазначено обмеження повноважень адвоката [4]. У цій справі Верховний Суд, по суті, акцентував увагу на суперечливій поведінці клієнта, яка виявилась в оспорюванні дій адвоката, який діяв відповідно до наданих йому клієнтом повноважень на підставі договору.

У постанові по справі № 752/14554/15-ц від 01.12.2021 року Верховний Суд висловив не менш обґрунтовані позиції та зауважив на допущенні одним з учасників суперечливої поведінки, оскільки після пред'явлення позову ним висловлювалася лише незгода з розміром заборгованості. Разом з тим, лише після трьох років розгляду справи він почав заперечувати факт укладання договору поруки та його дійсність [5]. З наведеного вбачається ще один з різновидів суперечливої поведінки сторін в межах такого способу захисту цивільних прав як визнання договору недійсним.

Таким чином, справедливо дійти до висновку про позитивну тенденцію збільшення практики застосування судами доктрини *venire contra factum proprium*, а також її розширене тлумачення у світлі цивільних правовідносин, що лише сприяє захисту прав та інтересів особи в сфері цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Федосєєва Т. Р. Неприпустимість суперечливої поведінки учасника судового процесу. Тези доповіді учасника круглого столу «Захист прав та інтересів в умовах реформування приватного права в Україні». 2022.

С.84–88. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/22929> (дата звернення 17.05.2022).

2. Татулич І. Ю. Естопель як складова добросовісності у цивільному судочинстві. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці. 2020. С.264–267. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2084/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%28pdf.io%29.pdf> (дата звернення 18.05.2022).
3. Постанова Верховного Суду по справі № 2–7234/09 від 16.02.2022 року URL: <https://opendatabot.ua/court/103402640-b5979142286f469ef255ee345aec0160>. (дата звернення 18.05.2022).
4. Постанова Верховного Суду по справі № 706/1716/18 від 12.01.2022 року URL: <https://opendatabot.ua/court/102892121-8e2aff7180908685a150b311e3be4494>. (дата звернення 19.05.2022).
5. Постанова Верховного Суду по справі № 752/14554/15-ц від 01.12.2021 року URL: <https://opendatabot.ua/court/1018733754dd0446072554a7a6240c9e7c0186ddf>. (дата звернення 19.05.2022).

Науковий керівник: Маслова-Юрченко Катерина Олександрівна, асистентка, кандидатка юридичних наук кафедри цивільного права № 2. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Олександра ЗАХАРІЯ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 3 курс, 14 група

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Діти-це головне надбання кожного народу, а щасливе дитинство-запорука здорової нації у майбутньому. Внаслідок військової агресії Росії на території України велика кількість дітей втратили батьків або залишилися без батьківського піклування. Окрім того, тисячі дітей і до війни не мали сім'ї і росли в дитячих будинках, які російські окупанти продовжують знищувати як об'єкти військової інфраструктури.

Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Зокрема, Конвенції про права дитини від

20 листопада 1989 року, у якій закріплено, що дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою, в тому числі і можливість її усиновлення з урахуванням, в першочерговому порядку найкращих інтересів дитини для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. [1]

Усиновлення як важливий інститут сімейно-правових відносин закріплюється в главі 18 Сімейного кодексу. Так, відповідно до ст. 207 СКУ, усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 цього Кодексу. Усиновлення провадиться у найвищих інтересах дитини для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. [2]

Наразі, багато українців та іноземців, хочуть допомогти та подбати про дітей, які втратили батьків чи потребують опіки.

Слід зазначити, що українським законодавством не передбачено спеціального механізму регулювання процесу усиновлення в умовах воєнного стану, тож усиновлення відбувається на загальних підставах, з урахуванням вимог, встановлених Сімейним Кодексом України та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №905 від 08.10.2008.

Особи, які хочуть усиновити дитину, повинні в обов'язковому порядку звернутися до служби у справах дітей за місцем свого проживання. Усиновити можна дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування, дитину, нотаріальну згоду на усиновлення якої надали її батьки або ж сама дитина, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити.

В умовах війни усиновлення дітей, провадиться лише в тих регіонах, де немає активних воєнних дій та працюють в звичному режимі органи державної влади України та місцевого самоврядування, і тільки по відношенню до тих дітей, щодо яких вдалося встановити вичерпні обставини життя їх батьків або інших родичів.

Крім того, під час воєнного стану суди тимчасово не здійснюють повною мірою своїх повноважень, а тому в багатьох областях України не можливо організувати процес усиновлення, який відбувається виключно в судовому порядку. Також можуть виникати складнощі із внесенням змін до актового запису про народження дитини тим органом

РАЦС, що перебуває в зоні бойових дій та тимчасово не функціонує. Варто було б передбачити повноваження вчиняти такі дії найближчим функціонуючим органом РАЦС у зв'язку із екстраординарною ситуацією, але для цього держава має перевести весь документообіг у цифровий простір.

Важливим моментом є і те, що усиновити можливо лише тих дітей, які перебувають на обліку. 13.03.2022 року Міністерство соціальної політики України надало офіційне роз'яснення щодо питання усиновлення в умовах воєнного стану, в якому зазначено, що діти, які сиротіють у зв'язку з воєнними діями, ще не перебувають на обліку з усиновлення. Отже, розпочати процедуру їх усиновлення наразі неможливо. [3]

Ризикованість та особливість усиновлення в теперішніх умовах полягають у неможливості точно переконатися в тому, що дитина не має батьків, або що батьки відсторонені від дитини судом. Адже, батьки, до прикладу, можуть знаходитися у важкому стані в лікарні в той час, коли дитину евакуювали та розпочали процес усиновлення, скасувати який вкрай важко. Варто було б передбачити в Сімейному кодексі України імперативну норму та заборонити усиновлення дітей, евакуйованих з зони активних бойових дій, що набули статус сиріт після початку їх ведення, протягом 6 місяців, наприклад, з моменту їх евакуації. Цей час необхідний для пошуку батьків чи близьких родичів або підтвердження факту їхньої смерті.

У цілому, при розгляді питання про усиновлення служби у справах дітей: перевіряють всі обставини щодо батьків дитини та виконання вимог щодо надання пакету документів особами, які виявили бажання усиновити дитину; встановлюють, чи може бути дитина усиновлена; з'ясовують чи наявні у дитини інші родичі і чи можуть вони піклуватись про дитину; забезпечують пріоритетну можливість виховувати дитину родичам.

Отже, застосування спрощеної процедури усиновлення дітей під час війни, інформація про яку дедалі більше шириться засобами масової інформації, суперечить вимогам Сімейного кодексу України, а за незаконну посередницьку діяльність або інші незаконні дії щодо усиновлення дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян взагалі передбачена кримінальна відповідальність.

У сучасних реаліях, в умовах війни, коли надзвичайно важко встановити обставини життя дітей, які підлягають усиновленню та їх батьків,

осіб, які бажають всиновити дитину, неможливо зібрати повний пакет документів для усиновлення – діти, позбавлені батьківського піклування, все ж можуть бути тимчасово влаштовані службами у справах дітей у сім'ю знайомих чи близьких родичів, у прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу.

Тим не менш, наявність спеціальної норми щодо усиновлення в умовах воєнного стану, набагато б спростила діяльність суб'єктів правозастосування у цій сфері, оскільки війна обумовлює забезпечення додаткових гарантій для дитини та усиновлювачів, а також необхідність у перегляді бюрократичних нюансів в межах цього питання, які заважають повноцінно захистити першочергові інтереси дитини.

Список використаної літератури

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Сімейний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон від 10.01.2002 р. Редакція від 19.02.2022. № 21–22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Офіційне роз'яснення Міністерства соціальної політики України «Усиновлення в умовах воєнного стану» від 13.03.2022р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG220067?an=2>

Сергій КАЗАНЦЕВ

асистент кафедри цивільного права
№ 1
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

ПІДСТАВИ ТА НАСЛІДКИ РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ

Як відомо, за ст. 598 ЦК України зобов'язання припиняється на підставах, встановлених договором або законом, однією з яких є розірвання договору.

Систематизуючи підстави розірвання договору, можна їх класифікувати за деякими критеріями. Перш за все, варто виділити розірвання договору за волею сторін (сторони) та розірвання договору на вимогу

сторони за рішенням суду. В свою чергу розірвання договору за рішенням суду можна поділити на розірвання договору внаслідок його порушення стороною, і розірвання без такого порушення.

Добровільне розірвання відбувається внаслідок укладення його сторонами договору про розірвання договору (ч. 1 ст. 651 ЦК). До нього застосовуються всі встановлені в ЦК правила про форму, порядок укладення та дійсність договору, зокрема:

- зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не випливає із звичаїв ділового обороту (ст. 654 ЦК);

- застосовуються правила про порядок укладання договорів (ст. 641–647 ЦК);

- застосовуються всі правила ст. 215, 203 про недійсність правочинів. Наслідками недійсності договору про розірвання договору є «реанімація» розірваного договору, оскільки підстави його припинення не існувало (ст. 236 ЦК).

В деяких випадках свобода укладання договору про розірвання договору може бути обмежена в інтересах третіх осіб. З моменту вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони не можуть розірвати або змінити договір без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом (ч.3 ст. 636 ЦК).

Визначаючи момент укладення договору про розірвання договору, варто зазначити, що оскільки такий договір є консенсуальним, то він є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції (ст. 640 ЦК). З цього ж моменту є розірваним і первісний договір.

Якщо договір змінюється або розривається у судовому порядку, зобов'язання змінюється або припиняється з моменту набрання рішенням суду про зміну або розірвання договору законної сили.

Виходячи з положень частини 3 ст. 651 ЦК, до способів розірвання договору за волею сторін (сторони) варто віднести і його припинення внаслідок односторонньої відмови сторони. Мова йде про припинення договірного зобов'язання шляхом вчинення одностороннього правочину у випадках, передбачених договором або законом.

Як зазначалося, така одностороння відмова може бути як пов'язана з порушенням договору другою стороною, так не і не залежати від дій

другої сторони. Такий спосіб припинення договірною зобов'язання за відсутності його порушення другою стороною є характерним, перш за все, для фидуціарних договорів, зокрема, договору доручення (ст. 1008 ЦК), договору комісії (ст. 1025 ЦК), а також і для деяких інших, наприклад, для договору дарування (ч. 2 ст. 722 ЦК), найму (ч. 2 ст. 763 ЦК).

Договір може припинитися внаслідок односторонньої відмови сторони також як спеціальний наслідок порушення договірною зобов'язання. В цьому разі право на вчинення правоприпиняючого одностороннього правочину залежить від дій (бездіяльності) другої сторони договору.

Розрізняють загальні та спеціальні підстави для односторонньої відмови від договору в разі його порушення. Загальними підставами є відмова кредитора від прийняття виконання (а по суті, від самого договірною зобов'язання) при простроченні боржника (ч. 3 ст. 612 ЦК). Спеціальні підстави визначені в окремих нормах Книги П'ятої ЦК, зокрема, в статтях 665, ч. 2 ст. 666, 782, 849 та багатьох інших.

Закон не містить спеціальних вказівок щодо форми одностороннього правочину з відмови від договору – тому діє правило ч. 2 ст. 205 ЦК – сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом.

Законодавство не містить окремої загальної норми, яка б чітко визначала момент вчинення такого правочину та як наслідок момент припинення первісного договору. Момент розірвання договору внаслідок односторонньої відмови врегульований тільки в деяких главах Книги 5 ЦКУ (зокрема в ч. 2 ст. 782 ЦК). В решті випадків доводиться звертатися до аналогії закону або будувати довгий логічний ланцюг, тому буде логічним доповнити ст. 615 ЦК четвертою частиною, яка б визначала, що у разі відмови однієї сторони від договору договір є розірваним з моменту одержання другою стороною повідомлення про відмову від договору.

Наступною групою підстав припинення договору є розірвання договору за рішенням суду.

В свою чергу до цієї групи підстав належать, по-перше, розірвання договору за рішенням суду внаслідок його порушення другою стороною та, по-друге, розірвання договору за рішенням суду без такого порушення.

Розірвання договору за рішенням суду при його порушенні боржником можна віднести до наслідків порушення зобов'язання (ст. 611 ЦК). Також тут варто виділити загальну підставу для винесення судом рішення про

розірвання договору на вимогу кредитора – істотне порушення договору (ч. 2 ст. 651 ЦК) та спеціальні підстави, які можуть міститися в самому договорі, так і бути зазначеними в законі (ст.ст. 659, 727, 783 та ін).

Друга група підстав включає в себе розірвання договору у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору (ст. 652 ЦК) та підстави, прямо зазначені в договорі та законі (ст. 1075, ст. 1142 ЦК та ін.).

Наслідки розірвання договору можна поділити на загальні та спеціальні.

Загальні наслідки в свою чергу варто поділити на наслідки, що впливають на існування самого зобов'язального правовідношення (у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються) та наслідки для існування взаємних прав вимоги сторін після розірвання договору (сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за зобов'язанням до моменту зміни або розірвання договору).

Спеціальні наслідки розірвання договору існують у вигляді виникнення додаткових зобов'язань після моменту розірвання договору. Першим з них є зобов'язання відшкодування збитків, завданих розірванням договору за рішенням суду у зв'язку з істотним порушенням договору. Другим спеціальним наслідком є виникнення права вимоги сторони повернення другою стороною розірваного договору того, що було виконане нею за зобов'язанням до моменту розірвання договору у випадках, прямо передбачених договором або законом (п. 1 ч. 2 ст. 678, ч. 2 ст. 693, ч. 5 ст. 727 тощо).

Богдан КАРНАУХ

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права №1
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗАВДАННЯ ШКОДИ СПІЛЬНИМИ ДІЯМИ: ВУЗЬКЕ І ШИРОКЕ ТРАКТУВАННЯ СТАТТІ 1190 ЦК УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 1190 ЦК України «особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність

перед потерпілим. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини» (курсив наш. – Б. К.).

Отож, ключове для застосування цієї статті питання – за яких умов шкода може вважатися такою, що була завдана *спільними* діями або бездіяльністю? Від цього залежить, чи може іще хтось, окрім того, чий дії безпосередньо потягли за собою шкоду, бути визнаний відповідальним як спілльник останнього?

Загалом, *in abstracto*, дається змоделювати два можливих тлумачення – вузьке і широке. За вузького тлумачення можна думати, що шкода завдається «спільними діями», тільки якщо є два або більше «співвиконавців», кажучи мовою кримінального права. Тобто тільки тоді, коли декілька осіб одночасно вчиняють рівнозначні шкідливі дії, у тому смислі, що дії кожного із деліквентів причинно пов'язані зі шкодою *не через дії іншого* деліквента, а безпосередньо, напряду. Ще по-іншому це можна сформулювати так: дії кожного із деліквентів були б визнані деліктом навіть за відсутності дій усіх інших спів-деліквентів. Прикладом може слугувати побиття потерпілого групою осіб.

При широкому трактуванні «спільні дії» включають будь-які форми співучасті у завданні шкоди, в тому числі і непряму причетність, що може полягати в наданні різного роду допомоги безпосередньому заподіювачеві шкоди (фінансової, іншої матеріальної допомоги чи допомоги у вигляді порад тощо) або підбурюванні його до завдання шкоди. За такого трактування, діапазон застосування статті 1190 ЦК України виявляється значно ширшим – до нього потрапляють дії не тільки безпосереднього виконавця (в термінах кримінального права), а й організатора, підбурювача та пособника також.

Якщо ми загалом згодні з ідеєю імплементації в цивільне право кримінально-правового інституту співучасті, то, вочевидь, слушним слід визнати широке трактування «спільних дій» у ст. 1190 ЦК України. Більш того, припущення протилежного привело б нас до нелогічного висновку.

Уявімо, наприклад, що четверо осіб за попередньою змовою вчинили пограбування крамниці, причому лише один із співучасників безпосередньо погрожував продавчині зброєю, вимагаючи віддати готівку з каси, тоді як інший – дістав ту саму зброю, ще інший – зорганізував автомобіль і транспортування, а ще інший – логістично підтримував операцію. При-

пустімо далі, що всі четверо були знайдені і визнані винними в кримінальному провадженні. Якщо виходити із вузького трактування статті 1190 ЦК України, то доведеться визнати, що за цивільним позовом потерпілої сторони має відповідати тільки один із чотирьох засуджених зловмисників (котрий погрожував продавчині зброєю). За вузького трактування доведеться дійти висновку, що з точки розу деліктного права шкода взагалі завдана діями тільки одного зловмисника.

Отож, за вузького трактування «спільних дій» отримуємо, що коло осіб, відповідальних згідно з цивільним правом, є вужчим за коло осіб, відповідальних згідно з кримінальним правом. Та логічним був би рівно протилежний принцип. Кримінальна відповідальність суворіша за цивільну. Закономірно, що більш суворій відповідальності має підлягати вужче коло причетних, а не навпаки.

Кримінальна відповідальність передбачає особистісний вимір осуду злочинця, тоді як цивільна відповідальність – лежить здебільшого в економічній площині (вона запобігає деліктам, саме через те, що робить їх економічно не вигідними). Тому, до кримінальної відповідальності слід притягати лише осіб, чий зв'язок зі злочином має тісний, особистісний характер, що виражається в їхньому злому умонастрої; натомість до цивільної відповідальності можуть притягатися також і ті, чия причетність до шкоди має економічну природу, в тому сенсі що дії такої особи з точки погляду мікро-економіки послуговували одним із факторів, що спричинився до кінцевого результату у вигляді завдання шкоди. Тому, на наше переконання, «спільне заповідання» в контексті деліктної відповідальності має трактуватися не вужче (тобто так само широко, або й ширше), ніж поняття співучасті в кримінальному праві.

Михайло КОРНЕСЮК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури студент 3 курсу,
2 група

SMART-КОНТРАКТ

Світ не стоїть на місці, сьогодні, одним із основних напрямів розвитку сучасної цивілізації є переведення інформації в цифрову форму.

Розвиток інформаційних технологій, технологій розподілених мереж, електронної торгівлі, електронного документообігу, електронних баз даних та криптовалют призвів до закономірного виникнення нових видів цивільно-правових договорів – SMART-контрактів.

Дану проблематику досліджували такі вчені, як: Н. Бойко, В. Мороз, В. Бутерін, Д. Дрешер, А. Косба, Е. Міллер, М. Раскін, А. Тарасюк, І. Корж та інші.

Взагалі, концепція SMART-контракту була запропонована Ніком Сабо у 1996 році, як «високорозвинена практика» договірного права. Він визначав SMART-контракт, як певний алгоритм дій у цифровій формі, на основі криптографічних протоколів в межах яких сторони виконують взяті на себе обов'язки.

Вагомим кроком вперед у становленні SMART-контракту став інноваційний проєкт Блокчейн Сатоші Накамото, який виступав повністю децентралізованою цифровою технологією, яка підтримує перевірку, виконання та запис транзакцій між різними сторонами. Прикладами реалізації такої технології є криптовалюти: Bitcoin, Ethereum, Cardano тощо.

За своєю правовою суттю SMART-контракт є цифровою формою цивільно-правового договору, умови якого виражені у вигляді програмного коду. SMART-контракт також має такі звичні нам елементи, як: сторони договору, предмет договору та істотні умови договору.

У випадку вдалої реалізації, SMART-контракт здатен значно спростити та прискорити різні юридичні формальності, які, станом на сьогодні, є ще й доволі витратними. SMART-контракт виключає людський фактор, а відповідно і можливість шахрайства чи помилки, адже технологія блокчейн просто не дасть внести зміни в алгоритм без відома інших, що і виступає гарантуванням виконання умов договору.

SMART-контракти застосовуються сьогодні у різних сферах життя суспільства, зокрема: при первісному розміщенні токенів (ICO), при наданні таких банківських послуг, як торгівельне фінансування та кредитування, при міжнародній торгівлі та навіть у сфері ведення державних реєстрів та закупівель.

Незважаючи на низку переваг, SMART-контракти мають і певні недоліки, через які, їхнє застосування обмежене і не настільки поширене, як могло би бути. Серед таких чинників:

- використання технології блокчейн передбачає розрахунки лише у криптовалюті;

- деякі умови цивільно-правових угод досить важко викласти у формі математичного алгоритму;
- коли SMART-контракт почав виконуватися його неможливо зупинити/змінити, що зумовлено специфікою технології блокчейн.

Варто зазначити, що станом на сьогодні, в Цивільному кодексі України відсутнє законодавче закріплення дефініції «SMART-контракт». Тому було би доцільно в основному акті цивільного законодавства України присвятити окрему статтю (чи кілька статей) поняттю, особливостям укладення та виконання SMART-контракту. Це дозволить належним чином врегулювати дану проблематику. Проте, не варто забувати, що такі зміни варто проводити комплексно та враховувати усі спірні та проблемні аспекти даного питання.

Підводячи підсумки, потрібно зауважити, що світ невпинно розвивається і нам потрібно розвиватися разом із ним. SMART-контракт уже є нашим сьогоденням, а тому, зважаючи на усі його позитивні аспекти, нормативно-правове закріплення SMART-контракту в Україні, як цивільно-правового договору – це лише питання часу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Наталія КОРОБЦОВА

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права
№1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВІНДИКАЦІЯ БІОМАТЕРІАЛУ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Біологічний матеріал з моменту його відокремлення перестає бути складовою частиною організму людини і отримує новий правовий статус.

Досягнення в галузі медицини та генетики кінця ХХ та початку ХХІ століть відкривають нові шляхи використання людських органів, тканин та вимагають сучасного ставлення законодавця як до самого про-

цесу використання цих об'єктів, так і до можливості застосування до них певних заходів захисту.

Матеріальність біологічних матеріалів, а також можливість бути предметом ряду цивільно-правових правочинів, здатність викликати попит та пропозицію, можливість задовольняти потреби як окремої людини так і суспільства в цілому, свідчать про необхідність розгляду їх в якості *об'єкту цивільних прав – речей*. А специфіка їх створення, «дефіцитність» окремих із них дозволяють розглядати їх в якості *речей, обмежених в обороті*.

Однак, зосереджуємо увагу на тому, що тільки відокремлений від людини біологічний матеріал можливо розглядати в якості самостійного об'єкту цивільних прав. Саме з моменту фізичного відокремлення біоматеріал повинен належати особі-оригінатору на праві власності. При цьому, в повному обсязі реалізувати своє право власності на даний об'єкт, особа може лише при наявності законодавчо закріпленого механізму захисту свого права.

Розглядаючи біологічний матеріал людини в якості речі, яка належить оригінатору на праві власності, можливим є застосування речово-правових способів захисту у разі його порушення, одним із яких є *віндикація*.

При цьому потрібно розуміти, що біоматеріал є специфічним об'єктом цивільних прав, незважаючи на те, що повністю відповідає ознакам речей. Саме специфічність, особливість, а також унікальність даної речі визначає одну із проблем застосування віндикації біоматеріалу.

Біоматеріал, як річ, повинен бути здатним до віндикації. Так, можливо ставити питання про віндикацію тіла або частин тіла померлої людини (справа *Doodeward v. Spence*) [1]. Англо-американській судовій практиці відомі також справи, в яких суди задовольняли позовні вимоги про повернення зразків репродуктивних матеріалів. Законними володільцями, яким повертаються дані об'єкти, залежно від закріплених на законодавчому рівні концепцій виникнення права власності, визнаються родичі померлих осіб, особи, які своєю працею «змінити» первісний стан біоматеріалів (медичні установи, дослідницькі центри) або держава. Однак, віндикація буде неможливою у випадках проведення трансплантації, якщо відокремлений орган або тканина вже пересаджені реципієнту. Хоча при цьому наочним може бути факт порушення права власності на відповідний об'єкт – річ (у випадках незаконної трансплантації), особа – порушник даного права, а також відома особа – володілець даної речі,

все ж таки належним способом захисту даного права можна вважати лише відшкодування заподіяної шкоди (матеріальної та моральної).

На можливість здійснення віндикації впливає й правовий статус певного біоматеріалу. Здатність біоматеріалу задовольняти потреби людини, суспільства нами визначалася як одна із ознак речі, якій на сьогодні відповідає не весь біологічний матеріал людини. Отже, віндикація буде доречною та можливою, якщо певний біоматеріал становить цінність для оригінатора або іншого законного володільця. Так, не будуть визнаватися самостійними об'єктами цивільних прав – речами біологічні «відходи», отримані в ході проведення операцій, а також інший матеріал, який позбавлений такої «цінності», «користі», тобто той, який при сучасному рівні розвитку науки, не має подальшої мети використання.

Певні труднощі у застосуванні віндикації виникають стосовно біоматеріалу, який має «подвійну» природу, як то ембріон людини. На міжнародному рівні людські ембріони не визнаються «майном» [2]. Ряд науковців при цьому зазначають, що ембріон людини, створений в лабораторних умовах до перенесення в організм жінки, виступає в якості унікального об'єкта матеріального світу, правове положення якого найбільш схоже з категорією речей. Отже, потрібно відмежовувати правовий режим ембріонів *in vivo* та *in vitro*. Проведення селекції, редукції, кріоконсервації ембріона *in vitro* свідчить про можливість ставлення до нього як до речі. Визнаючи речево-правову природу ембріона, англо-американська судова практика вважає можливим використовувати й відповідні засоби захисту прав на них, в тому числі й віндикаційний позов про повернення незаконно утримуваного майна для передачі іншим особам (справа *York v. Jones*) [3]. Але очевидним є те, що самостійним об'єктом є лише ембріон *in vitro* і тільки до моменту імплантації в організм жінки. Таке «специфічне» правове положення ембріону є цілком виправданим, оскільки сучасний розвиток біомедицини, генетики вимагає по-новому подивитися на ембріон, розглядати його не тільки з позиції принципів біоетики, а і як об'єкт наукових досліджень, об'єкт речового права.

Іноді при розгляді справ судами заперечується можливість проведення віндикації, а також застосування інших речево-правових засобів захисту прав, посилаючись на невизначеність біоматеріалів власністю оригінатора на законодавчому рівні, тим самим захищаються інтереси держави всупереч захисту прав окремих осіб, в тому числі й прав на

«комерційну складову» від діяльності по використанню даних об'єктів (справа *Moor v. Regents of The University of California*) [4].

На сьогодні позиція законодавця ще не є остаточно визначеною а ні щодо правової природи, правового статусу біологічного матеріалу людини, а ні щодо права, на якому вони будуть належати суб'єктам. Однак доволі широка сфера використання біоматеріалу свідчить про нагальну потребу на законодавчому рівні визначитися як з його правовим статусом, так і зі створенням дієвого механізму захисту прав на біологічний матеріал людини.

Список використаних джерел:

1. Doodeward v. Spence [1908]. URL: <http://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/cases/cth/HCA/1908/45.html?stem=0&synonyms=0&query=title%28doodeward%20and%20spence%20%29> (дата звернення: 25.04.2022).
2. Посібник за статтею 1 Протоколу №1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Захист власності. URL: <https://www.echr.com.ua/publication/zaxist-vlasnosti-posibnik-zi-st-1-protokolu-1/> (дата звернення: 25.04.2022).
3. York v. Jones [1989]. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/717/421/1584239/> (дата звернення: 25.04.2022).
4. Moor v. Regents of The University of California. URL: <https://www.casebriefs.com/blog/law/property/property-law-keyed-to-cribbit/non-traditional-objects-and-classifications-of-property/moore-v-regents-of-the-university-of-california-2/> (дата звернення: 25.04.2022).

Анна КУХАРЧУК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Факультет прокуратури, 2 курс, 2 група

СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

За загальним правилом, до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Так, у спадщину можуть передаватися як певні речі (земельні ділянки, транспортні засоби, та ін.), так і майнові права. Проте, відповідно до ст. 1219 ЦК України не входять до

складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема, особисті немайнові права.

Так, права інтелектуальної власності поділяють на майнові та немайнові, тому необхідним є звернення до спеціального законодавства для конкретизації положень про права, які можуть входити до складу спадщини.

Варто звернути увагу на те, що найбільш повно на законодавчому рівні врегульовано відносини спадкування саме у сфері авторського права. Так, відповідно до позиції Дідик В. А., останнє являє собою сукупність прав, які належать автору у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки або мистецтва.

Окрім цього, Войцеховська А. поділяє авторські права майнові та особисті немайнові та зазначає: що «майнові права забезпечують виключність автора в галузі економічної експлуатації твору; натомість особисті немайнові права захищають емоційний зв'язок, який єднає автора з його твором».

Згідно зі ст. 440 Цивільного кодексу України, майновими правами інтелектуальної власності на твір є:

- 1) право на використання твору;
- 2) виключне право дозволяти використання твору;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, у тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, установлені законом.

Тоді, відповідно до ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», до майнових прав автора на твір належать такі:

- 1) виключне право на використання твору;
- 2) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Отже, авторські права поділяються на ряд правомочностей, що різняться за характером. Першість з яких, займають саме немайнові, серед яких, наприклад, право авторства, право на ім'я, на оприлюднення та ряд інших.

Права авторства, на мою думку, є одним із основоположних та, перш за все, є правом творця на визнання бути автором власного витвору мистецтва. Воно виникає з моменту створення твору та, згідно положень законодавства, належить виключно митцю. Отже, можемо говорити про

нерозривний зв'язок, роль якого полягає у неможливості передачі немайнового авторського права іншим. У випадку недобросовісних дій, вони розцінюються як плагіат, або ж як називають в літературі – лже-авторство. Тому вказані питання захищаються ст. 432 Цивільного Кодексу та ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Щодо питання майнових авторських прав, то одним з таких є право на отримання винагороди, щодо спадкування якого слід відзначити наступне. Виходячи із положень законодавства, як зазначає Басай О. В., можемо виділити загальний та спеціальний порядок виплати авторської винагороди. За загальним правилом автор (чи інша особа, яка має таке право) володіє можливістю вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору. Однак, спадкоємці теж можуть здійснювати захист зазначеної правомочності. Так, у разі недобросовісного присвоєння авторства померлого третьою особою, вони можуть звернутись до суду з позовом про відновлення особистих немайнових прав.

Проте, як слушно зауважують в науковій літературі, варто відрізнити спадкування права вимагати виплати винагороди за використання твору та інших майнових авторських прав, від спадкування авторської винагороди, яка була нарахована за життя автора, але своєчасно він її не отримав. Так, на думку більшості дослідників, зокрема Заїки Ю. О., в цьому разі, об'єктом спадкування є не виключне авторське право, а певна грошова сума.

Щодо вказаного питання варто й звернутись до норм Закону України «Про авторське право і суміжні права», відповідно до ч. 2 ст. 17 якого, за оприлюднення і кожне публічне виконання, показ, демонстрацію чи сповіщення аудіовізуального твору, його здавання у майновий найм і (або) комерційний прокат його примірників за всіма авторами аудіовізуального твору зберігається право на справедливую винагороду, що розподіляється і виплачується організаціями колективного управління або іншим способом.

Право на оприлюднення, як ще одне майнове право, на відміну від інших особистих прав, здатне переходити у спадщині. Проте, складнощі виникають лише у випадку, коли щодо оприлюднення твору є спеціально встановлена заборона автора. Окрім цього, на сьогодні, законодавство не містить будь-яких обмежень прав спадкоємців щодо оприлюднення творів померлих а, отже, дане питання вирішується виключно на їх розсуд.

Але, варто вказати важливе положення з приводу того, що до спадкоємців переходять не лише права, що належали спадкодавцю, але і обов'язки. Так, перші відповідають по боргах спадкодавця (суб'єкта авторського права) (ст.1281,1282 ЦК).

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене, можемо зробити висновок, що проблема спадкування авторського права має значний теоретичний та практичний інтерес. Це пов'язано з відсутністю чіткого порядку регламентації цих прав у законодавстві, передусім у ЦК України.

Ірина МАЛІНОВСЬКА

асистент кафедри цивільного права
№ 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
канд. юрид. наук, доц.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» № 815-ІХ від 21.07.2020 р. (далі – Закон № 815-ІХ) пов'язують суттєві зміни до законодавства щодо забезпечення виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині узгодження положень чинного законодавства України щодо охорони прав на промислові зразки із правом Європейського Союзу.

Відповідно до Угоди про асоціацію та у зв'язку з набранням чинності Законом № 815-ІХ пов'язано також набуття чинності змін до закону «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 року № 3688-ХІІ (редакція від 14.10.2020, підстава – 703-ІХ) і виникнення додаткового нового критерію охороноздатності для промислового зразка, саме – індивідуального характеру.

Отже, промисловий зразок визнається таким, що має індивідуальний характер, якщо *загальне враження*, яке він справляє на *інформованого користувача*, відрізняється від загального враження яке справляє на

такого користувача будь-який інший промисловий зразок, доведений до загального відома щодо:

- зареєстрованого промислового зразка – до дати подання заявки до НОІВ або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету;
- незареєстрованого промислового зразка – до дати, на яку промисловий зразок, щодо якого вимагається охорона, вперше був доведений до загального відома [1].

Під час оцінки наявності чи відсутності індивідуального характеру як критерію охороноздатності для промислового зразка має враховуватися природа виробу, в якому він втілений а також галузь сфери господарювання в якій він буде використовуватись.

Проте також потрібно підкреслити значущість для індивідуального характеру ступеня *свободи автора під час створення промислового зразка*.

Отже, при визначенні індивідуального характеру як критерію охороноздатності для промислового зразка потрібно здійснити аналіз цього об'єкту права інтелектуальної власності з погляду і точки зору змісту поняття «інформованого користувача». А потім, визначити відмінності чи тотожності загального враження від промислового зразка з обов'язковим наступним урахуванням ступеня свободи автора. Ось, наприклад, у судовій справі С-281/10 Р – PepsiCo/Grupo Promer Mon Grafika у п. 53 (висновки суду) поняття «інформованого споживача» знаходиться посередині між пересічним споживачем, що застосовується у справах щодо торговельних марок, від якого не вимагається жодних спеціальних знань і який, зазвичай, не здійснює прямого порівняння між торговельними марками, та фахівцем у зазначеній галузі, який є експертом із глибокими технічними знаннями. Таким чином, поняття «інформований користувач» означає користувача, який приділяє вже не середній рівень уваги, а особливу уважність, пов'язану або із його особистим досвідом, або із широким знанням галузі, про яку йдеться. А у п.59 підкреслюється, що термін «інформований» передбачає, що користувач, не будучи дизайнером або технічним експертом, знає про різні проекти, які існують у відповідному економічному секторі, що він має деякі знання про елементи, які зазвичай мають ці конструкції, і що він використовує ці продукти з порівняно великою увагою через його інтерес до них.

Щодо *свободи автора при створенні промислового зразку*, визначення ступеня якої є важливим для оцінки індивідуального характеру, то у Рі-

шенні Генерального суду (П'ятої палати) від 18 березня 2010 року Grupo Promer Mon Graphic, SA (Іспанія), у Справі T-9/07, зроблено висновок, що *чим більш обмежений ступінь свободи автора оскаржуваного промислового зразка, тим менше відмінностей між протиставленими промисловими зразками*, чого достатньо для того, щоб справити відмінне загальне враження на інформованого користувача. Ось, наприклад, у справі [2020] EWHC 3391 (IPEC) усі сторони погодилися, що «не існувало жодних обмежень щодо свободи автора, а також не було визначено жодних елементів промислового зразка, що були б зумовлені *виключно технічною функцією*. Дизайнер балеток має дуже широкий ступінь свободи при розробці дизайну – хоча взуття повинне залишатися на нозі і забезпечувати можливість ходьби, наявні промислові об'єкти показують, що балетки відрізняється за формою, текстурою, кольорами та матеріалами. Викладене в пунктах 74 і 75 підкреслює дуже широку свободу автора» [3]. Отже, можна дійти висновку що у даній справі суд дійшов висновку що технічні функції виробу чи їх частини не обмежують свободу автора при створенні виробу. Проте свобода автора все таки може обмежуватися функціональними обмеженнями. Адже вимоги, пов'язані з використанням промислових зразків, однозначно призводять до значного обмеження варіантів такого об'єкта та, відповідно, вузького ступеню свободи автора.

Проте, дослідивши судову практику ЄС, можна зробити висновок, що оцінка індивідуального характеру промислового зразка (далі-ПЗ) є, по суті, результатом проведення чотирьохетапної експертизи, а саме: (1) *визначення галузі*, до якої належать вироби, у яких передбачається втілити або вмістити ПЗ; (2) *визначення інформованого користувача цих виробів*, відповідно до їх призначення та, з посиланням на цього інформованого користувача, визначення ступеню обізнаності з попередньо наявними ПЗ та рівня уваги при порівнянні ПЗ, тоді як таке порівняння, за можливості, є прямим; (3) *визначенні ступеня свободи автора* при розробці ПЗ; і (4) *визначенні результату порівняння розглянутих ПЗ*, зважаючи на галузь, про яку йдеться, ступінь свободи автора та загальне враження, що справляє на інформованого користувача спірний ПЗ, права на який оскаржуються та будь-який більш ранній ПЗ, тобто той який було доведено до загального відома» (Guidelines, 5.7.2.2).

Список використаної літератури:

- 1) Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 № 3688-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.

- 2) Рішення Суду Рішення Суду (Четвертої палати) від 20 жовтня 2011 року PepsiCo, Inc. проти Grupo Promer Пн Графіка SA. C-281/10 P <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?oqp=&for=&mat=or&lgrec=en&jge=&td=%3BALL&jur=C%2CT%2CF&num=C-281%252F10P&page=1&dates=&pcs=Oor&lg=&pro=&nat=or&cit=none%252CC%252CCJ%252CR%252C2008E%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252Cfalse%252Cfalse&language=sk&avg=&cid=595850>
- 3) *Rothy's Inc v Giesswein Walkwaren AG* [2020] EWHC 3391 (IPEC) (16 December 2020) (bailii.org)

Аріна МІШЕВСЬКА

студентка 1 курсу магістратури, 5 групи
факультету юстиції

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СУТНІСТЬ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Договір є особливим способом регулювання суспільних відносин в усіх правових інститутах. Для цивільного права він відіграє значно більшу роль і є основною передумовою, яка породжує цивільні права та обов'язки.

Для початку потрібно з'ясувати поняття і зміст цього виду договору, а потім виділити низку характерних рис. Дослідженню цього питання присвятили свої роботи такі визначні науковці-правники, як Ю. О. Заїка, О. О. Первомайський, Є. О. Рябоконь, В. В. Васильченко, Є. О. Харитонов, С. Я. Фурса, І. В. Спасібо-Фатєєва, В. Ю. Чуйкова та інші.

Ю. Заїка присвятив роботи вивченню питань, присвячених загальній характеристиці природи спадкового права, Є. І. Фурса, натомість, ретельно вивчав питання суб'єктного складу спадкового договору. [2, с. 240]

Визначення спадкового договору більш доцільно розглядати в контексті аналізу норми Цивільного Кодексу. Так, у статті 1302 ЦК України за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. Права та обов'язки сторін за спадковим договором виникають з моменту досягнення згоди щодо всіх істотних умов договору, тому він є консенсуальним.

Спадковий договір не може розглядатися як самостійний вид спадкування, оскільки відповідно до ст. 1217 ЦК України спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Але у спадковому договорі присутні певні риси спадкування, у поєднанні із наявністю ознак договору з надання утримання.

Спадковий договір за своєю сутністю є відплатним договором, отже, не встановлення угодою сторін таких умов, як покладення на набувача обов'язку вчинити певні дії, свідчить про відсутність самого спадкового договору. [1, с. 112]

Важливо у розумінні цього питання визначити головну умову спадкового договору – предмет. Відповідно до положень ЦК України ним може бути майно фізичної особи. Відповідно до ст. 190 ЦК України, таким майном може бути окрема річ або сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Внаслідок цього, спадковим договором може встановлюватися лише речове право, а саме лише право власності спадкоємця.

Аналізуючи статтю 1303 ЦК України доречно звернути увагу на частину першу, у якій зазначається, що відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особа. Виходячи зі змісту норми стає зрозуміло, що відчужувачем може бути тільки фізична особа, оскільки після настання смерті цієї особи її майно переходить у власність до набувача.

Щодо характеристики оплатності, то спадковий договір прийнято вважати відплатним. На користь такого висновку свідчить та обставина, що набувач у разі смерті відчужувача набуває право власності на майно останнього, завдяки чому отримує повну або часткову компенсацію за витрати, зроблені ним у процесі виконання розпоряджень відчужувача. [4, с. 41]

Ця особлива риса означає, що при укладанні такого договору право на майно у набувача виникає виключно після смерті спадкодавця, і не раніше. По-друге, спадковий договір є підставою виникнення алеаторних зобов'язань, тобто зобов'язань із невизначеним змістом стосовно витрат, яких може зазнати боржник. За цією ознакою спадковий договір відрізняється від заповіту, який є безоплатним правочином. [4, с.41]

Також *важливою умовою чинності спадкового договору* є його форма укладання. Такий договір має бути укладеним письмово, з нотаріальним посвідченням відповідно до статті 1304 ЦК України. Особлива

форма спадкового договору має велике значення тому, що у разі, коли законодавець визначає певну форму договору він вважається нечинним, якщо така форма буде порушена або один із учасників буде ухилятися від належного оформлення.

Отже, у цій роботі було розглянуто поняття спадкового договору відповідно до національного законодавства, а також було виділено характерні риси, форму укладання договору, предмет та сторони, які можуть його укладати, а також була надана стисла характеристика цього договору.

Список використаної літератури:

1. Мазуренко С. Особливості укладення спадкового договору. Право України. 2004. №2. с. 112
2. Самчук-Колодяжна З. Ф. Особливості спадкового договору: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2012. №20. с. 240–242.
3. Цивільний кодекс України: редакція від 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.05.2022)
4. Обривкіна О. М. Особливості спадкового договору: правовий аспект. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2019. №2. с. 39–45.

Науковий керівник: Печений Олег Петрович, к.ю.н. доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Катерина НЕТІПА

Здобувач вищої освіти

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Факультет юстиції, 5 курс, 5 група

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПАДКОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із найважливіших цивільно-правових інститутів є інститут спадкування. Він є втіленням таких принципів цивільного права як неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини,

неприпустимість позбавлення права власності, свободи здійснення правочинів та ін.

На сьогодні Цивільним Кодексом України (далі – ЦК України), Законом України «Про нотаріат» та низкою підзаконних актів врегульовано питання реалізації спадкових прав на території України. Так на законодавчому рівні визначено порядок відкриття спадщини (ст.1220 ЦК України), місце відкриття (ст.1221 ЦК України), порядок здійснення права на спадкування (ст.ст.1268–1285 ЦК України), видачі свідоцтв про право на спадщину (ст.ст.66–69 ЗУ «Про нотаріат»), окремі аспекти застосування норм права містяться у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 року № 7 «Про судову практику в справах про спадкування», листі Вищого спеціалізованого суду від 16.05.2013 № 24–753/0/4–13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування», а також правових позиціях Верховного Суду щодо окремих справ, зокрема у Постановах Великої Палати Верховного Суду у справі № 359/3373/16-ц від 23 листопада 2021 року, справі № 671/22/19 від 24 травня 2021 року, справі № 917/1338/18 від 2 листопада 2021 року та ін.

Загалом, можна дійти висновку, що спадковий процес від моменту висловлення волі спадкодавця до моменту фактичного отримання спадщини спадкоємцем доволі чітко та детально врегульований чинним законодавством України. Дійсно, так звані «класичні» випадки, коли спадщина, спадкодавець, спадкоємці та інші задіяні у процесі особи знаходяться на підконтрольній Україні території, як показує практика, майже не викликають якихось практичних складнощів. Варто сказати, що за останні 8 років з анексією Криму та окупацією окремих територій Донецької та Луганської областей було прийнято низку актів, які регулювали питання відкриття та прийняття спадщини особами з відповідних територій.

З початку повномасштабної війни в Україні 24 лютого 2022 року різких змін зазнала кожна сфера життя українського суспільства, зокрема й у правова. У питаннях спадкування також відбулися корективи, які дають змогу здійснювати свої спадкові права навіть у таких непростих реаліях сьогодення.

З прийняттям рішення про ведення воєнного стану, також було розроблено та прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164,

Наказ Міністерства юстиції України № 1307/5 від 01.04.2022 року, Наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату». Саме ці акти становлять основу для реалізації спадкових прав в Україні на час воєнного стану. Пропоную більш детально приділити увагу окремим аспектам у спадкуванні, які зазнали змін у нових українських реаліях.

Перш за все, варто сказати, що Нотаріальна палата України веде Перелік нотаріусів, які провадять свою діяльність під час воєнного стану. Розміщено цей Перелік на офіційному сайті Нотаріальної палати, звернувшись до нього можна обрати нотаріуса, до якого найбільш зручно звернутися для здійснення ним окремих нотаріальних дій. В умовах воєнного стану, якщо особа не має можливості звернутися до нотаріуса за місцем знаходження нерухомого майна чи за останнім місцем проживання спадкодавця, вона може звернутися до будь-якого нотаріуса з Переліку в Україні. Цей нотаріус відповідно заведе спадкову справу.

Враховуючи, що можливі технічні умови, за яких доступу до Спадкового реєстру у нотаріуса не буде, то в такому випадку спадкова справа заводиться без використання цього реєстру, в подальшому протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу нотаріусом має бути перевірено наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту. Якщо попередньо заведеної спадкової справи у реєстрі не має, то нотаріус має зареєструвати ту спадкову справу, яку він завів, коли не мав доступу до Спадкового реєстру.

Станом на травень 2022 року до Спадкового реєстру припинено доступ у Донецькій, Луганській та Херсонській областях, Автономній Республіці Крим, а також частково у Запорізькій, Миколаївській та Харківській областях (частково).

Також необхідно враховувати, що після усунення обставин, спричинених військовим або надзвичайним станом, заведені не за місцем відкриття спадщини спадкові справи підлягають передачі нотаріусу за місцем відкриття спадщини для видачі свідоцтв про право на спадщину, як цього вимагають положення ч.1 ст.66 ЗУ «Про нотаріат».

Щодо строку для прийняття спадщини, то з початку воєнного стану, у нашому випадку з 24 лютого 2022 року, перебіг цього строку зупиняється. Тобто якщо на момент оголошення воєнного стану шестимісячний строк для прийняття спадщини не сплив, то його відлік зупиняється і буде

поновлений з припинення воєнного стану. Якщо особа померла під час вже введеного воєнного стану, то відлік строку для прийняття спадщини почнеться від дня завершення воєнного стану. При цьому це не означає імперативну заборону на звернення до нотаріусу із заявою про прийняття спадщини під час діючого воєнного стану, якщо особа немає об'єктивних перешкод для такого звернення.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що і спадкування, як і кожна сфера життя, на разі пристосувалася до існуючих реалій. Внесені зміни до існуючих нормативно-правових актів та прийняття нових покликані забезпечити реалізацію спадкових прав належним чином навіть в умовах воєнного стану. Враховуючи, що такі обставини є новими для України, тому на разі ми маємо можливість спостерігати як формується практика використання цих норм, які можливі прогалини покаже нам їх практичне застосування, а від так ми будемо свідками формування і судової практики з вирішення питань пов'язаних зі спадкуванням в умовах воєнного стану.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри цивільного права № 1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого Печений Олег Петрович.

Анна ПАВЛИК

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 3 курс, 2 група

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Інститут довірчої власності не є новелою українського законодавства, закон щодо його впровадження набув чинності ще 7 жовтня 2019 року. Метою дослідження є визначення недосконалостей практики впровадження довірчої власності у законодавство України та пропозиція способів їх покращення.

Аналізом окремих аспектів довірчої власності займаються як науковці, так і юристи-практики, зокрема: Ю. Колос, І. Тетеря, К. Г. Некіт, А. О. Рябчинська, Є. Г. Некіт, І. В. Венедіктова, А. В. Єгоров.

Як повідомляє нам ч. 1 ст. 597¹ Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), право довірчої власності є способом забезпечення виконання

зобов'язання, за яким одна сторона (довірчий засновник) передає майно другій стороні (довірчому власнику) на праві довірчої власності. Законодавець визначає його як різновид права власності, що виникає на підставі договору про управління майном або закону. Довірчу власність було започатковано з метою збільшення обсягів кредитування бізнесу як альтернативу звичній нам іпотеці. Але чому ж дана процедура не набула очікуваної популярності? Відповідь криється в деталях.

По-перше, на нашу думку, слід звернути увагу на один із елементів змісту, а саме – суб'єктний склад. Договір довірчої власності за своєю природою є двостороннім. І згідно із положеннями § 8 ЦК України, користуватися майном може довірчий засновник або інша визначена договором особа. Тобто, тут сторони можуть зазначити як третю особу, так і довірчого власника. Для того, щоб зробити таке «співіснування» більш взаємовигідним та ефективним, пропонуємо два варіанти змін.

З точки зору логіки, доцільним було б закріплення у ЦК України права користування предметом договору саме за довірчим власником, а не довірчим засновником. Оскільки, довірча власність більшою мірою встановлюється для того, щоб забезпечити вимоги кредитора (довірчого власника) і знизити ризики невиконання зобов'язання. Кредитор буде користуватися даним майном, отримувати від нього плоди та доходи, які будуть зараховуватись у погашення боргу перед ним. Такий стан справ задовольнить і боржника, і кредитора, оскільки обсяг зобов'язання буде зменшуватись. Зокрема, цей спосіб не варто було б поширювати на довірчу власність на житлові приміщення, їх доцільно відокремити з точки зору практичності. Але даний спосіб є проблемним у тій частині, що його запровадження потребуватиме внесення змін до положень ЦК України, так як законодавством України на сьогодні не допускається можливість поєднання функцій довірчого управителя та вигодонабувача в одній особі, на чому також наголошувала К. Г. Некіт.

Другий варіант, який запропонував Ю. Колос, вважаємо його також вартим уваги. Він зазначив на можливості зробити цей договір тристороннім. Спосіб передбачає віднесення майна на баланс третьої особи. Це могло б бути позитивним моментом для банків, оскільки у випадку порушення ця третя особа займатиметься продажем майна, а банки одразу отримають «живі» кошти і не муситимуть самі займатися продажем майна. Цей спосіб є доцільним з точки зору практичності, оскільки передбачає делегування певних прав та обов'язків з управління майном довірчих засновника і власника третій особі.

По-друге, ще одним аспектом, на якому варто наголосити, є визначення ціни об'єкта довірчої власності. Ч. 3 ст. 597⁸ ЦК України вказує, що ціна продажу об'єкта довірчої власності встановлюється довірчим власником одноособово та не може бути меншою за мінімальну ціну, повідомлену боржникові (користувачеві, довірчому засновникові). На нашу думку, доцільним було б закріплення визначення ціни за домовленістю сторін або оцінювачем, нарівні звичайних цін на майно. І ось чому. Довірчий власник може встановити ціну таким чином, що довірчий засновник все одно не зможе викупити майно за переважним правом. Потім продати майно за низькою, неринковою ціною і ще залишити за собою вимогу про сплату решти грошових коштів до боржника в тій частині, де їх не покрили кошти від проданого майна. Або, як мінімум, можна закріпити обов'язок кредитора додержуватися встановлених ринкових цін. Адже це забезпечило б захист інтересів боржника від можливих маніпуляцій кредитора. На цьому також наголосив Ю. Колос.

По-третє, вважаємо доцільним встановити обов'язок закріплення у договорі сторонами власної (спрощеної) процедури стягнення. Це допомогло б додатково захистити інтереси кредитора і зменшити ризики можливого подальшого оспорення процедури звернення стягнення з боку боржника. А з цього випливає і розвантаження судів від такого роду справ. Лише одна користь.

По-четверте, цікавими є положення ст. 597⁷ ЦК України, у якій визначені обставини, у разі настання яких довірчий власник зобов'язаний звернути стягнення на об'єкт довірчої власності. До таких обставин, серед інших, належить державна реєстрація рішення про припинення довірчого власника або прийняття судом постанови про визнання довірчого власника банкрутом. Проаналізувавши дане положення, напрашується висновок, що боржник може бути позбавлений майна, не порушуючи своїх зобов'язань, сумлінно виконуючи положення договору. Хіба це не суперечить самій природі забезпечення виконання зобов'язань і взагалі загальним засадам цивільного права?

Отже, ми досягли поставленої мети, визначили окремі недоліки і надали пропозиції щодо удосконалення. Насправді, довірча власність є ще однією цікавою сторінкою цивільного права, за якою криється широке поле для подальших досліджень, навіть якщо так не здається на перший погляд.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Владислав ПАНКОВ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України, 2 курс,
1 група

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія Російської Федерації проти України вплинула майже на всі сфери діяльності народу України, в тому числі на цивільно-правові відносини. Війна внесла свої корективи у звичайну життєдіяльність і кругообіг подій навіть на територіях, які не є зоною бойових дій. Що стосується цивільного права, а саме зобов'язань, то велика кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів будуть виконані не в повному обсязі або не будуть виконані зовсім. У зв'язку з цим актуальним є питання наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань, з урахуванням запровадження воєнного стану та ведення бойових дій в окремих районах України.

Відповідно до ст. 263 Цивільного кодексу України перебіг позовної давності зупиняється: 1) якщо пред'явленню позову перешкождала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила); 2) у разі відстрочення виконання зобов'язання (мораторій) на підставах, встановлених законом; 3) у разі зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини; 4) якщо позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан.

Наразі нас цікавить ч. 1 цієї статті, Непереборна сила визначається як дія надзвичайної ситуації техногенного, природного або екологічного характеру, яка унеможливорює надання відповідної послуги відповідно до умов договору. Отже, вважаємо що непереборна сила, це подія яка об'єктивно не залежить від людини, тобто її не можливо повністю передбачити. Виходячи з цього воєнний стан також є непереборною силою. Згідно абз. 13 ст. 1 ЗУ «Про оборону України» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях

у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Також зазначимо, що сам собою воєнний стан не унеможливує виконання договорів, а унеможливує застосовані заходи.

Звернемося до ч.1 ст. 617 ЦК України, щодо звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання: «Особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.»

Інша назва обставин непереборної сили є форс-мажор. Всі договори містять в собі розділ, що стосується питань зупинення виконання зобов'язань стороною, у якої вони сталися. Згідно ч. 1 ст. 14–1 ЗУ «Про торгово-промислові палати в Україні» воєнний стан, збройний конфлікт, військові дії, мобілізація тощо підпадають під це поняття. На відміну від форс-мажору через коронавірус, форс-мажор через запровадження воєнного стану в Україні, має набагато масштабні та глобальні наслідки. До ознак воєнного стану як форс-мажору, передусім віднесемо широка сфера застосування, обмеження деяких гарантій, прав/ свобод людини/ громадянина або законних інтересів юридичних осіб та численні зміни у законодавстві на всі існуючі правовідносини та сфери діяльності в країні. Зважаючи на ці ознаки, можна охарактеризувати вплив дії воєнного стану на всі правовідносини та сфери діяльності в державі.

Отже, переходячи до суті, перебіг позовної давності зупиняється. Але, цього можна уникнути. Як зазначалося вище, через війну велика кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів не будуть виконані належним чином, що може спричинити соціально-економічний і майновий колапс. Зазначимо, що це також стосувалося пандемії коронавірусу на її початку. У зв'язку з чим Верховна Рада України у Законі від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (далі – закон № 2120) передбачила, що «у період дії

в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257–259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії», із чого випливає наступне: ст. 263 Цивільного Кодексу України застосовуватися не буде, а строк буде подовжено на строк дії воєнного стану. Зауважимо, що наразі також дії ЗУ № 540, який стосується карантину, який триває (принаймні до 31.05.2022 р.) де зазначено наступне: «Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), строки, визначені статтями 257, 258, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк дії такого карантину.», тобто сюди віднесені і строки загальної і спеціальної позовної давності.

Закон № 2120 продовжив не тільки строки давності, встановлені ЦКУ, але й строки позовної давності, що збільшені за домовленістю сторін. Загалом продовжені строки позовної давності в Законі № 540 та Законі № 2120 повністю збігаються, але Законом № 2120 додалася ще й ст. 259 ЦКУ (п. 2 ч. 3 «Прикінцевих та перехідних положень» Закону № 2120). Керуючись даними статтями, випливає наступне у зв'язку з початком війни 24.02.2022 р. до моменту набрання чинності 17.03.2022 р., пройшло 21 день, саме в цей час буде зупинено перебіг позовної давності згідно ст. 263 ЦК України.

Отже, початок війни в Україні та її довгострокова тривалість завдає неабияких економічних збитків нашій країні. Зокрема, шкоди економіці завдають порушення в цивільно-правовій сфері, такі як зниження ділової активності, невиконання договорів, їх розірвання через пошкодження логістичної системи та мобілізації учасників договорів. Тим не менше, Україна має досвід щодо адаптації економіки в умовах періоду глобальних економічних проблем, які залежать не від дії уряду, а від зовнішніх проявів. Прикладом може бути поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19. Завдяки діям держави економіку вдалось пристосувати до майбутніх умов. В умовах воєнного стану уряд також намагається урегулювати економічні відносини, і в першу чергу – цивільно-правові. Це вдається завдяки прийняттю певних рішень щодо відновлення торгівельно-економічних зобов'язань сторін. Проте цих дій не достатньо, уряд і далі продовжує впроваджувати акти для регулювання цивільно-правових відносин для підтримки економіки.

Науковий керівник: доц., к. ю. н. Печений О. П.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)

На превеликий жаль, у сучасному світі є досить велика кількість людей, які потребують підтримки у формі утримання (догляду). У таких випадках вона може бути отримана в обмін на майно, на підставі договору довічного утримання (догляду).

За договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ст. 774 ЦКУ).

Можна визначити 3 загальні ситуації, коли люди укладають договір довічного утримання:

1) це реальні відносини між людиною, яка планує утримувати особу похилого віку і особа похилого віку, яка за це утримання передає своє майно (це може бути як квартира так і житловий будинок, або їх частина, інше нерухоме майно чи рухоме майно, яке має значну цінність).

2) коли далекі родичі хочуть таким чином передати спадщину і оптимізувати податкову систему України, тобто зекономити на податках.

3) коли таким чином здійснюють купівлю-продаж.

Перед тим, як укласти договір довічного утримання (догляду), треба знати всі плюси і мінуси для сторін. На практиці у суспільства, а особливо у людей похилого віку виникають певні питання, щодо укладання такого договору. В яких ситуаціях слід укласти договір довічного утримання, а в яких краще все-таки укласти той договір, яким і передбачені відповідні правовідносини?

Перша ситуація, яка була названа, – це, дійсно, умови утримання людини похилого віку (в неї нема родичів чи родичі відмовляються її утримувати, у неї спадщина і вона хоче нею розпорядитися, тому вона знаходить людину, яка готова її утримувати на певних умовах). Вони укладають між собою цей договір, у якому прописують всі відносини, умови такого утримання, це може бути грошова виплата, порядок відвід-

ування, витрати на харчування, лікування, тощо, тобто це все індивідуально, в залежності від потреб учасників цього правочину. Отже, кожна із сторін, укладаючи договір довічного утримання (догляду), переслідує свою власну мету: одна сторона – отримати майно у власність, а інша – отримати догляд (утримання) від тієї особи, яка може їх надати. Це не створює перешкод у досягненні консенсусу в укладанні договору з довготривалим виконанням обов’язків. Отже, в такому випадку краще укласти договір утримання, не заповіт і не договір дарування, тому що при заповіті заповідач може передумати, і це поставить людину, яка утримувала у невідігне становище, а при договорі дарування – літня людина не має гарантій, що обдарований буде її утримувати, їй не гарантується можливість проживати у своєму житлі. Якщо договір довічного утримання укладається, наприклад між далекими родичами, то можна прописати чисто символічні умови по догляду і передати майно зараз за нижчою ставкою податку. До того ж, набувачів може бути декілька. Після смерті відчужувача набувач, не розпочинаючи процедуру спадкування, знімає заборону на реалізацію майна і вже стає повноцінним, абсолютним власником такого майна. Відчужувачем житла може бути лише його власник, якщо особа, наприклад, мешкає у неправатизованому будинку, то вона не може відчужити. Якщо майно (предмет договору довічного утримання) належить співвласникам, то перед укладанням договору треба отримати згоду іншого співвласника. За договором довічного утримання розпоряджатися майном набувач за життя відчужувача не зможе, оскільки накладається заборона відчуження майна. Набувач не має права за життя відчужувача передавати майно у власність іншій особі на підставі будь-якого правочину (крім заповіту), укласти щодо нього договір іпотеки (застави). Договір довічного утримання носить тривалий характер і вимагає від набувача постійного і систематичного виконання своїх обов’язків. Втрата, знищення або пошкодження майна, переданого за договором набувачу, не є підставою для припинення чи зменшення обсягу його обов’язків перед відчужувачем. До того ж, іноді здоров’я відчужувача оцінюється в одному аспекті, а потім виявляється, що потрібне дороге лікування, яке, навіть, може перевищувати вартість самого майна. Може виникнути ситуація, коли умови договору будуть виконуватися належним чином, однак відносини між сторонами у моральному аспекті погіршаться, але розірвати договір довічного утримання в односторонньому порядку забороняється, а із заміною набувача на

практиці можуть виникнути труднощі. Набувач стає власником майна у порядку, передбаченому статтею 334 ЦКУ, тобто, оскільки договір довічного утримання підлягає нотаріальному посвідченню, то право власності на майно виникає у набувача з моменту нотаріального посвідчення договору (або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дієним), права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону. Отже, відчуживач перестає бути власником майна і втрачає можливість розпоряджатися ним. Тому, якщо такі умови не влаштовують, то краще укласти інший договір.

Отже, можна дійти висновку, що договір довічного утримання (догляду) стає більш популярним, особливо серед одиноких літніх людей. Особі надаються певні гарантії на час їх життя, а вже після їх смерті майно, яке залишилось, стає повноцінною власністю особи, яка її утримувала. На жаль, на практиці існує багато випадків невиконання умов цього договору, тому вважаю, що ця тема заслуговує на додаткову увагу. Особи, які мають намір укласти даний договір, повинні знати свої права та обов'язки, які виникнуть на його підставі, щоб в подальшому уникнути спірних ситуацій.

Аліна ПЕРКОВА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого –
факультет адвокатури, 2 курс 7 група

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ЗАХИСТІ МЕДИЧНОЇ ТАЄМНИЦІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

З давніх часів медична таємниця вважається одним з головних принципів вдалого та правомірного лікування хворого. Ще Гіппократ у своїй відомій клятві промовляв: «Що б при лікуванні – а також і без лікування – я не побачив або не почув про людське життя з того, що не слід коли-небудь розголошувати, я промовчу про те, вважаючи подібні речі таємницею» (XXII ст.) [1].

Сьогодні не менш важливим є питання збереження персональної (конфіденційної) інформації пацієнта. Норми, які регулюють лікарську

таємницю, містяться у Конституції України, Цивільному кодексі України, Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законі України «Про захист персональних даних», «Етичному кодексі лікаря України» та низці міжнародних НПА: «Міжнародному кодексі лікарської етики», «Гельсінській декларації», «Загальній декларації про геном і права людини й Конвенції про захист прав та гідності людини з огляду на застосування досягнень біології та медицини».

Інформаційні права, права на доступ до Інтернету та на застосування інноваційних технологій у медицині вже традиційно відносять до «четвертого покоління прав людини», поява яких обумовлена реаліями ХХІ ст. [2, с. 117]. Повномасштабна діджиталізація не обійшла стороною й медичну сферу. Замість архівів з картками пацієнтів на зміну прийшла сучасна система E-Health, запроваджена Реформою Міністерства охорони здоров'я України від 2016 року.

Досліджуючи питання конфіденційності інформації, яка стосується особи-пацієнта, потрібно визначити, які саме данні підпадають під захист законодавства.

Так, частина перша статті 286 Цивільного кодексу України передбачає: «фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні» [3].

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», запроваджуючи поняття «лікарська таємниця», розширює цей перелік: «медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків» [4, ст. 40].

Варто підкреслити, що згідно із Законом України «Про захист персональних даних», положення якого поширюються на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів, персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [5, ст. 2]. Необхідно зауважити, що хоча частина перша ст.7 цього Закону забороняє обробку

персональних даних що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних фізичної особи, проте у ч.2 цієї ж статті закріплена норма, яка зазначає, що положення частини першої цієї статті не застосовується, якщо обробка персональних даних здійснюється за умови надання суб'єктом персональних даних однозначної згоди на обробку таких даних... [6].

З цього випливає, що для правомірного зберігання та обробки персональних даних необхідно отримати згоду користувача. На веб-порталі HELSI або в однойменному мобільному додатку (на якому користувачі отримують медичні послуги: талони, рецепти тощо), при реєстрації користувач повинен надати згоду на обробку персональних даних. На ньому зазначено також, що при бажанні відмовитися від подальшої передачі таких даних, користувач має повідомити про це, надіславши письмового або електронного листа. При цьому подальше користування системою унеможливується.

На мою думку, на сайті Helsi, а саме в «Повідомленні про обробку персональних даних», досить детально і чітко роз'яснені умови та мета збору персональних даних. Тобто пояснені ті види особистої інформації, яка буде залучена до картки пацієнта та мета такого збору. Так само зазначені треті особи, яким можуть бути передані дані. До них належать, зокрема: медичні заклади та фізичні особи (лікарі), які мають ліцензію від МОЗ України на провадження діяльності з медичної практики; органи, уповноважені на ведення Реєстру пацієнтів, Реєстру медичних записів, записів про направлення та рецептів, Реєстру медичних висновків тощо, а також володільці інших реєстрів, уповноважених на таку діяльність; інші особами, зазначені пацієнтами.

Окремо зазначена можливість передачі особистого номера телефона особам, з якими у ТОВ «Хелсі ЮА» підписано відповідні договори та які включені до реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій. І хоча зазначено, що вони зобов'язуються не здійснювати будь-яких розсилок, не погоджених з ТОВ «Хелсі ЮА», та тих, які не відповідатимуть меті, зазначеній у цьому Повідомленні, вважаємо, що таке зобов'язання може бути порушено, а персональні дані про особу-пацієнта можуть стати доступними стороннім особам. Як нами зазначалося раніше, мета збору персональних даних є цілком визначеною, але мета передачі такої інформації третім особам не є достатньо конкретизованою, не уточнені особи, з якими можливо укласти відповідні договори.

Окрім цього у «Повідомленні про обробку персональних даних» зазначено: «у випадку встановлення факту внесення у систему недостовірної інформації, порушенні при використанні Helsi Угоди користувача або цього повідомлення, використанні для реєстрації засобів зв'язку, що належать третім особам або реєстрації третіх осіб без достатніх повноважень (або неможливості спростувати такі факти), може бути прийнято рішення про видалення недостовірної інформації або видалення облікового запису, щодо якого були виявлені такі факти, в цілому без можливості подальшого відновлення».

На сьогодні для того щоб укласти декларацію з лікарем, потрапити на прийом, отримати безкоштовні ліки за програмою Є-Ліки, вакцинуватися та отримати сертифікат, особі необхідно мати електронну картку в системі e-Health. Однак санкція за надання недостовірної інформації або інші порушення Угоди у вигляді фактичного позбавлення особи права на надання медичної допомоги прямо суперечить Конституції України, посягаючи на невідчужуване право людини на здоров'я.

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що система Helsi (e-Health) є дійсно понад сучасною, випереджуючи в багатьох аспектах подібні механізми в інших країнах. Але законодавцю потрібно більш детально визначитися із переліком осіб, яким можуть бути передані дані про пацієнта, та підставами такої передачі. При цьому також важливо визначитися з відповідальністю за порушення користувачем Угоди, тому що чинна санкція у вигляді фактичного позбавлення особи права на надання медичної допомоги, на нашу думку, є не конституційною.

Список використаних джерел:

1. Карпук В. Державна санітарно-епідеміологічна служба України / В. Карпук, Д. Табачник. Київ : Вісник, 2007. 58 с.
2. Коробцова Н. В. Електронна система охорони здоров'я (E – Health): механізм упровадження та етапи розвитку. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 154. С. 117–126.
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV : станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.05.2022.)
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. №2801-XII : станом на 13 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 13.05.2022).

5. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. №2297-VI : станом на 13 трав. 2022 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 13.05.2022).
6. Гель А. П., Зверховська В. Ф. Право на таємницю про стан здоров'я: проблемні аспекти. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30184/1/208.PDF> (дата звернення: 16.05.2022)

Науковий керівник: Коробцова Наталія Василівна

Олег ПЕЧЕНИЙ

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права №1
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК ДОКТРИНИ СПАДКОВОГО ПРАВА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ І ПРАВОВІ ТРАДИЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА

Видається, що звернення до правового досвіду римського права наразі не є випадковим, оскільки основним завданням римської правової культури має стати визнання не тільки базових засад суспільства у системі цінностей останнього, але й намагання максимально ефективно адаптувати ці засади до потреб соціуму, із збереженням у якості основної концептуальної суті поваги до особистості, із намаганням забезпечити потреби суспільства в цілому; гуманізм по відношенню до людини, її потребам і запитам. Саме з цих підходів слід оцінювати прикладне значення принципів римського права у процесі правозастосування на сучасному етапі розвитку спадкового права.

В системі цивільного права спадкове посідає самостійне місце серед інших підгалузей, поряд із речовим, зобов'язальним, сімейним та іншими підгалузями. Відносна відособленість спадкового права дозволяє вести мову про наявність у даної підгалузі власного категорійно-поняттєвого апарату, принципів, методологічних засад, інших елементів, що відображають сутність та значення спадкового права. В цьому аспекті не можна не сказати про доктрину спадкового права як певну систему ідей,

поглядів, уявлень, концептуальних положень про спадкове право і спадкування. Не викликає сумнівів, що доктрина спадкового права є складовою доктрини цивільного права і формується на її основі. Для доктрини принципове значення має її дієвість, авторитетність, ступінь впливу на суспільні відносини, що в системному зв'язку дозволяють визнати її самодостатність, тобто можливість самостійного регуляторного впливу. На відміну від норми, доктринальне положення у забезпеченні своєї реалізації позбавлене заходів державно-примусового характеру, а діє скоріше внаслідок свого авторитету і визнання.

Виходячи з цього важливо співвіднести сутнісні особливості спадкового права і доктрину цієї підгалузі, в аспекті визначення чинників формування доктрини.

Спадкове право представляє собою досить консервативну частину цивільного права, що не могло не вплинути на його доктринальні положення. Консервативність проявляється перш за все в наявності установлених, сформованих багаторічних досвідом застосування, правил і підходів, які в меншій мірі, ніж інші підгалузі, реагують на зміну зовнішніх факторів. У зв'язку з цим зміни у законодавстві про спадкування є відносно рідким явищем. Досить складно упровадити у спадкове право якісно нові механізми і моделі з тим, щоб вони були сприйняті більш-менш значимим колом учасників спадкових відносин. Саме консервативність спадкового права вимагає виваженого підходу у формуванні і зміні норм спадкового права.

Аналіз змін, які внесені у Книгу Шосту після прийняття чинного ЦК свідчить, що кількість змін та доповнень, порівняно із змінами в інші глави ЦК, є значно меншою. Разом із цим доктринальні положення спадкового права, його сутність не завжди враховуються законодавцем при оновленні ЦК. Зокрема, не можна однозначно оцінити такі новели як запровадження спадкування прав і обов'язків за договором оренди житла з викупом (ст. 1232¹ ЦК), виключення з ЦК ст. 1299 про державну реєстрацію права на спадщину, зміну строків пред'явлення кредиторами спадкодавця вимог до спадкоємців (ст. 1281 ЦК), способи захисту прав кредиторів спадкодавця (абз. 2 ч. 2 ст. 1282 ЦК).

При формуванні доктрини спадкового необхідно сказати і про зв'язки спадкового права із іншими цивільно-правовими підгалузями. Перш за все слід вказати на зв'язок спадкового права з правом власності (речовим

правом). Спадкове право наділяє право власності транзитивністю, наступництвом, визначаючи рамки, в яких може необмежено розпорядитись своїм майном. Важливим є зв'язок спадкового права з сімейним. Адже, і спадкове право, і сімейне виконують охоронну функцію щодо певних моральних цінностей. Наприклад, шляхом забезпечення виконання сімейно-правових обов'язків, зокрема щодо утримання. Крім того, спадкове право використовує поняттєвий апарат та категорії сімейного права, що проглядається крізь призму використання такої категорії, як «член сім'ї» (ст. 3 СК України та ст. 1227, ч. 2 ст. 1265 ЦК та ін.).

На доктринальному рівні має вирішуватись питання про об'єкт спадкового правовідношення, яким є спадщина. Цивільне законодавство України виходить із розуміння спадщини як сукупності прав і обов'язків спадкодавця, а не конкретних предметів, речей тощо. Відповідним чином змінюється і доктринальне положення. Спадкове правовідношення і спадщина є явищами локальними, тобто снують виключно у системі координат спадкового права, не виходячи за його межі. В сучасних умовах зазнає змін уявлення про спадщину і її склад як об'єкти спадкового правовідношення. Видається, що недостатньо опрацьованими є питання про об'єкти ринкової інфраструктури, пов'язані з ними цивільні права та обов'язки, що перебувають у складі спадщини. Вже зараз важливим є питання таких об'єктів як неповно сформовані суб'єктивні цивільні права («недозрілі» права, зокрема право набути майно за давністю володіння), майнові права особистого характеру, які входять до складу спадщини.

Доктринального аналізу потребує динаміка спадкового правовідношення, яке, як відомо є специфічним правовим явище, триваючим в часі та стадійним. Варто звернути увагу, що в класичні уявлення про правовідношення це вкладається не в повній мірі. Досить специфічним є вплив на спадкове правовідношення окремих юридичних фактів. Наприклад, перерозподіл спадщини, про який йдеться у ст. 1280 ЦК, і може відбутися після того, як спадкове правовідношення припинилося, здатний створити «ефект повернення» до вже припиненого спадкового правовідношення. Очевидно, це мав на увазі законодавець, коли закріпив у вказаній правовій нормі правило про те, що у випадку, коли після первісного розподілу спадщини в натурі, вона буде прийнята іншими спадкоємцями за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину чи на підставі рішення суду про визначення додаткового строку для подання за-

яви про прийняття спадщини (ч. ч. 2, 3 ст. 1272 ЦК), спадщина підлягає перерозподілу між ними. Перерозподіл спадщини викликає до життя вже припинене спадкове правовідношення, що на нашу думку є надзвичайно цікавим з точки зору теорії правовідношення явищем. І в цьому плані доктрина спадкового права повинна дати цьому явищу належне теоретичне обґрунтування. При цьому таких «підводних каменів» спадкового правовідношення існує чимало.

В теорії спадкового права склався певний підхід до правової природи строків у спадковому праві, що відображено у цивільному законодавстві. Зокрема, строк, встановлений для прийняття спадщини (ст. 1268 ЦК), не є строком позовної давності, при пропусценні цього строку він не може бути поновлений, але заінтересованому спадкоємцю судом може бути надано додатковий строк (ч. 3 ст. 1272 ЦК). В умовах військових реалій, створення реальної загрози життю тисячам людей, життєвих втрат можливість реалізувати право на прийняття спадщини багатократно ускладнюється, а в багатьох місцевостях України стає неможливою. Це безумовно породить збільшення кількості спорів з надання додаткового строку для прийняття спадщини. Але варто поставити питання про можливість продовження цього строк в умовах воєнного стану, особливо коли людина в силу об'єктивних причин позбавлена можливості подати заяву про прийняття спадщини, необхідні документи для здійснення спадкових прав.

Наразі законодавцем змінено підходи до динаміки позовної давності та деяких інших строків і передбачено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені ст. ст. 257–259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 Цивільного Кодексу, продовжуються на строк його дії. (п. 19 Прикінцеві та Перехідні положення ЦК України, у редакції Закону України від 15.03.2022 №2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який набув чинності 17.03.2022). Слід звернути увагу, продовжуються лише строки, перебіг яких не вплив на момент набуття чинності цим законом, тобто станом на 17.03.2022. При цьому у цитованій нормі перелічені як загальні та спеціальні строки позовної давності, так і деякі інші строки, але строки прийняття спадщини та відмови від її прийняття не передбачені, тобто ці строки у період дії воєнного стану не продовжуються. Це значить, що у разі їх пропусчення застосовуються загальні правила щодо наслідків спливу строків

прийняття спадщини (частини 2 та 3 ст. 1272 ЦК), що створює для спадкоємців додаткові складнощі.

У зв'язку із воєнними діями і тимчасовою окупацією окремих районів виникає питання щодо визначення місця прийняття спадщини. Відповідно до ст. 11¹ Закону України від 15.04.2014 № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (із змінами, внесеними Законом України № 2138-IX від 15.03.2022) у разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія (стосовно сучасної ситуації – визначена Радою національної безпеки та оборони України), місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів. Видається, що принцип «місця подання першої заяви» має бути поширений на всю територію України, оскільки в умовах функціонування Спадкового реєстру прив'язувати місце відкриття спадщини лише до конкретної місцевості недоцільно.

Дарина ПЛАМАДІЛ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури 2 курс, 2 група

ДО ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПАДКОВОГО ПРАВА

Спадкування на теренах нашої держави бере свій початок ще за часів давніх слов'ян, які і утворили головну його ідею, вирізнили суб'єктів спадкового права. Спадкове право складалося у вітчизняній правовій системі тривалий час. Найбільший пам'ятник давньоруського права, Руська правда, містив окремих розділ, присвячений спадкоємству. Під час її дії право власника майна на передачу своїх майнових прав на випадок смерті було жорстко обмежене інтересами громади та роду, внаслідок чого єдиними повноправними спадкоємцями померлого могли бути або князь, або діти з переважним правом осіб чоловічої статі.

На сьогодні спадковому праву відведено місце у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) книги шостої. Стаття 1216 ЦК України визначає спадкування як перехід прав та обов’язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Сукупність правових норм, які регулюють умови і порядок спадкування утворюють підгалузь цивільного права, яка іменується «спадковим правом» або «правом спадкування».

С. Я. Фурса, Є. І. Фурса ввели у науковий обіг і практику новий термін – «спадковий процес», який складається з усіх юридично вагомих дій суб’єктів спадкових правовідносин. Спадковий процес може здійснюватися як у межах нотаріального процесу, так і поза його межами, коли немає потреби звертатись до нотаріуса або до суду для вирішення особливо важливих юридичних питань. Наприклад, коли в процесі спадкування спадкоємці отримують лише предмети домашньої обстановки і вжитку, то звернення до нотаріуса не потребується. Якщо при розподілі спадкового майна не виникає спору між спадкоємцями, то звернення до суду так само недоцільне. Отже, такий спадковий процес має в своєму змісті юридично вагомі обставини, через які майно набувається новими власниками, але цей процес проходить без впливу будь-яких державних та інших органів і має реалізовуватись у відповідності до норм законодавства.

Спадщина відкривається тільки після смерті громадян (фізичних осіб). Тому спадкодавцями можуть бути тільки громадяни, а спадкоємцями можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Спадкування на сучасних етапах розвитку поділяється на два види: за заповітом та за законом. Кожен з цих видів наділений своїми етапами набуття права спадкування.

Заїка Ю. О. зазначає, що сьогодні, з прийняттям нового ЦК України, при вирішенні питань успадкування, в першу чергу розглядається заповіт, адже в ньому виражена воля (бажання) спадкодавця і саме вона є основою (при наявності заповіту) для вирішення «долі» спадщини. І це зрозуміло, адже право розпорядження своєю власністю є невід’ємним правом громадянина і чому суспільство може скасувати це право, якщо громадянин помер. Таким чином, в праві спадкування за заповітом виражене невід’ємне право особи на розпорядження своєю власністю, що гарантоване такої особі Конституцією, а визнання заповіту суспільством є визнанням громадянських прав і волі (законної звичайно) цього громадянина.

Стаття 1233 ЦК України визначає, що заповіт є особистим розпорядженням фізичної особи на випадок своєї смерті. Особливість заповіту полягає в тому, що цей правочин настільки тісно пов'язаний з особистістю заповідача, що *виключає його складання за допомогою представника чи довірителя*. Заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у *майбутньому*. Заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру, зокрема щодо розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання, а також до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети.

У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі не охоплення заповітом усієї спадщини, **особи, визначені у законі**, одержують право на спадкування за законом. **ЦК України передбачає умови і етапи формування отримання спадку за законом. Так, наприклад, статтями 1261–1265 ЦК України передбачено п'ять черг спадкування за законом**, які у визначеному законодавством порядку закликають до спадкування по чергово. Необхідно зауважити, що в межах однієї і тієї самої черги спадкоємці спадкують майно померлого у рівних частках. При цьому, право на спадкування кожною наступною чергою спадкоємців за законом настає при відсутності спадкоємців попередньої черги або при неприйнятті ними спадщини або відмови від її прийняття, а також у разі, коли всі спадкоємці попередньої черги усунені від права на спадкування.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що спадкове право – сукупність цивільно-правових норм, які встановлюють порядок переходу прав та обов'язків померлої особи по праву спадкування. Формами переходу спадку є закон або заповіт, але з наведених вище аргументів, можна сказати, що більш гуманним є спадок за заповітом, де більш індивідуально враховується воля померлого. Однак обидва ці види спадкування є доволі дієвими та дають можливість отримати спадщину особам, які безпосередньо на неї претендують.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Данило РЯБУЩЕНКО

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, студент 2 курсу
2 група

ДО ПИТАННЯ РЕЧОВО-ПРАВОВИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Мета та актуальність даної тематики пов'язана з тим, що категорія власності є невід'ємною від існування особи у сучасному світі. Кожен громадянин України має певну власність, а отже і має право власності на відповідне майно. Проте, у деяких випадках це право стає об'єктом посягання та порушення іншими особами. Положення статті 41 Конституції України зазначає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Можна вважати, що ці положення забезпечуються та реалізуються цивільно-правовим регулюванням, котре містить різноманітні способи захисту порушеного права власності. Точний та правильний вибір конкретного засобу захисту сприяє більшій стабільності та надійності особи, чие право порушено, та збільшує вірогідність щодо поновлення порушеного права. До того ж, О. Б. Гнатів зазначає, що захист права власності є самостійним суб'єктивним правом, яке виникає в момент його порушення або оспорювання та проявляється в активних діях суб'єкта щодо конкретного порушеного чи оспорюваного права власності.

Для більш детального аналізу відповідної проблематики, варто зосередитися на понятті та змісті права власності. Відповідно до статті 316 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Стаття 317 ЦК України встановлює зміст відповідного права, котре полягає у праві володіння, користування та розпорядження своїм майном.

Висвітлюючи класифікацію способів захисту права власності, варто розглянути погляди І. О. Дзери, яка виокремлює 3 категорії засобів захисту права власності, зокрема: речово-правові, зобов'язально-правові та спеціальні засоби захисту. У даній роботі будуть розглядатися саме речово-правові способи. Головною особливістю речово-правових способів захисту права власності є те, що вони не пов'язані з конкретними

зобов'язаннями між особами, а спрямовані на відновлення певних речових прав особі або усунення певних перешкод щодо використання цих прав.

І першим способом речово-правового захисту є віндикаційний позов. Він є найважливішим способом захисту порушеного права, під яким традиційно розуміють вимогу законного фактично неволодіючого власника до фактичного володільця про повернення майна у натурі. Відповідне закріплення цього способу міститься у статті 387 ЦК України. Доцільно акцентувати на основних ознаках віндикаційного позову. По-перше, сторонами позову можуть виступати тільки власник речі, який не лише позбавлений можливості користуватися і розпоряджатися річчю, але вже й фактично нею не володіє, та незаконний фактичний володільець речі (як добросовісний, так і недобросовісний). По-друге, позов може бути пред'явлений лише щодо індивідуально визначених, конкретних об'єктів. Зокрема стаття 389 ЦК України, містить положення про те, що гроші, а також цінні папери на пред'явника, що існують у паперовій формі, не можуть бути витребувані від добросовісного набувача. По-третє, власник речі може вимагати повернення речі за позовом, тоді коли інша особа володіє нею незаконно, або ж коли це майно було відчужено поза волею самого власника. Варто зазначити, що законодавець інакше ставиться до захисту права власності того власника, який за власною волею позбавився володіння своїм майном, але це не забороняє відповідній особі звернутися з позовом про відшкодування збитків до особи, яка здійснила неправомірне відчуження майна іншій (третій) особі, яка може бути фактичним законним набувачем.

Другим способом захисту порушеного права власності є негаторний позов. Предметом даного позову є вимога володіючого власника про усунення будь-яких перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження майном, якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням володіння (ст. 391 ЦК України). Доцільно зазначити ознаки негаторного позову. По-перше, особа, котра звертається за захистом свого права, зберігає майно у своєму володінні, проте неправомірні дії іншої особи перешкоджають володільцю повноцінно користуватися та розпоряджатися майном. По-друге, як і віндикаційний позов, негаторний застосовується лише у випадку відсутності між власником та особою, котра перешкоджає реалізації права власності володільця зобов'язальних відносин, тобто має позадоговірний характер. Ще однією особливістю негаторного позову є його прив'язка до правопорушення. Сутністю вимог за негаторним позовом є саме припинення певної протиправної поведінки особи, яка триває і в момент звернення за позовом. Тому на негаторний позов не поширюються вимоги щодо строків позовної давності, оскільки з ним можна

звернутися в будь-який час, поки існує відповідне правопорушення, що перешкоджає володільцю повноцінно користуватися та розпоряджатися майном.

Третім способом захисту порушеного власності є позов про визнання права власності. Даний спосіб має місце тоді, право власника майна оспорується або не визнається іншою особою (ст. 392 ЦК України). Відповідно до Постанови Верховного Суду від 20.06.2018 у справі № 501/5165/14-ц, позов має підтвердити у позивача право власності набути раніше на законних підставах, у тому випадку, якщо відповідач не визнає, заперечує або оспорує наявне в позивача право власності, а також у разі втрати позивачем документа, який посвідчує його право власності. Наостанок варто зауважити, що сполучатися між собою віндикаційний, негаторний та позов про визнання права власності не можуть, оскільки це може спричинити конкуренцію позовів.

Отже, резюмуючи вищевказане, варто наголосити, що одним із основних способів захисту права власності є застосування речово-правових різновидів, основним завданням котрих є повернення майна з чужого незаконного володіння, усуненні перешкод у здійсненні права власності та визнання права власності за особою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Олександра САВЕНКО

студентка факультету адвокатури 2
курсу 4 групи
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИБІР ПРАВА У ВІДНОСИНАХ ЩОДО ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ

Традиційна відсутність консенсусу щодо вибору правової норми, що регулюють порядок укладення та розірвання шлюбу, ускладненого іноземним елементом, завжди викликало багато питань та набувало актуальності, що підтверджується практикою останніх кілька років. Більше того, нещодавні демографічні зміни у Європі додали новий вимір до вирішення цієї проблеми. Дотепер відносно мало уваги приділялося ви-

бору правових наслідків міграції, зокрема до країн, у яких релігійні чи звичайні права регулюють питання шлюбу та які в деяких випадках носять дискримінаційний характер. Масова міграція до Європи за останні кілька років обумовлює необхідність розгляду наслідків вибору правових норм що регулюють питання щодо порядку укладення та розірвання шлюбу.

Міжнародне сімейне право визначається законами, які застосовуються до питань сімейного права, які мають іноземний елемент. Цей елемент може полягати в тому, що чоловік або жінка є громадянином іншої країни. Таким чином, ці питання можуть охоплювати багато родин, оскільки в даний час для сімей є нормою мати хоча б одного члена, який перебуває за межами країни.

Коли між парами різного походження виникають проблеми, пов'язані з шлюбом, закономірно впливають питання про те, які правові системи та норми слід застосовувати до стосунків, коли різні потенційно застосовні системи часто конфліктують одна з одною. Стандартний вибір правових норм для вирішення питань, що стосуються шлюбу, є балансом між законом місця проживання особи (*lex domicilii*), або законом громадянства особи (*lex patriae*), або законом місця укладання шлюбу (*lex loci celebrationis*). При такій відмінності підходів до природи шлюбу постає питання, які правила вибору права мають застосовуватися у випадку транснаціональних шлюбів.

В Україні зазначені відносини регулюються, зокрема ЗУ «Про міжнародне приватне право». У ст.ст. 56–58 Закону передбачено, що якщо шлюб укладається на території України, то його форма і порядок визначаються правом України, тут законодавець при створенні даної норми застосовував принцип *lex loci celebrationis*. Якщо ж шлюб укладається за межами України, то він визнається дійсним в Україні, якщо він був укладений відповідно до права іноземної держави, за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу [1].

Окреме місце тут займають правовідносини, що пов'язані з укладенням шлюбу в консульській установі або дипломатичному представництві. У законі зазначається, що шлюб між громадянами України, якщо хоча б один з них проживає за межами України, може укладатися в консульській установі або дипломатичному представництві України згідно з правом України; а також якщо шлюб укладається між іноземцями

в консульській установі або дипломатичному представництві відповідних держав в Україні, то він буде регулюватися правом акредитуючої держави [1].

Це парадоксально, що хоча ми й живемо в епоху глобалізації та миттєвих міжнародних зв'язків, однак закони, що регулюють питання шлюбу, залишаються майже повністю місцевими. Сімейне право продовжує залишатися прерогативою національних держав і нерозривно пов'язане з місцевою культурою, релігією та історією. Однак все ж таки знання міжнародної практики та соціальних звичаїв є ще одним важливим елементом можливості правильного вибору права щодо питань порядку укладення шлюбу.

Питання щодо порядку укладання шлюбу також регулюються міжнародними документами, де визначне місце займає Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 р., яка набрала чинності 9 грудня 1964 р. Добровільність як умова укладення шлюбу є обов'язковою для визнання його законності. У Конвенції зазначається, що не допускається укладання шлюбу без повної та вільної згоди обох сторін, яка має бути виявлена ними особисто, відповідно до закону, після належного оголошення, у присутності представника влади, що має право на оформлення шлюбу, та у присутності свідків [2].

Ще однією важливою умовою для укладення шлюбу є така ознака як одношлюбність. Законодавство України визнає таку умову обов'язковою, для того щоб такий шлюб можна було визнати законним. У законодавстві більшості країн даний принцип дотримується, перебування в іншому шлюбі є перешкодою для укладання наступного. Винятком є країни мусульманського права, де передбачається можливість для чоловіка укладати до чотирьох шлюбів, оскільки Коран дозволяє і багатошлюбність [3].

Таким чином, вибір права у відносинах щодо порядку укладення шлюбу буде залежати від багатьох аспектів. Для того щоб правильно вибрати право, що буде регулювати зазначені відносини, необхідно звернути увагу на чинне законодавство України, зокрема на ЗУ «Про міжнародне приватне право», а також міжнародні договори. При вирішенні питання щодо регулювання сімейних відносин найбільш поширеним серед інших є принцип особистого закону, оскільки він тісно пов'язаний з особистим статусом людини, обсягом її правосуб'єктності, а також

з соціокультурною традицією. Тому кожна держава у межах своєї юрисдикції встановлює власні правила регулювання однакових відносин у сфері сімейного права, зокрема щодо питань укладення шлюбу, однак наразі необхідність наближення національно-правового регулювання до вироблених міжнародною практикою механізмів захисту прав та інтересів учасників сімейних відносин, що сприятимуть розбудові демократичної та соціально-розвиненої держави.

Список використаних джерел:

1. ЗУ «Про міжнародне приватне право» 23.06.2005 № 2709-IV.
2. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 р.
3. Чумак О. Особливості колізійного регулювання укладання шлюбу. Підприємство, господарство і право. 2020. №2. С. 74–78.

Науковий керівник: Чевичалова Ж. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного приватного права і порівняльного правознавства

Анастасія СЕРЕДА

студентка 2 курсу 3 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОНЦЕПЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ РЕЧЕЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

В сьогоденні умовах, коли виникають принципово нові нематеріальні об'єкти цивільних прав, назріла потреба у визнанні існування в системі абсолютних прав крім речових та інтелектуальних ще одного різновиду майнових прав – прав на нові нематеріальні речі, які ще в науці цивільного права називають «безтілесними речами» (включаючи цифрові активи).

Виділення цієї групи абсолютних прав, які мають майновий характер, як самостійну, та й саме її найменування, звичайно, досить умовні. Вна-

слідок того, що на сьогоднішній день дуже складно сформуванати загальні положення для зазначеної групи, далі складові її права будуть аналізуватися в прив'язці до тих нематеріальних об'єктів, щодо яких виникають.

Обґрунтовуючи свою думку, щодо необхідності виділення групи абсолютних прав на нові нематеріальні речі, можемо зазначити таке:

Римське право, як відомо, передбачало виділення у складі майна матеріальних речей та нематеріальних об'єктів, але під нематеріальними об'єктами («безтілесними речами») розумілися виключно майнові права.

Відомий римській юрист Гай зазначав, що безтілесні – це ті речі, які не можуть бути відчуті; до таких належать ті, що визначаються правом, наприклад, спадщина, зобов'язання, укладені в будь-який спосіб. І неважливо, що до спадщини включаються тілесні речі, бо і плоди, які збираються з землі, є тілесними, а також і те, що нам належить за яким-небудь зобов'язанням, здебільшого є тілесною річчю – земля, раб, гроші – тому що саме право спадкування, і право користування і отримання плодів, і саме право із зобов'язання є безтілесними.

На мою думку, у цьому випадку, Гай класифікує саме не речі, а права, які входять до складу майна, і хоче сказати наступне. Деякі з суб'єктивних цивільних прав надають суб'єкту певне панування над річчю; говорячи про таке право, ми можемо прямо назвати його об'єкт – тілесну річ; інші ж суб'єктивні права або мають об'єктом щось не тілесне, або ж надають суб'єкту неповне панування над тілесною річчю. Першого роду права, тобто права власності, Гай ототожнює з їх об'єктом і називає *res corporales*, а другі, на противагу першим, він називає *res incorporeales*. Таким чином, слово «*res*» вживається Гаєм, по суті, не в сенсі речі, а в сенсі права.

Тому зазначений поділ речей мав важливе практичне значення – передача безтілесних речей відбувалася за процедурою передачі прав (*in iure cession*), а не за процедурою відчуження матеріальних речей (*traditio*). Поділ Гаєм речей на тілесні та безтілесні базувався та відображав положення домінуючої у ті часи філософської концепції виокремлення світу речей та світу ідей.

У сучасній науці цивільного права термін «безтілесні речі» майже не вживають. Окремі вчені взагалі негативно, або скептично відносяться до цієї теорії. Наприклад, вважають, що «безтілесні речі» – це більше про

майно, а не про самі речі. Вказуючи на те, що поняття річ – є більш ширшим, ніж поняття майно.

Існує концепція, згідно якої під «безтілесними речами» розуміють майнові права, зазначаючи, що це тільки має формальне відношення до речей.

Так, у сучасному світі можна знайти декілька таких прикладів.

Наприклад ці ж самі NFT, або криптовалюта. Тобто люди, купуючи за власні, реальні гроші, купують не саму річ, а майнове право на володіння цією річчю.

І те, що майже у більшості країн ці «безтілесні речі» ніяк не вказані у нормативних правових актах, особливо у цивільному законодавстві, вказує на те, що це є одним із головних питань та проблем у сучасній науці цивільного права, та права взагалом.

Адже у будь-який момент, люди які створили криптовалюту, або NFT можуть спікулювати на цьому, тобто, абсолютно законним способом заробляти гроші на шахрайстві. Тому що, ці «курси монет» або ціни на NFT картинки водночас можуть нічого не коштувати, хоча люди вклали в них реальні гроші, які отримали власники цих «безтілесних речей».

Також, у чинному законодавстві відсутні передумови для розширеного тлумачення категорії «безтілесні речі», за якого нею охоплюватимуться не лише права, ай будь-які нематеріальні блага, які є об'єктом цивільних прав.

Виходячи з вищевказаних фактів та аналізів, можна зазначати, що у сучасній законодавстві не лише цивільного права, а й права загалом є проблеми з невизнанням у сучасному світі «безтілесних речей». Адже, по суті, деякі з них вже існують, та безпосередньо відносяться до нашого теперішнього та майбутнього життя.

Багато речей в інтернеті, якими ми користуємося кожен день, ніяк не визначенні в законодавстві, а інколи й навпаки через «застарілість» політиків та деяких науковців, можуть бути подані якось негативно.

Через що виникає проблема у захищеності громадян, цілком можливі випадки, коли цим будуть користуватися шахраї, під виглядом великих проєктів, або великих компаній. Але через не встановлення чітких правових норм щодо цих речей, буде майже неможливо покарати їх.

Отже, на мою думку, концепція «безтілесних речей» у 21 столітті повинна перестати бути концепцією і отримувати чіткі правові норми, які будуть закріплюватися у всіх провідних державах світу. Задля забез-

печення повного правового захисту громадян, на сьогоднішній день, та на найближче майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40–44 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Козинець А. Концепція прав на безтілесні речі: історичний аспект та сучасне розуміння. Юридична Україна. – 2003 р.

Науковий керівник: Маслова-Юрченко К. О, кандидатка юридичних наук, асистентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 2 група

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Договір підряду – це домовленість між двома суб'єктами права, відповідно до якої одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір підряду належить до зобов'язань, що опосередковують виконання роботи. Він може укладатись на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові.

За своєю правовою природою договір підряду є *консенсуальним, відплатним та двостороннім*. Консенсуальність договору підряду передбачає, що для його укладення необхідна та достатня лише згода його сторін щодо всіх істотних умов. Відплатність договору передбачає обов'язок сторони замовника передати цінності (гроші, майно) стороні підрядника у відповідь на виконання певної роботи і одержання її матеріалізованого результату. Двосторонність договору підряду перед-

бачає необхідність наявності двох суб'єктів права, що укладають відповідний правочин, кожний з яких приймає на себе обумовлений обсяг обов'язків.

Єдиною істотною умовою договору підряду є його *предмет*. Особливість договору підряду полягає в тому, що його предмет характеризується подвійною природою. З одного боку, предметом договору підряду є робота, що виконується підрядником. Тобто відповідно до укладеного підрядного договору сторони приймають на себе відповідні обов'язки: підрядник зобов'язується виконувати роботу певного характеру на користь замовника, а замовник зобов'язується оплатити її. З іншого боку, предметом договору підряду є сам результат роботи. Результат роботи підрядника має бути матеріалізованим та відділним від самого підрядника, оскільки він передається замовнику. Без одержання замовником результату роботи підрядника у нього відсутні правові підстави для оплати виконаної підрядником роботи (застосовується правило: «немає результату, немає оплати»). За цією ознакою договір підряду наближається до зобов'язань з передачі майна у власність. Однак за договором підряду пріоритет надається безпосередньо регламентації процесу роботи, що і визначає вказаний договір як договір з виконання роботи.

Серед визначальних умов договору підряду слід виділити ціну та строки його виконання. Ціною є сукупність матеріальних благ, які надаються замовником підряднику в якості плати на виконану роботу та в якості відшкодування витрат. У договорі підряду визначається ціна роботи або способи її визначення. Ціна в договорі підряду має дві складові: сукупність матеріальних благ (зокрема, грошей), які надаються замовником підряднику в якості плати на виконану роботу (безпосередньо – винагорода підрядника), а також відшкодування витрат, які поніс підрядник під час виконання роботи. Втім ціна за договором підряду не є його істотною умовою, а належить до звичайних умов, оскільки відсутність її в договорі не є підставою для визнання його неукладеним. Якщо у договорі підряду не встановлено ціну роботи або способи її визначення, ціна встановлюється за рішенням суду на основі цін, що звичайно застосовуються за аналогічні роботи з урахуванням необхідних витрат, визначених сторонами (ст.843 Цивільного кодексу України).

Під строками виконання роботи слід розуміти строк за який підрядник має виконати роботу на користь замовника. Слід зауважити, що строки виконання роботи закріплюються в договорі, а у випадку відсутності відповідної норми підрядник має виконати роботу в розумні строки відповідно до характеру та обсягів роботи (ст. 846 Цивільного кодексу України). Наведене свідчить, що строк виконання роботи за договором підряду, як і його ціна відносяться до звичайних умов, тобто умов, які містяться у диспозитивних правових нормах і включаються в договір традиційно. У випадку, якщо вони не закріплені в конкретному договорі вважається, що вони підлягають виконанню автоматично в силу самого факту укладення договору.

Конститутивною ознакою договору підряду є те, що підрядник виконує роботу на свій ризик. Так у випадку якщо предмет договору, а саме результат робіт, був випадково знищений або закінчення роботи стало неможливим без вини сторін, підрядник не має права вимагати плати за роботу. Підрядник має право на плату лише якщо це сталось внаслідок недоліку матеріалу, переданого замовником, чи внаслідок його вказівок про спосіб виконання роботи або якщо таке знищення чи неможливість закінчення роботи сталися після пропущення замовником строку прийняття виконаної роботи (ст.855 Цивільного кодексу України). Ризик підрядника як правова категорія притаманний лише групі договорів з виконання роботи (договору підряду) і має місце лише у разі випадкового (без вини сторін, в першу чергу замовника, або осіб, за дії яких він відповідає) знищення або неможливості закінчення роботи. У протилежному випадку до замовника можуть бути застосовані заходи примусового характеру, в тому числі і цивільно-правової відповідальності.

Підсумовуючи наведене, слід вказати, що договір підряду – це унікальне цивільно-правове явище, яке полягає в виконанні роботи підрядником на користь замовника на власний ризик, а наявність подвійної природи предмету договору яскраво виділяє договір підряду серед інших цивільно-правових договорів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Янишен.

Юрій ХОДИКО

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного універси-
тету
імені Ярослава Мудрого

МАЙНО: ЗМІСТ, МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В процесі оновлення цивільного законодавства України, постає питання перегляду існуючих правових конструкцій щодо їх ефективності та відповідності сучасним підходам правового регулювання цивільних відносин. Одним із центральних питань в сфері об'єктів цивільних правовідносин є розуміння поняття майна та його законодавчого закріплення.

Поняттю майна присвячена ч. 1 ст. 190 ЦК України, яка визначає, що майном як особливим об'єктом вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Дане законодавче визначення вказує, по-перше, що майно є особливим об'єктом, про те, є незрозумілим в чому його особливість проявляється. Так як, кожен об'єкт з фізичної точки зору різниться від інших об'єктів своїми властивостями, а з юридичної – правовим режимом регулювання відносин, що складаються з приводу конкретного об'єкта. По-друге, стаття встановлює вичерпний перелік об'єктів цивільних правовідносин, а саме речі (їх сукупність), майнові права та обов'язки.

Стаття 177 ЦК України, яка надає визначення об'єкта цивільних прав, вказує, що ними є речі, в тому числі гроші, цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Дана стаття до майнової групи відносить речі, в тому числі гроші, цінні папери, інше майно, про те, виключає вже з переліку майна майнові права. Фраза «інше майно» є бланкетною і відсилає до ч. 1 ст. 190 ЦК України. Перелік об'єктів, які вважаються майном за ст. 177 ЦК України не співпадає, а в деякій частині навіть суперечить (щодо майнових прав) ч. 1 ст. 190 ЦК України.

Не дивлячись на розбіжності вказаних статей щодо переліку об'єктів, які вважаються майном, залишається не зрозумілим, чому саме певні

об'єкти законодавець відніс до майна, і який в основу був покладений для цього критерій, а інші, навіть, якщо вести мову лише про ті об'єкти, що поіменовані в ст. 177 ЦК України, майном не вважаються. Тому, ключовим питанням у визначенні розуміння категорії майна залишається критерій, яким слід керуватися при віднесенні того чи іншого об'єкта цивільних правовідносин до майна.

Слід відзначити, що складність визначення поняття майна, ще і у тому, що визначаючи критерій за яким, той чи інший об'єкт вважатиметься майном, ми не знаємо, яким має бути такий критерій, оскільки залишається невизначеним призначення терміну майно у цивільному праві, навіщо він потрібен. В праві, якщо вводиться правова конструкція, вона має своє певне призначення і місце в механізмі цивільно-правового регулювання (зокрема, суб'єкт, об'єкт, суб'єктивне право, договір, зобов'язання, правочин тощо). Наприклад, якщо ми ведемо мову про об'єкт цивільного правовідношення, це те з приводу чого суб'єкти вступають в цивільні правовідносини. А для чого термін майно? Законодавець визначаючи певний об'єкт як майно, не дає відповіді на питання, чим він відрізняється від просто об'єкта, і в яких випадках термінологічно, за своїм призначенням у правовому регулюванні його необхідно застосовувати. Наприклад, річ як майно (190 ЦК України), і річ як просто об'єкт цивільних правовідносин (ст. 177 ЦК України). Питання призначення терміну майно в цивільно-правовому регулюванні залишається відкритим, і як законодавець, так і доктрина цивільного права відповіді на нього не надає.

Визначаючи поняття майна, необхідно враховувати наступну методологічну складову, а саме вибір підходу. При наданні поняття може бути використаний один з двох підходів: 1) вказівка на перелік об'єктів, за умови, що такий перелік є вичерпним, 2) вказівкою на критерій, якщо перелік об'єктів не є вичерпним. Чинне розуміння майна у ЦК України побудовано шляхом переліку певних об'єктів цивільних правовідносин, які вважаються майном. Даний підхід є неефективним, оскільки з'являється дуже багато нових об'єктів, що породжує необхідність перегляду нормативного положення і внесення до нього доповнень, що є доволі проблематичним. З методологічної точки зору і практичного застосування, більш правильним є другий підхід – шляхом вказівки на критерій для об'єкта, що може вважатися майном.

Основним підґрунтям у визначенні поняття майна, його критерію є чинні нормативні-правові акти, судова практика та цивілістична док-

трина. Українське законодавство містить поняття майна, не лише в ЦК України, але в інших нормативних актах, зокрема в міжнародних конвенціях та в більшій мірі в підзаконних нормативно-правових актах.

В Конвенції ООН проти корупції під майном розуміється будь-які активи, матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, виражені в речах чи у правах, а також юридичні документи або акти, які підтверджують право на такі активи або інтерес у них [1]. Аналогічне визначення містить Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [2]. Як бачимо, визначення майна в Конвенціях побудовано на аналогічному підході як і у ЦК України, шляхом перелічення об'єктів цивільних правовідносин, що вважаються майном, єдина відмінність це відкритість переліку об'єктів.

Визначення, які надаються в підзаконних нормативно-правових актах різняться від тих, що надані в конвенціях, лише словесним формулюванням, проте за своєю сутністю ні чим суттєво не відрізняються (напр., Положення про порядок виплати компенсацій громадянам за втрачене нерухоме майно у разі відселення або самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій) [3]. Таким чином, законодавчий підхід у визначенні розуміння майна є як мінімум не вдалим, оскільки він не вказує ознаку, за якою певний об'єкт-благо кваліфікується саме як майно.

Важливим аспектом в дослідженні розуміння поняття майна відіграє практика ЄСПЛ, щодо застосування статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки вказана стаття стосується захисту прав мирного володіння майном. Крім того, відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Конвенція та практика Суду для судів України є джерелом права з однієї сторони, а з іншої – наше законодавство повинно бути приведене у відповідність з ними.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції визначає, що «кожна фізична та юридична особа має право мирно володіти своїм майном». Відповідно, розглядаючи справи ЄСПЛ повинен встановити, чи є певний об'єкт яким володіє особа майном, оскільки як сама Конвенція, так і стаття 1 Першого протоколу до неї його не розкриває. Розуміння майна в контексті статті 1 Першого протоколу напрацьовано практикою вирішення спорів ЄСПЛ, шляхом визначення певного критерію. При цьому, Суд самостійно оцінюючи визначення терміну «майно», його оцінка може

розходитися з визначенням і оцінкою, що зазвичай застосовуються у внутрішньому (національному) праві. Цей метод «автономного» тлумачення широко застосовується Європейським судом [4, с. 728].

Слід сказати, що ЄСПЛ визнає «майном» в контексті відповідності статті 1 Першого протоколу, доволі широкий спектр об'єктів починаючи від класичних об'єктів – речей, закінчуючи ліцензіями, дозволами та гудвілом (англ. – goodwill) тощо. Визначальним критерієм, з точки зору ЄСПЛ, який створює об'єкт цивільного правовідношення як *майно* є його *економічна цінність*, що має вартість та може бути оцінена в грошовому еквіваленті (напр., справа «Прессоз Компанія Нав'єра СА» проти Бельгії).

Крім того, щоб скористатися захистом статті 1 Першого протоколу, майно повинно бути наявним в особи (заявника) (тобто, не підлягає захисту право на набуття майна) (напр., справа «Маркс проти Бельгії») та особа повинна мати право на таке майно відповідно до національного законодавства (напр., справа «Тре Тракторер Актіболаг» проти Швеції»). Що стосується наявності прав на майно у особи, то слід відзначити, що його наявність в нашому випадку для визначення розуміння поняття майна не має значення, оскільки відповідно до статті 1 Першого протоколу захисту підлягає порушення саме прав особи на майно, а не саме майно. Захищається право на об'єкт, а не сам об'єкт, і це є аксіомою в праві.

Отже, *матеріальні, нематеріальні блага, їх сукупність, що мають вартість та можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті слід вважати майном*. Економічна цінність матеріального, нематеріального блага (об'єкта цивільного правовідношення), що створює його як майно є його особливістю (ознакою), що не дає підстав кваліфікувати певне майно як окреме благо, поряд з об'єктом цивільного правовідношення.

Враховуючи те, що майном безпосередньо є сам об'єкт цивільних правовідносин, який характеризується певною ознакою, не є доречним закріплення поняття майна в окремій ст. 190 ЦК України. Правильнішим вбачається, розмісити розуміння поняття майна в ч. 2 ст. 177 ЦК України, одразу після поняття об'єкта цивільних прав (правовідносин), а ч. 1 ст. 190 ЦК України виключити.

Повертаючись до питання призначення терміну майно в цивільному праві/законодавстві, виходячи з аналізу положень ЦК України, можна припустити, що майно є універсальним терміном позначення об'єкта

цивільного правовідношення, що має економічну цінність та вживається як синонім певного об'єкта (напр., ст. 395 ЦК України) або сукупності об'єктів (напр., ст. 191 ЦК України) тощо.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
2. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
3. Положення про порядок виплати компенсацій громадянам за втрачене нерухоме майно у разі відселення або самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій: Затв. Постанова КМУ від 15.07.1997 №755 // Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-97-%D0%BF#Text>
4. Кузнєцова Н. Українське законодавство про власність: проблеми відповідальності європейським стандартам // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О. Л. Жуковської. – К.: ЗАТ «ВПІОЛ», 2004. 723–740 с.

Микита ЧЕРВЯКОВ

бакалавр права Національного Юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
студент 1 курсу магістратури 7 групи факультету прокуратури

МЕДИЧНЕ ПРАВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зараз наша країна переживає дуже непрості часи. Після підступного ворога у вигляді коронавірусної інфекції, на нашу землю прийшов ще один неприятель, але вже у людській плоті. 24 лютого 2022 російська федерація перейшла до активних бойових дій майже на всій території України. Такі умови дуже вплинули на повсякденне життя багатьох людей та їх сфери діяльності. Юриспруденцію це також торкнулося, особливо галузь медичного права.

По-перше, за період війни, вимушеними переселенцями стало приблизно 10 млн українців, 4 млн з яких, покинули територію України. Тобто, люди, які переселилися на іншу територію України, а це велика кількість осіб, будуть потребувати медичну допомогу в інших регіонах і таким чином це вплине на діяльність системи охорони здоров'я (далі – ОЗ).

По-друге, було зруйновано та пошкоджено заклади ОЗ. Усього, станом на травень 2022, було пошкоджено 500 медзакладів, 40 з яких зруйновано повністю. Крім того, що постраждав медперсонал, включаючи лікарів та медсестр, а це у свою чергу призводить до нестачі кваліфікованих кадрів. Відомо, що на сьогодні загинуло 9 медичних працівників та 37 тяжко поранені. У тому числі були і постраждали пацієнти відповідних закладів ОЗ. Велика кількість медичного обладнання, карет швидкої допомоги теж були знищені або пошкоджені. У цих умовах постає нова проблема, людям нікуди йти лікуватися або просто страшно відвідувати заклади ОЗ.

По-третє, через активні бойові дії, змінюється й пріоритетність медичної допомоги на травми, поранення, опіки, переломи тощо. Це означає, що інші хвороби, як туберкульоз, ВІЛ, діабет, дифтерія, полімієліт, краснуха, паротит, кір тощо переходять на «другий план» і це є недопустимим. COVID-19 теж нікуди не подівся. Однак, на сьогодні хворих на коронавірусну інфекцію не так багато, як наприклад порівняно з лютим місяцем. Це пов'язано з несезонністю та великою кількістю вакцинованих, проте не слід недооцінювати цю недугу.

Війна змушує адаптуватися, тож держава має перш за все поліпшити майнове становище медичних працівників, особливо тих, які знаходяться на передовій. Також, необхідно контролювати ситуацію з кількістю медичного персоналу, де ведуться бойові дії, тобто має проводитися постійний моніторинг та у випадку нестачі медпрацівників або перенавантаженні, треба підсилувати відповідні заклади ОЗ «свіжими силами».

Не менш важливим є спрощення доступу до лікарських засобів, на сьогодні Міністерство охорони здоров'я (далі – МОЗ) вже прийняло ряд наказів щодо розподілу лікарських засобів. Або, наприклад, Наказ МОЗ України № 758 від 06.05.2022 «Про екстрену державну реєстрацію лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії во-

енного стану, під зобов'язання». Даний наказ дозволяє відмовити у екстреній державній реєстрації та внесенні до Державного реєстру лікарських засобів України лікарських засобів (медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові). Це означає, що такі препарати швидше надійдуть до закладів ОЗ та відповідно до людей, які потребують таких лікарських засобів. Також, було поліпшено програму «Доступні ліки», яка полягає у безоплатному доступі або за зниженою ціною до лікарських засобів, людям, які мають певні захворювання. Крім того, програма передбачає отримання ліків не тільки за електронним рецептом, але й за паперовим.

Величезний вплив має і гуманітарна допомога з інших країн та ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я). За період війни було доставлено в Україну, близько 200 тонн медичних засобів, у тому числі товари для лікування травм, хірургічної та первинної медико-санітарної допомоги в Україні, такі як кисень, інсулін, хірургічні матеріали, анестетики та набори для переливання крові (для її збору, тестування та безпечного переливання). Також, генератори кисню, дефібрилятори, монітори, регідратаційні солі, марля та бинти. Крім цього, деякі держави виділяли карети швидкої допомоги. Підтримка світу у цей важкий час для нашої країни дуже важлива.

Отже, хоча війна внесла труднощі у сферу охорони здоров'я України, які й дещо змінили систему, проте не зламали її. Зараз, дуже важливо не зупинятися на досягнутих реформах, підтримувати та налагоджувати медичну інфраструктуру, приймати «корисні» нормативно-правові акти, взаємодіяти з міжнародними організаціями тощо. Держава має підтримувати медичних працівників усіма способами, на цих людях лежить життя і здоров'я нашої нації.

Список використаних джерел:

1. Інтерв'ю голови Бюро ВООЗ в Україні – текст Анна Левченко.
2. Доповідь Міністра охорони здоров'я України Віктора Ляшка.
3. ЗМІ «Суспільне» новини.
4. Наказ МОЗ України від 06.05.2022 № 758 «Про екстрену державну реєстрацію лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, препаратів крові, що виробляються або постачаються в Україну протягом періоду дії воєнного стану, під зобов'язання».

Вікторія ШМИГА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 3 курс, 10 група

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Усі справи, що належать до цивільної юрисдикції, розглядаються судом за певними правилами та у визначеній законом формі – формі цивільного судочинства. Водночас такі справи за своїм характером є досить різноманітними, мають істотні правові відмінності, зокрема неоднаковий склад учасників відповідних правовідносин, різний характер вимог, які ними пред'являються. Тому певний порядок, який застосовується для розгляду однієї категорії цивільних справ, не може в повному обсязі використовуватися при провадженні в інших. У ч. 2 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) закріплено три види провадження, а саме позовне, наказне й окреме [2], які мають окрему процесуальну мету, завдання та відрізняються особливим порядком їх розгляду.

Згідно із ч. 1 ст. 293 ЦПК України окреме провадження є самостійним видом непозовного цивільного судочинства [2]. Таке визначення окремого провадження є не повним, оскільки законодавець, визнаючи сутність окремого провадження, виходить не від найширшого поняття – всього цивільного процесу, а від вузького – позовного. Проте позовне також є видом провадження, тому, надаючи визначення поняттю «окреме провадження», слід виходити із цивільного процесу загалом. Тут доцільно навести думку вченого-процесуаліста М. М. Ясинка, який вважає, що «кожна справа окремого провадження, являючи собою процесуальну форму, за своєю суттю не відрізняється від суті процесуальної форми позовного провадження, оскільки вони створюються на основі організаційних дій суду відповідно до процесуальних норм» [3, с. 162].

Найголовнішою особливістю справ окремого провадження є неможливість розглядати у них спір про право. Виникнення такого спору призводить до того, що суд повинен залишити заяву без розгляду та роз'яснити заінтересованим особам (заявнику), якими було порушено спір про право, про змогу захистити свої права у порядку позовного про-

вадження, подавши позов на загальних підставах. Окрім цього, відсутність правового спору між сторонами в окремому провадженні має наслідком відмову у заміні сторони, пред'явленні зустрічного позову, зверненні до третейського суду, укладенні мирової угоди тощо.

В окремому провадженні на суд покладається обов'язок сприяти особам, які беруть участь у справі, у здійсненні ними своїх прав, свобод та інтересів, а також вживати заходів щодо всебічного, повного й об'єктивного з'ясування обставин справи. Відповідно до ч. 2 ст. 294 ЦПК України з метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази [2]. Як зазначає І. В. Удальцова, виходячи із законодавчо закріпленої можливості суду збирати докази у справі, тим самим пом'якшується обов'язок заінтересованих осіб надавати докази для підтвердження своїх вимог щодо встановлення певних фактів, що є предметом розгляду [1, с. 45]. Проте сторони не звільняються повністю від обов'язку доказування.

Характерним для розгляду справ окремого провадження є суб'єктний склад осіб, які беруть у ньому участь. Такими суб'єктами є заявник і заінтересовані особи. Варто зазначити, що суб'єкти окремого провадження мають той чи інший інтерес у справі. Право заявника на звернення до суду проявляється за наявності в нього саме юридичного інтересу. Здебільшого у справах окремого провадження матеріально-правовий інтерес заявника полягає в тому, що у зв'язку із встановленням судом певного юридичного факту, у заявника виникає певне суб'єктивне право, яке він може реалізувати.

У ч. 3 ст. 294 ЦПК України зазначено, що положення про змагальність та межі судового розгляду у справах окремого провадження не застосовуються [2]. Однак, можна стверджувати, що принцип змагальності все-таки діє під час розгляду справ окремого провадження, але по-особливому, втілюючись, перш за все, у правах заявника та заінтересованих осіб. Так, заявник може подавати докази, брати участь у їх дослідженні, давати усні і письмові пояснення, заявляти клопотання, доводити суду свої вимоги тощо. Зі свого боку, заінтересовані особи не позбавлені змоги надавати докази в обґрунтування своєї позиції.

Також цивільним законодавством передбачено, що при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються (ч. 7 ст. 294 ЦПК України) [2]. Рішення суду у справах окремого провадження не підлягають примусовому виконанню, але мають загальнообов'язковий характер

(ст. 18 ЦПК України) [2]. Вони реалізуються за допомогою оформлення майнових чи особистих немайнових прав громадян, таких як видача свідоцтва про право власності, виправлення, поновлення або анулювання запису актів громадянського стану тощо. Усі справи окремого провадження, розглядаються суддею одноособово, за винятком справ, перелічених в пунктах 1, 3, 4, 9, 10 ч. 2 ст. 293 ЦПК України, які розглядаються у складі одного судді і двох присяжних [2].

Таким чином, розгляд справ окремого провадження у цивільному судочинстві має низку характерних особливостей, які вирізняють його серед інших видів провадження. Найважливішою такою особливістю є відсутність можливості розглядати спір про право.

Список використаних джерел:

1. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження : монографія. Харків, 2011. 313 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 11.05.2022).
3. Ясинок М. М. Процесуальна форма цивільного судочинства, її природа та складові елементи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. №4-5. С. 162-164.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тимошевська Ірина Петрівна.

Христина ШТАБСЬКА

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції, 1 курс магістратури,
5 група

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДОВОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

Спадковий договір набув законодавчого закріплення в національному законодавстві із прийняттям нового Цивільного кодексу України

(далі- ЦК України) у 2003 році. Положення щодо спадкового договору містяться у Розділі 90 Книги шостої ЦК України.

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. Відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особа. Предметом спадкового договору може бути майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а також майно, яке є особистою власністю будь-кого з подружжя.[4]

Спадковий договір сьогодні є актуальною темою для наукових досліджень з огляду на свою правову конструкцію. Проблемні питання спадкового договору висвітлювалися у працях А. С. Амеліної, В. В. Васильченко, Ю. О. Заїки, О. О. Первомайського, З. В. Ромовської, Спасиби-Фатєєвої, О. Є. Харитонова, С. Я. Фурси, С. В. Мазуренко, В. Ю. Чуйкової та інших.

Зокрема, одним з дискусійних питань є питання розміщення спадкового договору в структурі ЦК України. На думку В. В. Васильченко спадковий договір слід визнати як окремий самостійний вид спадкування і внести відповідні зміни до ст. 1217 ЦК України, яку слід викласти в такій редакції: «Спадкування здійснюється за заповітом, за спадковим договором або за законом».[1]

На думку Є. О. Харитонова, спадковий договір за своєю суттю не є «договором про спадкування», оскільки спрямований на встановлення, передусім, не спадкових, а зобов'язальних відносин. Таку ж позицію підтримує й Пленум Верховного Суду України в пункті 28 Постанови «Про судову практику у справах про спадкування» зазначаючи, що перехід майна від відчужувача до набувача на підставі спадкового договору не є окремим видом спадкування, а тому на відносини сторін не поширюються відповідні правила про спадкування, в тому числі право на обов'язкову частку.[2]

Немає єдиної думки й з питання віднесення спадкового договору до одностороннього чи двостороннього договору. Так, З. В. Ромовська зазначає, що спадковий договір, будучи двостороннім правочином, є одностороннім договором. Обґрунтовуючи свою позицію науковиця наголошує, що відчужувач за спадковим договором не наділений обов'язками і це є особливістю даного інституту. [3]

У той же час Є. О. Харитонова, В. В. Васильченко та Чуйкова В. Ю. вважають спадковий договір двостороннім, оскільки правами та

обов'язками наділяються обидві сторони. На мій погляд така думка є слушною, оскільки поряд із обов'язками набувача, на відчужувача покладається обов'язок не відчужувати майно, визначене спадковим договором.

Отже, при дослідженні інституту спадкового договору виникає чимало суперечностей. На мою думку, це пов'язано передусім з тим, що спадковий договір є відносною новелою вітчизняного цивільного законодавства. Шляхом вирішення існуючих суперечностей може слугувати відповідна деталізація законодавчих положень, зокрема щодо питань істотних умов цього договору, прав та обов'язків сторін, щодо питання переходу ризиків.

Список використаних джерел

1. Васильченко В. В. Юридична сутність спадкового договору та його місце в системі цивільного права України. Право України. 2003. № 7. С. 137–140.
2. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Верховного суду України від 30.05.2008 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#top> (дата звернення: 18.05.2022);
3. Ромовська З. В. Проблемы наследственного договора. Юридическая практика. 2003. № 44 (306). С. 16;
4. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 17.05.2022).

Науковий керівник: Печений Олег Петрович, к.ю.н. доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олексій ЯВТУШЕНКО

студент 3 курсу факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ЗНАХІДКИ

Право власності традиційно вважається одним з основних інститутів цивільного права, у зв'язку з цим, питання щодо набуття права власності, а також питання щодо майнових відносин в цілому, ще довго не втра-

тять своєї актуальності. Тому важливе значення на сьогодні набувають способи та підстави, за якими набувається право власності. З огляду на це, на нашу думку, досить цікаво дослідити таку категорію як «знахідка», що належить до інституту права власності та одночасно є одним зі способів набуття права власності.

Знахідка як юридичний факт – це виявлення речі, яка вибула з володіння господаря або іншої уповноваженої на володіння особи попри їх волю [1, с. 519]. І дійсно, формулювання ст. 337 ЦК України дозволяє стверджувати, що законодавець використовує термін «знахідка» у значенні юридичного факту, підстави набуття права власності. Так, в ч. 1 ст. 337 ЦК України передбачено, що «особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це людину, яка її загубила, або власника речі та повернути знайдену річ цій особі». Тобто, можна зробити висновок, що законодавець звертає увагу саме на вчинення активних дій, що полягають у поверненні загубленої речі з боку того, хто знайшов річ, тому, хто є її власником. Формулювання цієї статті дає змогу зрозуміти, що, дійсно далеко не завжди знайдена річ є безхазайною – адже тому, хто знайшов певну річ, варто віднайти його власника та повернути цю саму річ. Крім того, хоча ЦК України прямо не вказує на статус такого зберігача, за всіма ознаками можна зробити висновок, що він є законним володільцем. [2, с.14].

Явище знахідки, на нашу думку, можна розглядати з різних аспектів. Цікавими є роздуми Н. В. Вороніної, яка досить комплексно дослідила це явище. Науковець розглядає знахідку не тільки як певний юридичний факт, а ще і як:

- безпосередньо річ, яку було знайдено. Згідно зі статтею 337 ЦК України, об'єктом відносин, що регулюються цією статтею, є лише рухомі речі. Наприклад, знахідкою не може бути будівля. Також законодавець не визначає жодних обмежень щодо вартості цих речей. Тобто, знахідкою може бути будь-яка рухома річ;

- юридичний склад, який лежить в основі виникнення права власності в особи – заволодіння, набуття права власності через 6 місяців з моменту знайдення речі відповідно до положень ст. 338 ЦК України [3, с. 271].

З'ясувавши зміст знахідки, варто дослідити деякі права та обов'язки особи, що її знайшла. Одним із основних обов'язків такої особи є повідомлення про знахідку та повернення її законному власнику.

Щодо прав особи, яка знайшла таку річ, то, як вже вище було зазначено, основним правом є право власності на неї. Але, звісно, таке право виникає не з моменту її знайдення. Згідно з вищезазначеною ст. 338 ЦК України, особа, яка знайшла загублену річ, набуває право власності на неї після спливу шести місяців з моменту заявлення про знахідку поліції або органу місцевого самоврядування, якщо:

1) не буде встановлено власника або іншу особу, яка має право вимагати повернення загубленої речі;

2) власник або інша особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, не заявить про свої права на річ особі, яка її знайшла, поліції, або органам місцевого самоврядування.

При цьому, як доречно відмічає Н. М Грабар, отримати право власності на знайдену річ є саме правом особи, а не обов'язком. Законодавством зазначено, що особа має право відмовитися від набуття права власності на знайдену річ. Для цього необхідно подати письмову заяву про відмову від набуття права власності на таку річ до органів місцевого самоврядування і відповідно знайдена річ перейде у власність територіальної громади на території якої було виявлено загублену річ [4].

У разі, якщо власник речі знайшовся, то особа, яка її знайшла, має право на винагороду. Це передбачено ст. 339 ЦК України, де зазначено, що особа, яка знайшла втрачену річ, має право на повернення необхідних витрат, зумовлених знахідкою (витрати на зберігання, пошук власника тощо) від особи, якій вона була повернута, або особи, яка набула право власності на неї. Також можливо отримати винагороду від органу місцевого самоврядування, у власність якого перейшла дана річ, а також винагороду за знахідку від її власника. Проте розмір винагороди не може складати більше ніж 20 відсотків згідно із положеннями цієї статті. Є випадки, коли особа позбавляється права на винагороду. Це відбувається, якщо вона не виконує обов'язки щодо знайденого майна, перелічені вище, передбачені статтею 337 ЦК України.

Підсумовуючи, варто зазначити, що поняття «знахідка» в цивільному праві неоднозначне та не може тлумачитися однобоко. На нашу думку, недоречним є визначення знахідки лише як певного юридичного факту. Дійсно, це поняття має більш ширший зміст, а саме: знахідка повинна розглядатися і як безпосередньо сама річ, а також і як юридичний факт. Окрім того, особа, яка знайшла загублену річ, набуває права та обов'язки щодо неї, про які слід пам'ятати та яких слід дотримуватися. Проте вар-

то враховувати, що основне право, яке виникає в особи, яка знайшла річ, це – право власності, яке з'являється не автоматично в момент знаходження речі.

Список використаних джерел

1. Цивільне право України : підручник. В 2 т. Т. 2 / Є. О. Харитонов, І. А. Безклубий, В. В. Луць та ін. ; за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. Харків : Одиссей, 2008. 832 с.
2. Цюра В. В. Речові права на чуже майно : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Цюра. Київ : Вид-во Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. 2007.
3. Вороніна Н. В. До поняття знахідки як безхазяйної речі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. С. 270–277.
4. Грабар, Н. М. Окремі питання набуття права власності на знахідку. *Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 10 листопада 2021 року №4)*: 39.

Зміст

Адміністративне право та процес, адміністративна діяльність, митне право

Єлизавета БОДРУХІНА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ	4
Дарина БУХОВА ТЕОРИТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ.....	5
Євген ВЛАСЮК ООНОВЛЕННЯ, РЕФОРМУВАННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....	8
Вікторія ГАЙВОРОНСЬКА БРОНЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ.....	12
Анастасія ГАЛАК НЕОБХІДНІСТЬ АКТУАЛІЗАЦІЇ СТАТТІ 148 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	15
Карина КОСТЕНКО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЕПРИ РЕФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	18
Ауріка ПАСКАР ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	21
Карина ПЕРЕПЕЛИЦЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС» ТА «АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА»	24
Ярослава ПОНОМАР ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ АДМІНІСТРАТИВНО- ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ	26
Оксана СЛАСТЬОНЕНКО, Інна ГРИШКО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ.....	29

Єлизавета ХОХЛЕНКОВА ІНСТИТУТ ЛЮСТРАЦІЙ В УКРАЇНІ	32
Юлія ЧАУС ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО АБО ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ	34

Господарське право та процес, корпоративне право

Дарина ІВАНЮТА КОНЦЕПЦІЇ SQUEEZE-OUT ТА SELL-OUT В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	38
---	----

Державне будівництво, муніципальне право

Анна ПАВЛЮК ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ.....	43
---	----

Анастасія РОМАНОВА ЧИ Є ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ ОРГАНОМ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	46
---	----

Юлія ЧАУС ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	49
--	----

Екологічне право, земельне та аграрне право

Анна БОРИСЕНКО ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ.....	52
--	----

Конституційне право та процес

Карина ШАБЕЛЬНА ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ КОЛА ВИБОРЦІВ НА ДЕРЖАВНІ ПОСАДИ	56
---	----

Аліна ВОЛКОВА ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЮВАННЯ В УКРАЇНІ	58
--	----

Григорій ІВАНЕНКО, Світлана ІВАНОВА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ШАХРАЙСТВОМ В ІНТЕРНЕТІ.....	62
Кримінальне право і процес, оперативно-розшукова діяльність	
Наргіз Насрадін кизи ГУРБАНОВА СУД ПРИСЯЖНИХ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	65
Катерина КІЗІЛОВА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	67
Ірина КРИЦЬКА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	69
Антон ЛАЗЕБНИЙ УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У СПЕЦІАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	73
Катерина МИКИТЕНКО ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК КРИМІНАЛЬНО КАРАНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	75
Дар'я ПУШКАРЕНКО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	79
Анна ХОМ'ЯК ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	83
Олександр ЧЕБОТАРЬОВ РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ ЩОДО ВІЛЬНОГО ВИБОРУ ЗАХИСНИКА СВОЇХ ПРАВ	85
Вікторія ШМИГА ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	87
Оксана ЯВОРСЬКА КІБЕРПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ.....	91

**Міжнародне право та право європейського союзу,
гуманітарне право**

Сергій АБРАМОВ

УНІФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.....96

Валерій БАРЖАК

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ
УКРАЇНОЮ ТА МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ.....99

Марія ІВАНОВА

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО
ПРОВАДЖЕННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 103

Сергій КІДАЛОВ, Наталія КІДАЛОВА

ВПРОВАДЖЕННЯ ТИМЧАСОВИХ ЗМІН В ЧИННЕ
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ, ЯК ДОДАТКОВА ДОПОМОГА
ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....106

Дарина КУЦА

АНАЛІТИКО-ПРИКЛАДНА ХАРАКТЕРИСТИКА
КОНЦЕПЦІЙ SQUEEZE-OUT ТА SELL-OUT.....110

Катерина ПАВЛУНЕНКО

ПОДАТКОВЕ РЕЗИДЕНСТВО.....114

Вікторія ПОПОВИЧ

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО: ЯКІ ЗАКони
І ЗВИЧАЇ ВІЙНИ ПОРУШУЄ РОСІЯ В УКРАЇНІ? 118

Єлизавета ПОРОХОВАТА

СТУПІНЬ ВІДПОВІДНОСТІ УКРАЇНИ КРИТЕРІЯМ ВСТУПУ
ДО ЄС: КОПЕНГАГЕНСЬКІ ТА МАДРИДСЬКІ КРИТЕРІЇ.....121

Катерина РАШЕВСЬКА

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ КОНФІСКАЦІЇ
ТА ПЕРЕДАЧІ ЗАМОРОЖЕНИХ АКТИВІВ РФ
НА ПОКРИТТЯ ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ШКОДИ 124

Марія СЕМЕНЧУК

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ
ПРОТИСУПУТНИКОВОЇ ЗБРОЇ.....128

Валерія СИЧ

ДОКТРИНИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ
КОРПОРАЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....133

Вікторія СЛИВНА

ПРИНЦИПИ, ДЕФІНІЦІЇ І МОДЕЛЬНІ ПРАВИЛА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА (DCFR): ПРИРОДА
ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА.....136

Олена СТОЦЬКА	
ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ: ПЕРЕМОГА ЧИ ПОРАЗКА?	139
Катерина ЧЕЧКІНА	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ БІЖЕНЦІВ.....	143
Анастасія ЯСІНСЬКА	
НЕЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	146

Судоустрій, прокуратура та адвокатура, нотаріат

Віталій КАЙДАШОВ	
АДВОКАТ У СУДІ: СПОСТЕРІГАЧ ЧИ НАГЛЯДАЧ?	150

Теорія права та держави

Тетяна БАРАНОВСЬКА	
ПРАВО СПРАВЕДЛИВОСТІ Й ЗАГАЛЬНЕ ПРАВО У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: СПІЛЬНЕ Й ВІДМІННЕ	153
Єлизавета ВІНОГРАДОВА	
ПРАВОВА ПОЛІТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	155
Валерія ЗДЕПСЬКА	
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ТА УСУНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОЛІЗІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	158
Мар'ян КУШНІР	
РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ	160
Анжеліка САМОЙЛІК	
ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	164
Polina DVORNIKOVA	
MODERN VIEW ON PROSPECTS FOR OVERCOMING CONTRADICTIONS BETWEEN NATURAL AND POSITIVE LAW.....	166

Трудове право та право соціального забезпечення

Владислава ГЛУГАН	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МОП.....	171

Христина ПЕРЕЙМА	
ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	174
Карина ПЕРЕПЕЛИЦЯ	
ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК ПРАЦІВНИКА	178
Юлія ТРУСОВА	
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	180

Фінансова грамотність

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ	
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАКОНУ ПРО ПОДАТКОВУ АМНІСТІЮ.....	183
Віктор ЯНИШЕН	
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОСЛУГИ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ	185

Цивільне право та цивільний процес, медичне право та сімейне право

Яна БОРИСЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ.....	192
Наталія ВАСИЛЮК	
ПРАВО НА ДОСТУП ДО СУДУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ	195
Злата ГОЛЕВИЧ	
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	199
Олександра ГОРБАТЮК	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ	202
Ганна ГОФЕЛЬД	
ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗЛО	204
Ксенія ДАДИКІНА	
РЕКВІЗИЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ЧИ ЗАВЖДИ ЗАКОННА ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ?.....	206

Олексій ЖИТИНСЬКИЙ	
ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАСТАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	210
Вікторія ЖУРА	
ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	213
Дмитро ЗАЛ	
ДОКТРИНА ЗАБОРОНИ СУПЕРЕЧЛИВОЇ ПОВЕДІНКИ (ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)	215
Олександра ЗАХАРІЯ	
ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	218
Сергій КАЗАНЦЕВ	
ПІДСТАВИ ТА НАСЛІДКИ РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ	221
Богдан КАРНАУХ	
ЗАВДАННЯ ШКОДИ СПІЛЬНИМИ ДІЯМИ: ВУЗЬКЕ І ШИРОКЕ ТРАКТУВАННЯ СТАТТІ 1190 ЦК УКРАЇНИ	224
Михайло КОРНЕСЮК	
SMART-КОНТРАКТ.....	226
Наталія КОРОБЦОВА	
ВІНДИКАЦІЯ БІОМАТЕРІАЛУ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ.....	228
Анна КУХАРЧУК	
СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ.....	231
Ірина МАЛІНОВСЬКА	
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА	234
Аріна МІШЕВСЬКА	
СУТНІСТЬ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ.....	237
Катерина НЕТПА	
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПАДКОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	239
Анна ПАВЛІК	
ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ	242
Владислав ПАНКОВ	
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	245

Ірина ПАПАКИЦЯ	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)	248
Аліна ПЕРКОВА	
СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ЗАХИСТІ МЕДИЧНОЇ ТАЄМНИЦІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ	250
Олег ПЕЧЕНИЙ	
ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК ДОКТРИНИ СПАДКОВОГО ПРАВА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ І ПРАВОВІ ТРАДИЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА.....	254
Дарина ПЛАМАДІЛ	
ДО ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПАДКОВОГО ПРАВА.....	258
Данило РЯБУЩЕНКО	
ДО ПИТАННЯ РЕЧОВО-ПРАВОВИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	261
Олександра САВЕНКО	
ВИБІР ПРАВА У ВІДНОСИНАХ ЩОДО ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ	263
Анастасія СЕРЕДА	
КОНЦЕПЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ РЕЧЕЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	266
Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ	
ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	269
Юрій ХОДИКО	
МАЙНО: ЗМІСТ, МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	272
Микита ЧЕРВЯКОВ	
МЕДИЧНЕ ПРАВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	276
Вікторія ШМИГА	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ	279
Христина ШТАБСЬКА	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДОВОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ	281
Олексій ЯВТУШЕНКО	
ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ЗНАХІДКИ	283

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XV Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 28 травня 2022 року)

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 25.05.2022.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 15. Ум. друк. арк. 17,2. Тираж 100 прим.
Вид. № 3007

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Чернишевська, 80-А, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 5748 від 06.11.2017

ISBN 978-966-998-399-2

9 789669 983992

www.pravo-izdat.com.ua

legalclinic.nlu.edu.ua